

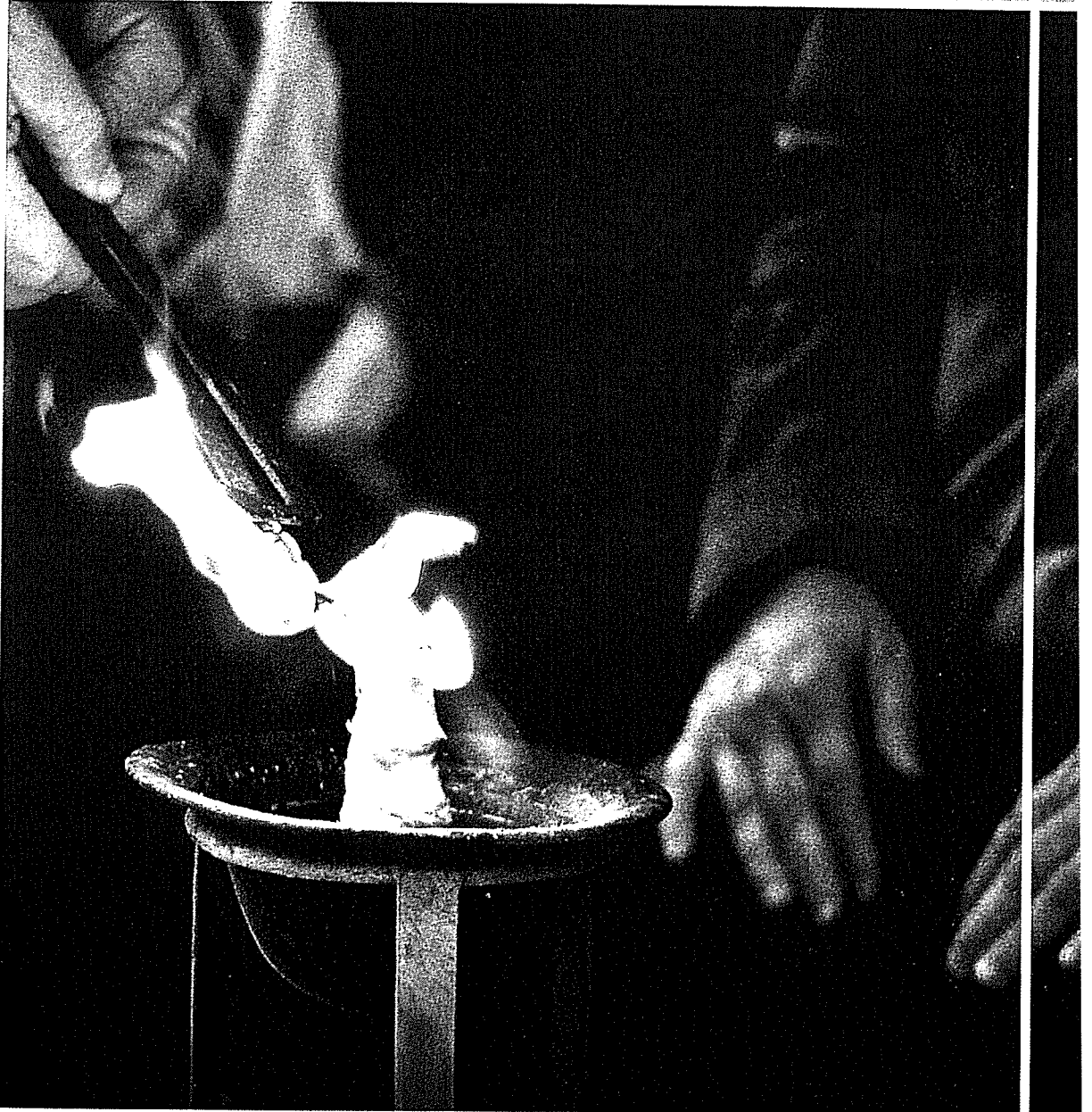
ALEVİLİK ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

ALEVİLİK ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

The Journal of Alevi Studies

Yaz/Summer 2012 Sayı/Volume 3

Uluslararası Hakemli Bilimsel Akademik Süreli Yayın

VÎRÂNÎ ABDAL RİSÂLELERİ VIRANI ABDAL PAMPLETHS

Fatih USLUER¹

Anahtar Kelimeler: Vîrânî Abdal, Fakrnâme, İlm-i Câvidân, Risâle.

ÖZET

XVI. yüzyıl Bektaşî şairlerinden ve mütefekkirlerinden Vîrânî Abdal'ın şiirlerinden oluşan Divan'ı M. Halid Bayrı tarafından hazırlanmıştır. Başarılı bir şekilde neşredildiği kabul edilebilecek Divan'ına karşılık Vîrânî Abdal'ın mensur eserleri inanılmaz bir gadre uğramıştır. Hurufî felsefesinden de etkilenmiş olan Vîrânî Abdal'ın mensur eser(ler)inde dile getirmiş olduğu düşünceleri ne yazık ki hala okuyucuyla tam olarak buluşamamıştır.

Bu çalışmamızda Vîrânî Abdal'ın mensur eserleri üzerine yapılan çalışmalar ve bu çalışmalardaki yanlışlıklar üzerinde durulacaktır. Göstereceğimiz tüm bu yanlışlıkların, Vîrânî Abdal'ın tanınıp okunması önündeki en büyük engel olduğu anlaşılacağı gibi bu çalışmayla Türkiye'deki bilimsel faaliyetlerin vahim durumu da gözler önüne serilecektir.

¹ Doç. Dr., TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

ABSTRACT

One of XVI th century Bektashi poets and thinkers, Vîrânî Abdal whose Diwan consists of his poems was published by M. Halid Bayrı. Contrary this one which can be accepted as a mostly correct publication, Vîrânî Abdal's prose oeuvres made talk nonsense. Vîrânî Abdal's thoughts, influenced by Hurufi philosophy too, unfortunately have not met yet in correct form with readers.

We will analyze here the works done on Vîrânî Abdal's prose and show the errors and mis-reading examples. It will prove that all these mistakes and errors are themselves obstacle in front of understanding and reading of Vîrânî Abdal by masses. And it will show the desperate situation of academic researches.

Key Words: Vîrânî Abdal, Fakrnâme, İlm-i Câvidân, Risâle.

I- GİRİŞ

Son otuz yıldır özellikle Türk Dili ve Edebiyatı alanında yapılan akademik çalışmaların önemli bir kısmının manzum ve mensur eserlerin transkripsiyonlu neşirlerinden ibaret olduğunu görmekteyiz. Bu şekilde yapılan akademik çalışmaların sayısı o kadar artmıştır ki aynı metin üzerine, farkına varılmadan, birden fazla tez hazırlandığına çok sık şahit olunmaktadır.

Türkiye'nin geçirdiği siyasi arka planlı düşüşler ve değişimler, siyasi kamplaşmalar sosyal bilimler alanındaki analitik araştırmaları ciddi oranda baltalamıştır. Türk Dili ve Edebiyatı da bu durumdan nasibini fazlasıyla almıştır. Akademisyenler ve akademisyen adayları, bu çerçevede en suya sabunla dokunulamayacak bir alanı yani metin neşirini kendilerine sığınulacak bir liman olarak görmüşlerdir. Hem bu kaçışın hem de analitik araştırmaların nisbeten zorluğunun neticesi olarak son otuz yıldır metin neşirlerinde inanılmaz bir artış görülmüştür.

Aslında salt bir metin neşri, hakkıyla yapıldığı takdirde, zannedildiği kadar da kolay bir çalışma konusu değildir. Diğer ülkelerde "metin neşri" alanına, alanında gerçekten uzman, belirli bir bilgi birikimine sahip, özellikle neşrettiği metnin ait olduğu fikir coğrafyasına vakıf araştırmacılar girebilmektedir. Türkiye'de ise yukarıda belirttiğimiz nedenler çerçevesinde mezuniyet tezi veya yüksek lisans tezi olarak uzmanlık gerektiren metinlerin okunmaya çalışıldığı görülmektedir. Metinler seçilirken aranılan

tek kriter ise, herhangi bir intihalin önüne geçmek için, daha önce okunmamış olmasıdır.

Fazla sayıda tez yöneten danışmanların, metinlerin seçiminden bunların neşrine kadar yaptıkları katkının miktarı yapılan neşirlerin başarısızlığıyla gün yüzüne çıkmaktadır. Jüri sıfatıyla savunmalara katılanların da eserleri ciddi bir değerlendirmeye tabi tuttukları oldukça şüphelidir. Eğer aksi söz konusuysa, onların da bilimsel yeterlikleri aynı ölçüde şüpheli olacaktır diyebiliriz.

Tüm bu şartlar altında ülkemizde yapılan metin neşirlerinin sağlıklı ve doğru olması mümkün olmayacağı gibi, bu metinleri değerlendirmeye tabi tutması umulan gelecek kuşakların da bu metinlerden yararlanıp bilimsel araştırmaları bir adım ileri götürmeleri beklenemez. Dolayısıyla ülkemizin çok ciddi bir enerji ve zaman kaybı yaşadığı gerçeği karşımızda durmaktadır.

Gerekli bilimsel hassasiyete sahip Orhan Şaik Gökyay'ın *Destursuz Bağa Girenler* isimli eseri, döneminde yapılan metin neşirlerindeki hatalara temas etmesi ve dikkati çektiği konular açısından bir dönüm noktasıdır. Günümüze geldiğimizde ise, söz konusu hataların kat kat üstünde yanlışları, "metin neşri" dahi denemeyecek çalışmaların yapıldığını ve bunların bir şekilde ödüllendirildiğini üzülerken görmekteyiz.

Bundan önce "Feyznâme-i Misâlî Neşirleri" adıyla Misâlî'nin *Feyznâme* isimli mesnevisi üzerine yapılan çalışmaları değer-

lendirmeye tabi tutmuştuk. Burada ise yine Hurufilik ile ilgili "Vîrânî Abdal Risâlesi" neşirlerini değerlendireceğiz.

II- VÎRÂNÎ ABDAL RİSÂLESİ

Vîrânî Abdal, oldukça sık duyulan ancak hakkında da oldukça az ve çelişkili bilgilere sahip olduğumuz XVI. yüzyıl Bektaşî şair ve mütefekkirlerindedir.

Vîrânî Abdal'ın şiirleri, Vîrânî; Hayatı ve Eserleri ismiyle M. Halid Bayrı tarafından yayınlanmıştır. Hazırlanan bu neşri konumuzun dışında bırakırsak, Vîrânî'nin eserleriyle ilgili dört tane daha çalışma yapıldığını görmekteyiz. Bunları kronolojik olarak şöyle listeleyebiliriz:

1. Nazm u Nesr-i Hazret-i Vîrânî Baba. Mısır: Bulak, 1873.
2. Adil Ali Atalay Vaktidolu. Vîrânî Divanı ve Risalesi, İstanbul: Can Yayınları, 1998.
3. Bihter Ünal. Vîrânî Dede Fakr-nâme. Kütahya: Dumlupınar Üniv., Y. Lisans Tezi, 2006.
4. Osman Eğri. İlm-i Câvidân. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2008.

Her ne kadar burada listelediğimiz dört çalışmanın isimleri birbirinden farklı ise de neşredilen eserlerin hepsi birbirinin aynıdır. Yine üzülererek söylemek gerekir ki, söz konusu çalışmalar ilk eserden bahsetmekle birlikte, bir önceki araştırmadan haberdar olmamışlar veya görmezden gelmişlerdir.

Ancak, Osman Eğri'nin *İlm-i Câvidân* ismiyle yaptığı neşirdeki "İlm-i Câvidân'ın

Anadolu'da çok sayıda nüshaları bulunduğu tahmin edilmektedir. Çorum ve Amasya'da yaptığımız araştırmalar sonucu, iki nüsha bulunmuştur." (Eğri, 2008: 20). "Başka şehirlerde yapılacak araştırmalarda yeni nüshalarla karşılaşılması muhtemeldir." (Eğri, 2008: 21) ifadelerinden, Bihter Ünal'ın da tezinde yer alan "Eski harflerle yazılmış bir eserin günümüz edebiyatına kazandırılması hedeflenip..." (Ünal, 2006: XII) ifadelerden hareketle araştırmacıların daha önceki çalışmalarından haberdar olmadıklarını söylemek daha yerinde olacaktır.

Vîrânî Abdal Risâlesi neşrinin dikkatli bir çalışma gerektirdiği bir gerçektir. Öyle ki neşirlerin hatalarının yanında müstensih hataları da azımsanmayacak ölçüdedir. Bu durum, eserin sağlıklı bir neşrini daha da güçleştirmektedir.

İsmi kütüphane kataloglarında Vîrânî Baba, Vîrânî Abdal, Vîrânî Sultan olarak geçen Vîrânî'nin kayıtlarda geçen mensur eserleri şunlardır: Risâle-i Vîrânî Baba, Risâle-i Vîrân Abdal, Risâle-i Vîrânî, Vîrânî Baba Risâlesi, Vîrânî Abdal Risâlesi, Risâlê-i Fakr, Risâle-i Tarîkat, Risâle-i Tasavvuf, Risâle-i İmâmiye, Bilmek Risâlesi, Kitâb-ı Ahvâl-i Sûfiye, Kitâbu't-tasavvuf, Talimât-ı Bektâşiye Risâlesi, Fakrnâme, Sifahnâme, Tercüme-i Câvidânnâme, Nazm u Nesr-i Vîrânî Baba, İrşâdnâme.

İsimleri birbirinden farklı da olsa bu eserlerden yukarıdaki dört neşirde geçen eserle aynı olanları şunlardır:

I- Risâle-i Vîrânî Baba

1. Millî Ktp, Yazmalar, no. A 3890/3, vr. 64b-85b (1266/1849).²
2. Millî Ktp, Yazmalar, no. A 8912, 58 y. (1290/1873).
3. Millî Ktp, Yazmalar, no. A 6369/1, vr. 1b-48b.
4. Millî Ktp, Yazmalar, no. A 5722/1, vr. 1b-70b.
5. Millî Ktp, Yazmalar, no. A 3129/1, vr. 1b-27a.
6. TDK Ktp, Türkçe Yazmalar, no. A7/1, vr. 1-111.
7. Yapı Kredi, Sermet Çifter Araştırma Ktp, TY, no. 132, 65 y. (1281/1864).
8. Konya İl Halk Ktp, no. 2715/4.
9. Konya İl Halk Ktp, no. 3350/2.

II- Risâle-i Vîrân Abdal

1. Millî Ktp, Yazmalar, no. B 287, 24 y.
2. Süleymâniye Ktp, Nafiz Paşa, no. 1509, vr. 137b-173a (1288/1871).

III- Risâle-i Vîrânî

1. Millî Ktp, Yazmalar, no. A 4368/1, 84 y. (1249/1833).
2. Millî Ktp, Yazmalar, no. A 3629/1, vr. 1b-50a (1259/1843).
3. Millî Ktp, Yazmalar, no. A 3333/1, vr. 1b-25b (1034/1624).

4. Millî Ktp, Yazmalar, no. A 3363/5, vr. 58a-87b (1201/1786).

5. Millî Ktp, Yazmalar, no. A 2754, vr. 1b-38a. (1273/1856).

6. Millî Ktp, Yazmalar, no. A 2844, 37 y.

IV- Vîrânî Baba Risâlesi

1. Millî Ktp, Adnan Ötüken İl Halk Ktp, no 3411, 42 y.

Bu, Vîrânî'nin şiirlerinden oluşan manzum bir eserdir, kataloğa yanlış bir şekilde kaydedilmiştir.

1. Millî Ktp, Yazmalar, no. A 6732, vr. 21b-89b (1277/1860).

2. Milli Ktp, Adnan Ötüken İl Halk Ktp, no. 529/1, vr. 3b-30a.

Bu nüshanın sonu eksiktir. Bu nüsha, O nüshasının vr. 110b'sindeki "oruç daği otuz güne karar kıldı zîrâ bir yıl üç yüz altmış gündür ve bir ay" ibaresine kadardır.

1. Gaziantep İl Halk Ktp, no. 327/2, vr. 6a-65b.

2. Süleymâniye Ktp, Ali Nihat Tarlan Koleksiyonu, no. 172, 23 y.

3. Süleymâniye Ktp, Ali Nihat Tarlan Koleksiyonu, no. 185/1, 60 y. (1230/1814).

4. Süleymâniye Ktp, Ali Nihat Tarlan Koleksiyonu, no. 17, 47 y. (1274/1856)

V- Vîrânî Abdal Risâlesi

1. Kastamonu İl Halk Ktp, no. 4133/1, vr. 1b-34b.

² İstinsah tarihleri belli olan eserlerin istinsah tarihlerini parantez içinde gösterdik.

Bu nüshanın sonu eksiktir. Bu nüsha, O nüshasının vr. 118b'sindeki "göñül ile irâdet virürse ol vaqt ma'lûm olur" ibaresine kadardır.

VI- Risâle-i Fakr

1. Konya İl Halk Ktp, no. 5393/3, (1300/1882).
2. Millî Ktp, Yazmalar, no. A 2182/4, vr. 79b-114a.

Bu nüsha da, aşağıda zikredilecek "İrşâdnâme" gibi başlamaktadır.

VII- Risâle-i Tasavvuf

1. Millî Ktp, Yazmalar, no. A 4648/1, vr. 2b-90b.

Bu risalenin vr. 11a'ya kadar olan bölümü giriş bölümüdür. vr. 11a "El-hamdu li'l-lâhdan murâd Tanrı teâlâyı anmakdur..." diye başlar ki bu Vîrânî Abdal Risâlesinin elde bulunan nüshalardaki başlangıç kısmıdır. Eserin devamı da diğer nüshalardaki gibidir. Dolayısıyla bu eser müstakil bir eser değil, Vîrânî Abdal Risâlesi'dir.

VIII- Bilmek Risâlesi

1. Millî Ktp, Yazmalar, no. A 2616/2, vr. 110b-129a (1270/1853).

IX- Kitâb-ı Ahvâl-i Sûfiye

1. Millî Ktp, Yazmalar, no. A 7604, 77 y. (1227/1812).

X- Kitâbu't-tasavvuf

1. Millî Ktp, Yazmalar, no. A 3510, 54 y. (1283/1871).

XI- Fakrnâme

1. Süleymâniye, Yazma Bağışlar, no. 3921.
2. Millî Ktp, Adnan Ötügen İl Halk Ktp, no 873/3, vr. 26b-31a.

XII- Nazm u Nesr-i Vîrânî Baba

1. İ.B.B. Atatürk Kit, Osman Ergin, TY, no. 1269/1, vr. 1b-46a (1259/1843).
2. İ.B.B. Atatürk Kit, Osman Ergin, TY, no. 656/3, vr. 93b-120b.
3. İ.B.B. Atatürk Kit, Osman Ergin, TY, no. 386, 28 y.
4. İ.B.B. Atatürk Kit, Osman Ergin, TY, no. 1226/1, vr. 1-34.
5. İ.B.B. Atatürk Kit, Osman Ergin, TY, no. 1356, 60 y.

XIII- İrşâdnâme

1. Millî Ktp, Adnan Ötügen İl Halk Ktp, no 647/2, vr. 39b-110a.

Bu eserin başı eksiktir ve "Sabâ-yı sehergâh, gülşen-ârâ-yı şükr ü sepâs" şeklinde başlamaktadır. Aslında bu giriş bölümü mahiyetindedir ve vr. 42a'dan itibaren "Ey tâlib-i veliyy-i Hakk El-hamdu li'l-lâhdan murâd Tanrı teâlâyı anmakdur..." diye devam eder ki bu Vîrânî Abdal Risâlesi'nin elde bulunan nüshalardaki başlangıç kısmıdır. Eserin devamı da diğer nüshalardaki gibidir. Dolayısıyla bu eser müstakil bir eser değil, Vîrânî Abdal Risâlesi'dir. Sözkonusu yanlışlık vr. 110a'daki ketebe kaydındaki "Temmet tamâm-ı İrşâdnâme-i Vîrânî" ibaresinden kaynaklanmaktadır.

XIV- Sifahnâme

1. Vakıflar Gn. Md., Ankara Böl. Md. Ktp, no. 646/2, vr. 29b-32a.

XV- Tercüme-i Câvidânnâme

1. Yapı Kredi, Sermet Çifter Araştırma Ktp, TY, no. 791/3, vr. 103b-144b.

XVI- Risâle-i Tarîkat

1. Arnavutluk Devlet Arşivleri, Türkçe Yazmalar, no. 82, 48 y. (1259/1843).
2. Arnavutluk Devlet Arşivleri, Türkçe Yazmalar, no. 185, 71 y. (1349/1930).
3. Arnavutluk Devlet Arşivleri, Türkçe Yazmalar, no. 217, 48 y. (1210/1795).

XVII- Risâle-i İmâmiye

1. Millî Ktp, Yazmalar, no. A 8151/1, vr. 1b-27b (1291/1874).
2. Millî Ktp, Yazmalar, no. A 8151/3, vr. 36a-58a (1259/1843).

XVIII- Talimât-ı Bektâşiye Risâlesi

1. Millet Ktp, Ali Emîrî Şer'iyeye, no. 839, 52 y.

Bihter Ünal bu eserlerden Bilmek Risâlesi, Fakrnâme, İrşâdnâme, Kitâb-ı Ahvâl-i Sûfiye, Nazm u Nesr-i Vîrânî Baba, Risâle-i Tasavvuf, Risâle-i Vîrânî Baba ve Sifâhnâme'nin isimlerini birbirinden farklı eserlermiş gibi zikretmiş, Osman Eğri ve Adil Ali Atalay Vaktidolu ise bunların hiçbirini anmamıştır.

Bilimsel çevrelerce yapılan çalışmaların birbirinin aynı eseri defaatle ve yanlışlarla memlu bir halde neşretmelerinin yanında birbirlerinden habersiz olmaları da bu çalışmamızı yapmaya karar vermemizdeki en temel âmillerdendir.

Bir defa Arap harfleriyle basılan, biri yüksek lisans tezi olarak hazırlanan, diğer ikisi de kitap olarak neşredilen Vîrânî Abdal Risâlesi'ni bu neşirlerden okuduğumuzda, Osmanlıca matbu olanı dahil okumahataları öyle bir noktadadır ki metnin anlaşılması bir yana okunması bile ayrı bir külfettir.

Adil Ali Atalay Vaktidolu'nun eserini, tüm Osmanlıca terkip ve kelimelerin günümüz Türkçesi'ne dönüştürülmüş olması ve bilimsel bir iddiası olmaması nedeniyle bu çalışmamıza dahil etmedik. Osmanlıca matbu olan kitabı kısmen, diğer iki neşri ise fikir verecek miktarda örneklerle değerlendirmeye tabi tuttuk. Mevcut neşirlerdeki tüm hataların gösterilmesi yoluna gidilmedi ki bu hacim olarak böyle bir çalışmayı fazlasıyla aşacak boyutlara ulaşabilirdi. Neşirlerdeki manzum kısımlarda çok ciddi vezin hataları vardır. Bunların da hepsini göstermemiz mümkün değildi bu nedenle değerlendirmemizde birkaç örnekle yetindik. Yaptığımız değerlendirmelerde özellikle, yukarıdaki listede belirtilen O ve E nüshalarını, gerektiği durumlarda da Osmanlıca matbu risâleyi (M) kullandık.

III- ARAPÇA VE FARŞÇA İBARELERDEKİ HATALAR

Vîrânî Abdal, sözkonusu risâlesinde, sık sık ayet ve hadisler atıflarda bulunarak, görüşlerini desteklemiş veya onları kendi açısından yorumlamıştır. Aynı şekilde Farsça beyitlerden veya meşhur sözlerden de yararlanmıştır. Özellikle Farsça ibarelerin tamamının nâşirler tarafından yanlış okunduğu görülmektedir. Ayetlerin okunmasında sorun görülmemekle birlikte hadislerin ibarelerinde de yer yer sorunlu okumalar vardır. Tüm bunları listeleyecek olursak:

“Aşl haṭâ ne-koned” yani “Asıl (olan şey) hata yapmaz (hatalı olmaz)” ibaresi nâşirler tarafından farklı okunmuştur³: “Aslı hatâ ne köned.” (Eğri, 2008: 93). “Aşl-ı haṭâ neguted” (Ünal, 2006: 137). Eğri bunun anlamını da “Herşey aslına döner” (Eğri, 2008: 95) şeklinde vermiştir ki ibarenin anlamı belirttiğimiz gibidir.

Hız. Ali’ye atfedilen, Farsça olarak aktarılan bir beyit şu şekillerde okunmuştur: “Çend der bend-i ümîdî be güzâr Tanrı Cihân kün kemîn kâhid-i ecel ber ser-i benâz u nâgehân” (Eğri, 2008: 145). Bunun tercümesi şöyle verilmiştir: “Ey âşık! Bu geçici ve yaşlanmış dünyadan ümidini kes. Bir anda ecel tuzağına düşeceksin. Öncelikle başının çaresine bak.” (Eğri, 2008: 147). Ünal’ın neşrinde ise beyit şöyledir: “Çend ü

3 O. Eğri’nin neşri transkripsiyonsuz, B. Ünal’ın neşri de transkripsiyonlu yapılmıştır. Alıntılarda, yapılan neşirlere müdahalede bulunmadan oldukları gibi gösterdik.

der bend ümid benzer ez fikri cihāngiz kime ga-het ecel ber ser tebazed nagihan. İmdi ey âşık bu fānî cihān-ı nāciyeden ümîd eyleyesin ušte bir ān içinde ecl dāmene taḥkîk bilür misün kim düşeceksin.” (Ünal, 2006: 148).

Bu meşhur beytin aslı ise şöyledir:

ناهج ركف زا رذگب یدما دنب رد دنچ

ذاتب رس رب لجا تسرا هاگ نیمک نیکن
ناهگان⁴

Çend der bend-i ümîdî be-güzer ez fikr-i cihân

K’în kemîn gâh est ecel ber ser be-tâzed nâgihân

Anlamı da metnin devamında şöyle verilmiştir: “Ey ‘âşık bu fānî cihāna niceye dek bend-i ümîd eyleyesin⁵ ušta bir an içinde ecel dāmına taḥkîk bilürsin düşeceksin⁶ evvelce başına bir çâre gör.” (vr. O101a, E8b).

Hız. Ali’ye atfedilen diğer bir Farsça beyit ise nâşirler tarafından şöyle okunmuştur:

Kelâm-ı Alî her kirâ a’zâ-yı zîr u reşt,

Ve zimest revân-ı ân başed,

Hayber çeşm-i soht ve rû-yı ber zebân
(Eğri, 2008: 157).

4 Osmanlıca matbu nüshada sadece tercümesi verilen beyit, yararlandığımız yazma eserlerde de hatalı yazılmıştır:

رب لجا دهاک نیمک نیکن ناهج یکن و رذگب یدما دنب رد دنچ
(E) ناهگان راین رس

رب لجا دهاک نیمک زک ناهج یرکت زا رذگب یدما دنب رد دنچ
(O) ناهگان و زانب رس

5 bend-i ümîd eyleyesin: ümîd idersin (E).

6 bilürsin düşeceksin: bilür misin düşecegin (E).

Aynı beyitlerin Ünal neşrindeki okunuşu şöyledir:

Hergiz a' zâyı zebdest termest revân ân baş ed hıre çeşm...revâ-yı bed zebâne (Ünal, 2006: 152).

Bu okumalarda görünen kelimelerin anlamsız olduğu ortadadır. Oysa beyitte şöyle denmektedir:

ن اور تسمرن تشز ریز یاضع ار مک ره

7ن ابز دب یور تخس مشچ هری خ دشاب ن

Her ki-râ a'zâ-yı zîr zîst nerm est revân

Ân bâşed hıre çeşm, saht rûy, bed zebân.

Beytin anlamı da metnin devamında şöyle verilmiştir: "Her kimüñ ki aşığı a'zâları yumuşak olsa⁸ anuñ gözi katı ve yüzi pek⁹ ve sözi bed olur.¹⁰" (vr. O102b, E9b).

Arapça ibareler ve hadis metinlerinde Ünal neşrindeki hatalar oldukça fazladır.

"Eddünyâ cifehün ve t̄alibühe kâzibün uşte t̄alib-i dünyâ olanlar bî-şekk be bî-şübhe kelbdür zîrâ kim murdâr ile müsemâl bir arada eğlenmez vay saña kim t̄üşümmüyorsun ammâ içiñ toptolu şirkdür." (Ünal, 2006: 150). Aynı hadis başka bir sayfada "Eddünyâ cifetü ve t̄alibühe kulüb." (Ünal, 2006: 191).

دشاب ن اور ترمز جرن تسمرا دیز عاضع زگره (O). نوا: ن 7
(E). ن ابز دب ور تخس مشچ ربح

8 yumuşak olsa: yumuk olursa (E).

9 ve yüzi pek: yüzi (E).

10 sözi bed olur: Her kes Muhammedi ve onuñ evlâdını sevmez ise âl-i Mervândur (M).

Hadis metni yanlış okunduğu gibi devamında da hatalı okuma yapıldığı açıktır. İlgili bölümün doğrusunu şu şekilde önerebiliriz: "E'd-dünyâ cîfetün t̄alibühâ kilâbun. Uşta t̄alib-i dünyâ olanlar bî-şekk kelbdür¹¹ zîrâ murdârdur¹², murdâr ile temiz bir arada olmaz¹³ vay saña ki t̄ışın¹⁴ yursın ammâ içiñ toptolu şirkdür." (vr. O101b, E9a).

Bu örnek değerlendirmeden sonra, Ünal neşrinde hatalı okunmuş olan Arapça ibare ve hadisleri listeleyerek yanlarına doğru şekillerini yazalım:

"El kıanâ' atü kenzün leyufta." (Ünal, 2006: 135). "El kıanâ' atü kenzün lâ yefnâ." Anlamı: Kanaat tükenmez bir hazinedir.

"El-fakru sivadü el vechi fi..." (Ünal, 2006: 153). "El-fakru sevâdu'l-vechi fi'd-dâreyn." Anlamı: Fakirlik iki cihanda yüz karalıdır.

"El-fakru fakrî." (Ünal, 2006: 153). Bu haliyle cümlelerin anlamı şöyledir: Fakr, fakirliğimdir. Oysa hadis olan bu cümlelerin doğru şekli "El-fakru fakrî"dir ve anlamı da şudur: Fakirlik övüncümdür.

"Nür-ı Alîyyen nür." (Ünal, 2006: 153). "Nürun 'alâ nür." Anlamı: Nür üstüne nür.

"Leve'l mürebbî ma areftu rabbi." (Ünal, 2006: 158). "Level mürebbi [boş bırakılmış] rabbi." (Ünal, 2006: 183). Bu ibarenin de aslı

11 bî-şekk kelbdür: kelbdür bî-şekk (O).

12 zîrâ murdârdur: zîrâ kim (O).

13 olmaz: yakışmaz (O).

14 t̄ışın: taşın (O).

şöyledir: "Lev lā'l-mürebbî mâ 'araftu rabbî." Anlamı: Terbiye eden(im) olmasaydı rabbi-mi bilmezdim.

"El cāhilu adūl velev kāne ebūn." (Ünal, 2006: 159). "El cāhilu 'aduvvuke velev kāne ebūke." Anlamı: Baban bile olsa cahil senin düşmanındır.

"Kale mel'ün min ameli kavm-i Lūt." (Ünal, 2006: 159). "Mel'ünün men amile ameli kavm-i Lūt." Anlamı: Lut kavminin yaptığından yapan mel'undur.

"El-ḥamdü'l-ḥayy cismin cismi." (Ünal, 2006: 163). "Laḥmuke lahmî cismuke cismi." Anlamı: Etin etim, cismin cismimdir.

"Rūḥun rūḥḥü'l-ḥamdü'l-ḥayy ve rūḥuñ rūḥı ve cismüñ cismi." (Ünal, 2006: 165). "Demuke demî rūḥuke rūḥî cismuke cismi." Anlamı: Kanın kanım, ruhun ruhum, cismin cismimdir.

"ve hüma ḥarāmānū alī ehlullah." (Ünal, 2006: 166). "ve hümā ḥarāmāni 'alā ehli'l-lāh." Anlamı: O ikisi (dünya ve ahiret) Allah ehline haramdır.

"Li engavmü sāate me'ssāatü illa yevmel cum'ati..." (Ünal, 2006: 171). Hadisin ibtidası olan bu cümlemin doğrusu şu şekildedir: "Lā teḫümü's-sā'ati illā fī yevmi'l-cum'ati..." Anlamı: Kıyâmet ancak Cuma günüdür...

"El ilim nokṭa kesir...helun ve ene el nokṭa el ba pes imdi o...ol bir nokṭada mevcüddur." (Ünal, 2006: 189). "El 'ilmu nokṭatun keşşerahā 'l-cāhilün ve ene nokṭatun taḥte 'l-bā'ı pes imdi o

mā deḥale fīhi ve mā ḥarece 'anhu ol bir nokṭada mevcüddur."

"ḥulḳullahü Ta'alā Ādem Alī şüret ve Alī şüreti'r raḥmandur." (Ünal, 2006: 192). "Ḥalaḳa 'l-lāhu te'alā Ādeme 'alā şüretihî ve 'alā şüreti'r-raḥmān." Anlamı: Allahu teâlâ Ādem'i kendi sureti ve Rahman sureti üzerine yarattı.

".....Eba Ṭālib ma ḥalaḳ tünnare." (Ünal, 2006: 195). "Lev iceme'a'n-nāsu 'alā ḥubb-i 'Alī ibn-i Ebî Ṭālib mā aḥraḳati'n-nār." Anlamı: İnsanlar Ali b. Ebî Tâlibéi sevme konusunda birleşseler onları ateş yakmaz.

IV- HURUFİLİĞİ BİLMEMEKTEN KAYNAKLANAN HATALAR

Hurufi felsefesinin önemli bir yer tuttuğu Vîrânî Abdal Risâlesi'ni istinsah edenler gibi bu eseri neşredenlerin de Hurufi felsefesinin temel bilgilerinde eksiklikleri olduğu açık bir şekilde görülmektedir. Dolayısıyla söz konusu yanlışlar, müstensihlerden veya naşirlerden kaynaklansa da sonuç değişmemektedir. Elbette neşirde kullanılan nüshada açıkça görülen yanlışların, herhangi bir açıklama yapmadan, olduğu gibi alınmasının doğru bir yaklaşım olmadığı açıktır. Buraya aldığımız örnekler en temel Hurufi argümanlardan oluşmaktadır.

O. Eğri'nin neşrinde görülen şu paragrafta yer alan bilgilerin anlaşılamayacak vaziyette olduğu ortadadır: "Zîrâ Havvâ'nın vechinde dahi, ol yedi hatt u harf gelmemiştir. Zîrâ Havvâ'nın vechi, yirmi harf-

le inşâdır. Yedi hat siyâhdır. Zîrâ kaçan mevlûd, ana karnından âlem-i fenâya müteveccih olsa, ol yedi hat ile sîfât gösterir ki ve ol dört dahi beyaz hat, onun mukâbelesinde dört hat hidâyet ile mestûr ve mektûb olmuştur. İmdi, üç harf dahi vardır. Elifde, sâdda, nûnda." (Eğri, 2008: 113).

Bu haliyle paragraf bize hiçbir doğru bilgi vermemektedir. Paragrafın doğrusu şu şekilde olmalıdır:

"İmdi Havvânuñ vechinde daği ol yedi haṭṭ gelmemişdür¹⁵ zîrâ Havvânuñ¹⁶ vechi yigirmi bir haṭṭla¹⁷ inşâdur, yedi haṭṭı siyâhdur zîrâ kaçan kim mevlûd¹⁸ anası karnında 'âlem-i¹⁹ fenâya teveccüh²⁰ eylese ol yedi haṭṭ ile sîfât gösterür ki kara haṭṭdur ve on²¹ dört dahi beyâz haṭṭ anuñ muḳâbilesinde dürüst hidâyet²² ile meşûrdur ve mektûb olmışdur. İmdi üç ḫurûf daği vardır; elifde fe, şâdda dâl, nûnda vâv." (vr. O98a, E6a).

Bu bölümde anlatılmak istenen kısaca şudur: Fatiha suresinde 7 harf gelmemiştir. Havvânın yüzünde de 7 hat (ebî hatlardır bunlar) gelmemiştir. Dolayısıyla Havvâ'nun yüzünde olan hatlar: 7 ümmî hat, 7 ümmî hattın mahalli, 7 ebî hattın mahallidir. Yani Havvâ'nun vechi yirmi bir harfle inşâdır. Yedi hat siyâhdır ki bunlar 7 ümmî hattır.

15 İmdi Havvânuñ vechinde daği ol yedi haṭṭ gelmemişdür: (-E).

16 Havvânuñ: hevânuñ (M).

17 haṭṭla: ḫurûf ile (O).

18 mevlûd: mevlûdından (E).

19 'âlem-i: 'âlAem u (O).

20 teveccüh: müteveccih (O).

21 on: ol (M).

22 hidâyet:haṭṭ-ı hidâyet (O).

Yeni doğmuş bir çocukta bu yedi ümmî hat (saç, kirpikler ve kaşlar) görünür. On dört beyaz hat (burada siyah hatlar arasında kalan hatlar veya 7 ümmî hattın ve 7 ebî hattın mahalleridir söz konusu olan) da bu siyah hatlar mukabilesinde mestûrdur. Mukattaat harfleri gayr-ı mükerrer olarak on dört tane-dir: ر ل ا س ط ص ع ي ه ك ر ل ا. Bu harfler yazıldığı gibi okununca üç yeni harf ortaya çıkar bunlar elifde fe, sâdda dâl, nûnda vâvdır. Fâtiha'nın 21 harfiyle bu üç harf (oysa bu harflerden dal ve nun Fatiha'da vardır) 24 harf yapmaktadır ki bunun mukâbilesinde, Ümmü'l-Kitâb olan Havvâ'nun vechinde 24 hat olduğu söylenmiştir.

Diğer bir örnek şu cümlelerdir: "Zîrâ kim ol yedi hat, çâr anâsır birle müfred olmuştur. İmdi dört hat hidâyettir ki, cemâlinde ve dehânında dendânu onun adedince ki hikmet ve hidâyettir." (Eğri, 2008: 129). Bu cümleler Eğri tarafından şöyle izah edilmiştir: "Zîrâ o yedi çizgi, dört unsur ile bir olmuştur. Şimdi dört çizgi Hakk'ın yoludur ki yüzü ve ağzındaki dişleri onun sayısındadır." (Eğri, 2008: 131).

Bu ifadelerdeki muğlaklık ve anlamsızlık oldukça açıktır. Öncelikle metnin doğru halini verlim: "Zîrâ kim ol yedi haṭṭ çâr 'anâsır birle müfred olmışdur. İmdi dört kez²³ yedi yigirmi sekiz haṭṭ-ı hidâyettür ki cemâlinde ve dehânında dendânu anuñ 'adedince ki hikmet-i hidâyettür" (vr. O99b, E7b). Burada yeni doğan çocukta görünen ve dört unsurdan oluşan yedi hattın bahsedilmektedir ki

23 kez: kerre (E).

bunlar cem'an 28 hat olur. Yüzde 28 hat olduğu gibi ağızda da 28 diş vardır.

Değerlendirmeye aldığımız diğer bölüm de şudur: "Bir dahi bu elli hurûf ki, elli mebdei vardır. Aslı adedince ki, sırâtu'l-müstakîmden ubûr eylesin. Yüz, hatt-ı hidâyet olur. Kâf ve'l-Kur'âni'l-mecîd adedince."²⁴ (Eğri, 2008: 153). Bu cümlelerin açıklaması şöyle yapılmıştır: "Bu elli harfin aslı sayısınca dosdoğru yoldan geçecek elli başlangıcı bulunmaktadır. Yüz, 'Kâf. Şanlı Kur'an'a and olsun ki' âyetinin sayısınca Hak yolunun çizgisidir." (Eğri, 2008: 155).

Burada metnin doğru anlaşılmasından mütevellid, yanlış noktalamalar dikkati çekmektedir. Oysa bu bölüm şöyle okunmalıydı: "Ve bir dahi bu elli hurûf ki el-li²⁵ mebde'i vardır aşıl 'adedince ki sırâtu'l-müstakîmden 'ubûr eylesin yüz haḫt-ı hidâyet olur ن ا ر ق ل ا و ق 'adedince." (vr. O102a, E9b). Burada Vîrânî Abdal'ın anlatmak istediği şudur: 28 harf, lâm-elifin kâim-i makâmı olduğu 4 hurûf-ı mu'cem (pâ, çâ, jâ, gâ), 14 hurûf-ı mukatta'ât ve dört unsur toplamı 50 harftir. Bunların mebdei olan 28 harf de 22 noktasıyla birlikte 50 sayısınca gelmiştir. 50 harfin istivâ hattından geçildiğinde yani ikiye bölündüğünde 100 elde edilir ki, vücutta da bunlar sayısınca 100 hat gelmiştir. Kâf suresinin başında gelen mukattaat harfi olan Kâf'ın adedince ki bunun ebced değeri 100'dür.

24 Ünal ise sadece "mebde' vardır aşı-ı adedince" (2006: 151) kısmında hatalı izâfet yapmıştır.

25 elli: (-E).

26 (50 : 1) "Kâf. Şanlı ve şerefli Kur'ana andolsun ki..."

"Bismillâh dahi üç kısımdır. İmdi bilesin; mîm ise yektâ, Allah ile birdir. Üç kelime oldu, salât adedince..." (Eğri, 2008: 237). Bu cümlelerin açıklamasında "Aynı şekilde Bismillâh da üç çeşittir. Şimdi şunu bilmelisin ki bir olan mîm harfi Allah ile birdir. Böylece namaz sayısınca üç kelime oldu." (Eğri, 2008: 239). Ünal neşrinde ise bu cümle şöyledir: "Bismillâh dahi üç kısımdır imdi bismillâh be ile sin ve mim ise yek-tâ-ullah ise birdür üç kelime oldu şalât adedince..." (Ünal, 2006: 170).

Görüldüğü gibi oldukça anlamsız cümleler ve anlamsız bir açıklama. Oysa cümlelerin doğru okunuşu şu şekildedir: "Ve bismi 'l-lâh dahi üç kısımdır, imdi bâ ile sîn mîm ile yektâ Allâh ile birdür²⁷, üç kelime oldu şalât 'adedince" (vr. O110b, E16b). Burada anlatılan konu şudur: Bismillâh kelimesinin üç kısım olduğu söylenmektedir. Nedir bu üç kısım? El-cevâp: bâ (ب) birinci kısım, sin ve mim (م) ikinci kısım, Allah (لله) üçüncü kısım. Namaz da aynı şekilde üç kısımdır; Hazarda, seferde ve Cuma gününde.

Oruç bahsiyle ilgili şu bölüm de dikkat çekicidir: "Zîrâ oruç dahi altmış güne, Hazret-i Ehadiyyet farz eylemişti. Anı tahfif diledi. Otuz güne karâr ettirdi. Zîrâ kim namâz dahi elli vakit, farz olmuştu. Anı dahi tahfif diledi. Beş vakte karâr ettirdi. Ol sebepten, orucu otuz güne karâr ettirdi. Zîrâ bir yıl, üç yüz altmış gündür. Bir ay dahi üç yüz altmış sâattir. Her sâat, bir günün kâim-i

27 bâ ile sîn mîm ile yektâ Allâh ile birdür: bî sîn mîm ise yektâ Allah ile birdür (O).

makâmıdır. Oruç dahi olduğundan murâd budur ki, altı ay, yüz seksen gündür. Bir ayın günü, üç yüz seksen sâattir. Üç yüz seksen sâat, üç yüz altmış günün kâim-i makâmıdır. Onun için namâz, elliden beş vakte ve oruç altmıştan otuza, karâr eyledi. Kavluhû teâlâ: Men câe bi'l-haseneti felehû aşru emsâlihâ. İmdi namâz ve oruç hasenâttir, fısk değildir. Her gün bir sâatin kâim-i makâmıdır ve her gün, otuz kez on iki sâat, üç yüz altmış sâat olur." (Eğri, 2008: 241).

Konunun anlaşılmasını olanaksız kılan oldukça fazla yanlışlarla dolu bu bölümünolması gereken şekli şöyledir:

"Zîrâ kim oruç dahi üç yüz altmış²⁸ gün hazret-i Ehadıyyetden farz olmuş idi anı tahfîf diledi otuz güne indirdi²⁹ zîrâ kim namâz dahi elli vaqt farz olmuşdu anı dahi tahfîf diledi beş vakte karar itdürdi ol sebebden oruç dahi otuz güne karar kıldı zîrâ bir yıl üç yüz altmış gündür ve bir ay dahi üç yüz altmış sâ'atdür, her sâ'at bir günün kâ'im-i makâmıdır ve oruç dahi üç yüz altmış³⁰ olduğundan murâd budur ki altı ay, yüz seksen gündür ve bir ayın günü yüz seksen sâ'atdür ve nişfi dahi yüz seksen sâ'at diger nişfi dahi³¹ yüz seksen sâ'at olur üç yüz altmış günün kâ'im-i makâmıdır. Anuñçün namâz elliden beş vakte, oruç üç yüz altmışdan otuza³² karar eyledi.

28 üç yüz altmış: üç altmış (O).

29 otuz güne indirdi: üç altmış günü otuz güne karar itdürdi (O); üç yüz altmış...otuz güne indirdi: üç olınmış hâzarda farz olmuş idi Resûlu'l-lâh mi'râc gicesi tahfîf diledi otuz gün karar itdirdi (M).

30 üç yüz altmış: üç altmış (O).

31 nişfi dahi yüz seksen sâ'at-i diger nişfi dahi: (-O).

32 üç yüz altmışdan otuza: üç altmışdan otuzda (O).

رُشَعُ مَلَفٍ نَسَحَ لَابِءِاجِ نَمَّالِةِ
İmdi namaz ve oruç hasenâtdur fısk değildir. Ve her gün bir sâ'atün kâ'im-i makâmıdır ve her gün on iki sâ'atdür, otuz kez on iki sâ'at üç yüz altmış sâ'at olur³⁴." (vr. O111a, E17a).

Vîrânî Abdal burada, namazın miraçta elli vakit farz olmuşken beş vakte indirilmesine paralel olarak orucun da üç yüz altmış (360) gün farz olmuşken otuz güne indirilmesini şerh etmektedir. Buna göre bir yıl 360 gündür, bir ay 360 saattir. Açıkır ki söz konusu olan bir aydaki gündüz saatlerinin (her biri 12 saattir, dolayısıyla 30x12=360) toplamıdır. Nasıl ki altı ayın gün sayısı 180'dir, bir ayın saatlerinin bir yarısı 180 saat, diğer yarısı da 180 saat olur. Bu da, bir saatin bir günün kâim-i makâmı olduğuna delil olarak verilmiştir. Konuyu şöyle bağlar Vîrânî Abdal, bir saat, bir günün kâim-i makâmı ise tahfif edilmiş haliyle 30 gün olan orucun saatleri 360 saat olur, yani 360 günün kâim-i makâmıdır. Bu da 30 gün oruç tutmakla, başlangıçta farz olmuş olan 360 gün orucun tutulmuş olduğu anlamına gelir. Eğri'nin açıklamasını da aktaralım:

"Allâhu teâlâ orucu altmış gün olarak farz kılmişti. Onu hafifletti. Otuz güne indirdi. Namaz da elli vakit olarak farz kılınmıştı. Onu da hafifletti. Beş vakte indirdi. Orucu otuz güne indirmesinin sebebi şudur: Bir yıl üç yüz altmış gündür. Bir ay üç yüz altmış saattir. Her saat bir günün yerine geçmek-

33 (6:160) "Kim iyilik getirirse, ona o (getirdiği)nin on katı vardır."

34 otuz kez on iki sâ'at üç yüz altmış sâ'at olur: ve oruç dahi üç yüz altmış sâ'at olur (E).

vardır, toplamı 30 olur. Bismillâh lafzının üç kelimesi ile de 33 olur.

Eğri'nin neşrinde görülen "Âdem'in cemâlinde mestûrdur. Hakk'ın kudret kalemiyle inşâ olmuştur. Yedi, on dört beyâz hat ve on dahi kara hat ve dört dahi ez halîl müy-farkeş tamâm, hatt-ı cemâlinde münderiçtir ki asl-ı kâinatır." (Eğri, 2008: 265) cümlelerinden anlamamız gereken 7, 14 (beyaz hat), 10 (siyah hat), 4 (ez halîl müy-farkeş) toplamı olan 36'nın yüzde mestûr olduğu mudur? Hurufi literatüründe bunun karşılığı yoktur. Oysa Vîrânî Abdal şöyle demiştir:

"Âdemün cemâlinde mestûrdur ve Hakkıñ kudret kalemiyle³⁸ inşâ olmuştur ki yedi yedi on dört beyazdur ki³⁹ ve on dört dahi kara hatt ve dört dahi ez-Ĥalîl müy-ı farkeş tamâm otuz iki hatt cemâlinde mündericdür ki asl-ı kâ'inâtdur." (vr. O113a, E19a). Yani, 14 beyaz hat (7 beyaz hat ve 7 mahalli), 14 siyah hat, 4 hat (hatt-ı istivâ geçtiğinde saç ve anfekanın ikiye bölünmesiyle oluşan 2 hat ve bu iki hattın mahalli) toplamı 32 hattır. 32 hat mukabilindeki 32 harfin de kâinatın aslı olduğu bilinmektedir.

İfadelerin oldukça karmaşık ve tutarsız olduğu başka bir bölüm: "'Lâmelif', 'kâf, nûn' adedince ki, iki harften. Mâ kâne vemâ yekûnu andan vücûda gelmiştir. Zîra 'nûn' elli, 'kâf' yirmi: Yetmiş iki. Dahi asıl adedi, yetmiş iki olur. Onu kâf ile nûn adedince ki. Altmış kalur. İki asıl var. Altmış

iki olur. İmdi ol sebepten altmıştır ki, Muhammed salla'llâhu aleyhi's-selâmdir ki, harf-i nidâdır ki, iki harf bâkî kalur; 'kâf, nûn' adedince ve bir dahi, vücûd-ı Âdem'dir. Zîrâ vücûd-ı Âdem, altmış altı eriştir. Zîrâ sen altmış iki 'kâf, nûn' dört anâsır, altmış altı olur... İmdi cümel-i kebîrde, kâf ile nûn, yetmiş ikidir. Onu inbisât adedince ki. Altmış iki istivâ ile, yüz yirmi olur. Yüz yirmi dört hurûf, Fâtîha adedince ki. Şeş cihet ile, yüz otuz olur. İki asıl adediyle yüz otuz iki olur. Vech-i kerîm-i Âdem aleyhi's-selâm adedince ki." (Eğri, 2008: 317).

Bunun Eğri tarafından yapılan açıklaması da aynı özellikleri havidir:

"Lâmelif harfi kâf ve nûn harfleri sayısındadır. [Arapça] 'oldu, oluyor' kelimeleri ondan meydana gelmiştir. Nûn elli, kâf yirmi eder. Toplam yetmiş iki olur. Onu kâf ve nûn sayısınca olunca, altmış kalır. İki tane asılla birlikte altmış iki olur. Altmış olmasının sebebi Muhammed'dir. Hitap harfinden geriye kâf ve nûn sayısınca iki harf kalmaktadır. Âdem'in vücudu altmış altıya ulaşır. Seninle altmış iki olur. Kâf ve nûnla birlikte dört unsur ilave olunca altmış altı olur... Ebced harflerinin adlarının sayısınca göre yapılan hesaba göre kâf ve nûn yetmiş iki etmektedir. Bunların on tanesi genişleme (yayılma) sayısındadır. Altmış altı ilavesi ile birlikte yüz yirmi eder. Yüz yirmi dört harf, Fâtîha Sûresi'nin sayısına denk düşmektedir. Altı yönle birlikte yüz otuz etmektedir. İki asıl sayısı ile birlikte, Âdem'in güzel yüzü sayısınca yüz otuz iki rakamına ulaşmaktadır." (Eğri, 2008: 319).

38 kudret kalemiyle: kudreti kalbe (M).

39 yedi yedi on dört beyazdur ki: yedi on dört beyaz hatt (M).

Görüldüğü gibi gerek metnin kendisi gerek yapılan açıklamalar çelişkilerle dolu ve anlaşılmayacak haldedir. Oysa diğer nüshalara baktığımızda metnin şu şekilde olduğunu görmekteyiz:

“Lâm-elif, kâf nûn ‘adedincedür ki iki hurûfdur mâ kâne ve mâ yekûnu andan vücûda gelmişdir zîrâ kim kâf yigirmi, nûn ellidür, yetmiş olur, iki daği aşl-ı ‘aded-i harf, yetmiş iki olur. Onı kâf ile nûn ‘adedincedür, bâkî⁴⁰ altmış iki kalur⁴¹, iki de aşl var, altmış⁴² olur pes imdi sîn⁴³ altmışdur ol sebebdendür ki sîn Muhammed ‘aleyhi’s-selâmdur ki yâ harf-i nidâdur⁴⁴ ve iki hurûf daği bâkî kalur, kâf u nûn ‘adedince, altmış iki olur⁴⁵. Ve bir daği sîn⁴⁶ vücûd-ı âdemdür, vücûd-ı âdem altmış altı arşdur zîrâ sîn altmışdur iki kâf nûn, dört ‘anâşır altmış altı olur⁴⁷... İmdi cümel-i kebîrde⁴⁸ kâf ile nûn yetmiş ikidür onu inbisâţ ‘adedincedür altmış iki kalur⁴⁹ istivâsıyla yüz yigirmi dört olur, yüz yigirmi dört hurûf-ı Fâtiha ‘adedince ve şeş cihât ile yüz otuz olur ve iki ‘aded ile yüz otuz iki olur, vech-i kerîm-i âdem ‘aleyhi’s-selâm ‘adedincedür.” (vr. O117b, E23a).

40 bâkî: (M, E).

41 altmış iki kalur: bâkî altmış kalur (E).

42 altmış: altmış iki (O, E).

43 O nüshası müstensihî “sîn” kelimesini “bîst u heşt”in kısaltması olarak kopya etmiştir.

44 Muhammed ‘aleyhi’s-selâmdur ki harf-i nidâdur (O), Muhammed hurûf-ı nidâdur (E).

45 altmış iki olur: (-O).

46 O nüshası müstensihî “sîn” kelimesini “bîst u heşt”in kısaltması olarak kopya etmiştir.

47 Ve bir daği... altmış altı olur: (-E).

48 cümel-i kebîrde: cümle-i kebîre (M).

49 altmış iki kalur: ve altmış iki (O).

Bu bölümde Vîrânî Abdal’ın açıklamak istediği gerçek ise şudur: Lâm-elif, olmuş ve olan ve her şeyin kendisinden vücuda geldiği kef ve nûn (yani kün/ol emri) sayısındadır. Kef’in ebced değeri 20, nûn’unkisi 50’dir. Toplamı 70’tir. Kef ve nûn harflerinin kendileriyle birlikte 72 olur. Kef ve nûn harflerini okunduğu gibi yazdığımızda ortaya çıkan harfler ve noktalar toplamı (نون فاك) dokuzdur. Kün kelimesinin mecmû’u ile (ki bu birdir) birlikte 10 olur. 72’den kef ve nûndan elden edilen bu 10’u çıkardığımızda 62 kalır. Kef ve nûn harflerini de çıkarınca 60 kalır. Hz. Muhammed’in ismi olan sîn harfi de (ebced değeri olarak) 60’tır. Nitekim “Yâ Sîn”deki yâ nidâ harfidir ve Sîn (س) de Hz. Muhammed’tir. Sîn’in ebced değeri olan 60 ile, kef ve nûn mukabilindeki 2 harfin toplamı 62’tir. Sîn, (Hz. Muhammed’ten başka) Hz. Âdem’in vücudundan da kinayedir. Zira sîn’in ebcedi olan 60 ile, kef ve nûn’un 2 harfini, 4 unsuru topladığımızda 66 olur. Âdem’in vücudunun uzunluğu da 66 arştır...⁵⁰ Kef ile nûnun ebced değerleri ve iki harfin kendilerinin toplamı 72’dir. Kef ve nûnun inbisâtı (okunduğu gibi yazılması durumunda, 6 harf, 3 nokta ve kef nûnun mecmû’u şeklinde) olan 10’u, 72’den çıkardığımızda 62 kalır. 62’nin istivâsı (hatt-ı istivâ ile ikiye bölünmesi), Fâtiha suresinin harfleri olan 124 sayısı gibi, 124’tür. 6 yön ile birlikte 130, kef ve nûn harfleri ile 132’ye eşit olur. Görüldüğü gibi, pasajdaki ifadeler ve hesaplar anlaşılır ve makuldür.

50 Ancak şunu da belirtelim ki Hurufilerce sıkça atf yapılan bir hadiste Âdem’in uzunluğunun semâda 60 arş olduğu belirtilmiştir.

Metinde bir çok yerde geçen (Eğri, 2008: 125, 149, 201, 209, 249, 261, 273) "Pâ, çâ, jâ, nâ" harfleri de dikkati çeken hatalardandır. Arapçada 28 harf vardır, Farsçada ise 32 harf. Burada Farsçada olup da Arapçada olmayan dört harf söz konusudur ki bu dört harf Hurufi bilgisinin temellerinden biridir. Bunlar "Pâ, çâ, jâ, gâ" harfleridir. Nazal "n" de gef harfiyle yazıldığı için olsa gerek, yazar "gâ" şeklinde okuması gereken harfi "nâ" olarak okumuştur.

Bazı kelimeler de Hurufi kısaltmalarının bilinmemesinden mütevellid yanlış okunmuştur. Örneğin "Yedi hurûf, kelâmu'llah adedince" (Eğri, 2008: 133) cümlesinde geçen yedi kelimesi. Nüshada, bîst u heşt (yani yirmi sekiz) kelimesinin kısaltması kullanılmış ancak Eğri bunu yedi olarak okumuştur. Zaten konunun siyâk ve sibâkından da bunun yirmi sekiz olduğu anlaşılmaktadır.

Yine aynı şekilde, "Hidâyettir ki beytdir ve bu beytden murâd, emr-i ma'rûf ya'ni levh-i mahfûzdur." (Eğri, 2008: 337) cümlesindeki "beyt" kelimeleri de aynı kelimenin yani "bîst u heşt" kelimesinin kısaltılmış hali iken yanlış okunmuştur.

Bu dört harf, Zebûr ve İncil ve Tevrat'da mektûbdur (...) kelimenin sırrıdır." (Eğri, 2008: 149). Burada yazarın okuyamadığı kelime de Hurufi kısaltmalarından biri olan sî vü dü (otuz iki)dür.

Risâlenin Osmanlıca basımında da bu kısaltmaların anlaşılmadığı görülmektedir. Örneğin, "bismi'l-lâh vech-i kerîm-i Âdem

aleyhi's-selâm adedince beyân-ı şâh-ı kitâb vechinde mektûbdur" (s. 67) ibaresinin doğrusu şöyledir: "bismi'l-lâh vech-i kerîm-i Âdem 'aleyhi's-selâm 'adedince'dür ki yigirmi sekiz ve otuz iki kitâbet vechinde mektûbdur." Buradaki kısaltmalar "beyân" ve "şâh" kelimelerine benzetilmiştir. Defaatle geçen (s. 60, 61 vb) ve كىبى şeklinde yazılan kelime de bîst u heşt (yigirmi sekiz)in kısaltmasının anlaşılmasının bir neticesidir.

Hurufilerin kullandığı ve naşirler tarafından yanlış okunan diğer kısaltmalar ise daha seyrek geçmektedir. "Veliyy-i Yezdânî" (Eğri, 2008: 141) terkindeki Veliyy kelimesi bunlardan biridir. Nüshada Fazl kelimesinin kısaltması kullanılmıştır ancak yazar tarafından bu Veliyy şeklinde okunmuştur. Dolayısıyla ibarenin doğru şekli "Fazl-ı Yezdânî"dir.

Bazı müstensihler de Hurufi kısaltmalarını bilmemektedirler zira bazı nüshalarda bu kısaltmaların geçtiği yerlerin atlanıp yazılmadığı dolayısıyla anlamsız cümleler yığına ortaya çıktığı görülmektedir. Müstensihler tarafından atlanan bu kısaltmaların geçtiği cümleler ve doğru şekillerinden de bir iki örnek verelim:

"Cemî' ettik. Kelime oldu ki bir zâttır..." (Eğri, 2008: 237). Cemî' ettik sî vü dü (32) kelime oldu...

"İki elin mufassalı kitâbdır ki eğer abdest alsan, iki ellerin[i] dirseğe değin yursun. Pes iki elin dirseğe değin mufassaldır ki salât-ı ubûdiyyeti, anın üzerine kılarısın..."

Hatt-ı istivâ ile kitâbet olur... İki ellerin[i] yüzüne sürersin. Dört kerre olur." (Eğri, 2008: 253). İki elin mafsalı **bîst u heşt (28)** kitâbdır ki eğer abdest alsan, iki ellerin[i] dirseğe değin yursun. Pes iki elin dirseğe değin **sî vü dü (32)** mafsaldır ki salât-ı ubûdiyyeti, anın üzerine kılarısın... Hatt-ı istivâ ile **sî vü dü (32)** kitâbet olur... İki ellerin[i] yüzüne sürersin. Dört kerre **bîst u heşt (28)** olur.

Ünal'ın neşrindeki şu beyitte geçen "Fâtiha ihlâş" kelimeleri de bu kısaltmalardan biridir:

Fâtiha ihlâş **hâttıdır yüzün**

Görebilmezdir anı her kör kâr (Ünal, 2006: 176).

Beytin doğrusu şöyledir:

Bîst u heşt u sî vü dü hâttıdır yüzün

Göremez vechinde anı kûr kâr⁵¹ (vr. O113a, E19a).

Risâlenin konusu Hurufilik olunca tabiatıyla harfler ve harf hesapları eserde önemli bir yer tutmaktadır. Şu noktayı tekrar kabul etmek gerekir ki, elde bulunan nüshaların müstensihleri konuya uzak ve yabancıdır. Bu nedenle, özellikle harflerle ilgili bölümlerde tamamıyla yanlış harfler kullanılmıştır. Her ne kadar konunun siyak ve sibakından bu harflerin doğru halleri anlaşılabilirse de naşirlerimiz ellerindeki nüshaların hatalarına sığınmışlardır. Bu hatalı yazımları ve doğrularını da şu şekilde listeleyebiliriz:

Fâtiha'da gelmeyen yedi harf: "şe cîm hı ze şîn zı fe"

"se, cim, hı, zel, şın, zı, fe" (Ünal, 2006: 168).

Bismillah'ın yedi harfi: "be, sîn, mîm, elif, lâm, lâm, he"

"be, sin, mim, elif, lâm-elif, he" (Ünal, 2006: 170).

On dört hurûf-ı muhkemât: "elif, lâm, râ, kef, he, ye, 'ayn, şâd, tâ, sîn, hâ, mîm, kâf, nûn" Bu on dört harf okunduğu gibi yazıldığında bu harflerden farklı olarak "Fe, dâl, vâv" harfleri ortaya çıkar ki bunlar dahil edilirse hurûf-ı muhkemât on yedi harf olarak da kabul edilir.

"Ol on yedi hurûftur ki, bunlardır: Elif, lâm, mîm, elif, lâm, mîm, râ, kâf, he, ye, ayn, sâd, tı, sin, mîm, hâ, mîm, kâf, nûn" (Eğri, 2008: 237). Görüldüğü gibi burada 19 harf vardır.

On bir hurûf-ı müteşâbihât: "be, te, şe, cîm, hı, zel, ze, şîn, dât, zı, ğayn."

"be, te, se, cim, hı, zel, ze, şın, şad, zı, ğayn" (Ünal, 2006: 171). Diğer bir yerde aynı nâşir: "be, te, se, cim, hı, dal, ze, sin, dât, zı, ğayn" (Ünal, 2006: 173).

"be, te, se, cim, hı, zel, ze, şın, dat, zı, ayn" (Eğri, 2008: 241). Diğer bir yerde aynı nâşir: "be, te, se, cim, hı, dal, ze, şın, dat, zı, ğayn" (Eğri, 2008: 249).

Besmelenin on dokuz harfi: be, ye, sîn, ye, nûn, mîm, ye, mîm, elif, lâm, fe, lâm, elif, mîm, lâm, elif, mîm, he, ye.

51 anı: anı her (O, M).

"be, ye, sin, nûn, mîm, elif, lâm, fe, lâmelif, mîm, he, ye" (Eğri, 2008: 245). Görüldüğü gibi 12 harf vardır.

Fatiha'nın 124 harfi: Elif, lâm, ha, mîm, dâl, lâm, lâm, he, rı, be, elif, lâm, 'ayın, elif, lâm, mîm, ye, nûn, elif, lâm, rı, ha, mîm, elif, nûn, elif, lâm, rı, ha, ye, mîm, mîm, elif, lâm, kef, ye, vâv, mîm, elif, lâm, dâl, ye, nûn, elif, ye, elif, kef, nûn, 'ayın, be, dâl, vâv, elif, ye, elif, kef, nûn, sîn, te, 'ayın, ye, nûn, elif, he, dâl, nûn, elif, lâm, şâd, rı, elif, tı, elif, lâm, mîm, sîn, te, kâf, ye, mîm, şâd, rı, elif, tı, elif, lâm, zel, ye, nûn, elif, nûn, 'ayın, mîm, te, 'ayın, lâm, ye, he, mîm, ğayın, ye, rı, elif, lâm, mîm, ğayın, dât, vâv, be, 'ayın, lâm, ye, he, mîm, vâv, lâm, elif, elif, lâm, dât, elif, lâm, ye, nûn.

"Elif, lâm, ha, mim, dal, lâm, lâm, he, rı, be, elif, lâm, ayın, elif, lâm, mim, ye, nun, elif, lâm, ra, ha, mim, elif, nun, elif, lâm, ra, ha, ye, mim, mim, elif, lâm, kef, ye, vav, mim, elif, lâm, dal, ye, nun, elif, ba, elif, kef, nun, ayın, be, dal, nun, elif, ye, elif, kef, nun, sin, te, ayın, ye, nun, elif, he, dal, nun, elif, lâm, sad, ra, tı, elif, lâm, mim, sin, te, kaf, ye, mim, sad, ra, elif, tı, elif, lâm, zel, ye, nun, elif, nun, ayın, mim, te, ayın, lâm, ye, he, mim, ğayın, ye, rı, elif, lâm, mim, ğayın, dat, vav, be, ayın, lâm, ye, he, mim, vav, lâm, elif, lâm, dat, elif, lâm, lâm, ye, nun" (Ünal, 2006: 174-175). 123 harf.

"Elif, lâm, ha, mim, dal, lâm, lâm, he, ra, be, elif, lâm, ayın, elif, lâm, mim, ye, nun, elif, lâm, ra, ha, mim, elif, nun, elif, lâm, ra, ha, ye, mim, mim, elif, lâm, kef, ye, vav, mim, elif, lâm, dal, ye, nun, elif, ye, elif, kâf, nun,

sin, te, ayn, ye, nun, elif, he, dal, elif, elif, lâm, sad, ra, elif, tı, elif, lâm, mim, sin, te, kaf, ye, mim, sad, ra, elif, tı, elif, lâm, zel, ye, nun, elif, nun, ayn, mim, te, ayn, lâm, ye, he, mim, ğayın, ye, ra, elif, lâm, mim, ğayın, dat, vav, be, ayn, lâm, ye, he, mim, vav, lâm, elif, elif, dat, elif, lâm, ye, nun (Eğri, 2008: 259-261). 114 harf.

Fatiha'nın her bir kelimesine karşılık 24 mukattaat harfi: elif lâm rā, elif lâm rā, elif lâm mîm rā, elif lâm rā, elif lâm rā, kef he ye 'ayn şâd, t̄a hā, t̄a sîn mîm, t̄a sîn, t̄a sîn mîm, elif lâm mîm, elif lâm mîm, elif lâm mîm, elif lâm mîm, yā sîn, şâd, hā mîm, hā mîm, hā mîm 'ayn sîn kâf, hā mîm, hā mîm, hā mîm, hā mîm, kâf, nûn. Fatiha'nın ilk ayeti besmelenin dört kelimesine karşılık da şu 4 mukattaat harfi: elif lâm mîm, elif lâm mîm, elif lâm mîm şâd, elif lâm rā.

"Elif lâm ra, elif lâm ra, elif lâm ra, elif lâm mim ra, elif lâm ra, elif lâm ra, kâf he ye ayn sad, tâ hā, ha mim, ha mim, ha mim ayn sin kaf, ha mim, ha mim, ha mim, kaf, nun" "Elif lâm mim, elif lâm mim, elif lâm mim sad, elif lâm ra." (Eğri, 2008: 261). Sadece 20 mukattaat harfi var.

"Elif lâm ra, elif lâm ra, elif lâm ra, elif lâm mîm ra, elif lâm ra, elif lâm ra, kef he ye ayın sad, ta sin, ha mim, ha mim ayın sin kaf, ha mim, ha mim, ha mim, ha mim, kaf, nun." "Elif lâm mim, elif lâm mim, elif lâm sad, elif lâm ra" (Ünal, 2006: 175). Sadece 20 mukattaat harfi var.

Mukattaatın aslı şu dokuz mukattaat harfidir: Elif lâm mîm, elif lâm rā, kef he ye 'ayn şâd, t̄a sîn mîm, yā sîn, şâd, hā mîm, kâf, nûn.

bahsetmekte ve metinde "İki etmegi" yani "iki ekmeği" demektedir.

"İllâ ki, mevt irse, tene irer, Rûha irmez. Zîrâ ki, onların rûhu, Muhammed Alî'dir" (Eğri, 2008: 85). Neşredilen nüshada açıkça "Zîrâ ki, erenlerün rûhı" yazmaktadır.

"İmdi, hayf değil mi, Âdem sıfatında iken, esfel sıfâta dûr eyleye." (Eğri, 2008: 93). Dûr, uzak demektir. Bu haliyle cümle "Şimdi Âdem sıfatında iken esfel [aşağı] sıfata uzak olmak yazık değil mi." gibi garip bir manaya sahiptir. Oysa dûr, "devr" şeklinde okunsaydı cümlenin manası doğru olacaktı. "Bir ay dahi gâh yirmi dokuz ve gâh otuz günde dûr eyler." (Eğri, 2008: 273) cümlesinde de aynı hata yapılmıştır.

"Pîrlerin tarîkin[i] kabûl eyleyen, ehl-i kuvvet olur, zâhir ve bâtna." (Eğri, 2008: 93) açıklamasında da "Pîrlerin gittiği yolu kabul eden hem iç, hem de dış dünyasına hâkim olur." (Eğri, 2008: 95) demiştir. Neşredilen nüshada açıkça "zâhiren ve bâtnen" demektedir. Bu durumda ibarenin anlamı: "Pîrlerin yolunu kabul eden kişi dış ve iç (dünyası)nda kuvvet ehli (güçlü, kuvvetli) olur." şeklinde daha doğru olacaktır.

"Ol dört rûh mukâbelesinde hânkâh-ı dûhânı bünyâd eyledi." (Eğri, 2008: 169). Açıklamasında Eğri, "Dört rûha karşılık olarak [haberleşmek için kullanılan] du-man kulelerini inşa etti." (Eğri, 2008: 171). Gayet açıktır ki konuyla ilgisi olmayan bu açıklamanın nedeni "ruhânî" kelimesinin "dûhânı" şeklinde okunmasından kaynak-

lanmaktadır. Yani cümle "Ve ol dört rûh⁵⁴ mukâbelesinde dört hân-kâh-ı rûhânî bünyâd eyledi ve ol dört hân-kâhuñ⁵⁵ üzerine dört mü'ekkel kodı⁵⁶" (vr. O103b, E11a) şeklinde okunmalıdır.

Metinde doğru yazıldığı halde yazar tarafından yanlış okunan diğer izâfet ve ke-lime hatalarını doğru okunuşlarıyla birlikte bir liste halinde verelim:

"Mehdî'yi Hâdî" (Eğri, 2008: 69)
"Mehdîyyi Hâdî" (Ünal, 2006: 131) Mehdî-i hâdî.

"Fakr u fenâyı Hak Teâlâ, fakrda izhâr ider." (Eğri, 2008: 81) fuqârâda.

"Dördüncü Ümmü'l-Kitâb'dır ki aslı kâinâttır..." (Eğri, 2008: 109) aşl-ı kâ'inâtdur.

"Andan sabunsıkup, ateşe tutup kurudursun." (Eğri, 2008: 161) şuyın şıkup.

"Âdem-zât" (Eğri, 2008: 121) Âdem-zâde.

"cehilden" (Eğri, 2008: 125) cehlinden.

"sâdik kula" (Eğri, 2008: 181) şâdıkü'l-kavle.

"Olma ehl-i buhûl" (Eğri, 2008: 185) Olma ehl-i buhl.

"gözü kördür, görmez ol mâ-i maîn" (Eğri, 2008: 213) mâ'-i mu'în.

54 rûh: (-E).

55 hân-kâhuñ: hâne-kâhuñ (O).

56 kodı: koydı (E).

"Oldur ol deyü, şeytân-ı la'în" (Eğri, 2008: 213; Ünal, 2006: 165) Oldur ol dîv-i şeytân-ı la'în.

"sözleri teblîstür" (Eğri, 2008: 221) sözleri telbîsdür.

"şerr-i şehâdet eyleyüp ..." (Eğri, 2008: 221) şer'-i şehâdet eyleyüp...

"Ya'ni hüküm olundu... öZRÜNÜZE." (Eğri, 2008: 233) üzeriñüze.

"Kitâbun içinde bellü âyetler" (Eğri, 2008: 233) bellü eyler.

"İmdi Ümmü'l-Kitâb yâ, hı, şın, tı, nûn, yâ" (Eğri, 2008: 237) yahşıtanı.

"Bir dahi seferî namazı...Hazer namazı ile seferî[yi]..." (Eğri, 2008: 249) sefer namazı... seferî.

"Hazret-i Hâtem'in noktası..." (Eğri, 2008: 249) nuḫkı.

"bende-i âl merdâne...bende-i âl mervân" (Ünal, 2006: 152) âl-i merdân...âl-i Mervân.

"dünlî hâlimânesini" (Ünal, 2006: 166) dükelî hân mânını.

"İki elin mufassalı...mufassaldır" (Eğri, 2008: 253) "İki elin mufaşşalı...mufşaldur" (Ünal, 2006: 174) mafsalı...mafsaldır.

"Anda kıl yoktur." (Eğri, 2008: 253) Anda kıl yoḫdur.

"Vech-i kerîm-i Âdem aleyhi's-selâm ilmidir ki... yüz on dört sûrenin ilmîni" (Eğri, 2008: 253; Ünal, 2006: 174) 'alemidür... 'alemini.

"Ammâ bir yıl, üç yüz altmış altı sâattir. İmdi Âdem'in dahi üç yüz altmış sükûnu vardır." (Eğri, 2008: 269) Ammâ bir yıl üç yüz altmış gündür ve⁵⁷ bir ay üç yüz altmış sâ'atdür. İmdi Âdemüñ dahi üç yüz altmış pâre sünûgi⁵⁸ vardır. (vr. O113b, E19a).

"İmdi şerîat Âdem'dir, ayağıyla yürür, zâhir yel gibi eser." (Eğri, 2008: 281) zâhiren yel gibi eser.

"Pes eğer bununla, sıfâtı zâta..." (Eğri, 2008: 305) Pes eğer bu nev'le...

"Ve kâ'il ez dest-i hâr-cân" (Eğri, 2008: 325) "ve katil ez-dest hâr-ı cân" (Ünal, 2006: 190) Ve kâtel ez dest-i havâricân.

"Şâb-ı kutat" (Eğri, 2008: 333) Şâb Kaḫat.

"Gel ey mü'min biri farz-ı Hüdâdur" (Ünal, 2006: 131) Gel ey mü'min beri farz-ı Hüdâdur.

"Elestü bi-Rabbiküm demende" (Ünal, 2006: 131) deminde.

"Muîndür ki gösterür şekâvet" (Ünal, 2006: 133) Mu'ayyendür.

"ismi ve müstemiası" (Ünal, 2006: 143) ismi ve müsemması.

"şürette âdem ma'nîde deyu şeytân oldı" (Ünal, 2006: 144) dîv-i şeytân.

"hâlâikden biri ol" (Ünal, 2006: 144) berî ol.

"Ya cemâat-i fuḫarâ-yi tarîḫat veya ulumâ-yi şerî'at meyl eylemek zâlimlere" (Ünal, 2006:

57 bir yıl üç yüz altmış gündür ve: (-E).

58 pâre sünûgi: sülûki (E).

144-145) Yâ cemâ'at-i fuqarâ-yı tarîkat ve yâ 'ulemâ-yı şerî'at meyle eylemeñ zâlimlere.

"İmdi fehm ile" (Ünal, 2006: 146) İmdi fehm eyle.

"nutfe kim âta belinden ticâret eylese... âlem-i fânîye ticâret eylese...dâr-ı fenâya ticâret eyler" (Ünal, 2006: 145) sefer.

"püşte-yi dehânında" (Ünal, 2006: 145) beste-yi dehânında.

"âlem-i rabbânî" (Ünal, 2006: 152, 184) 'âlim-i rabbânî

"düşirüp boğçalamış" (Ünal, 2006: 153) devşirüp.

"girdigâr" (Ünal, 2006: 155) Kird(i)gâr.

"heştimdür" (Ünal, 2006: 155) heştümdür.

"çârda mâ'şüm" (Ünal, 2006: 155, 162, 163, 164, 190) çârdeh ma'şüm.

"veliyy" (Ünal, 2006: 158, 167) velî.

"şâfî olsun dilândan olma ehl-i bañîl" (Ünal, 2006: 159) şâfî olsun dil, andan olma ehl-i buñl.

"da'vâ-yı fakrlıdır" (Ünal, 2006: 161) da'vâ-yı fakr ider.

"dîdârullahiyi" (Ünal, 2006: 161) dîdâr-ı ilâhîyi.

"lâ-cürüm" (Ünal, 2006: 167) lâ-cerem.

"hüsnâtdur" (Ünal, 2006: 171) hasenâtdur.

"secde-i mülkiyyet" (Ünal, 2006: 171) secde-i melekîyyet.

"meşârıkdan toğru" (Ünal, 2006: 178) toğar ve.

"Ne felek burcunda" (Ünal, 2006: 187) Nüh felek burcında.

"zîrâ şeytân deyu geliri üç kısımdur" (Ünal, 2006: 191) zîrâ şeytân didükleri üç kısımdur.

"zîrâ avret ile oğlan dünyâ ile ilâh görür" (Ünal, 2006: 191) zîrâ 'avrat ve oğlan, dünyâ ile ele girür.

"Bu üç nesneyi eyitme saña sen yâr" (Ünal, 2006: 192) itme.

"vaşîyyiküm bihi aħmedlendi" (Ünal, 2006: 193) veşşäküm işmarlandı.

"Ayılmaz v'Allahi hayrân olupdur" (Ünal, 2006: 195) Ayılmaz vâle vü hayrân olupdur.

Yanlıı olduğu kesin olmakla birlikte, Ünal'ın okuduğu nüshayı görmediğimiz için müstensihden de kaynaklanmış olabilecek hatalar ise şunlardır:

"imdi ey mü'min yalvarsana nuḡ-ı Haḡda hilâf olmaz." (Ünal, 2006: 147) imdi ey mü'min bilür misin ki nuḡ-ı Haḡda hilâf olmaz.

"sende dağı vaḡt gerekdür kim ol pîrûñ nuḡkından taşra bir defîne yere eylemeyesin." (Ünal, 2006: 147) sende ol ḡadar diḡḡat gerekdür kim herḡiz ol pîrûñ nuḡkından taşra bir iş eylemeyesin.

"o sebebden nedür" (Ünal, 2006: 151) sebeddendür.

"hurûf-ı muḡarrerât" (Ünal, 2006: 155) hurûf-ı müfredât.

- "ḥaṭṭ-ı Ḥüdā adedinceğür... vechi cemāl-i Ḥüdādür" (Ünal, 2006: 156) ḥaṭṭ-ı Ḥavvā 'adedinceğür...vech-i cemāl-i Ḥavvādür.
- "kuvvet-i sāimaya" (Ünal, 2006: 164) kuvvet-i sāmi'a.
- "içi toptolu şekklidür" (Ünal, 2006: 166) şekkdür.
- "daḳḳ" (Ünal, 2006: 167) daḳḳ.
- "külb-i semāvinüñ" (Ünal, 2006: 170) kütüb-i semāvinüñ.
- "aylu" (Ünal, 2006: 173) 'id.
- "iki ayağüñ toprağa dek yursañ" (Ünal, 2006: 174) topuğa.
- "aşḳ eylesesin" (Ünal, 2006: 175) şaḳḳ eylesesin.
- "emcikler seretāndür" (Ünal, 2006: 177) incikler.
- "delv...delv" (Ünal, 2006: 177) delv.
- "kelām-ı elifüñ" (Ünal, 2006: 177) lâmelifüñ.
- "elli āhire" (Ünal, 2006: 178) ilā āhirihi.
- "şeş cihāni" (Ünal, 2006: 179) şeş cihāti.
- "İmdi gel pırlerüñ nuṭḳunu ḥaḳla" (Ünal, 2006: 182) şaḳla.
- "Mekāne ve ma yekün" (Ünal, 2006: 187)
- "Ma kâne ve men yeküne" (Ünal, 2006: 193)
- Mā kâne ve mā yekün (Olmuş ve olacak şey).
- "zirā kim Bābillü nefsine ḳul olmaz gerek ve Bābillü evlād-ı Alī'ye ḳul olmak gereğdür" (Ünal, 2006: 191) yā bellü.
- Neşirlerde yapılan izâfet hatalardan bir kısmını, doğru şekilleriyle birlikte kısaca şöyle listeleyebiliriz:
- "merâtibî hayvândır" (Eğri, 2008: 113)
- "merâtib hayvândür" (Ünal, 2006: 142, 161) merâtib-i hayvândür.
- "Yedi hat Havvâ" (Eğri, 2008: 113) Yedi ḥaṭṭ-ı Ḥavvâ.
- "ism-i müsemmâsı" (Eğri, 2008: 121) ismi müsemmâsı.
- "Nefs-i hevâsındadır" (Eğri, 2008: 121) nefsi hevâsındadır.
- "yirmi sekiz hurûf müfredât" (Eğri, 2008: 129) yigirmi sekiz ḥurûf-ı müfredât.
- "Yedi hurûf, kelâmu'llah adedinceğür" (Eğri, 2008: 133) yigirmi sekiz ḥurûf-ı kelâmu'l-lâh 'adedinceğür.
- "ol keşf-i sır men aref..." (Eğri, 2008: 217) olkeşf-i sır-ı men 'aref.
- "Ya'ni doğru gösterir, Kur'an'ın içinde zât-ı hidâyeti." (Eğri, 2008: 233) ...Zât, hidâyeti.
- "Yüz yirmi dört hurûf, Fâtihatü'l-Kitâb." (Eğri, 2008: 261) (Ünal, 2006: 175, 188) yüz yigirmi dört ḥurûf-ı Fâtihatü'l-Kitâb.
- "ma'lüm erenlerdür" (Ünal, 2006: 135) ma'lüm-ı erenlerdür.
- "şifât aḥsen-i taḳvîmi zikr eyler" (Ünal, 2006: 142) şifât-ı aḥsen-i taḳvîmi.
- "yigirmi sekiz ḥurûf Kelâm-Ullah" (Ünal, 2006: 146) yigirmi sekiz ḥurûf-ı Kelâm-u'llâh.

"hevâ'yı nefsi" (Ünal, 2006: 148) hevâ-yı nefsi.

"vech-i kerîm Âdem" (Ünal, 2006: 151, 177, 188, 193) vech-i kerîm-i Âdem.

"ism-i müsemmanuñ 'aynıdır" (Ünal, 2006: 156) İsim, müsemmanuñ 'aynıdır.

"hayvân nâtiğdur" (Ünal, 2006: 161, 179) hayvân-ı nâtiğdur.

"evlâd Muhammed Alî" (Ünal, 2006: 163) evlâd-ı Muhammed ' Alî.

"seb'-i semâvât" (Ünal, 2006: 179, 193) seb' a semâvât.

"hevâ'-i nefesiyle" (Ünal, 2006: 182) hevâ-yı nefsiyle.

"iki dağı kâf-i nün" (Ünal, 2006: 187, 188) kâf nün.

VI- NÜSHADAN KAYNAKLI HATALAR

B. Ünal ve O. Eğri'nin nüsha karşılaştırması yapmamalarından veya en azından şüpheli gördükleri yerlerin başka bir nüshadan sağlamlasını yapmamalarından kaynaklanan hatalar da neşredilen metinlerin anlaşılmasını önemli ölçüde olumsuz etkilemektedir. Hurufilik gibi özel bir yapısı olan düşünce sistemlerine ait metinlerin neşrinde nüsha karşılaştırması yapılması veya en azından başka bir nüshadan yardım alınması oldukça önemli ve hatta kaçınılmazdır.

Düz bir okumada, okuyucuyu metinden uzaklaştıran bununla ilgili örnekleri, sayıla-

rını sınırlı tutsak da burada vermek yerinde olacaktır.

"İmdi Hak, helâk illâ bâtl olduğu yerde durmaz. Zirâ her şey aslına uçar. Kebüter-bâzla cemî' eşyanın vücûdu yine aslınadır didiği bu ma'nâdır." (Eğri, 2008: 149). O. Eğri tarafından bu cümlelerin açıklaması şöyle yapılır: "Çünkü her şey aslına döner. Güvercin yetiştiren kimsenin; 'her şey aslına döner' şeklindeki ifâdesi, bu anlama gelmektedir." (Eğri, 2008: 151).

Oysa bu bölümün aslı farklı nüshalarda şöyledir: "İmdi Hakk helâk olmaz illâ bâtl olduğu yerde Hakk durmaz zirâ kim her şey aslıyla⁵⁹ uçar kebüterle kebüter, bâz ile bâz pervâz ider yine⁶⁰ cemî'-i eşyanuñ rücû'⁶¹ aslına didiği bu ma'nâdur⁶²" (vr. O102a, E9a). Yani, Hak ile bâtl birlikte olmaz. Zira her şey aslıyla uçar, güvercin güvercinle, şahin şahinle uçar. Tüm varlığın dönüşünün aslına olmasının anlamı budur.

"Mervân isen, la'net-i cân-ı habîsine var. Nefsin hevâsında gez. Tâ ömrün âhir olunca, ol vakit, görürsün." (Eğri, 2008: 157). Açıklama bölümünde de "Eğer Mervân isen, pis canunun lanetine uğra ve nefsinin peşinde gez. [Gerçeği] ömrün sona erdiğinde anlar-sın." (Eğri, 2008: 159).

Bu pasajın anlaşılabilirliği ortadadır. Oysa Vîrânî Abdal diğer nüshalarda şöyle

59 aslıyla: aslına (E, M).

60 kebüterle kebüter, bâz ile bâz pervâz ider yine: pervâzı kebüterle kebüter bâzile (O).

61 rücû'ı: rücû'ı yine (O).

62 bu ma'nâdur: budur nuñkuñ ezelde bâb-ı faşlı (O).

demektedir: "Eger âl-i Mervân iseñ⁶³ la' net cân-ı habîşine⁶⁴ var nefsiñ hevâsında gez⁶⁵ tâ 'ömrüñ âhire irince⁶⁶ ol vaqt görürsin." (vr. O102b, E12a). Yani "Eğer Mervân'ın neslin-den isen senin pis canına lanet olsun. Ömrünün sonuna kadar git nefsinin isteklerini yerine getir. O zaman anlarsın." demektedir.

"Nitekim Hak Teâlâ, bu on sekiz bin âlemi yoktan var eyledikte, bu on sekiz kerre yüz bin âlemi mahlûk halk eylemiştir." (Eğri, 2008: 69). "Haqq te'âlâ bu on sekiz biñ 'âlemi yokdan var eyledikte, bu on sekiz biñ 'âlemüñ içinde on sekiz kez yüz biñ⁶⁷ mahlûkât halk eylemiştir." (O vr. 93b).

"Zîrâ kim, ehlu'llâh, ehl-i mağfirettir. Mağfûr-ı ma'rifettir ve ehl-i âhirettir." (Eğri, 2008: 77). Bu cümle oldukça manasızdır. Eğri'nin okuduğu metinde mağfûr yerine "رفغ" yazmaktadır ve yanlış yazıldığı ortadadır. Cümlelerin doğrusu şu şekilde olmalıdır: "Zîrâ kim ehlu'l-lâh, ehl-i ma'rifettür ve ehl-i âhirettür." (vr. O94b, E2b).

"İmdi bilgil ki, kanâattür. Riyâzettür ki, kanâattür." (Eğri, 2008: 89). "İmdi bil ki kanâ'atdur ve riyâzettür ki kanâ'atdur." (Ünal, 2006: 135). İki neşirdeki cümlelerin manasız ve yanlış olduğu ortadadır. Doğrusu: "İmdi

bilgil⁶⁸ ki fakrın rîsi riyâzettür⁶⁹ ki kanâ'atdur." (vr. O95b, E3b).

"Zîrâ bir kişi, bir eve varmak dilese, tarikat ile varsa, ol evin kapusunu bulamaz." (Eğri, 2008: 93). Evet nüshada bu şekilde oldukça yanlış bir cümle yazılmıştır ancak tarikatın yüceltildiği bu bölümde böyle bir cümlelerin varlığı oldukça çelişkilidir. Eğri'nin kopyasını verdiği diğer nüshada (vr. 2b) ve elimizdeki diğer tüm nüshalarda ibare "tarikat ile varmasa" şeklindedir ki cümlelerin siyâk ve sibâkına elbette daha münasiptir.

Şu birkaç örneği de liste halinde aktaralım:

"Resül 'aleyhi 's-selâm hurûfun ihdiyatından didi" (Ünal, 2006: 151) Resül, Haqdan⁷⁰ tahfif diledi (vr. O102a, E9b).

"ihsân-ı takvâyi" (Ünal, 2006: 151) ahsen-i takvîmi (vr. O102a, E9b).

"bıraklandı" (Ünal, 2006: 151) hazırlandı (vr. O102a, E9b).

"Ve erkân-ı meşâyih erkânsuz meşâyih" (Ünal, 2006: 153) erkânla meşâyih⁷¹ erkânsuz ne meşâyih (vr. O103a, E10b).

"yigirmi sekiz terciye-yi eczâ' eyledi" (Ünal, 2006: 155) yigirmi sekiz eczâ eyledi (vr. O104a, E11a).

63 iseñ: degil iseñ (E). gâfil olma...iseñ: gâfil olma Şâh-ı velâyetüñ sözün kabûl eyle eger kabûl itmez iseñ ma'lûm olur ki âl-i Mervânsın (M).

64 cân-ı habîşine: cânna (E).

65 habîşine var nefsiñ hevâsında gez: habîşine olur nefsiñ hevâsında gezme (M).

66 âhire irince: âhir olma (E).

67 on sekiz kez yüz biñ: on sekiz biñ (E).

68 bilgil: bil (O).

69 fakrın rîsi riyâzettür: kanâ'at "r"dür, riyâzettür (O), kanâ'at birdür, riyâzettür (M).

70 Haqdan: haqqında (E).

71 erkânla meşâyih: erkân meşâyih (E, O).

“‘Alî’dür sevmeyen cânına la‘net” (Ünal, 2006: 157) ‘Alîyi sevmeyen cânına la‘net (vr. O105a, E12a).

VII- VEZİN HATALARI

Aynı zamanda bir sâhib-i dîvân olan Vîrânî Abdal’ın bu risâlesinde oldukça fazla şiir geçmektedir. Bu şiirlerin tamamı da aruz vezni ile yazılmıştır. Nâşirlerin sarf-ı nazar ettikleri bir nokta da sözkonusu şiirlerin veznidir. Eğer yapılan neşirlerde şiirlerin vezinleri de göz önünde bulundurulseydi bir çok hatalı kelime tespit edilecek ve yanlışlıkların önüne geçilmiş olacaktı. Bununla ilgili örnekler de oldukça fazla olduğu için seçtiğimiz örnekleri burada zikredeceğiz.

Yalancı Âdem’in olmaz imânı

İçinden gütmeye her giz gümânı (Eğri, 2008: 69). Açıklama bölümünde de “İçinden gütmeye herkes gümânı” (Eğri, 2008: 70). Doğrusu:

Yalancı âdemün olmaz imânı

İçinden gitmeyehergiz gümânı⁷² (vr. O 94a, E 2a) şeklindedir. Anlamı da “Şüphesi asla içinden gitmeye” olur.

Yedi kerre sattı, ol nutk-ı hakkı (Eğri, 2008: 73).

Bu mısra hem vezne uymamaktadır hem de sattı kelimesi yanlış okunmuştur. Doğrusu; kırdı, bozdu anlamına gelen ve vezne uygun olan “sıdı”dır. Ünal da bu kelimeyi “sandurupdu” şeklinde yanlış okumuştur ki

⁷² gitmeye hergiz gümânı: gitmeyen şekki gümânı (E).

doğrusu “sındırupdur”dur (Ünal, 2006: 132). Aynı kökten türemiş şındırma kelimesi diğer bir sayfada “şândırma” şeklinde, şındıran olması gereken kelime de “şayandıran” şeklinde okunmuştur. (Ünal, 2006: 152).

Dolaşmadı, adı kavm-i adüvdür (Eğri, 2008: 73, Ünal, 2006: 133).

Bu mısradaki dolaşmadı kelimesi yanlış okunmuş olup anlamı ve vezni bozmaktadır. Doğrusu şöyledir:

Dilâ şimdi adı kavm-i ‘adüdur

Faqr ü şâhi her kime mirâş bûd

Geh aşk içre şâha Ferhâd olur (Ünal, 2006: 186).

Veznin bozukluğundan da anlaşılacağı gibi burada bazı kelimeler hatalı okunmuştur. Beyit, Ünal’ın neşrinde kullandığı metne göre şöyle okunsa gerektir:

Faúr ü şâhi her kime mirâş bûved

Kÿh-ı èaşú içre şehâ Ferhâd olur.

Ancak elimizdeki nüshalara göre beyit şöyledir:

Faqr-ı şâhî her kime mirâş çalur⁷³

Kûh-ı ‘aşk içre şehâ Ferhâd olur (vr. O117a, E22b).

Câhil, müşrik olupdur, çeh değil,

Bî-edeb lâ-şeydir, anun şeyi değil (Eğri, 2008: 105). İlk mısra Ünal tarafından, “Câhil müşrik olupdur hayy değil” (Ünal, 2006: 149)

⁷³ Faqr-ı şâhî: Faqrı şâhi (E).

şeklinde okunmuştur. Bu haliyle beyitin ne kadar anlamsız olduğu ortadadır. Beyiti anlamsız kılan ilk kelime, hatalı okunan “olupdur” kelimesidir ki bunun doğrusu “ölüpdür” şeklindedir. Diğer kelime ise nüshada yanlış yazılan kuyu anlamına gelen “çeh” kelimesidir ki metinle alakası yoktur. Son olarak Eğri, Arapça şey’ kelimesinin sonundaki hemzeyi belirtme eki olarak okumuş ve “şey” olması gereken kelimeyi “şeyi” şeklinde okuyarak beyiti anlaşılır olmaktan uzak bir hale dönüştürmüştür. Dolayısıyla beyitin vezne uygun şekli şöyledir:

Câhil u müşrik ölüpdür hayy degil

Bir adı lâ-şeydür anuñ şey degil

Diğer bir örnek:

Şehâ her kimde var, bu üç haslet

Aleyhi'l-la'netdir, ol bed adâvet (Eğri, 2008: 73).

Şehâ her isimde var bu üç haşlet (Ünal, 2006: 132).

Vezne uygun olan şekli:

Şehâ her kimde var bu üç haşâlet⁷⁴

‘Aleyhi’l-la’nedür ol bed ‘adâvet (vr. O 94a, E 2a).

Vezin takip edilmediğinden, yazma nüshada görülen her bir işaret musraların sonu gibi algılanarak serbest vezni andıran şiir şekilleri de neşirlerde karşımıza çıkmaktadır. Örneğin şu şiir:

74 var: (-E), ki var (M).

Virânî, budurur Allâh u a'lem nasîhat,

Kendi, kendi, başına vir.

İmdi ey birader âşıkân ve ey tâlib-i Merdân,

Eğer bulayım dersen îmân gönülde kalmasın şekk ü gümân

Zîrâ şek bâtıldır, bâtil bir yerde olmaz Rahmân

İmdi evde olsa Rahmân, ol hânede olmaz şeytân (Eğri, 2008: 189; Ünal, 2006: 160).

Oysa mısra olarak aktarılan satırlar secili nesir cümleleridir. Dolayısıyla alıntıladığımız yerin doğru şekli şöyledir:

VirÂnî söz budur AllÂhu a'lem⁷⁵

Naâioat kendü kendü başına vir⁷⁶

İmdi ey birÂder-i⁷⁷ èÂşîu'ân ve ey ü'âlib-i şâh-ı merdân! Bu beytten âmelini fehm eyle⁷⁸ Eger bulayım dirsen îmân⁷⁹, gönülünde üalmasın şekk ü gümân⁸⁰ zirâ kim şekk bâüldür, bâül ile⁸¹ Óaúú bir yirde olmaz gözün aç añla⁸²

75 Virânî söz budur: Virânî ‘ Abdâl dir (M); Allâhu: v’ Allâhi (O, M).

76 kendü kendü: kendi kendin (M).

77 birader: birâderân (O).

78 bu beytten ‘amelini fehm eyle: (-E, O).

79 bulayım: buldum (M); îmân: dermân (E).

80 gönülünde: gönülünde (O), gönülde (M); şekk ü gümân: şekki gümân (E).

81 kim şekk: kim şekk ü gümân (E), şekk (M).

82 Bir yirde olmaz Rahmân (O).

Bir evde olmasa Raḥmān⁸³

Olur ol ḥānede şeytān⁸⁴(vr. O106a, E13a).

Vezin kontrolü yapılmadan yapılan bu neşirlerdeki hatalar oldukça fazla olmakla birlikte, biz burada örnek olması açısından seçtiğimiz hatalı musraları ve vezne uygun şekillerini bir liste halinde aktaralım:

Benim gözüm nûru, İmâm Bâkır Bekâ'dur (Eğri, 2008: 69) Gözüm nûri İmâm Bâkır beḳâdur.

Üç nesne ile zâhir olupdur (Eğri, 2008: 73) Bu üç nesne ile zâhir olupdur.

Anuñ boynuna geçdi toḳu lâ'net(Ünal, 2006: 132) Anuñ boynına geçdi tavḳ-ı la'net.

Fenâdan maḳşûd onı bulmak beḳâyı (Ünal, 2006: 134) Fenâdan maḳşûd uş bulmak beḳâyı.

Kimin kim yokdurur, fakri Rasûlü (Eğri, 2008: 81) Kimuñ kim yokdurur faḳr-ı Resûli⁸⁵.

Sana direm sözüüm işit şâḳin ol (Ünal, 2006: 136) Saña direm sözüüm işit şâḳin ol⁸⁶.

Gidedur küfrü dilden Nûḥ-ı necâtı (Ünal, 2006: 138) Gider küfri velî bul Nûḥ-ı necâtı⁸⁷.

Muñ eyledi her müşkilâtı (Ünal, 2006: 18) Mu'ayyen eyledi her müşkilâtı.

Murtazâ'yı sevmeyen, kande bulur imâni u dîn (Eğri, 2008: 105) Murtazâyı sevmeyen kande bulur imân u dîn.

Murtazâ'nın düşmânına la'net var, sad hezâr (Eğri, 2008: 105) Murtazânuñ düşmânına lâ'netüm var şad-hezâr (Ünal, 2006: 139) Murtazânuñ düşmenine la'netüm var şad hezâr.

Murtazâ'nın bendesiyem, canla, dilden yakın, (Eğri, 2008: 105) Murtazânuñ bendesiyim cânla dilden yakın (Ünal, 2006: 140) Murtazânuñ bendesiyüm cân ile dilden yaḳîn.

Her kim ki, öldü, mâ-i tahûru bilmedi, (Eğri, 2008: 105) Her kim ki faḳr olmadı mâ-i tahûri bilmedi (Ünal, 2006: 140) Her kim ki faḳra irmedi mâ'-i tahûri bilmedi⁸⁸.

Bu şıfatda âḳıbet ol durur (Ünal, 2006: 143) Bu şıfatdan 'âḳıbet ol dürdurur⁸⁹.

Ger dilersen bulasın, Hakk'tan Rahmet'i (Eğri, 2008: 123-125) Ger dilersen bulasın Ḥaḳḳ rahmeti⁹⁰.

Yedi dahi geçince, ne olur bil (Eğri, 2008: 133) Yedi yıl daḳı geçince ne olur bil (Ünal, 2006: 146) Yedi yıl daḳı geçince noldı bil⁹¹.

Mevc urup taşdı çoḳdur neden mezât (Ünal, 2006: 146) Mevc uruben taşdı ḳudretten Fırât⁹².

83 Bir evde: İmdi bir evde (M).

84 ḥānede: ḥāne-i (E) ;olmasa raḥmān, olur ol ḥāne-i şeytān: olsa raḥmān ol ḥānede olmaz şeytān (E). Bu bölüm E ve O nüshalarında mensur şekilde yazılmıştır.

85 faḳr-ı: faḳri (E).

86 şâḳin ol: yolın bul (M).

87 velî: dile (E), dili (O).

88 faḳra irmedi mâ-i zahıri bulmadı (E) ; faḳr olmadı mâ'-i tahûri bilmedi (O), faḳrı olmadı mâ'-i tahûri bulmadı (M).

89 dürdurur: dürdur (O).

90 Óaúú: Óaúdan (M).

91 noldı: nolur (E), ne olur (M).

92 uruben: urdı (E) ; Mevc urup çün levḥa-i ḳudret taşar (M).

Akdı, ya'ni zimmen oldu âb u gil (Eğri, 2008: 133) Ākdı ya' nî ħatm oldu âb u kil (Ünal, 2006: 146) Akdı ya' nî 'ummân oldu âb u gîl⁹³.

Dilersen irmeye, câvidâna (Eğri, 2008: 145) Dilersen irmege sen câvidâna⁹⁴.

Kesri ref' eyle, iste vahdeti (Eğri, 2008: 157) Keşreti ref' eyle iste vahdeti.

İşte her kim bildi, bu hikmeti, (Eğri, 2008: 165) Uşte her kim bilmedi bu hikmeti.

Mustafâ'nın gözü nûru Hasan, hem şâh Hüseyin / Kurratü'l-ayn dedi, ona Habîb-i Kird-gâr (Eğri, 2008: 169).

Muşafânun gözleri nûri Hasan hem Şâh Hüseyin / Kurretü'l-aynum didi aña ħabîb-i kirdgâr.⁹⁵

Âbidîn, hem ve Bâkır u hem Ca'fer, İmâm Ka'zım'ın (Eğri, 2008: 169) 'Âbidîn u Bâkır hem Ca'fer İmâm Kâzımuñ.

Alî'dir, **hod** âlem-i zât-ı mutlak (Eğri, 2008: 181) 'Alîdür her dü 'âlem-i Zât-ı mutlak.

Alî'dür sevmeyen cânna lâ'net (Ünal, 2006: 157) 'Alîyi sevmezün cânna la'net.⁹⁶

Kim anı sevmedi lâ'net-i bi-gayât (Ünal, 2006: 157) Kim anı sevmedi la'net be-gâyet.

Cevâbım cevâbıdurur, mukarrer (Eğri, 2008:189) Cevâbum Ĥaqq cevâbıdur muqarrer.

93 'ummân: zimmen (O); Aqar ol dem zemîn olur âb u gîl (M).

94 irmege sen: iresin (E).

95 ħabîb-i: ħabîb u (O).

96 sevmezün: sevmezim (E).

Murâdın virüpdür, Şâh-ı Haydar (Eğri, 2008: 189) Murâdın viriserdür şâh Ĥaydar.⁹⁷

Kim ki âl u evlâda ħıyânet eyledi (Ünal, 2006: 162) Kim ki evlâda ħıyânet eyledi.⁹⁸

Gice var şehveti, hırs u emel (Eğri, 2008: 221) Kimde vardur şehvet ħırş emel (Ünal, 2006: 167) Kimde vardur şehvet u ħırş u tama' .⁹⁹

Her kim, pîr izini izlemedi, (Eğri, 2008: 245) Dağı pîrlereñ izini izlemedi (Ünal, 2006: 172) Her ki pîrlereñ izini izlemedi.¹⁰⁰

Ve hattır yüzün, göremez / Vechinde anı, her kör kâr (Eğri, 2008: 265).

Bîst u heşt u sî vü dü ħatdur yüzün / Göremez vechinde anı kûr kâr.¹⁰¹

Bu Vîrânî, **bendeki** aşk-ı Şâh, / Eyleme, senden cüdâ-yı hûş şikâr (Eğri, 2008: 265).

Bu Vîrânî bendeni ey şâh-ı 'aşk¹⁰² / Eyleme senden cüdâ ey hoş-nigâr.

Muhabbet-i Âl-i Şâh'ı Askerî ol (Eğri, 2008: 192) Muĥibbî âl Şâh-ı Askerî ol (Ünal, 2006: 192) Muĥibb-i âl-i Şâhî 'askerî ol.¹⁰³

Eyledim, bu uş isbât-ı Hak (Eğri, 2008: 345) Eyledüm birlikden uş işbât-ı Ĥaqq.

97 viriserdür: virdi server (M).

98 evlâda: onlara (M).A

99 Kimde kim var şehveti ħırş u emel (O), Gice vardur şehveti ve ħırş-ı emel (M).

100 pîrlereñ: pîrlereñ (O), Her ki pîrlereñ: Kim ki pîrlereñ (M).

101 anı: anı her (O, M).

102 şâh-ı 'aşk: 'aşk-ı şâh (O), 'aşk-ı şâh (E).

103 Muĥibb: Muĥabbet (E, M).

VIII- SONUÇ

Türkiye’de, özellikle edebiyat ve tasavvuf alanında yapılan bilimsel çalışmaların bel kemiğini metin neşirleri oluşturmaktadır. Metin neşri, birçok ülkede ancak geniş bir bilgi birikimine sahip olan akademisyenlerin cesaret edebildiği çalışmalardandır. Oysa ülkemizde, analitik düşünme kabiliyeti yok edilmiş nesiller, tüm yeni metotlar, yeni alanlar ve yeni yaklaşımlar keşfetme gayretlerini bir tarafa bırakıp sadece metin neşirleriyle akademik hayatlarını tamamlamaktadırlar.

Doğru bir şekilde yapılmış metin neşrine kimsenin itirazı olamaz ve bunların bilimselliği de elbette sorgulanamaz. Ancak, günümüz genç akademisyenlerinin yaptıkları metin neşirleri, Osmanlı döneminde yaşamış çok kötü bir müstensihin yaptığı işten farklı değildir. Bu çalışmaların bilimselliğinin tartışılması bir yana, faydadan çok zarar getirdiği de ortadadır. Yanlışlarla dolu bir metinden hareketle yapılacak araştırmaların ne denli sağlıklı olacağı ortadadır. Öte yandan kötü bir neşir çalışması, söz konusu metin üzerinde tekrar tekrar çalışılmasına sebep olmakta, bu da zaman ve enerji kaybına sebep olup ülkenin bilimsel gelişimine ket vurmaktadır.

Akademik düzeyde yapılan çalışmaların ne kadar özensiz olduğu, danışman ve jüri faktörünün etkin bir şekilde kullanıla-

madığı, basım aşamasını geçmiş eserlerin ehil insanlar tarafından kontrol edilmediği bu çalışmayla açık bir şekilde görülmüştür.

Metin neşri yapan araştırmacılar tüm bunları göz önünde bulundurarak, yaptıkları çalışmalarda gerekli özeni ve dikkati gösterip, metinlerini kontrol ettirmek için zaman ayıracak ehil kimseler, danışmanlar bulmaya gayret etmelidirler. Aksi takdirde gelecek kuşaklara “Molla Kasım” olarak çok iş düşecektir.

KAYNAKÇA

- BAYRI, Halid. (1957). *Virânî Hayatı ve Eserleri*. İstanbul.
- EĞRİ, Osman. (2008). *İlm-i Câvidân*. Ankara.
- GÖKYAY, Orhan Şaik. (1982). *Destursuz Bağa Girenler*. İstanbul.
- ÜNAL, Bihter. (2006). *Virânî Dede Fakr-nâme; İnceleme, Metin, Dizin*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kütahya: DÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Nazm u Nesr-i Hazret-i Virânî Baba*. (1973). Mısır.
- USLUER, Fatih. (2010). “Feyznâme-i Misâlî Neşirleri” *Hacı Bektaş Veli Dergisi*, 56: 299-323.
- VAKTİDOLU, Adil Ali Atalay. (1998). *Virânî Divanı ve Risalesi*. İstanbul.
- Virânî Abdal, *Risâle*. İ.B.B. Atatürk Kit, Osman Ergin, TY, no. 656/3, vr. 93b-120b.
- _____, Millî Ktp, Yazmalar, no. A 3333/1, vr. 1b-25b.

VÎRÂNÎ DEDE-FAKR-NÂME
(İNCELEME-METİN-DİZİN)

(Yüksek Lisans Tezi)

Bihter ÜNAL

Kütahya-2006

T.C.
DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi
VÎRÂNÎ DEDE-FAKR-NÂME
(İNCELEME-METİN-DİZİN)

Danışman
Prof. Dr. Ali TORUN

Hazırlayan
Bihter ÜNAL
0392040109

Kütahya-2006

KABUL VE ONAY

Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Yüksek Lisans öğrencisi Bihter ÜNAL'ın hazırladığı “Vîrânî Dede-Fakr-nâme (İnceleme-Metin-Dizin)” başlıklı Yüksek Lisans tez çalışması, jüri tarafından lisansüstü yönetmeliğin ilgili maddelerine göre değerlendirilip kabul edilmiştir.

.../.../2006

Tez Jürisi

Prof. Dr. Ali TORUN (Danışman)

Yrd. Doç. Dr. Kadir GÜLER

Yrd. Doç. Dr. Atilla BATUR

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Prof. Dr. Ahmet KARAASLAN

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Vîrânî Dede-Fakr-Nâme (İnceleme-Metin Dizin)” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

.../.../ 2006

Bihter ÜNAL

ÖZGEÇMİŞ

1981 yılında Malatya'da doğdu. İlköğrenimini Malatya'da, orta öğrenimini İstanbul'da tamamladı.1999 tarihinde Dumlupınar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü kazandı. Aynı programdan Haziran 2003'te mezun oldu. Aynı yıl Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında Yüksek Lisansa başladı. Aralık 2003'te Dumlupınar Üniversitesi Bilecik İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde Türk Dili Okutmanı olarak çalışmaya başladı. Halen aynı kurumda çalışmaktadır.

ÖZET

Bektaşilik hareketi, XIV. yüzyıldan itibaren Anadolu’da şekillenmeye başlamış, XVI. yüzyılda sistemleşerek günümüze kadar etkisini sürdürmüştür. Bu etkinin bir sonucu olarak Bektaşilik öğretilerini işleyen birçok şair ve yazar ortaya çıkmıştır. XVI. yüzyılda yaşayan Vîrânî Dede de dönemin Bektaşî şairlerinden biridir.

Çalışmamızda Vîrânî Dede’nin hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. Fakr-nâme isimli eseri, Arap alfabesinden Latin alfabesine aktarılmış ve eserinin din, tasavvuf, ahlâk yönünden incelemesi yapılmıştır.

Vîrânî Dede bir Bektaşî “Dede”sidir. Hem manzum hem de mensur eserler yazmıştır. Eserlerinde, Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı’nın, Bektaşîliğin ve Hurûfliğin belirgin özellikleri görülmektedir.

ABSTRACT

Bektaşî trend, started to acquire a shape in Anatolia beginning from XIV th century, has maintained its notion up to now forming their norms in XVI th century. As result of this effect, many poets and writers who reflected Bektaşî norms in their literature works emerged. In XVI th century Vîrânî Dede, was one of the Bektaşî poets of this period.

In our study, Vîrânî Dede's life and literature works one explained. His works were translated from Arabian to Latin Alphabet and analysed from the view of religion, mysticism, ethic.

Vîrânî Dede is a a "Dede" of Bektaşî. He wrote both poems and proses. The effects of Religous-Mysticism Turkish Literature, Bektaşî and Hurûfî are clearly seen in his works.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
KISALTMALAR.....	x
TEZ HAKKINDA.....	xi
TEZ METNİ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM VİRÂNÎ, HAYATI VE ESERLERİ

1.1. HAYATI VE ESERLERİ	
1.1.1. Hayatı	17
1.1.2. Eserleri.....	19

İKİNCİ BÖLÜM VİRÂNÎ'NİN FAKR-NÂMESİNDE DİN, TASAVVUF VE AHLÂK

2.1. DİN	
2.1.1. İtikat.....	24
2.1.1.1. Allah.....	24
2.1.1.2. Melekler.....	27
2.1.1.3. Kitaplar.....	30
2.1.1.4. Peygamberler.....	32
2.1.1.4.1. Hz. Muhammed.....	38
2.1.1.5. Ahiret.....	42
2.1.1.6. Kaza, Kader- Hayr ve Şer.....	44
2.1.2. İbadet.....	45
2.1.2.1. Kelime-i Şahadet.....	45
2.1.2.2. Namaz.....	47
2.1.2.3. Oruç.....	50

2.1.2.4. Zekat.....	51
2.1.2.5. Hac.....	52
2.1.3. Diğer Dînî Unsurlar.....	53
2.1.3.1. Ayetler	53
2.1.3.2. Hadisler.....	61
2.1.3.3. Farz.....	62
2.1.3.4. Haram-Helal.....	63
2.1.3.5. Dînî Tipler.....	64
2.2. TASAVVUF	
2.2.1. Vahdet-i Vücut.....	67
2.2.1.1. Ezelde Vahdet-i Vücut	70
2.2.1.2. Halde Vahdet-i Vücut.....	72
2.2.1.3. Ebedde Vahdet-i Vücut.....	78
2.2.2. Dört Kapı.....	79
2.2.3. Dört Unsur.....	85
2.2.4. Fakr.....	88
2.2.5. Kalp-Gönül	95
2.2.6. Tarikatlerle İlgili Unsurlar.....	96
2.2.6.1. Tarikatın Şartları.....	96
2.2.6.2. Makam ve Haller.....	102
2.2.6.3. Seyr ü Sülûk.....	103
2.2.6.4. Zikir.....	108
2.2.6.5. Erkansızları Edepleme.....	109
2.2.6.6. Tarikatlerle İlgili Maddî Unsurlar.....	111
2.2.6.6.1. Hırka	111
2.2.6.6.2. Tâc.....	112
2.2.6.6.3. Post.....	113
2.3. AHLÂK.....	113
2.3.1. Haya, Edeb.....	114
2.3.2. Mürüvvet, Yiğitlik.....	115
2.3.3. Hıyanet- Emanet.....	116
2.3.4. Yalan-Ahde Vefâ.....	117
2.3.5. Kemlik (kötülük)-İyilik.....	119

2.3.6. Gıybet, Bühtan-Ayıp Örtme.....	120
2.3.7. Kin, Gazab, Öfke-Afv, Hoşgörü, Şefkat.....	120
2.3.8. Kibir-Tevazu.....	121
2.3.9. Hırs, Tamaè- Kanaat.....	122
2.3.10. Hased.....	125
2.3.11. Hırsızlık, Hile-Helal Kazanç.....	125
2.3.12. Buhl (hisset, cimrilik)- Sehavet(cömertlik, kerem)	126
2.3.13. Zînâ- Pâk-dâmenlik.....	127

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TRANSKRİPSİYONLU METİN

Fakr-nâme.....	129
SONUÇ.....	197
KAYNAKÇA.....	198
DİZİN.....	200

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
Ank.	: Ankara
C.	: Cilt
D.İ.B.	: Diyanet İşleri Başkanlığı
Doç.	: Doçent
Dr.	: Doktor
H.	: Hicrî
Hz.	: Hazreti
İst.	: İstanbul
K.B.Y	: Kültür Bakanlığı Kültür Bakanlığı Yayınları
Prof.	: Profesör
Mat.	: Matbaası
M.	: Milâdî
M.Ü.İ.F.V	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
T.D.V	: Türkiye Diyanet Vakfı
Yay.	:Yayınları

TEZ HAKKINDA

Problem:

Vîrânî Dede'nin Fakr-nâme isimli eserinde dinî-tasavvufî kavramların kullanım sıklığı nasıldır ve bu kavramların eserlere yansması ne şekilde olmuştur?

Araştırmanın Amacı:

Araştırma yazarın Fakr-nâme adlı eserlerini kapsamaktadır. Araştırmanın amacı Bektaşîliğin tarihi seyri içerisinde Vîrânî Dede'nin ve Fakr-nâme isimli eserinin yerini belirleyerek bu eserini dinî-tasavvufî kavramlar açısından incelemek ve transkripsiyonunu yapmaktır.

Araştırmanın Önemi:

Eski harflerle yazılmış bir eserin günümüz edebiyatına kazandırılması hedeflenip; bu eserdeki dinî-tasavvufî kavramların, Bektaşîliğe ait unsurların ve yazarının dinî-tasavvufî Türk Edebiyatı içindeki yeri belirlenmeye çalışıldı.

Araştırmanın Hipotezi:

Vîrânî Dede'nin ve Fakr-nâme isimli eserinde işlenen konuların tamamı dinî-tasavvufî olup Bektaşîliğin adap ve erkanını anlatmakla beraber Hurufilik inancının da izlerini taşımaktadır.

Araştırmanın Varsayımı:

Vîrânî Dede'nin ve Fakr-nâme isimli eseri dinî-tasavvufî ve Bektaşîliğe ait unsurlardan oluşmaktadır. Bundan dolayı eserde tasavvufa ve Bektaşîliğe ait çokça terim görülmektedir. On iki İmam, Hz. Ali, Hacı Bektaş, dört kapı, vahdet-kesret, tecellî, gibi konular ele alınarak eserde işlenmiştir. Sayılara ve harflere de yer verilerek yaratılıştaki sır, harflerle ve sayılarla ispatlanmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın Sınırlılıkları:

Araştırmanın sınırı yazar ve Fakr-nâme isimli eseriyle sınırlandırılmıştır. Bektaşîliğin tarihi seyri içinde yazarın yeri ve eseri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. İnceleme üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde yazarın hayatı ve eserleri

hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde eserlerin din, tasavvuf ve ahlâk yönünden tahlili yapılmıştır. Üçüncü bölümde ise eserin transkripsiyonlu metni verilmiştir.

Araştırmanın Yöntemi:

İncelemeye öncelikle yazar hakkında çalışma yapılıp yapılmadığının araştırılmasıyla başlanmıştır. Milli Kütüphane ve YÖK Tez merkezi taranmıştır. Daha sonra elde edilen metin önce Arap harflerinden Latin harflerine aktarılmış ve eser din, tasavvuf ve Bektaşilik unsurları göz önüne alınarak fişleme yöntemiyle ana başlıklar halinde tasnif edilmiştir. Eserdeki dinî-tasavvufî kavramlar; eserden örnekler verilerek açıklanmıştır. Çalışmada kolaylık sağlamak amacıyla, manzum kısımlarda her şiire bir numara verilmiştir. Mensur kısımlarda ise her sayfaya bir varak numarası ve her satıra da bir satır numarası verilmiştir. Kullanılan parantezlerde bulunan ilk numaralar varaklara, ikinci numaralar ise satırlara aittir. Araştırmanın her safhası danışman hocam Prof. Dr. Ali TORUN ile irtibatlı olarak yürütülmüştür. Çalışmamızın telif olan bölümlerinde ise İmla Kılavuzu (Türk Dil Kurumu, Ankara, 2000)'nun kurallarına uyulmuştur.

TEZ METNİ

GİRİŞ

TÜRK KÜLTÜRÜNDE BEKTAŞİLİK

a) Bektaşîlik:

Hız. Muhammed'in ölümünden bir müddet sonra hilafet meselesi yüzünden Müslümanlar, Şîî ve Sünnî diye iki mezhebe ayrılmıştır. Bunlarla beraber başka kollar da meydana gelmiştir. Hız. Ali taraftaralarına Alevî denilmiştir. Müslümanlık Arap Yarımadası'ndan Suriye, Irak, Mısır'dan Fas'a, doğuda İran'dan Türkistan'a ve Endonezya'ya kadar yayılırken yöre halkları bu inanış içinde kendi eski dinî ve millî özelliklerini bir ölçüde yaşatmıştır.¹

Bektaşî adı, önceleri Alevî, Babaî gibi «Hacı Bektaş'a bağlı, ona mensup olan» anlamında kullanılmıştır. Bektaşîlik ise Hacı Bektaş'tan sonra kurumlaşmaya başlamış ve tekkeler yoluyla örgütlenmiş bu şekilde yaygın bir tarikat kimliğine bürünmüştür.²

Türkistan Piri namı ile bilinen Hoca Ahmet Yesevî'nin halifesi Lokman Perende'den nasip alan Hünkâr Hacı Bektaş Veli, Horasan'dan Anadolu'ya "Türklüğü ve Müslümanlığı yüceltmek" için memur edilmiştir. Fikirlerini yaymak için Suluca Karahöyük'ü mekân tutan Hacı Bektaş Veli'nin önerdiği düşünceler Anadolu ve Rumeli'nin çeşitli bölgelerinde yayılmıştır. Bunun sonucu olarak da tekke ve zaviyeler açılmıştır. Ölümünden sonra düşüncesi ve yaşam biçimi Bektaşîlik adı altında yaşatılmıştır. Büyük çoğunluğu ile Bektaşîlik, Alevî zümreleri içinde örgütlenmiştir.³

Hacı Bektaş Veli aynı zamanda Yeniçerilerin pîri sayılır, hatta ocaklarına Ocağ-ı Bektaşîyan kendilerine de Taife-i Bektaşîye denilmesi ve Hacı Bektaş tekkesindeki baba

¹ Kutluay Erdoğan, **Alevilik Bektaşîlik**, İletişim Yay., İst.1993, s.42

² Atilla Özkırımlı, **Toplumsal Bir Başkaldırımın İdeolojisi Alevilik-Bektaşîlik**, Cem Yayınevi, İst.1990, s. 120

³ Erdoğan, **a.g.e.**, s. 42-43

öldüğünde yerine geçen in İstanbul'a gelip tacını Yeniçeri ağasından giymesi bir anlamda Bektaşîliği yasallaştırmış, siyasi otorite ile sürekli çatışan Alevîlerin tarikat olarak Bektaşîliği seçmelerine vesile olmuştur. Ayrıca Bektaşîliğin Şîî, Bâtınî eğilimli Babalarla, Rum Abdallarıyla (Abdâlân-ı Rum), Ahilerle olan ilişkisinin yanında etnik açıdan Türkmen kökenli oluşu ve halkın anlayacağı bir dille kentsel ya da kırsal bölgelerdeki insanlar arasında örgütlenmesi bu olguyu beslemiştir.⁴

Hacı Bektaş Veli'den yaklaşık olarak iki yüzyıl sonra yaşamış olan Balım Sultan (1428–1520), o güne kadar çoğunluğu sözel olarak sürdürülen Bektaşî geleneğini yazılı bir temele oturtması, kurallaştırması açısından Bektaşîliğin tarikat niteliği kazanmasında büyük hizmette bulunmuştur. Bu hizmetlerinden ötürü Balım Sultan'a Pîr-i Sâin (ikinci pîr) de denilmektedir.⁵

Bektaşîlik, Balım Sultan'dan sonra, Çelebiler ve Babagan kolu olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Bu ayrılışın sebebi, Hacı Bektaş Veli'nin evli olup olmadığı konusundadır. Babalar Hz. Pirin bekâr yaşadığını, hiç dünya evine girmedğini ve Seyyit Ali Sultan'ın, yani Timurtaş'ın Kadıncık Ana'dan Hacı Bektaş Veli'nin burun yoluyla doğmuş olduğunu ve manevi evlâdı olduğunu ileri sürerler. "Evlat bel evladı değil, yol evladıdır" derler. Hacı Bektaş Veli'nin bacıya: "Yurdumun bekçisi senden gelecektir." demiş olduğu söylenir. Çelebiyan kolundakiler ise "Hz. Pir evliya idi. İdris Hoca'nın kızı Fatıma Nuriye (Kadıncık Ana) diğer adıyla Kutlu Melek Hz. Pir'in nikâhlı kadını idi." derler. Bunlara göre 710 Hicri yılında Kadıncık Ana'dan Hz. Pir'in Timurtaş adında bir oğlu olmuş Çelebiler bunun sülalesinden gelmiş derler.⁶

Balım Sultan hakkında yapılan değerlendirmeler, onun kökenini Edirne'nin kırk kilometre kadar güneyindeki ve Bektaşî ananesine göre kurucusu var sayılan Seyit Ali

⁴ Özkırmılı, a.g.e., s. 181-182

⁵ Belkıs Temren, **Bektaşîliğin Eğitsel ve Kültürel Boyutu**, K.B.Y., Ank., 1994, s. 85

⁶ Besim Atalay, **Bektaşîlik ve Edebiyatı**, (Çev. Vedat Atıla), Ant. Yay., İst., 1991, s. 28-29

Sultan'ın adını taşıyan bir dergâhın bulunduğu Dimetoka'ya götürür. Baha Sait'e göre, 1481–1512 arasında saltanat süren II. Bayezid, Seyit Ali Sultan tekkesine çok fazla ilgi duydu ve 1501'de bu tekkenin postnişîni Balım Sultan'ı Hacı Bektaş köyündeki Pir Evi'nin başına getirdi. Bu yeni önderin etkisi altında belirli yenilikler yapıldı. Bugün bir Bektaşînin yola giriş törenine bazen “Balım Sultan Erkânı” denilir. Baha Sait 'e göre bu törende on iki mum kullanılması ve on iki köşeli büyük sembolik bir taş olan palihenkin kullanılması bu önderin getirdiği yeni uygulamalardandır. Bütün Bektaşîler bazı Babaların bir mücerret grup olarak ayrılmasının ondan kaynaklandığında birleşirler.⁷

Bektaşîler mezhep olarak Caferîliği benimserler ve On İki İmama bağlıdırlar. Buna göre bir Bektaşînin mezhebi Caferî, mürşidi Hz. Muhammed, rehberi Hz. Ali, pîri Hacı Bektaş Veli'dir. Hz. Ali sevgisi Bektaşîlikte her şeyin üstünde tutulmuştur. Allah-Muhammed-Ali üçlemesi ile üçünün tek bir nur olduğuna inanılmıştır. Bektaşîlikte âşık (talip), muhip, derviş, baba ve halife olmak üzere beş derece vardır. Tarikata girmek isteyen âşık, deneyden geçip tarikata alınana muhip, tekkede kalıp hizmet görene derviş, halife tarafından icazet verilene baba denmiştir.⁸

Bektaşîlik tarikat haline gelinceye kadar Türk topluluklarının çeşitli inançlarını içine alarak örgütlenmiştir. Bu tarikatın temelini Yesevîlik teşkil eder. Yesevî sofilerinin yaydığı Hurûfî, Babaî, Bâtınî ve Şaman akımlarının; Anadolu'nun siyasi, iktisadi ve toplumsal hayatında önemli yeri olan Ahiliğin, Abdallığın, Alperenliğin Bektaşîlikteki etkileri büyüktür.⁹

Bâtın sözcüğü; iç yüz, görünmeyen nesne, sır anlamlarına gelir ve zahir sözcüğünün karşıtı olarak kullanılır. Bu düşünceye göre her zahirin bir bâtını vardır böyle olunca da Kur'an'ın bir dış yüzü bir de iç yüzü vardır. Bu gizli anlama teviller

⁷ John Kingsley Birge, **Bektaşîlik Tarihi**, (Çev. Reha Çamuroğlu), Ant Yay., İst., 1991 s. 64-65

⁸ Özkırmı, **a.g.e.**, s. 121-122

⁹ Erdoğan, **a.g.e.**, s. 41

(keyfi yorum) ulaşılabilir. Bu inancı savunanlara hangi mezhepten olurlarsa olsunlar Bâtınî, yollarına da Bâtınîye ya da Bâtınîlik denir. Bâtınîyye deyimine XII. yüzyıldan sonra rastlanır. Bunların bu şekildeki yorumları şeriata aykırı bulunmuştur. Siyasal amaçları nedeniyle de egemen devlet güçleri tarafından baskıya ve uzaklaştırmaya uğrayan Bâtınîler, İnan ve Horasan'a yayılmış daha sonra da Moğollardan kaçarak Anadolu'ya gelmiş ve inançlarını tasavvufla beslenen çeşitli tarikatlerin içinde eritmişlerdir.¹⁰

Anadolu Alevîliği sadece Bâtınîliğin bir devamı değildir; onun içerisinde Yesevî, Kalenderî, Haydarî gibi Türk tarikatları ile Hurûfîlik, Vücûdiyye ve Dehriyye felsefeleri de bulunmaktadır. Gene bu dünya içerisinde bazı Türk görenek ve geleneği ile Türk şölenlerini andıran ayinlerin ve Halk şiirinin yaşanmakta olduğu da bilinmektedir. Müslümanlık Türkler içerisinde girdiği zaman Türkler arasında yalnız Şamanlık değil, Budistlik, Hristiyanlık, Manilik, Zerdüşlük gibi dinler de yaşamaktaydı. Türkler Müslümanlık devirlerinde bütün o geçirmiş oldukları muhtelif dinlerin an'anelerini ve eserlerini ruhlarından silmeye çalıştıkları halde, onlardan daha kadim devirlerde yaşanılmış olan Şamanlığın an'anelerini ve eserlerini tamamen korumuşlardır. Bütün bu geçmiş dinler, Şamanlık gibi ruhlara nüfuz edememiş, yaşama kabiliyeti gösterememiştir. Şamanlık, Alevîlik içinde yaşamaya devam ederken bir tekâmüle de uğramıştır. Şamanizmin Alevîlik üzerindeki etkisi daha çok pratik alanda yani merasimler ve ayinler (dinî merasimler) alanında kendini göstermiştir. Bunun yanında akîde konusunda Şamanlıktan gelen pek çok inanış, Bâtınî olanlarla ve Bâtınîlik içine sokulmuş yabancı unsurlarla yer değiştirmiştir. Sonuç olarak Alevîlik, Bâtınî akîdeleri çoğunlukla benimsediği için bir İslâm mezhebi olarak anılmaktadır.¹¹

¹⁰ Özkırmımlı, a.g.e., s. 40-41

¹¹ Yusuf Ziya Yörükán, **Anadoluda Tahtacılar ve Alevîler**, (Haz. Turhan Yörükán), K.B.Y., Ank.,1998, s. 26-27

Anadolu’da Alevî olanlar vardır, Alevî-Bektaşî olanlar vardır, Bektaşî olanlar vardır. Alevî-Bektaşî topluluklarına Türkmen, Yörük, Tahtacı denildiği gibi aşağılamak amacıyla Kızılbaş da denir. Sadece Bektaşî olanlar şehirlerdedir. Sünnî ve Alevî olmayı dikkate almadan bir cemiyete üye olunur gibi ikrar vererek bu tarikata girerler ve kabullerinde zorlama da yoktur. Anadolu Alevîliği ise milliyete dayanır ve İran Şiîliği ve Arap Alevîliğinden farklı olarak Türk örf ve âdetleri içinde kalmıştır. Alevîler çeşitli kollara ayrılırlar. Her toplumun bir ocağı vardır. Şehir Bektaşîleri ile köy Alevî-Bektaşîleri arasındaki ayrılıkların sebebi genelde kültür farklılıklarından ileri gelir. Alevî-Bektaşîlerin ocaklı dedeleri, şehir Bektaşîlerinde olduğu gibi kademeli olarak yetişmezler; dedelik babadan oğla geçer ve eğitim aranmaz¹²

Alevîliğin, özellikle Anadolu Alevîliğinin mezhepler, tarikatlar üstü bir inanış biçimi olduğu söylenebilir. Bu inanış biçimi yalnız dinsel hayatı değil, toplumsal hayatı da belirleyen, günlük yaşayışı ve insanî ilişkileri düzenleyen bir inanç sistemidir. Bu açıdan bakıldığında Bektaşîlik, Anadolu Alevîliğinin tarikat yapısı içinde kurumlaşmış biçimdir denilebilir; çünkü özde ve inançta ikisi arasında büyük farklılıklar görülmez. Alevîlikte bir kan bağı yani soya bağlılık ilkesi dışta tutulursa, bir Bektaşî ile bir Alevînin yaşama biçimi, dünya görüşü, ahlâki yapısı, insana bakışı hemen hemen aynıdır. Alevîlikte ve Bektaşîlikte ahlâkın anayasası, “Eline, diline, beline” sahip olmaktır. Özde aynı olan bu inanış uygulamada bazı farklılıklar gösterir. Bu gibi özellikler Alevîlikle Bektaşîliğin birlikte anılmalarına, kimi zaman da eşanlamlı olarak kullanılmalarına yol açmıştır.¹³

Bektaşîlik İslâm dünyasında ortaya çıkan ve yaygınlık kazanan ilginç tarikatlardan biridir. Diğer Müslüman tarikatlara benzemeyen tarafı, müsamaha sınırını

---

¹² Erdoğan, **a.g.e.**, s. 45-47

¹³ Özkırımlı, **a.g.e.**, s. 181

çok genişletmesi sebebiyle toplumdaki bütün heteredoks zümrelere kucak açmış olmasıdır.¹⁴

Bu tarikatın bir başka yönü de Hurûfilikle olan ilişkisidir. Bunlar aynı şeyler değildir. Hurûfilik 1398'de Esterabadlı Fazlullah tarafından Horasan'da kurulan bir tarikattır. Aynı zamanda kendisini peygamber olarak ilân eden Fazlullah, peygamberlerin eksik bıraktığı hususları tamamlamak için gönderildiğini öne sürmüştür. Kur'an'ın gizli yönlerini 28 Arap, 32 Fars harfleriyle ve rakamlarla çözdüğünü açıklamıştır. Hurûfîler, Fatih döneminde Anadolu'da ve Rumeli'de etkili oldular ve birçok isyan çıkardılar. Bu zümreye mensup olanlar takiplerden kurtuluşu, Bektaşî teklerine sığınmakta bulmuşlardır. Hurûfî şeyh ve dervişleri, fikirlerini Hacı Bektaş Veli'nin fikirleriymiş gibi tekkelerde yaymışlar ve Allah'ın bir insanın yüzünde belirlediği iddiası ile kaşa, göze ve burun gibi uzuvlara harflerle mana vermişlerdir. Bektaşîlerin "Aynayı tuttum yüzüme, Ali göründü yüzüme" inancının Hurûfliğin etkisiyle olması muhtemeldir.¹⁵

Anadolu'da gelişip yayılmış Türk tarikatlarından olan Bektaşîliğin felsefesi, örf ve adetleri Türklere yönelik özellikler gösterir. Bu tarikat, eski Türk inançları ile Müslümanlığı kaynaştıran bunları tasavvufi olarak ifade eden, halka kadar inen bir yapıdadır. Kültürü, dili, duygusu ile ulusal yapıyı koruyan bunun yanında bilime değer veren bir tarikat olması sebebiyle Bektaşîliği araştırmak, ulusal kültürü tanımak açısından önemlidir.¹⁶

b) Bektaşîliğin Tarihi Gelişimi:

Türk tarihinin umumî seyri incelendiği zaman görülecektir ki, Türklerin hayatı daima batıya doğru bir akış içinde geçmiştir. "ilâhî bir takdir" i yerine getirmek için,

¹⁴ Mustafa Kara, **Tasavvuf ve Tarikatlar**, İletişim Yay. İst., 1995, s. 65

¹⁵ Erdoğan, **a.g.e.**, s. 39-40

¹⁶ Erdoğan, **a.g.e.**, s. 41

birçok siyasî, coğrafi ve tarihî şartlar Türkler’i batının cezbesi ile at üstünden indirmemiş dalgalar halinde güneşin doğduğu ana kaynaktan batıya “Kızıl Elma”ya doğru çekmiştir. Çok uzun bir zaman önce Asya’nın içlerinden yola çıkan Türkler, Hazar’ın güneyinden ve kuzeyinden olmak üzere iki koldan ilerlemişlerdir. Bunlardan güney yoluyla gelenler, İslâmiyet’in ilk yüzyıllarındaki ihtişamıyla karşılaşmış daha önceleri umumî olarak “Gök Tanrı” adındaki millî ve diğer kavimlerden aldıkları Budizm, Maniheizm, Karaim gibi dinlere inanan Türkler, İslâmiyetle karşılaştıklarında, daha sonra bayraktarlığını yapacakları bu dini incelemek lüzumunu hissetmişlerdir.¹⁷

Bu Türk toplulukları, İslâmiyet’i kabul etmeden önce de, çeşitli dinlere girdikleri zaman eski inançlarından dinle çatışmayanlarını olduğu gibi, çatışanlarını ise yeni dinden aldıkları motiflerle besleyerek ona uydurmaya çalışmışlardır. İslâmi dönem için de aynı durum meydana gelmiştir. İslâmiyet’le kesinlikle bağdaşmayan inançları ise tamamiyle terk ettikleri söylenebilir.¹⁸

Türk yurtlarında İslâmiyet’in kabulü M.S. VIII. asırda başladı; ancak Müslümanlık Türklere zorla kabul ettirilmemiştir. Halife Ömer zamanında İran’a giren Arap orduları, Irak’ta Sâsânîler devri İran İmparatorluğu’nun sınır şehri Kadisy’e kazandıkları büyük zaferle, Sâsânî İran İmparatorluğu’nu bir hamlede yok etmişler ve bu büyük istila ile İran halkı, öteden beri inandıkları Zerdüşî dinini bırakarak İslâmiyet’i kabul etmişlerdir.¹⁹

İran’da kazanılan ilk Arap zaferi, Türkistan’a aksettiğinde gelen haberler manevî değerlerle süslenmiş, efsaneleşmiştir. VIII. asırda ise Müslüman Arap orduları Mâverâünnehir’de göründüler. 710–716 yılları arasında Emevi kumandanı Kuteybe İbni Müslim bu fethi tamamladı. Bununla beraber Arap üstünlüğü daha da ötesi Seyhun-

¹⁷ Abdurrahman Güzel, **Hacı Bektaş Velî’nin Hayatı Eserleri ve Fikirleri**, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Vakfı Yay., Ank.1998, s. 6

¹⁸ Ahmet Yaşar Ocak, **Alevî Bektaşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri**, İletişim Yay., İst.2000, s.53

¹⁹ N.Sami Banarlı, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, M.E.B. Yay., İst.1998, C.I, s. 92

Sırderya nehri kıyısına varması, VIII. asır ortalarını aşan zaman içinde gerçekleşmiştir. Bu dönem içinde Türkler ile Müslümanlar arasında dotluk meydana gelmiştir. IX. asır ortalarında Horasan'da kurulan Samanoğulları Türklerle iyi ilişkiler kurdu hatta ordusunu Türklerden teşkil etti. Müslümanlık önce Mâverâünnehir Türkleri tarafından benimsendi; ancak İslâmiyet'in Oğuz, Karahan, Karluk gibi Türk boylarının arasında yaygın bir din olması IX. asrın sonlarına doğrudur.²⁰

İslâmiyet'in kabul edilmesiyle birlikte kültürümüzde yeni bir terim ortaya çıkmıştır. Müslümanlığı kabul eden Türkler, Oğuz Türkleri, Karluklar, Yağmalar ve Yabgular tarihimizde "Türkmen" ismi ile anılmaya başlanır. Türkmen kelimesi Müslümanlaşmış, Müslümanlığı kabul etmiş olan Türk boylarını ve daha Müslüman olmamış diğer Türk boylarından ayıran bir isimdir.²¹

Eski İran an'anelerini barındıran Horasan, İslâmiyet'ten sonra tasavvuf cereyanının başlıca merkezlerinden biridir. Mâverâünnehir ve civarı İslâmlaştıktan sonra sûfilik cereyanı Türkistan'a girmeye başlamıştır. Horasan'a daha önceleri çeşitli sebeplerle gidip gelen Türkler arasında da "Muhammed Ma'şuk Tûsî" ve "Emir Ali Ebû Hâlis" gibi tanınmış sûfiler yetişmiştir. Böylece Türkler arasında tasavvuf cereyanı yavaş yavaş kuvvetlenmiş; Buhara, Semerkand ve Kaşgâr gibi büyük İslâm merkezlerinden gelen dervişler, göçebe Türkler arasına yeni fikirler götürmüşlerdir.²²

İlâhî nurun yeryüzüne inerek insan bedeninde tecelli bulması, millî kahramanlarının böyle bir nurdan yaratıldığına asırlarca inanmış bir millet için alışılmış bir fikirdir. Türkler, kendilerine Allah, yaratılış, varlık, yokluk, ölüm, ölümden sonrası ile cennet, cehennem gibi kavramları genellikle şiirle anlatan İslâm dervişlerini yadırgamamış onları kendi şaman ve baksılarına benzetmiş ve sevmiştir. Türkler

²⁰ Banarlı, a.g.e., s. 93

²¹ Ethem Ruhi Fıçlalı, Günümüzde Alevîlik ve Bektaşîlik, **Ana Hatlarıyla Alevilik**, T.D.V. Yay., Ank., 1995, s. 13

²² Fuat Köprülü, **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, D.İ.B. Yay., Ank., 1981, s. 17-18

kendilerine yakın buldukları bu derviş-şairlere “Ata”, “Baba”, “Hoca” gibi isimler vermişlerdir. Bu ismi taşıyan birkaç sûfî arasında “Arslan Baba”, “Korkut Ata”, “Çoban Ata” sayılabilir.²³

Bu Türk dervişleri hakkında kesin bilgilere sahip olunamamakla beraber göçebe Türkler arasında önemli yerlerinin olduğu menkıbelerden anlaşılmaktadır. Bunlar arasından yüzyıllarca tesirini ve manevi nüfuzunu korumuş, Türk Milletinin fikir dünyasını tek başına ihya etmiş şahıs Ahmet Yesevî’dir. Türk-İslâm tasavvufunun fikir yapısını halis bir Türkçe ile yazdığı şiirlerinde ortaya koymuş, talebeleriyle birlikte İç Asya’dan Balkanlar’a kadar bu öğretilerini ulaştırmıştır. Özellikle Cengiz istilâsı sırasında Horasan ve Azerbaycan yoluyla Anadolu’ya gelen Yesevî halifeleri Türk Milleti’nin İslâmiyet’i sevmesinde önemli bir yer tutar.²⁴

XIII. asırda Yesevî dervişleriyle birlikte Anadolu’ya gelmeye başlayan ve birçok kolları mevcut olan ikinci bir grup daha vardır. Bunlar; Şia mezhebine dâhil olan bir grup kişiyle birlikte Kalenderîye, Haydarîye mensupları da bu ikinci gruba dâhil edilebilir.²⁵

Gerek Yesevî dervişleri, gerekse onların izleyicisi olan ve tasavvufî düşüncüyü yaymaya çalışan Babalar bir çeşit İslâm misyoneri sayılabilir. Bunlar arasında küçük ayrılıklar olsa bile onların söyledikleri Türkmenlere uygun gelmiştir; çünkü bunlar basit, uygulanabilir, esnek fikirlerdi ve onların yaşayışına ters kurallar getirmiyorlardı.²⁶

Türkmenler arasında ilk Müslüman Türk devleti olan Karahanlılar, Samanoğulları ve Selçuklular zamanında Oğuz Türkmen aşiretleri arasında tasavvuf cereyanı bu şekilde doğmuş oldu. Yesevîlik, Nakşîlik ve Mevlevîlik gibi Sünnî

²³ Banarlı, a.g.e., s. 276

²⁴ Güzel, **Hacı Bektaş Veli’nin Hayatı Eserleri ve Fikirleri**, a.g.e., s. 9

²⁵ Abdurrahman Güzel, **Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı**, Akçağ Yay., Ank., 2000, s. 9

²⁶ Özkırımlı, a.g.e., s. 52

tarikatların yanında Ehl-i beyte gönül veren Alevî tarikatları ayrı bir grup olarak ortaya çıktılar. Sünnîler eski Türk dinini tamamen terk ederken Alevîler Şamanlıktan tam olarak ayrılmadılar. Oğuzların, Bozok ve Üçok kollarına mensup bir kısım boylar Alevî olmuşlardır. Özellikle Alevîliğin Horasan illerinde kuvvetlendiği görülür. Sünnîlerin şeyhlerine karşı Alevîlerin de “Baba” adlı pirleri Türkmenler arasında dolaşmaya, Ehl-i beyti Türklere sevdirmeye çalışmışlardır.²⁷

XIII. yüzyılın ikinci yarısına doğru, Seyyid Ebu'l-Vefa Bağdadî (öl. 1105) tarafından kurulmuş olup Anadolu Türkmen çevrelerinde Baba İlyas-ı Horasanî (öl. 1240)'nin temsil ettiği Vefâilik tarikatı içinde yeni bir bağdaştırmacı (syncr'tiste) heteredoks akım meydana geldi. Babaî hareketi adıyla niteleyebileceğimiz bu akım, XIV. yüzyılın başlarına kadar yarım yüzyıl boyunca gelişerek Rum Abdalları (Abdâlân-ı Rum) denilen zümreyi meydana getirdi. İlk Osmanlı hükümdarlarının da desteklerini sağlayan bu zümre mensupları, devletin kuruluş yılları boyunca fetihlerde ve iskân hareketlerinde de önemli işler gördüler. XIV-XV. yüzyıl boyunca Yesevî, Hayderî ve Vefâî tarikatları bünyesinde yer alan Kalenderî zümrelerinden bu sonuncusuna mensup olan Baba İlyas halifelerinden Hacı BektaşVelî (öl.1271) ananeleri etrafında toplanarak nihayet yeni bir tarikat şekline dönüşen Babaî akımı kendisine isim babası olarak Hacı Bektaş'ı seçmiş böylece XVI. yüzyılda Bektaşîlik adını almıştır.²⁸

XIII. yüzyıl Anadolu'sundaki dini ve siyasi cereyanların şaşırtıcı çeşitliliği ortaya koyanlardan birine Ahmet Yaşar Ocak'ın doktora tezinde rastlamaktayız. Bu çalışmanın temel kaynağı, XIV. yüzyıl ortalarında yaşamış olan Elvan Çelebi'nin günümüze dek pek az istifade edilmiş bir eseridir. Bu kaynaktan yola çıkarak Ahmet Yaşar Ocak, Elvan Çelebi'nin büyükbabası olan Baba İlyas'ın Hacı Bektaş'ın müridi olduğu görüşünü öne sürmektedir. Aynı zamanda Selçuklu hâkimiyetine karşı çıkan Türkmenlerin ayaklanmasına önderlik eden Baba İlyas, konu ile ilgili araştırmalarda

²⁷ Enver Behnan Şapolyo, **Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi**, Türkiye Yay., İst.1964, s. 256-257

²⁸ Ocak, **a.g.e.**, s. 26-27

birlikte mücadele ettiği Baba İshak'ın gerisinde gözükmektedir. Müverrih bin Bîbî'nin verdiği bir bilgiye dayanarak, Baba İshak'ın birçok kaynakta Baba Resu'llah olarak karşımıza çıkan Babaî İsyanı başkanıyla aynı kişi olduğu görüşü umum kabul görmüştür. Ancak, buna karşı Ahmet Yaşar Ocak Baba Resu'llah'ın, mücadelelerle geçmiş hayatı daha sonra torunun torunu tarafından yarı menkıbevî bir şekilde kaleme alınmış olan Baba İlyas'tan başka biri olmadığı görüşünü öne sürmektedir. Bu durumda Baba Resu'llah'ın müridi Hacı Bektaş'ın, Babaî hareketinin nispeten önemsiz bir mensubu olduğu açıktır. Elvan Çelebi, Menâkıbu'l-Kudsiyyesi'nde onu Baba İlyas'ın altmış halifesi arasında anmaktadır. Babaî kıymıldanışının içinde yer almakla beraber, ayaklanmaya katılmadığını, bir düşünsel yaşam sürmek üzere eylemlerden çekildiğini, aralarında Ede Bali adının da geçtiği yoldaşları ile yaşadığını söylemektedir.²⁹

Ede Bali'nin, Osman Gazi'nin kayınpederi olması sebebiyle, Osmanlı tarihinden tanıdığımız Şeyh Ede Bali ile aynı kişi olması gerekmektedir. Tarih yazarlarına göre; zengin bir adamdı, sürüleri vardı. Bir derviş yaşamı sürdürdü ve Genç Osman'ın da sık sık gelip kaldığı bir zaviyesi bulunmaktaydı. Osman'ın bir düş görüp şeyhin kızını ona vermesiyle neticelenecek olay bu zaviyede kaldığı sıralardadır. Şeyh Ede Bali yüz yirmi yaşına kadar yaşadı ve biri genç yaşta, öbürü ilerlemiş yaşındai iki defa evlendi. Osman Gazi'yle evlendirdiği kızı ilk evliliğindendi ve bu kızı Orhan Gazi'nin annesi oldu. Şeyh Ede Bali'nin Babaî çevresinden olması, Hacı Bektaş'la olan ilişkileri, ilk Osmanlılarla Bektaşîler arasındaki ilişkinin bilinmesi açısından önemlidir.³⁰

Hacı Bektaş'ın yaşadığı çağda Kırşehir'de, birçok bilgin ve müderris bulunuyordu. Bunların içinde Hacı Bektaş'la dost olan Ahi Evren adında bir de er bulunmaktaydı. Hacı Bektaş Veli'nin Ahi Evren ve Ahilerle olan yakın ilişkisi İslâmın

²⁹ Suraiya Faroqhi, **Anadolu'da Bektaşilik**, Simurg Yay., İst., 2003, s. 183-184

³⁰ Iréne Melikoff, **Hacı Bektaş Efsaneden Gerçeğe**, (Çev. Turan Alptekin), Cumhuriyet Kitapları, İst., 2004, s. 201

etkisiyledir. Zira Ahiliğin prensip olarak kabul ettiği prensiplerin hepsi, İslâmi inançlardan kaynaklanmaktadır.³¹

Ahilerin, tasavvufî vecd ve meslek törenlerini ihtiva eden Fütüvvetnâme adı altında ortaya koydukları eserlerinin asıl hedefi; herkesi meslek sahibi yapmak, hiç kimseyi aşsız, işsiz, eşsiz bırakmamak ve bunun için birbirleriyle yardımlaşmayı kabullenmektir. Mesleklerinde daima doğru, dürüst ve sağlam iş yapmayı amaçlayan Ahilerin, devlet yöneticisi yetiştirmek ve devlet himayesinde dürüstçe görev yapmak bir diğer görevidir.³²

Ankara'nın Osmanlılar tarafından alınış tarihi olan H.762 (M.1360–1361) tarihinden sonra artık Ahilerin namına pek rastlanmamaktadır. Bu ifadelerden Ahilerin siyasî ehemmiyetinin kalmadığı anlaşılmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu Anadolu'da siyasî ve kuvvetli bir merkezîyet kurduktan sonra bunların siyasî bir ehemmiyeti kalamazdı. O, dönemlerde Bektaşîlik gibi tarikatların kurulması da Ahiliği herhangi bir esnaf teşkilâtı hâlinde bırakmış ve onların esasında gizli olan Bâtınîyye mahiyeti, Bektaşîlik gibi tarikatlara geçmiştir.³³

Alevîlik ve Bektaşîlik gelişimini sürdürürken Ahi örgütünün birçok noktalarını aldı ve özellikle fütüvvetnâmelerdeki edep-erkânı benimsedi. Alevîler ve Bektaşîler tarafından da fütüvvetnâmeler yazıldı.³⁴

Hacı Bektaş'ın içinde bulunduğu Türkmen muhiti, Rafizî cereyanlara açık bulunuyordu. Şamanist ve doğa kültü ile inanç öğelerinin yanında Rafizî tesirleri de hesaba katmak gerekir. Fuat Köprülü ve ondan sonra da Ahmet Yaşar Ocak, Anadolu'daki birçok Türkmen aşireti tarafından kışlak olarak kullanılan Kuzey

³¹ Güzel, *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı*, a.g.e., s. 168-169

³² Güzel, *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı*, a.g.e., s. 146

³³ Köprülü, a.g.e., s. 216

³⁴ Erdoğan, a.g.e., s. 35

Suriye’de mevcut bulunan İsmailî daîlerin faaliyetlerine değinmiştir. Buna göre, XIII. yüzyılda Anadolu’da teşkilatlı bir Şîî hareketinden söz edilemezse bile, tesirlerini dikkate almak gerekir. Bu çevrede Âşıkpaşazâde de isimleri geçen ve Köprülü’nün kim olduklarını belirlemek için büyük uğraş verdiği Abdâlân-ı Rum etkindi. Çerçevesi belli bir teşkilattan çok Selçuklu döneminde Bizanslılar’a karşı savaşan bütün dervişler için bu tabirin kullanıldığı kesindir. Köprülü bu dervişleri, Haydarî, Yesevî ve Kalenderî kolları olarak birbirinden ayırır. Ocak ise bunlara Baba İlyas ve ailesine bağlı müritler ile Hacı Bektaş’ın ve Sarı Saltuk, Barak Baba gibi başka dervişlerin taraftarlarını da ilave ederek böyle bir ayırım önermektedir.³⁵

XIV ve XV. yüzyıllarda hızla yaygınlaşan Bektaşîlik, Hacı Bektaş Veli’nin adının etkisiyle Şîî, Bâtınî tarikatların hemen hepsini ve bunlara bağlı toplulukları, Ahilik gibi kurumların içinde eritmiştir. Bu durum, Osmanlı yönetimince de desteklenmiş, kuruluş yıllarında siyasal egemenliği pekiştirmek için babalarla, şeyhlerle işbirliği yapmalarına vesile olmuştur. Osmanlı padişahları da devletle çatışmayan Bektaşîliği, Bektaşî tekkelerini korumuş, kollamışlardır. Osmanlıyla siyasi açıdan çatışan, fırsat buldukça baş kaldıran Alevîler sürekli izlenmiş, ezilmişlerdir. Özellikle XVI. yüzyıl başlarında Anadolu’daki görünüşte dinsel nitelikli ayaklanmalar Alevî dedelerince yürütülmüştür.³⁶

Bektaşî tarikatının yapısındaki değişikliklerin 1650’li yıllarda tamamlandığı görülmektedir. XVI. yüzyılda takibata uğrayan Anadolu’daki Rafizî toplulukların çoğu, bu dönemde Bektaşî tarikatı içinde erimiştir. Tarikatın içinde de çatışmaların yaşanmasına sebep olan bu yeniden yapılanma döneminin arkasından bir istikrar devresi gelmiş görülmektedir. XVII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Hacı Bektaş’taki Pir Evi şeyhleri, tarikata bağlı diğer zaviyelerin postnişin tayinlerini denetim altına almaya çalışmışlardır. Bu istikrar dönemi, özellikle XVIII. yüzyılın ikinci yarısına denk

³⁵ Faroqhi, **a.g.e.**, s. 184-185

³⁶ Özkırımlı, **a.g.e.**, s. 183

gelmektedir. Dönemin şeyhlerini dünya nimetlerinden vazgeçen geleneksel dervişler değillerdir. Bektaşî tarikatına bağlı ve bugün çoğunlukla Alevî olarak adlandırılan kırsal kesim ile daha çok şehirli edebî geleneğin temsilcisi tekke sakinleri arasında geçimsizliklerin olduğu da söylenebilir.³⁷

II. Mahmud'un 1826 yılında Yeniçeri Ocağını kanlı bir şekilde ortadan kaldırmasıyla XVIII. ve XIX. yüzyıl başlarındaki istikrar ortamı sona ermiştir. Bektaşî tarikatı 1826'dan sonra yasaklandı ve mallarına el konuldu. Fakat bunlar Bektaşîliği silip yok etmedi. Tarikat resmi olmasa da işlevini sürdürdü ve gizliliğe çekildi. Bu durum Türk Devleti'nin laikleştiği ve derviş tarikatlarının hepsinin birden yasaklandığı 1925 yılına kadar sürdürmek zorunda kaldı. Bu dönemde, kent Bektaşîleri ile Alevî adı verilen köy Bektaşîleri arasında bir ayrılık gittikçe belirginleşiyordu. Her iki zümrenin inançları aynı olsada her ikisi de kendilerini Hacı Bektaş'a bağlı sayıyor olsalar da, sosyal zeminleri farklıydı ve Alevîler, genel olarak, yaşadıkları kırsal çevrelerde yerleşip kaldılar; Bektaşîler ise kentlerin okumuş seçkinlerine katıldılar.³⁸

c) Belli Başlı Bektaşî Şairleri:

Bektaşîliğin Türk Halk Edebiyatına getirdiği zenginlik, tarikat töresinin bütünüyle Türkçe olmasından kaynaklanmaktadır. Dualar, niyazlar, gülbanklar, nefesler hiçbir zaman birer dogma, ayet, hadis sayılmamış; tekkelerdeki özgürlük ortamında yeni yeni gülbanklar, nefesler terennüm edilmiştir. Duyguya, düşünceye, söyleyişe tanınan bu özgürlük sonucunda birçok eser meydana getirilmiştir. Bektaşî-Tekke Edebiyatının bilinen tüm erenleri ve dedeleri aynı zamanda birer şairdir. Kaygusuz Abdal, Abdal Musa, Kazan Abdal, Güvenç Abdal, Sersem Ali Baba, Nedimi Baba, Deli Baba, Hasan Dede, İbrahim Edhem Baba, Himmet Baba, Dertli Baba, Seyranî Baba, Perişan Baba,

³⁷ Faroqhi, **a.g.e.**, s. 189-190

³⁸ Melikoff, **a.g.e.**, s. 304-305

Turâbî Ali Dede gibi Türkçe söyleyen, nefes okuyan ozanlardır. Bu şahısları coşturan ortak duygunun kaynağı Allah aşkı, Muhammed, Ali, Hasan, Hüseyin'dir.³⁹

Ayrıca Alevî- Bektaşî toplumunun “Yedi Ulular” olarak adlandırdığı Nesîmî, Fuzûlî, Pir Sultan Abdal, Hatâî, Yemînî, Kul Himmet arasında Vîrânî de bulunmaktadır.

---

³⁹ Erdoğan, **a.g.e.**, s. 128

BİRİNCİ BÖLÜM
VİRÂNÎ, HAYATI VE ESERLERİ

VÎRÂNÎ DEDE

1.1. HAYATI VE ESERLERİ

1.1.1. Hayatı:

Vîrânî'nin Divanı'nı Türkçeye kazandıran M. Hâlid Bayrı, Vîrânî'ye şimdiye kadar yeterli ilginin gösterilmediğinden duyduğu sıkıntıyı eserinde belirtmiştir. “Vîrânî hakkında şimdiye kadar herhangi bir kaynakta esaslı, gerçekten aydınlatıcı, doyurucu bilgiye rastlanamamıştır. Şairin hayatı ve eserleri üzerinde durmak cesaretini hiç kimse göstermemiş, ondan bahsetmek zorunda kalanlar da gelişigüzel çizilmiş birkaç satırla, okuyucuları oyalama yolunu tutmayı tercih etmişlerdir.”⁴⁰

Vîrânî'nin doğum ve ölüm tarihleri bilinmemekle beraber on altıncı yüzyılda yaşamış, Hurufî inanç ve felsefesini benimsemiş bir Bektaşî ozanı olduğu söylenebilir. Eğriboz Adası'nda doğmuştur. Bektaşîliğin ikinci piri Balım Sultan'dan el almış, bir süre Necef-i Eşref'te Hz. Ali'nin türbedarlığını yapmıştır. Anadolu'nun çeşitli yerlerini ve özellikle Deliorman ve Dobruca'yı dolaşmıştır. Necef'ten dönüşünde Razgrat'ta dergâh kurmuş olan Demir Babayı ziyaret etmiş ve Demir Babadan babalık icazeti istemiştir. Demir Baba, onun şiirlerini beğenmemiş, öğütte bulunarak: “Kişi böyle sevdalarda olmamak gerek Kur'an okudum dersin ama Kur'an seni okusun. Sen Kur'an'a uy. Veliyullahı inkâr etme” diye paylar. Fakat Balım Sultanın dervişi olması nedeniyle ona icazet verir. Vîrânî, sabahleyin yola çıkar, Karlıova'da Hafız Zeden Tekkesi'ne gelir ve orada vefat eder. Avlu kapısı önüne gömülür.⁴¹

Vîrânî Dede Bektaşî şairidir. Fakr-nâme isimli eserinde din ve tasavvuf konularını işlemiştir. Fakr-nâme'de kullanıldığı kelimeler çoğunlukla din ve tasavvufla ilgilidir. Tevhid, tecelli, vahdet, kesret, gönül gibi tasavvufî kavramlara yer verilmiştir.

⁴⁰ M.Hâlid Bayrı, **Vîrânî Hayatı ve Eserleri**, Maarif Kitaphanesi Matb., İst., 1957, s. 5

⁴¹ İsmail Özmen, **Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi**, K.B.Y., Ank., 1998, C.2, s. 429

Vîrânî Dede Fakr-nâme'de Bektaşîlikle ilgili olarak Allah'ın, Hz. Muhammed'in, Hz. Ali'nin ve On iki imamın isimlerini sıkça kullanmış; tâlip, pir gibi sözcüklere yer vermiştir. Bununla beraber peygamberlerden, tarihî ve efsanevî şahsiyetlerden, Ehl-i beyt'ten, mutasavvıflardan ve bazı Bektaşî büyüklerinden bahsetmiştir.

1.1.2. Eserleri:

M.Hâlid Bayrı, şairin bir divanı olduğuna işaret etmiş ve bu divanı günümüz Türkçesine aktarmıştır. Divanın nerede ve kim tarafından yazıldığı belli olmadığını; ama divana ilk sahip olan kişinin Derviş Behrâm adında bir Bektaşî olduğunu söylemektedir. Bu eserde üç yüz kadar manzume bulunduğu ve 1854 (h.1270) tarihinde yazılmış olduğuna işaret eder. Bu divanın Anadolu ve İstanbul'daki genel ve özel kitaplıklarında başka nüshalarının da olabileceğini hatırlatır.⁴²

İsmail Özmen ise şairin bir divanı ve Hurûfilikle ilgili bir risalesi olduğunu söylemektedir. Bu iki eser de basılmıştır. İlk baskısı Nazm ü Nesr-i Vîrânî Baba, Mısır 1873'tür.⁴³

Şiirlerine göre Bektaşî ve Bektaşî şairleri arasında sayıldığı kadar Hurûfî olduğu da kabul edilen ve Hurûfî şairleri arasında yer verilen Vîrânî, bazı manzumelerinde Vîrân Abdal, Vîrânî Dede, Vîrân Baba gibi mahlaslar da kullanmıştır.⁴⁴

Alevî- Bektaşî toplumunun “Yedi Ulular” olarak adlandırdığı bu yedi şairden; Hatâî, Pir Sultan Abdal, Kul Himmet, Yemînî, Vîrânî tamamen Bâtınîdirler. Pir Sultan Abdal'ın ve Kul Himmet'in nefesleri asırlarca Bektaşîler tarafından söylenmiştir ve bunlar iki kudretli Bâtınî halk şairidir. Fazîletnâme sahibi ve Otman Baba tarikatına mensup olan Yemînî ile tam bir Aliyu'llâhî ve Hurûfî olan Vîrânî'nin Bâtınîliğinden de

⁴² Bayrı, a.g.e., s. 6

⁴³ Özmen, a.g.e., s. 429

⁴⁴ Bayrı, a.g.e., s. 5

şüphe yoktur. Vîrânî Divanında baştan başa aruzu kullanmıştır. Sadece tekkelerde hece ile söylenmiş birkaç tane nefesi bulunmaktadır. Eğer o nefesler gerçekten Vîrânî'nin ise arada bir heceyi de kullanmış olduğu düşünülebilir. Yemînî ile Vîrânî, Divan şairlerinin orta dereceden aşağı şairleri arasında mukayese edilebilecek şairlerdir.⁴⁵

Eski kaynaklar gözden geçirilecek olursa, Türk şairleri arasından açıkça Hurûfî olarak tanınan iki şair vardır. Bu iki şair: Nesîmî ve Nesîmî'nin yetirştirdiği Refî'î'dir. Bu iki şairin dışında da Hurûfîliği kabul etmiş pek çok şair bulunacaktır; fakat bunlar herhangi bir tehlikeyle karşılaşmamak için Hurûfîliklerini gizlemişlerdir. İşte bu şairlerden birisi de Vîrânî'dir.⁴⁶

Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı eserlerinde eserin içeriğine önem verilir. Bu yazarların başlıca hedefi halkı bilgilendirmek olduğu için şekil ikinci planda kalır. Dinî Tasavvufî Türk Edebiyatı şairlerden biri olan Vîrânî Dede de eserlerini bu amaca hizmet için oluşturmuştur. İşlemiş olduğu konulardan dolayı terkipleri, Arapça ve Farsça kelimeleri çokça kullanmış, genellikle şiirlerini aruzla yazmıştır.

M. Hâlid Bayrı ve İsmail Özmen Vîrânî'ye ait bir divanın ve risalenin bulunduğu işaret etmektedirler. Bizim yaptığımız çalışmalar sonucunda tespit etmiş olduğumuz eserler ise şunlardır:

Bilmek Risalesi: Milli Kütüphanede Yz A 2616 / 2 numarada bulunmaktadır. Yaprak sayısı 110b-129a arası, 217x168-173x115 boyutlarında, her sayfada 21 satır, talik yazılı, samani kâğıt, şirazesini dağınık, sırtı tamir görmüş, kapakları ebru kâğıt kaplı, mukavva bir cilt içerisindedir. Eser, Bektaşilikle ilgilidir. Sözbaşları ve sözüstleri kırmızı, yaprakları rutubet lekeli.

⁴⁵ Abdülbâki Gölpınarlı-Pertev Nâilî Boratav, **Pir Sultan Abdal**, DTCF Yay., Ank., 1943, s. 17-20

⁴⁶ Bayrı, **a.g.e.**, s. 9-10

Divanı: Milli Kütüphanede Yz A 2616/1 numarada bulunmaktadır. Yaprak sayısı 1b-108b arası, 217x168-170x95 boyutlarında, her sayfada 21 satır, rik'a yazılı, samani kâğıt, şirazesı dağınık, sırtı tamir görmüş, kapakları ebru kâğıt kaplı, mukavva bir cilt içerisinde, söz üstleri kırmızı, yaprakları rutubet lekeli. Ayrıca bu eserin İstanbul Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesinde, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığında nüshaları bulunduğu gibi başka yerlerde de nüshalarının bulunabileceği muhtemeldir.

Eş'âr: Milli Kütüphanede Yz A 8151/2 numarada bulunmaktadır. Yaprak sayısı 27b-35b arası, 250x184-220x125 boyutlarında, her sayfada 22 satır, rik'a yazılı, su yolu filigranlı kâğıt, yapraklar rutubet lekeli.

Fakr-nâme: Bu eser, İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar Bölümü 3921 numarada bulunmaktadır.

“Elḥamdülillāhi Rabbü'l-ālemin imdi ey ṭālib fazl-ı Ḥaḫ elḥamdülillāhdan murād Teñriyi anmakdur ve Teñriyi añmađdan murād bilmekdür eğer Teñriyi bilmek dilersenñ özüne nazār eyle zirā kim özüni bilen Ḥaḫḫ'ı bilür.”

(1b/3-5)

Satırlarıyla başlar. 51 yaprak, karışık satırlı, samani kâğıt, ciltsiz. İstinsah tarihi, şu şekilde belirtilmiştir: “İş bu kitabda icrā' olunan taşḫihāt-ı evāil cemāzi-yel-evvel 1045 tarihi ile müverriḫ bir nüsha ile muḫabele olunduğunda yapılmışdur 28 Şa'bān 1222 Cum'a şabahu.” Müstensih ismi bulunmamaktadır.

“Muḥammed Alī'nün ālini ve evlādını bu dört bābla tanımayan müşkilini ḫāl eylemedi ve özüni nefsi-i emmāreden ḫurtaramaz.”

(51b/14-15)

Satırlarıyla biter. Eserin manzum ve mensur kısımları vardır.

İrşâd-nâme: Milli Kütüphane 647 / 2 numarada bulunmaktadır. 165x105-110x65 boyutlarında, yaprak sayısı 37b-110a arasında, her sayfada 15 satır, talik yazılı, abâdî kağıt türünde, miklebli, vişne rengi, meşin ciltli, söz başları kırmızıdır.

Kitâb-ı Ahvâl-ı Sûfiye: Milli Kütüphanede Yz A 7604 numarada bulunmaktadır. 220x150-145x85 boyutlarında, 77 varak, her sayfada 13 satır, harekeli nesih yazılı, taç filigranlı, sırtı kahverengi pandizot, kapakları siyah kâğıt kaplı mukavva cilttir. Eser, sûfilerin hâlleri hakkındadır. Rutubet lekeli. Kurt yeniklidir. Sözbaşları ve çizgiler kırmızıdır.

Leylâ vü Mecnûn: Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesinde 3142/1 numaradadır. 210x150-175x105 boyutlarında, yaprak sayısı 1b-28a arasında, her sayfada 23 satır, talik yazılı, abâdî kâğıt türünde, sırtı bez, üstü ebru kağıt kaplı mukavva ciltli, söz başları kırmızıdır.

Manzûme-i Râ'îye: Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesinde 3088/10 numarada bulunmaktadır. 210x155-190x130 boyutlarında, yaprak sayısı 52b-53a arasında, her sayfada 16 satır, talik yazılı, abâdî kâğıt türündedir. Sırtı meşin, üstü ebru kâğıt kaplı mukavva ciltlidir ve sonunda kasideler vardır.

Nazm ü Nesr-i Vîrânî Baba: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığında 656/3 numaradadır. 205x135-145x95 boyutlarında, yaprak sayısı 93b-120b arasında, her sayfada 23 satır, nesih kırması yazı türündedir.

Risâle-i Tasavvuf: Milli Kütüphanede Yz A 4648/1 numarada bulunmaktadır. 167x104-115x65 boyutlarında, yaprak sayısı 2b-90b arasında, her sayfada 12 satır,

nesih yazılı, samanlı kâğıt, yıpranmış kahverengi meşin bir cilt içerisindedir. Eser, Bektaşilikle ilgilidir. Yaprakları rutubet lekeli.

Risâle-i Vîrânî Baba: Milli Kütüphanede Yz A 3890/3 numarada bulunmaktadır. 230x170 - 170x90 boyutlarında, yaprak sayısı 63b-84b arasındadır. Her sayfada 17 satır bulunmaktadır. Nesih kırması yazılı, kartal filigranlı kâğıt türünde, semseli, zencirekli, köşebentli, miklebli, kahverengi yıpranmış meşin bir cilt içerisindedir. Eser, tasavvufî ile ilgilidir. Cetveller, çizgiler, duracaklar kırmızıdır. Şirazesî dağınıktır. Bu eserin İstanbul Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesinde ve Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesinde de nüshaları bulunmaktadır.

Sifah-nâme: Vakıflar Gn. Md. Ankara Böl. Md. Kütüphanesinde 646/2 numaradadır. 195x130-155x80 boyutlarında, yaprak sayısı 29b-32a arasındadır. Karışık satırlı, rik'a yazılı, abadî kâğıt türünde, gri renkli ince karton sırtı bez, kısmen kırmızı yazılıdır.

İKİNCİ BÖLÜM
VİRÂNÎ'NİN FAKR-NÂMESİNDE DİN, TASAVVUF VE AHLÂK

2.1. DİN:

2.1.1. İtikat:

İslâm dininde itikat esaslarının temeli, iman; Amentü'nün tamamını kabul etmektir. Yani, “Allah’a, Meleklerine, Kitaplarına, Peygamberlerine, Kıyamet Gününe, Kadere, Hayır ve şerrin Allah’tan geldiğine” inanmaktır.⁴⁷

2.1.1.1. Allah:

İsra suresinin 110. ayeti mealen “İster Allah deyin, ister Rahmân deyin. Hangisini derseniz olur, çünkü en güzel isimler ona hasır.” denmektedir.⁴⁸

Vîrânî Dede'nin Fakr-nâme isimli eserinde Allah, Celâl, Hak, Teñri, Rab, Rahmân, Ma' bûd, Hudâ, Mevlâ, Yezdân gibi isimlerle anılmaktadır. Allah'ı bilmek için kişinin özüne bakması gerektiğini söylemektedir.

“Ey ʔâlib fazl-ı Hâķ elḫamdülillâhdan murâd Teñriyi anmakdur ve Teñriyi añmaḫdan murâd bilmekdür eğer Teñriyi bilmek dilersenñ özüne naẓar eyle zîrâ kim özünü bilen Hâķķ'ı bilür ve özünü bilmeyen Hâķķ'ı bilmez ve Hâķķ'ı bilmeyen dîdâra irmez ve dîdâra irmeyen ḫayvândur.”

(1b/4-8)

Allah'ın, Hz. Muhammed ve Hz. Ali'de zuhur ettiğini söylemektedir.

“Hâķ didükleri Muḫammed ve Alî'dür zîrâ kim Hâķ bunlardan âşikâre oldı.”

(2a/1-2)

⁴⁷ Güzel, **Hacı Bektaş Veli'nin Hayatı Eserleri ve Fikirleri a.g.e.**, s. 38

⁴⁸ Torun **Türk Edebiyatında Türkçe Fütüvvetnameler**, K.B.Y, Ankara, 1998, s. 255

Gel ey mü'min biri farz-ı Hudâdur
 Hakk'ı bilmek çü kavlı-i Muşafâdur

(1/1)

“İmdi ey t̄alib bu mevcûdâtuñ içinde gezen ve nūr-ı ‘aynunda görünen ol zât-ı muṭlaḳdur ki esmā-yi z̄at ve esmā-yi şifâtdan z̄irā kim esmā’-i Allahdur ki cem‘î-i eşyâ’nuñ ‘aynunda mevcûddur ammā küllî deĝildür cüz‘îdür.”

(49a/15-49b/1-3)

“Z̄irā kim Hakk bir nūrdur ve ol bir nūr-ı faḳrîdür ve daḳı fâ fâildür ve fâil işledicidir ve işledici hidâyetdür ve hidâyet bâkîdür.”

(5b/2-3)

Her ki bildi bunları bir zât-ı Hakk
 Ruşen oldı gözüne mir’ât-ı Hakk

(29/1)

Fâtiḫa ve besmelenüñ ‘aynudur
 Uş Muhammed hem Alî âyet-i Hakk

(29/2)

Gel berü gel diñle birlik remzini
 İsim birdür bir şifât şifât-ı Hakk

(29/3)

Görmüşem ‘ayne’l-yakîn şāhuñ yüzün
 Virdi çünkim uş baña fırsat-ı Hakk

(29/4)

Men Vîrânî derd-mendüm âşikâr
 Eyledüm birlikden uş işbât-ı Hâk
 (29/5)

Buralarda ise Allah'ın diğ̈er isimleri kullanılmaktadır.

Geç cihānuñ varlıgundan vaħdete ir gör vişāl
 Ta ki yüz göstere saña ol kādīm-i Zü'l-celāl
 (15a/14-15)

Men arefle nefsüni fehm eyle var
 Ol ki bildi vākıf-ı Mevlā durur
 (10/3)

Ey Vîrânî zülf ü kaçın kirpiğın
 Arş-ı raħmān leyletü'l-isrā' durur
 (10/5)

Şekk bâıldur bâıl ile bir arada olmaz Raħmān
 Bir evde olmasa Raħmān ol olur ħāne-i şeytān
 (23b-3)

‘ Ayn-ı zātuñ lāminuñ çün ma‘ nāsı
 Āşikāre oldı Hâk gün gibi Allahımız
 (25/3)

2.1.1.2. Melekler:

İmanın esaslarından ikincisi Meleklerle imandır. Melekler Allah'a yakın, cisimsiz, nuranî varlıklardır. Allah'a zikir ve ibadetle meşgullerdir. Meleklerin sayısı

hakkında bir bilgi sahibi değiliz. Dört büyük melek diye adlandırılan Cebrail ile Mikail'in adları Kur'an'da geçmekle birlikte Azrail'in ismi geçmez. Sadece Melekü'l-mevtten bahsedilir. İsrafil'in ismi ise ne Kur'an, ne de hadislerde geçer. Kıyamet vesilesiyle halk rivayetlerinde geçmektedir.⁴⁹

Vîrânî Dede'nin, incelediğimiz Fakr-nâme isimli eserinde, dört büyük melek olarak zikredilen Cebrail, Mikail, Azrail ve İsrafil'in isimleri geçmektedir. "Melek" kavramı için "Melek ve ferişte" isimleri kullanılmaktadır.

"Ve ol dört rûh muğabelesinde dört hân-ğah-ı rûhânî bünyâd eyledi ve ol dört hân-ğahuñ üzerine dört müvekkel çodu ve ol dört müvekkele dört âlem virdi ve ol dört âlemüñ muğabelesinde dört firişte çodu ve ol dört firişte üzerine dört çuvvet virdi ve ol dört çuvvetüñ muğabelesinde dört kitâb virdi."

(19b/9-13)

Meleklerden her birinin insan vücudundaki farklı uzuvlara karşılık geldiğini söylemektedir.

"Dört âlem virdi biri âlem-i nâsût biri âlem-i lâhut biri âlem-i melekût ve biri âlem-i ceberrûtdur ve ol dört âlemüñ muğabelesinde dört firişte virdi biri Mîkâîl biri İsrâfîl biri Azrâil ve biri Cebrâil'dür ve ol dört firişte üzerine dört çuvvet virdi Biri çuvvet-i sâmia ve biri çuvvet-i şamme ve biri çuvvet-i bâşıra ve biri çuvvet-i zâika."

(25a/2-7)

"Mîkâîl âlem-i nâsûta mâildür ve İsrâfîl âlem-i lâhuta mâildür ve Azrâil âlem-i melekûta mâildür ve Cebrâil âlem-i ceberûta mâildür ve dağı çuvvet-i sâimaya Mîkâîl'e

---

⁴⁹ Torun, a.g.e., s. 259

mâildür ve kuvvet-i şamme İsrâfîl'e mâildür ve kuvvet-i başîra Azrâil'e mâildür ve kuvvet-i zâika Cebrâil'e mâildür.”

(26b/8-12)

İslâm inancına göre Allah Ta'âlâ Hz.Âdem'i yarattığında bütün meleklerin ona secde etmesini emreder. Meleklerin en büyüğü olan şeytan dışında bütün melekler secde ederler. Şeytan böylece Allah'ın emrine karşı gelir, tekebbürlükte bulunur. Gerekçesi ise Âdem'in topraktan yaratılmış olmasıdır. Bunun üzerine şeytan benlik davasında bulunduğu Cennet'ten kovulur, mel'ûn ve merdûd sıfatını alır.⁵⁰

Ay cemâlûñ harfi bismillâhdur

Dest-i kudret hikmetullâhdur

(18/1)

Kim aña secde idüp şükr etmedi

Lâ' net olsun şeytân ol güm-râhdur

(18/2)

Eğer sözüm işidüp diñlemezsен

Yüri şeytân gibi hüd-bîn ü lâin ol

(4/3)

Câhille şeytâna eyle lâ' neti

Ger dilersen bulasın Hâk rahmeti

(11b/9)

⁵⁰ Güzel, **Hacı Bektaş Velî'nin Hayatı Eserleri ve Fikirleri**, a.g.e., s. 46

“İmdi ey t̄alib ehli bu ikmetũn ve bu udretũn alını bilen bildi ve bilmeyen c̄ahil aldı imdi ceh̄aletden arınmayan Őurette ādem ma‘ n̄ide deyu Őeyt̄ān oldu.”

(11b/10-11)

“İŞte āyet işte ad̄iş fehm idr̄āk eyleme Őeyt̄ān olayım dirseñ.”

(23a/2)

Lā‘ net-i a Şad- hez̄ār olsun āña

Oldurur ol deyu Őeyt̄ān-ı lāñ

(16/4)

Ādem olmaz lā-cerem bu İbl̄isd̄ür

Fi‘ li bedd̄ür s̄özleri telb̄isd̄ür

(17/1)

Odur Őeyt̄ān āña lā‘ net hem̄işe

Kimũñ kim da ‘v̄ası var b̄i-maāñi

(20/4)

“Őeyt̄ān deyu geliri üç ısımdur biri avret ve biri oqlan ve biri d̄ünyā muabbetid̄ür.”

(48b/12-13)

2.1.1.3. Kitaplar:

İmanın Őartlarından birisi de kitaplara inanmaktır. Fakr-nāme’de dört semāvi kitabın hepsinden bahsedilmektedir.

“Lām-elifüñ kıaim-maķāmı dört ĥurūf vardur ki Zebūr’da Tevrāt’da ve İncil’de Ķur’ān’da mürekkebdür ol sebebden Ādem ‘aleyhi’s-selām bu dört kitābuñ kemāl-i ķudretine ve ĥikmetünün nihāyetüne iriřmüřdür.”

(12a/7-10)

“Lām-elifüñ kıaim-maķāmıdur pa ve ĉa ve ja ve ĝa dur bu dört ĥurūfdur ki Zebūr’da ve Tevrāt’da ve İncil’de ve Furķan’da mürekkebolmuřdur.”

(16b/1-3)

“şol kitābda ĝümān yoķdur ki anuñ içinde toĝru yol ĝösterür řaķıncılara imdi ol kitāb bu kitābdur ki vech-i ādemdür.”

(16b(12-13))

“Dört ķuvvet virdi ve ol dört ķuvvetün muķabelesinde dört kitāb virdi.”

(19b/12-13)

“Dört ķuvvetün muķabelesinde dört kitāb virdi biri Tevrāt ve biri İncil ve biri Zebūr ve biri Furķan’dur ve ol dört kitābuñ muķabelesinde dört ĥurūf perk etdi.”

(25a/7-10)

“Ķur’ān-ı Kerīm ve ālem-i nizām bu yigirmi sekiz evlād-ı Muĥammed Alī’nün dostluĝuna var olmuşdur.”

(26a/4-6)

“Zebūr ķuvvet-i sāimaya māildür ve Tevrāt ķuvvet-i řamme māildür ve İncil ķuvvet-i bařıraya māildür ve Furķan ķuvvet-i zāiķaya māildür ve daĝı pā Zebūr’a māildür ve ĉā Tevrāt’a māildür ve jā İncil’e māildür ve ĝā Ķur’ān’a māildür.”

(26b/12-15)

“Yigirmi sekiz h ur f l m-elife m ild r ve l m-elif Mu ammed Al ’ye m ild r ve Mu ammed Al  yigirmi to uz s re-i  ur’an’u  evvelindeki mu atta ta m ild r ve dağı mu atta t yüz on dört s re-i  ur’an’a m ild r ve yüz on dört s re-i  ur’an altı bi  altı yüz altmış altı  yete m ild r ve altı bi  altı yüz altmış altı  yet on sekiz bi   leme m ild r.”

(27a/3-9)

“Her kitabun sırrı vardır ve  ur’an’u  sırrı bu s relerin evvelinde gelmi dir yigirmi sekiz h ur f mu atta tdur cemi   ur’an’u  evvelinde ve dağı  ur’an’u  evveli bismill hdur.”

(31b/13-15,32a/1)

“T lib-i fa r   fen  bu hikmetun ve bu  udertun a lını bilmek dilersen mecm  -1  ur’an’da her ne ki vardır F tihat ’l-kit bda mevc ddur.”

(47a/7-9)

Aliyyen dir ki  ur’an’da bil ey c n
Va iyy-i Mu tafa hem   h-ı merd n

(26/1)

Ki  ncil içre söylerler  ly 
Zeb r’da dir biriban ismi pinh n

(26/2)

2.1.1.4. Peygamberler:

 manın esaslarından dördüncüsü Peygamberlere imandır. Peygamberlerden birine inanmayan k fir olur. Bir hadise göre peygamberlerin sayısı yüz yirmi dört

bindir. Bunlardan üç yüz on beş tanesi resul yani kitap sahibidir. Bu yüz yirmi dört bin peygamberden ilki Hz. Âdem, sonuncusu Hz. Muhammed'dir.⁵¹

“On sekiz biñ âlemden murād Ādem'dür ve Ādem'den murād Muḥammed Alī'dür ve añlaruñ āl ü evlādlarıdır.”

(8a/8-9)

“Beḳādan murād Ādem'dür ve Ādem'den murād kendi zātını bilmekdür ve şifātını bilmekdür ve zāhirini ve baḫını bilmekdür zīrā ki Ādem secdegāh-ı âlemdür.”

(8b/12-14)

“Ādem'üñ vechinde yigirmi sekiz kitābet naḳş olmuş ve hidāyet ile meşṭur ve mektūbdur ve bir daḫı lām-elifdür yigirmi toḳuz ḫurūf olur ve ammā lām-elifüñ ḳaim- maḳāmı dört ḫurūf vardır ki Zebūr'da Tevrāt'da ve İncil'de Ḳur'an'da mürekkebdür ol sebebden Ādem 'aleyhi's-selāmdur bu dört kitābuñ kemāl-i ḳudretine ve ḫikmetünüñ nihāyetüne iriḫmüſdür.”

(12a/6-10)

“Cemī' -i mevcūdātuñ zātı ve şifātı āyīnesi Ādem'dür Ādem'i fehm eyle.”

(13b/3)

“Şudan ve toḫaḳdan ve oddan ve yelden Ādem'i var eyledi imdi fehm ve idrāk eyle zīrā cümle kerāmetini ve hidāyetini Ādem'e bildirdi ve kendü zātını ve şifātını ve fi' llerini ḫālını ve cemālını ve kemālını fi'l-cümle Ādem'e bildürdi.”

(19b/4-6)

⁵¹ Torun, a.g.e., s. 262-263

“Hüruf-ı müfredât ol hazret-i Şâh-ı şâhen-şâhuñ aşl-ı adedince gelmişdür ki vech-i kerîm Âdem ‘aleyhi’s-selâmdur.”

(25b/1-2)

“On sekiz biñ âlem Âdem’e mâildür ve dağı Âdem Hâkķ’a mâildür.”

(27a/9-10)

“Bismillâh ba ile sin ve mim ise yek-tâ-ullah ise birdür üç kelime oldu şalât adedinceür ki bismillâhdur bir zâtdur ve şalât dağı bir zâtdur şalât-ı hazar on yedi ve şalât-ı cum‘a on beş otuz üç kelime olur imdi hüruf adedince bir zâtdur ki bismillâh adedinceür ve cemâl-i Âdem ‘aleyhi’s-selâm adedinceür.”

(32a/8-13)

“Namâz dağı bismillâh adedince üç kısım oldu ya‘nî şalât-ı hazar ve şalât-ı cum‘a ve şalât-ı seferdür ki bismillâh adedince üç kısımdu bismillâh vech-i kerîm Âdem olduğdan soñra namâz dağı vech-i kerîm Âdem ‘aleyhi’s-selâm adedinceür zirâ cum‘a namâzıyla hazar namâzı cemî‘ eyleseñ otuz iki kelime-i kelâm olur vech-i kerîm Âdem ‘aleyhi’s-selâm adedince ve bir dağı sefer namâzı vardur bismillâhuñ noķtası adedince anı dağı hazar namâzıyla cemî‘ eyleseñ yigirmi sekiz hüruf-ı muķaţtaât olur ol dağı vech-i kerîm Âdem ‘aleyhi’s-selâm adedinceür.”

(34a/6-14)

“Yigirmi sekiz hüruf-ı muķaţtaât Qur‘ân-ı Kerîm aşlıdur ki bismillâh dört hüruf dağı vardur pâ çâ jâ ğâ otuz iki kelime-i kelâm olur vech-i kerîm Âdem ‘aleyhi’s-selâm adedinceür.”

(34b/13-15)

“Oruç dağı otuz gündür ve üç gün dağı aylı olur otuz iki gün vech-i kerîm Âdem ‘aleyhi’s-selâm adedinceür ve biri bâķî kalur ol bir zâtı kadîm adedinceür kim

bismillāhdur ve bismillāh vechullah dur zīrā kim vechullah cemāl-i kemāl Ādem'dür ve bir daḥı secdedür ol daḥı üç kısımdur yedi secde-i ta' zīmdür ve biri secde-i melekkiye dür ve biri daḥı secde-i ubūdiyyedür ki perestiş eylersin ol daḥı vech-i kerīm Ādem 'aleyhi's-selām adedincedür zīrā ki Qur'an ü şavm ü şalāt Ādem 'aleyhi's-selām üzerine olduğdan soñra secde daḥı Ādem'edür.”

(35a/1-8)

“Ādem'ün cemāli ve el ayağı yüz elli altı hurūf aşl-ı Qur'an'dur zīrā kim cemāl-i Ādem Fātiḥatü'l-kitābdur.”

(36b/4-5)

“Ḥaḳ Ta'alānuñ şūreti şūret-i ādemdür ve daḥı şūret-i ādem mecmū'-i kelāmullahdur zīrā ki bismillāhdur ve ismullahdur ve ḥalifetullahdur ve cemī'-i mevcūdātuñ aşlı ve ḥaḳıḳati ve māhiyyeti ve şavm ü şalāt ve ḥacc ü zekāt ve secdesi ve kıblesi ve cenneti ve liḳa'sı ve beḳāsı ve ḥūrī ve rıdvān ü ḡilmān fi'l-cümle Fātiḥatü'l-kitābdur ki Ādem'ün vechinde ve cemālinde meşūrdur Ḥaḳḳ'uñ ḳudret ḳalemiyle inşā'dur ki biri yedi on dört beyazı on dört ḳara ḥattı ve dört daḥı ez ḥalil muyi ferḳaş tamāmet otuz iki ḥaḫḫı cemālinde mündericdür ki aşl-ı kâinātdur ve bir daḥı devr-i eflāk ve devr-i ḳamerdür ol ḳamer daḥı on dört günde kemāle ve on dört zevāle müteveccih eyler ki on dört günüñ on dört gicesi vardur cemāl-i kemāl Ādem 'aleyhi's-selām adedince perestiş eyler.”

(37a/2-13)

Ay yüzüñ şaḳḳ-ı kamerden āşikār

Böyle ta' līm eyledi perverd-gār

(19/1)

Fātiha ihlâş haţtıdur yüzüñ
 Görebilmezdir anı her kör kâr
 (19/2)

Kâinatuñ âşlıdur hüsnuñ senüñ
 Secdegâhımsın benim ey hubb-i didâr
 (19/3)

Uş yüzüñden mest olupdur mâh-tâb
 Ānun için eylemez bir dem karar
 (37b/4)

Bu Vîrânî bendeñi ya aşk-ı şâh
 Eyleme senden cüdâ ey hoş-nigâr
 (19/5)

“Ādem’üñ dağı üç yüz altmış tamarı vardır.”
 (37b/14-15)

“Bir yılıñ kırk sekiz haftası vardır ve Ādem’üñ dağı başı kırk pare ve dört bâb
 kapudur.”
 (38a/1-3)

“Ādem’de dağı on iki burc ma’lûm olur zirâ ki başı hameldür ve yüzi şevrdür
 kulaqları cevzâ’dur ve emcikler seretândur ve göğsi eseddür ve göbek mizândur kasık
 sünbüledür ve zeker aqrebdür ve buţlar kavsdur dizler cedîdür ve bâldur delvedür taban
 hûtdur.”
 (38a/10-14)

“Hikmet ü kuvvet ü kudret Ādem ‘aleyhi’s-selām adedince dūr pes Ādem’ün cemāli hikmetullah ve eli kudretullah ve ayağı kuvvetullahdur zīrā kim Ādem kuvvetiyle yürür menzīle irer ve kudretiyle işler ve hikmetiyle söyler zīrā kim söz yüzdür ve yüz hayme-i miāddur ki tamām ider tınābdur kaf vel Qur’an adedince dūr ki beyānuñ şorarsın bir elün on dört mafşaldur ve beş parmağdur ne kadar yigirmi dört olur ve birliğiyle adedince yigirmi beş olur ve bir ayağı dağı yigirmi beş mafşaldur elli aded olur bir yanı dağı ellidür tamām yüz olur kaf vel Qur’an adedince dūr ve yüz tınāb hayme-i.”

(39a/7-15)

“Miād anuñ adedince dūr zīrā ki kaf vücūd-ı Ādem’dür ve dağı anka’ başdur ve dağı zülf kaç kirpik bāl ü perdür ve yüzün arşdur şadruñ kürsīdür ve levh hatt-ı hālindür ve mahfūz sözündür magrib ağızuñdur ve meşāriķ kulağıñdur ve gözün nutkuñdur pes gün meşāriķden toğar mağribde kavuşur.”

(39b/1-5)

“Şerī‘at Ādem’dür ki zāhireñ ve bātineñ āyağıyla yürür yel gibi eser ve tariķat Ādem’dür ki eliyle tutar göziyle görür ve od gibi yanar ve ma‘rifet Ādem’dür ki diliyle söyler kulağıyla işidür şu gibi āķar ve haķīķat Ādem’dür ki yel gibi eser od gibi yanar şu gibi āķar toprak gibi sāķin olur ve bir dağı bu kim Ādem on sekiz biñ ālemdür.”

(40a/5-10)

“Elif birdür ve lām otuzdur otuz bir ve birliğiyle otuz iki olur pes kelāmullahdur ki vech-i kerīm Ādem ‘aleyhi’s-selām adedince dūr.”

(46a/2-4)

Bir yerde de Nûh Peygamber’in ismi geçmektedir.

Keşti-i Nūh ile gezdüm ser-te-ser
 Heft deryā seyri ummān eyledüm
 (24/4)

Bir yerde de İlyās Peygamberin ismi geçmektedir.

Ki İncil içre söylerler İlyā
 Zebūrda dir biriban ismi pinhān
 (26/2)

2.1.1.4.1. Hz.Muhammed:

Tasavvufun gayesi; nefsi terbiye ve tezkiye, kalbi tasfiye ederek güzel ahlâkı elde etmek, onu kemal mertebesine vardırmaktır. Her mü‘minin îtikadda, ibadette, bütün muamelât ve muaşerette Peygamber Efendimizin sünnetlerine ve onun kıymetli ashabının güzel ahlâk ve âdet ve an‘anelerini örnek edinerek onlara uymaya çalışması, kalbini tasfiye ve nefsini tezkiye ederek ahlâkını güzelleştirip onu kemal mertebesine vardırması ve böylece Allah’ın rızasını tahsil etmesi gerekir.⁵²

“Mürşide ırmeyen Hakk’ı bilmemişdür ve Hakk’ı bilmeyen Muhammed’i bilmemişdür ve Muhammed aleyh-is-selâmı bilmeyen Alî Raziya’llâhuanhı bilmemişdür.”

(1b/10-12)

“Hakk didükleri Muhammed ve Alî’dür zirâ kim Hakk bunlardan âşikâre oldı.”

(2a/1)

⁵² Osman Karabulut, **İslâm’da Gerçek Tasavvuf ve Edepleri**, Şems Yay., Konya, 1994, s. 6

Gel ey mü'min biri farz-ı Hudâdur
Hakk'ı bilmek çü kavlı-i Muştafadur

(1/1)

“Resûl aleyhisselâm buyurur *Küllî ma' bûd maqşûd ve külli maqşûd ma' bûd* pes imdi bu hadîsten murâd her ne maqşûd idinsen ma' bûduñ oldur ve her ne ma' bûd idinseñ maqşûduñ oldur.”

(3b/4-5)

“İmâm Ca' fer-i Şâdıķ Tarihât-nâmesinde buyurur ki: Faķruñ cânı Muhammed Alî'dür imdi ey âşık u sâdıķ Muhammed Alî Hakkdur zîrâ biri nebiyy-ullahdur ve biri veliyy-ullahdur.”

(4a/4-6)

“Her kim Muhammed Alî'ye kim ki ikrâr eylemedi anuñ hakkında buyurur Kavluhü teâlâ: “*Velteķun nârelleti üddet lil kâfirin*” ma' nâ budur ki şaķınuñ ol oddan kim yer kıldı kâfirler için.”

(4a/7-10)

“Ey t̄alib-i fakr u fenâ erenler ölmez ve erenlere memât irmez ve illaki mevt irse tene irer rûha mevt irmez zîrâ ki erenleruñ rûhı Muhammed Alî'dür ve erenler dağı Muhammed Alî'dür pes Muhammed Alî ölmez zîrâ ki nûr-ı nübüvvet ve nûr-ı velâyet mebrûd ve bir zâtdur ve ol bir zât-ı hidâyetdür ki bâķidür ölmez pes imdi pîrler anuñ için buyururlar kim: Bir kişı özüñi rûh-ı Muhammed Alî'ye yetirmese fuķarâ'yım dediği ve t̄ac ve post giydiği taķlîdâne olmuş ola.”

(5a/5-12)

“Âdem'den murâd Muhammed Alî'dür ve añlaruñ âl ü evlâdlarıdur.”

(8a/8-9)

“Cem‘-i ulūmun bābı Alī’dür ve şehri Muḥammed aleyh-is-selāmdur Kalennebiyyi aleyh-is-selām: *Ene medinetü’l-ilm ü Alīyyü bābhā* imdi bir kişi Alī’ye irmese Muḥammed’i bilmez ve Muḥammed’i bilmese ilmüne ālim olmaz ve ilmüne ālim olmayan kendini bilmez.”

(8a/11-14)

“Mi‘rāc gicesi Ḥāzret-i Resūl aleyh-is-selām hidāyetden farz olmuşdur bilmek ve bulmak ve kılmak gerekdür.”

(16b/6-7)

“Ādem-i yaḥşi tanı ki Allah Muḥammed Alī’yi incitmeyesin ve sözlerine muḥālefet eylemeyesün.”

(17a/6-7)

“Anlar incidürler Teñriyi ve Resūlini ya‘nī ki sözlerine i‘timād eylemezler imdi anlaruñ zātuna ve şifātuna ikrār eylemezler imdi anlaruñ üzerine Teñrinüñ lā‘neti vardur dünyāda ve āḥiretde anlar için yir aqlandı azāb ḥār eyleyici ḥārılıqdan murād esfel-i sāfilīndür.”

(17a/11-14)

Gel beri iste cemāl-i ḥāzreti

Keşreti ref‘ eyle iste vaḥdeti

(17b/1)

“Rūḥ-ı Muḥammed Alī’ye irişmeyen şifāt-ı ādem ve ma‘nide dīvdür.”

(19a/1)

Her kim taṣdīk eylemez nuṭk-ı Hakk'ı
Ve Resūlühüm fehüm lehu münkirün

(15/3)

“Muḥammed ile Alī lām-elif muḳabelesinde gelmişdür birisi lām ve birisi elifdür ma‘nāü'l ḥamdü'l-ḥayy cismın cismi bu mürettebde ayāndur.”

(26a/1-3)

“Bu cihānı Haḳ sübhānehü ve teālā bir baḡçe miṣāli bezemişdür ve kendi kerem ve lūṭfundan bu baḡçeyi ol iki cihān güneşi Muḥammed Muṣṭafāya iḥsān eyledi ve Ḥazret-i Resūl daḡı ol baḡçeyi āline ve evlādına iḥsān eyledi zīrā kim Resūl aleyhisselām ol Ḥazret-i ṣāh-ı velāyet ve nūr-i hidāyet ve ṣāhib-i kerāmet ya‘nī İmām Alī ḥaḳḳında buyurmuşdur: *Ene ve Alīyullah min nūrın vaḥid* ve bir daḡı rūḡuñ rūḡü'l-ḥamdü'l-ḥayy ve rūḡuñ rūḡı ve cismüñ cismi pes imdi bu ma‘nā ile bunlar nūr-i vaḥiddür ve vūr-i vaḥid olıcaḡ ānda nesne kalmaz heb küllī dirlik ve birlik olur.”

(27b/13-15,28a/1-5)

“Resūl ḥazretleri buyurur: *Ed dūnyā mel‘ünün ve ṭalibühe maḡbūnün.*”

(28b/15)

“Ḥakkuñ ḳudreti ve Muḥammed’ün diḳḳati ve Alī’nün ḳuvvetidür ki kelime-i ṣehādet küfr üzerine ḡalib olmuşdur.”

(29b/6-8)

“Ma‘rifet Muḥammed’dür ve ḥaḳıḳat Alī’dür zīrā ki ḥaḳıḳat burundur ve ma‘rifet aḡızdur.”

(39b/14-15)

“Resūlu’llah hevā’-i nefesiyle söz söylememişdür illā vahy-i Hudā ile söyledi.”
(42/a-5,42b/1)

“Mecmū’-ı eşyā’nuñ rücū’ insāndur ve insānuñ rücū’ faqr ü fenādur ve faqrın rücū’ Muhammed Alī Hāq’dur ki hidāyetdür ve nübüvvedür ve velāyetdür ki bir zātdur zīra her iş Muhammed Alī’den zūhūra gelmişdür ve cem’-i mevcūdāt anlardan vücūda gelmişdür zīra kim ikisi bir zātdur.”

(50b/11-15)

Fātiha ve besmelenüñ ‘aynudur

Uş Muhammed hem Alī āyet-i Hāq

(29/2)

2.1.1.5. Ahiret:

Ahiret; son, ölümden sonra gidilecek sonsuz âlem, öbür dünya. Ölüm anından itibaren ahiret hayatı başlar ve ölüm bir son değil, ebedî âleme açılan bir geçittir. Âhiret hayatına inanmak İslâm amentüsünün esaslarından biridir.⁵³

“Ehl-ullah ehl-i ma’rifet ve ehl-i ahiretdür imdi ehl-i ahiret olan kişide nefis olmaz ve dağı çama’ olmaz ve dağı tekebbürlük olmaz.”

(3b/9-11)

“Teñriyi ve Resūlini ya’nī ki sözlerine i’timād eylemezler imdi anlaruñ zātuna ve şifātuna ikrār eylemezler imdi anlaruñ üzerine Teñrinüñ lā’neti vardur dünyāda ve ahiretde anlar için yir aqlandı azāb hār eyleyici hārılığdan murād esfel-i sāfilīndür.”

(17a/11-14)

⁵³ Hasan Akay, **İslâmî Terimler Sözlüğü**, İşaret Yay. İst. 1995, s. 20

“Ṭarīkat veya ulumā-yi şerī‘at meyl eylemek zālîmlere ya‘nî dünyā ardınca yürüyüb dünyāya muḥabbet idenlere ta kim cehennem āteşi sizi yakmaya.”

(12a/1-3)

“Ḥaḳ Ta’ālā buyurur: Cinden ve insden çoĝu cehennem için ḥalk eyledüm ve daḥı anlara gönül virdüm o gönül ile idrāk-ı Ḥaḳ itmediler fāniyle meşgul oldılar ve daḥı göz virdüm o göz ile ṭarīk-i Ḥaḳḳ’ı görmediler ve daḥı kulaḳ virdüm ol kulaĝla ḥitāb-ı Ḥaḳḳ’ı işitmediler imdi anlar cehennem ilka’larıdır.”

(15b/11-15)

Uş sekiz cennet yüzine intizār

Seniñ ḥulḳun anuñla meşhûrdur

(7/2)

“İmdi kör olan dünyāda āḥiretde daḥı kördür bilā-şübhe.”

(19a/9-10)

“Cenneti ve liḳa’sı ve beḳası ve ḥurî ve rıdvān ü ĝilmān fi’l-cümle Fātiḥatü’l-kitābdur.”

(37a/5-6)

“Eşek ile Ādem bir yerde olmaz evvel ve āḥiretde yüzün didükleri neviler yüzünde bitmeye dimelerinden ĝafil olma.”

(42a/8-9)

“Ḥaḳ Ta’ālā buyurur ki cem-i cihān Alî’ye muḥibb olsa cehennemi ḳaldururdum dir imdi nārda yanmamak dilersen evlād-ı Alî’ye iḳrār eyleye ve ṭarīkatine irāde getüre ve her kim iḳrār eylemez ve ṭarīkati üzere olmaz ehl-i cennet deĝöldür şıfāt Ādem ma‘nide ḥayvāndur ve ehl-i nārdur.”

(51a/15,51b/1-4)

2.1.1.6. Kaza, Kader- Hayr ve Şer:

Kader, varlıklar yaratılmadan evvel Cenab-ı Allah'ın o varlıklar hakkındaki takdiridir. Kaza ise varlığın yaratılmasından sonra Allah'ın takdir ve hükümlerinin takdir edilen zamanda fiile gelmesi durumudur. Bu nedenle hayır ve şer Allah'tandır. Kulun bunda bir dâhili yoktur. İmanın bu son halkasında müslümanlığı kabul eden kişi başına gelen her türlü hayır ve şerri Allah'tan bilir.⁵⁴

“Hüküm olundu indirdük ol kitābuñ içinde levh-i maḥfūzı bilesiz.”

(31a/7)

“Ol kimsenüñ ismi ve müstemiası arş-ı ālāya defter-i hidāyete kayd olsa gerekdür.”

(11a/7-8)

“Arada p̄irler olmayadı ve daḥı ölmekde ve dirilmekde ve saḡlıkda şaburluḡda ve bayluḡda ve yoḡsulluḡda hiç kimsenüñ kimseye muḥtaç olmayadı ve bir daḥı budur kim her kime ḥıṭab idüp Haḡ ḡandedür dirseñ her kiři kendi vücūdunda nişān vire idi ve Haḡḡ'ı işbat ideydi ta ki Haḡ kendü olaydı eḡer ḡayır ve eḡer řerr hiç arada senlik ve benlik olmayadı řerī'at ve řarīḡat ve ma'rifet ve ḡaḡīḡat olmayadı ve daḥı Ḳur'ān gelmeyeydi ve ölmek ve dirilmek olmayadı hemān bir zāt ve bir řıfāt olaydı her iři Haḡ işleyeydi ḡan ve řiř şorulmayadı hemān bir elif olaydı be gelmeyeydi bir zāt ve bir řıfāt olaydı ammā olmaz.”

(43a/1-10)

---

⁵⁴ Torun, a.g.e., s. 324

2.1.2. İbadet:

İbadet, Allah’a karşı kullukta bulunmaktır. Kulluk vazifesi bedenle, malla veya her ikisiyle birden olmak üzere beş tanedir. Bu beş maddeye bînâ-yı İslâm yani İsâmın şartları da denilir.⁵⁵

Ḳanâat kıl ibâdet eyle her dem
Elin çek ğayriden Ḥaḳḳ’a yakın ol
(4/2)

2.1.2.1. Kelime-i Şahadet:

İslâmın ilk şartı olup dil ile yapılan bir ibadettir. Allah’ın birliğine, Hz. Muhammed’in hak resul olduğunu dil ile ikrar, kalp ile tasdik etmektir.⁵⁶

Murtâzâya her kim ikrâr eylemez
Uş şehâdet bil aña bühtân olur
(13/2)

“Her kim şekk getürse ve rāh ve ʔarīḳatlerinde görülmese ehl-ül ḥayâtım didüği ve şehâdet eyledüği ve namâz kılduği ve oruç tutduği ve ḥacca varduği ve zekât virdüği ve cemîc-i ameli fâidesiz ola.”

(26a/8-11)

Kelime-i Şahadet kalbi masivadan temizler.

“Kelime-i şehâdet küfr üzerine ğalib olmuşdur imdi ḳanı Alî’ye ikrârũ ve Muḥammed’e şehâdetũ ve Ḥaḳḳ’a baḳmañ ve âl ü evlâda nâz ü niyazuñ.”

(29b/7-9)

⁵⁵ Torun, a.g.e., s. 325

⁵⁶ Torun, a.g.e., s. 325

Geç cihānuñ varlığından vaḥdete ir gör viṣāl
Ta ki yüz göstere saña ol ḳadīm-i Zü'l-celāl

(15a/14)

Gel beri iste cemāl-i ḥazreti
Keṣreti ref' eyle iste vaḥdeti

(17b/1)

“Maḳām-ı keṣret benliği terk eylemekle gider ve benlik dünyâyı terk eylemekle
gider imdi dünyâyı terk eyle bâluñı perk eyle.”

(17b/2-3)

Tevhidin sırrına erişmek için taklitten vaz geçilmelidir.

“Faḳr ü fenā bu ḥikmetüñ āşlı rūh-ı Muḥammed'dür ve faḳr ü fenādur ve her
kim mücerred olmaz da' vā-yi faḳrlıdur yalancıdur ve hem faḳr ü fenā olmaz ve beḳā
bulmaz ve özünü pīrlere ḳademünde ḥāk-i pāy eylemez ol maḳsūda ve murāda irmez ve
dīdārullahiyi görmez ve erenlerüñ ḳadem-i rāhuna ḳadem başmaz zīrā kim taḳliddür ve
muḳalliddür ve muḳallidüñ imānı dürüst deḡildir.”

(24a/7-12)

Dünyāya meyl eyleyenler ey āḫi
Şanma baydur sen anı müfisdür

(17/2)

“Bed fi'l ve ehl-i ḫama' ve ehl-i dünyā pīrlere ile āşına olmaz imiş zīrā kim ya
pīrlere ya dünyā gerekdür iki ḳarpuz bir ḳoltuḡa şıḡmaz.”

(42a/11-13)

2.1.2.2. Namaz:

Belli şartlara ve esaslara uygun olarak günde beş vakit kılınması müslümanlara farz olan ibadet. Namaz İslâm'ın beş esasından biridir. Beş vakit namaz Mîraç hadisesi esnasında farz kılınmıştır. Namazın eşanlamlısı salâttır.⁵⁷

“Çelebinden pes olma gümânlularundan zîrâ gümân şirkdür ve şirk murdârdur ve murdâruñ namâzı ve niyâzı maqbûl deĝildir.”

(5b1-2)

“Tamâm, elli hürûf olur noĝta adedince elli noĝta elli vaĝt namâz adedince ki Mi‘râc gicesi Hâzret-i Resûl ‘aleyhi’s-selâm hidâyetden farz olmuşdur bilmek ve bulmak ve kılmak gerekdür pes ol demde Hâzret-i Resûl ‘aleyhi’s-selâm hürûfun ihdiyâtından didi kim elli vaĝtin beş vaĝde karar eyledi.”

(16b/5-7)

“Beş vaĝt namâz elli vaĝt namâzuñ kaim-maĝâmı olmuşdur bilmek gerekdür kim vech-i kerîm Âdem adedinceür.”

(16b/9-10)

“Her kim şekk getürse ve râh ü tarîĝatlerinde görünse ehl-i imânum didüĝi ve şehâdet eyledüĝi ve namâz kılduĝi ve oruç tutduĝi ve hacca varduĝi ve zekât virdüĝi ve cemî‘i a‘ mâli fâidesiz ola ve bu cihânuñ içinde her neye perestiş eylerse ĝarâm ola ve teberâya müsteĝak ola.”

(26a/8-13)

---

⁵⁷ Akay, a.g.e., s. 351

“Namāz daḥı elli vaḳt farz olmuş idi anı daḥı taḥfif diledi beş vaḳte ḳarar eyledi.”

(32b/11-12)

Buralarda da namazın kısımlarından bahsedilmektedir.

“Namāz daḥı üç kısımdu ve biri şalāt-ı ḥazar ve biri şalāt-ı cum‘a ve biri şalāt-ı seferdür.”

(32a/7-8)

“Namāz daḥı bismillāh adedince üç kısım oldu ya‘nī şalāt-ı ḥazar ve şalāt-ı cum‘a ve şalāt-ı seferdür ki bismillāh adedince üç kısımdu bismillāh vech-i kerīm Ādem olduḳdan soñra namāz daḥı vech-i kerīm Ādem ‘aleyhi’s-selām adedince zīrā cum‘a namāzıyla ḥazar namāzı cemī‘ eyleseñ otuz iki kelime-i kelām olur vech-i kerīm Ādem ‘aleyhi’s-selām adedince ve bir daḥı sefer namāzı vardur bismillāhuñ noḳtası adedince anı daḥı ḥazar namāzıyla cemī‘ eyleseñ yigirmi sekiz ḥurūf-ı muḳaṭṭaāt olur.”

(34a/6-13)

“İmdi namaz ve oruç ḥüsnātdur fişḳ deḡildir.”

(33a/5)

Kim aña secde idüp şükr etmedi

Lā‘ net olsun şeyṭān ol güm-rāhdur

(18/2)

Uş şalāt ü şavm hem ḥac ü zakāt

Bilmişem ḥüsnüñ aña miftāhdur

(18/3)

“Vechullah cemāl-i kemāl-i Ādem’dür ve bir daḥı secdedür ol daḥı üç kısımdur biri secde-i ta‘zīm’dür ve biri secde-i melekiyyedür ve biri daḥı secde-i ubūdiyyedür ki perestiş eylersin ol daḥı vech-i kerīm Ādem ‘aleyhi’s-selām adedinedür zīrā ki Qur’ān ü şavm ü şalāt Ādem ‘aleyhi’s-selām üzerine olduğdan soñra secde daḥı Ādemedür.”

(35a/4-9)

“Ābdestdür ol daḥı üç kısımdur iki elüñ ve yüzüñ ve iki ayaḡuñ yursun pes iki elin beyānı bismillāhdur zīrā ki elin bir yere şunsañ bismillāh dilüñden zühūra gelür niçün ki iki elin mufaşşalı kitābetdür ki eḡer ābdest alsañ iki elin dirseklerine dek yursun pes iki elin dirseḡe dek otuz iki mufşaldur ki şalāt-ı ubūdiyyet anuñ üzerine kalursuñ ol daḥı otuz dört ḥaṭṭı qaradur ol dört ḥaṭṭı beyazdur ki ānda kı̄l yoḡdur ve daḥı üstüvāsıyla otuz iki kitābet olur vechi Ādem ‘aleyhi’s-selām ilmidür ki elhamdülillah dirseñ iki elin yüzün sürsün dört kere olur ve yüz on iki ḥaṭṭı hidāyet olur ve iki üstüvāsıyla yüz on dört sürenüñ ilmini orada ma‘lūm idersin ki bir kere elhamdülillah deyüb el yüze sürüb Ḥaḡḡ’a şükr ü senā eylediḡün gibi Qur’ān-ı Azīm fi’l-cümle vücūda gelüb ḥaṭṭ tam olur ve bir daḥı iki ayaḡuñ topraḡa dek yursañ o daḥı yigirmi sekize kitābetdür dört kā’binüñe otuz iki kelime-i kelām adedinedür ve bir ayak cümleden muḡaddemdür ol sebebden secde-i ubūdiyyet ayaḡdur zīrā kişi ayaḡıyla menzīle yeter ve secde-i melekiyye oldur ki el ḥizmetkārdur ve ḥizmet melekten şadr olur ve secde-i ta‘zīm’dür ve cemāldür ki cemāl-i cemīl sulṭān-ı cihāndur pes sulṭāna ta‘zīm vācibdür.”

(35a/10-35b/14)

“Cemī‘-i mevcūdātuñ aşlı ve ḥaḡīḡati ve māhiyyeti ve şavm ü şalāt ve ḥac ü zekāt ve secdesi ve kıblesi ve cenneti ve liḡa’sı ve beḡası ve ḥūrī ve rıḡvān ü ḡilmān fi’l-cümle Fātiḡatü’l-kitābdur ki Ādem’üñ vechinde ve cemālinde meşṭurdur.”

(37a/4-7)

2.1.2.3. Oruç:

İslâm'ın beş temel esaslarından biridir. Savm ve sıyâm terimleriyle ifade edilmektedir. Kelime olarak, nefsi tutmak, gündüzleri yiyip içmekten sakınmak demektir. İslâmî bir terim olarak anlamı ise asıl fecirden güneş batıncaya kadar, orucu bozan şeylerden sakınmaktır. Oruç ibadeti, Hicretten bir buçuk yıl sonra, Şaban ayının onunda farz kılınmıştır. Oruç, sırf Allah rızası için, O'nun helâl kıldığı şeylerden uzak durmak, haram kıldıklarını işlememek demektir. İslâm'ın beş esaslarından biri olan oruç, Ramazan ayında tutulması gereken farz oruçtur. Herhangi bir sebepten dolayı tutulamazsa kaza edilmesi gerekir.⁵⁸

“Her kim şekk getürse ve rāh ü tarīkatlerinde görülmese ehl-i imānum didüğü ve şehādet eyledüğü ve namāz kıldüğü ve oruç tutduğı ve hacca varduğı ve zekāt virdüğü ve cemī^c-i ameli fāidesiz ola ve bu cihānuñ içinde her neye perestiş eylerse harām ola ve teberāya müsteḥak ola.”

(26a/8-13)

“İmdi namaz ve oruç ḥüsnātdur fişk değıldür.”

(33a/5)

“Oruçdur ol dağı üç kışımdur zīrā kim oruç dağı üç altmış güne ḥazret-i aḥādiyyetden farz olmuş idi anı dağı taḥfīf diledi üç altmış günü otuz güne karar eyledi.”

(32b/8-11)

Uş şalāt ü şavm hem hac ü zakāt

Bilmişem ḥüsnüñ aña miftāhdur

(18/3)

---

⁵⁸ Akay, **a.g.e.**, s. 370

“K̄ur’ān ü şavm ü şalāt Ādem ‘aleyhi’s-selām üzerine olduğdan soñra secde dağı Ādemedür.”

(35a/7-8)

“Cemī‘-i mevcūdātuñ aşlı ve haķıķati ve māhiyyeti ve şavm ü şālāt ve hac ü zekāt ve secdesi ve kıblesi ve cenneti ve liķa’sı ve beķāsı ve hūrī ve rıdvān ve ğilmān fi ’l-cümle Fātiĥatü ’l-kitābdur.”

(37a/4-6)

2.1.2.4. Zekāt:

Mal ve paranın İslāmî hükümlere göre temizliğinin ve helālliđinin koruması amacıyla, Allah için, senede kırkta birinin muhtaçlara verilmesi demektir. Mal ile yapılan dinî bir ibadettir. Zekāt, ikinci hicret yılında, oruçtan önce farz kılınmıştır ve İslām’ın beş esasından biridir.⁵⁹

“Her kim şekk getürse ve rāh ü țariķatlerinde görülmese ehl-i imānum didüği ve şehādet eyledüği ve namāz kılduğı ve oruç tıtduğı ve hacca varduğı ve zekāt virdüği ve cemī‘-i ameli fāidesiz ola ve bu cihānuñ içinde her neye perestiş eylerse ĥarām ola ve teberāya müsteĥaķ ola.”

(26a/8-13)

Uş şalāt ü şavm hem hac ü zekāt

Bilmişem ĥüsnuñ aña miftāĥdur

(18/3)

⁵⁹ Akay, a.g.e., s. 513

“Cemī[̄]-i mevcūdātuñ aşlı ve haķıķati ve māhiyyeti ve şavm ü şālāt ve hac ü zekāt ve secdesi ve kıblesi ve cenneti ve liķa’sı ve beķāsı ve hūrī ve rıdvān ve ğilmān fi ’l-cümle Fātiħatü ’l-kitābdur.”

(37a/4-6)

2.1.2.5. Hac:

Gücü yetenin ömründe bir defa yapmak mecburiyetinde olduğu hem bedenle ve hem de malla yapılan bir ibadettir.⁶⁰

Arıt Qā‘ be-i qalbüñ pāk-bāz ol

Süre gör aradan Lāt ü Menātı

(5/3)

Ṭavāf idüp oķu elħamdülillah

Yedi āyet şıfatuñ ümmehātı

(5/4)

“Qalbü ’l-mü ’minin beytullah qalbü ’l-mü ’minin arşullah qalbü ’l-mü ’minin ħazinetullah.”

(8b/14-15)

Uş şālāt ü şavm hem hac ü zakāt

Bilmişem ħüsnüñ aña miftāħdur

(18/3)

---

⁶⁰ Torun, a.g.e., s. 330

“Cemî̄-i mevcûdātuñ aşlı ve haķıķati ve mâhiyyeti ve şavm ü şālāt ve hac ü zekāt ve secdesi ve kıblesi ve cenneti ve liķa’sı ve beķāsı ve hūrî ve rıdvan ve ğilmân fi’l-cümle Fâtihatü’l-kitâbdur.”

(37a/4-6)

2.1.3. Diğer Dînî Unsurlar:

2.1.3.1. Ayetler:

Eserde zikredilen ayetler konularına göre şunlardır:

a) Yalancılıkla İlgili Ayetler:

“*Fe me hacceke fihi mim ba’di ma caeke minel ilmi fe kul tealev ned’u ebnaena ve ebnaeküm ve nisaena ve nisaeküm ve enfüsena ve enfüseeküm şümme nebtihil fe nec’al lâ’netellahi ael kazıbın imdi yalancılara lâ’net sad-hezâr.*⁶¹”

(18a/3-6)

“*Vellezine keferu ve kezzebu bi ayatına ülaike aşhabün nâr hüm fiha halidun.*⁶²”

(29a/10-11)

“*Fe menifera alallahil kezıbe min ba’di zalike feülaıke hümüz zâlimün* pes bir kişi faķr da’vâsı kılsa ma’nisinde bulunmasa teberrâ ol yalancıya müstaķaķķdur.⁶³”

(41a/9-11)

⁶¹ “Sana bu ilim geldikten sonra seninle bu konuda çelişenlere de ki: Geliniz, sizler ve bizler de dahil olmak üzere, siz kendi çocuklarınızı biz de kendi çocuklarımızı, siz kendi kadınlarımızı, biz de kendi kadınlarımızı çağıralım, sonra da dua edelim de Allah’tan yalancılar üzerine lânet dileyelim.” Âl-i İmrân Sûresi, 3/61, **Kur’ân-ı Kerîm Açıklamalı Meâli**, T.D.V. Yay., Ank., 2004, s. 55

⁶² “İnkâr edip ayetlerimizi yalanlayanlara gelince, onlar cehennemliktir, onlar orada ededî kalırlar.”

Bakara Sûresi, 2/39, Karaman, ve diğerleri, **a.g.e.**, s. 8

⁶³ “Artık bundan sonra her kim Allah’a karşı yalan uydurursa, işte bunlar zalimlerin ta kendisidirler.” Âl-i İmrân Sûresi, 3/94, Karaman, ve diğerleri, **a.g.e.**, s. 59

b)Kâfirlerle ve Şeytanla İlgili Ayetler:

“*Ve kane minel kâfirin* ⁶⁴ pes şeytan gibi kâfir oldu.”

(3a/10-11)

“*Elhakku mir rabbike fe la tekunenne minel mûmterin.* ⁶⁵”

(5a/14-15)

“*Vettekun nâralletı üddet lil kâfirin.* ⁶⁶”

(4a/9)

“*Vallahü la yehdil kavmel kâfirin.* ⁶⁷” imdi Hâk doğru yol göstermez kâfirlere.

(7a/9-10)

“*Ve men kane fi hazihı a'ma fe hüve fil ahıratı a'ma.* ⁶⁸”

(7b/3-4)

“*Ve la terkenu illellezine zalemu fe temessekümün nâru.* ⁶⁹”

(11b/14-15)

⁶⁴ “Böylece kâfirlerden oldu.” Bakara Sûresi, 2/34, Karaman, ve diğerleri, **a.g.e.**, s. 7

⁶⁵ “Gerçek olan, Rabbinden gelendir. O halde kuşkulananlardan olma.” Bakara Sûresi, 2/147, Karaman, ve diğerleri, **a.g.e.**, s. 23

⁶⁶ “Kâfirler için hazırlanmış bulunan ateşten sakının.” Âl-i İmran Sûresi, 3/131, Karaman, ve diğerleri, **a.g.e.**, s. 63

⁶⁷ “Allah kâfirleri doğru yola iletmez.” Bakara Sûresi, 2/264, Karaman, ve diğerleri, **a.g.e.**, s. 43

⁶⁸ “Bu dünyada kör olan kimse ahrette de ködür; üstelik iyice yolunu şaşırmıştır.” İsrâ Sûresi, 17/72, Karaman, ve diğerleri, **a.g.e.**, s. 274

⁶⁹ “Zulmedenlere meyletmeyin; sonra size ateş dokunur (cehennemde yanarsınız).” Hüd Sûresi, 11/113, Karaman, ve diğerleri, **a.g.e.**, s. 220

“*Ve in ted‘uhüm ilel hüda la yesmeu ve terahüm yenzurune ileyke ve hüm la yübşirun.*”⁷⁰

(14a/6)

“*Ve le kad zerana li cehenneme keşiram minel cinni vel insi lehüm kulubül la yefkahune biha ve lehüm a‘yünül la yübşirune biha ve lehüm azanül la yesmeune biha ülaike kel en‘ami bel hüm edall ülaike hümül gafılun.*”⁷¹

(15b/8-10)

“*İnnellezine yü‘zunellahe ve rasulehu leanehümüllahü fid dünya vel ahıratı ve eadde lehüm azabem mühına.*”⁷²

(17a/8-9)

“*İnnellahe la yazlımün nase şey‘ev ve lakinnen nase enfüşehüm yazlımun.*”⁷³

(21a/10-11)

“*Ülaikellezine tabeallahü ‘ala kulubihim ve sem‘ihim ve ebşarihim ve ülaike hümül gafılun.*”⁷⁴

(24a/1-2)

⁷⁰ “Onları doğru yola çağırılmış olsanız işitmezler. Ve onları sana bakar görürsün, oysa onlar görmezler.” A’râf Sûresi, 7/198, Karaman, ve diğerleri,**a.g.e.**, s. 164

⁷¹ “Andolsun, biz cinler ve insanlardan birçoğunu cehennem için yaratmışızdır. Onların kalpleri vardır, onlarla kavramazlar; gözleri vardır, onlarla görmezler; kulakları vardır, onlarla işitmezler. İşte onlar hayvanlar gibidir; hatta daha da şaşkındırlar. İşte asıl gafiller onlardır.” A’râf Sûresi, 7/ 179, Karaman, ve diğerleri,**a.g.e.**, s. 162

⁷² “Allah ve Resûlünü incitenlere Allah, dünyada ve ahrette lânet etmiş ve onlar için horlayıcı bir azap hazırlamıştır.” Azhâb Sûresi, 33/57, Karaman, ve diğerleri,**a.g.e.**, s. 417

⁷³ “Şüphesiz ki Allah insanlara hiçbir şekilde zulmetmez, fakat insanlar kendilerine zulmederler.” Yûnus Sûresi, 10/44, Karaman, ve diğerleri,**a.g.e.**, s. 200

⁷⁴ “İşte onlar Allah’ın, kalplerini, kulaklarını ve gözlerini mühürlediği kimselerdir. Ve onlar gafillerin kendileridir.” Nahl Sûresi, 16/108, Karaman, ve diğerleri,**a.g.e.**, s. 263

“Gel berü olma bu demde ğafilün
Ekserihim fehüm la yü‘ minun.⁷⁵”

(15/1)

“Her kim taşdıķ eylemez nuķ-ı Haķķ’ı
Ve Resülehum fe hüm lehu münkirun.⁷⁶”

(15/3)

“Kim ki āl ü evlāda hıyānet eyledi
Fe ūlaiķe hümüz zālimun.⁷⁷”

(15/4)

“*Ve inne aleyke lā‘neti ila yevmid dīn.*⁷⁸”

(29a/14)

“*Ve iz ķulna lil melaiķetiscüdu li Ādeme fe secedu illa iblis eba vestekbera ve kane minel kāfirin.*⁷⁹”

(35a/9-10)

⁷⁵ “Çünkü onlar iman etmiyorlar.” Yâsîn Sûresi, 36/7, Karaman, ve diğerleri,**a.g.e.**, s. 430

⁷⁶ “Yoksa Peygamberlerini henüz tanımadılar da bu yüzden mi onu inkâr ediyorlar?” Mü’minûn Sûresi, 23/69, Karaman, ve diğerleri,**a.g.e.**, s. 335

⁷⁷ “Kim Allah’ın sınırlarını aşarsa işte onlar zalimlerdir.” Bakara Sûresi, 2/229, Karaman, ve diğerleri,**a.g.e.**, s. 36

⁷⁸ “Ve ceza gününe kadar lanetim senin üzerinedir.” Sâd Sûresi, 38/78, Karaman, ve diğerleri,**a.g.e.**, s. 449

⁷⁹ “Hani biz meleklere(ve cinlere): Ādem’e secde edin, demiştik. İblis hariç hepsi secde ettiler. Oyüz çevirdi ve büyüklük tasladı, böylece kâfirlerden oldu.” Bakara Sûresi, 2/34, Karaman, ve diğerleri,**a.g.e.**, s. 7

“*Hatemallahü ala kulubihim ve ala sem ’ihim ve ala ebşarihim ğaşaveh ve lehüm azabün azıym.*⁸⁰”

(45b/3-4)

“*Bima kanu yekzibun.*⁸¹”

(45b/6)

d)Lût Kavmiyle İlgili Olan Ayetler:

“*E inneküm le tetuner ricale şehvetem min dunin nisa’ bel entüm kıvmün techelun.*⁸²”

(22b/12-13)

“*Ve ma kane cevabe kıvmihü illa en kıalu ahricu âle luṭm min kıaryetiküm innehüm ünasiy yeteṭahherun.*⁸³”

(23a/4-5)

e)Yaratışla İlgili Olan Ayetler:

“*Ve le kıad kerramna beni âdeme.*⁸⁴”

(8a/10)

“*Le kıad hılaḳnel insane fıy ahşeni taḳviymin.*⁸⁵”

(10a/8-9)

⁸⁰ “Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir.Onların gözlerine de bir çeşit perde gerilmiştir ve onlar için (dünya ve ahrette) büyük bir azap vardır.”Bakara Sûresi, 2/7,Karaman, ve diğerleri,**a.g.e.**, s. 4

⁸¹ “Onlar için elîm bir azap vardır.” Bakara Sûresi, 2/10,Karaman, ve diğerleri,**a.g.e.**, s. 4

⁸² “(Bu ilâhî ikazdan sonra hâlâ) siz, illede kadınları bırakıp şehvetle erkeklere yaklaşacak mısınız? Doğrusu siz, beyinsizlikte devam edegelen bir kavimsiniz!” Neml Sûresi, 27/55, Karaman, ve diğerleri,**a.g.e.**, s. 372

⁸³ “Kavminin cevabı: Onları (Lût’u ve taraftarlarını) memleketinizden çıkarın; çünkü onlar fazla temizlenen insanlarmış! Demelerinden başka bir şey olmadı.” A’râf Sûresi, 7/82, Karaman, ve diğerleri,**a.g.e.**, s. 151

⁸⁴ “Biz, hakikaten insanoğlunu şan ve şeref sahibi kıldık.” İsrâ Sûresi, 17/70, Karaman, ve diğerleri,**a.g.e.**, s. 273

⁸⁵ “Biz insanı en güzel biçimde yarattık.” Tîn Sûresi, 95/4, Karaman, ve diğerleri,**a.g.e.**, s. 614

“*Ve alleme Ādeme’l-esmā’i kullihā.*⁸⁶”

(13b/2)

“*Ve le kad ḥalaḳnal insāne min sūlaletin min tıyn.*⁸⁷”

(19b/3)

f) Kur’ânla İlgili Ayetler:

“*Veṭ tūr ve kitābim meşşurin fi raḳḳın menşur.*⁸⁸”

(9b/4)

“*Tā sîn mîm tilke ayatü’l-kitābi’l-mübın.*⁸⁹”

(13b/5)

“*Elif lâm mîm zalikel kitabü la raybe fih hüdel lil mütteḳıyn.*⁹⁰”

(16b/10-11)

“*Elif lâm râ tilke ayatü’l-kitābü’l-ḥakim.*⁹¹”

(30a/10)

“*Elif lâm râ kitābün üḥkimet ayatühu sümme füşşilet mil ledün ḥakimin ḥabır.*⁹²”

(30a/11-12)

⁸⁶ “Allah Ādem’e bütün isimleri öğretti.” Bakara Sûresi, 2/31, Karaman, ve diğerleri, **a.g.e.**, s. 7

⁸⁷ “Andolsun biz insanı, çamurdan (süzülüp çıkarılmış) bir özden yarattık.” Mü’minûn Sûresi, 23/12, Karaman, ve diğerleri, **a.g.e.**, s. 331

⁸⁸ “Tūr’a, yayılmış ince deri üzerine satır satır yazılmış kitaba.” Tūr Sûresi, 52/1-2-3, Karaman, ve diğerleri, **a.g.e.**, s. 518

⁸⁹ “Tâ, Sîn, Mîm. Bunlar apaçık kitabın ayetleridir.” Kasas Sûresi, 28/1-2, Karaman, ve diğerleri, **a.g.e.**, s. 376

⁹⁰ “Elif, Lâm, Mîm. O kitap (Kur’an) onda asla şüphe yoktur. O, müttakîler (sakınanlar ve arınmak isteyenler) için bir yol göstericidir. Bakara Sûresi, 2/1-2, Karaman, ve diğerleri, **a.g.e.**, s. 3

⁹¹ “Elif Lâm, Râ. İşte bunlar hikmet dolu kitabın ayetleridir.” Yûnus Sûresi, 10/1, Karaman, ve diğerleri, **a.g.e.**, s. 195

⁹² “Elif Lâm, Râ. (Bu sana indirilen) hikmet sahibi ve her şeyden haberdar olan (Allah) tarafından ayetleri sağlaştırmış, sonra da açıklanmış bir kitaptır.” Hûd Sûresi, 11/1, Karaman, ve diğerleri, **a.g.e.**, s. 208

“*Hüvellezi enzele aleykel kitabe minhü ayatüm muhkematün hünne ümmü’l-kitabi ve üharu müteşabihat fe emmellezine fi kulubihim zeyğun fe yettebiune ma teşabehe minhübtigael fitneti vebtigae te’vilih ve ma ya’lemü te’vilehu illellah ver rasiğune fil ılni yeğulune amenna bihi küllüm min ındi rabbina ve ma yezzekkeru illa ülül elbab.*”⁹³

(32a/15-32b/5)

g) İman ve İman Edenlerle İlgili Ayetler:

“*Vezkür rabbeke fi nefsike tedarruav ve hıyfetev ve dunel cehri minel gafilin.*”⁹⁴

(9b/6-7)

“*Allahü veliyyüllezine amenu yuğricühüm minez zulümati ilen nür.*”⁹⁵

(10b/10)

“*Ve kul cael hağku ve zeheğal bağıl innel bağile kane zehuğa.*”⁹⁶

(16a/9)

“*Men cae bil ğaseneti fe lehu aşru emşaliha ve men cae bis seyyieti fe la yücza illa mişleha ve hüm la yuzlemun.*”⁹⁷

(16b/8-9)

⁹³ “Sana kitabı indiren odur. Onun (Kur’an’ın) bazı ayetleri muhkemdir ki, bunlar kitabın esasıdır. Diğerleri de müteşâbihdir. Kalplerinde eğrilik olanlar, fitne çıkarmak ve onu tevil etmek için ondaki müteşâbih ayetlerin peşine düşerler. Hâlbuki onun tevilini ancak Allah bilir. İlimde yüksek payeye erişenler ise; ona inandık hepsi Rabbimiz tarafından derler. (Bu inceliği) ancak aklıselim sahipleri düşünüp anlar.” Âl-i İmran Sûresi, 3/7, Karaman, ve diğerleri, **a.g.e.**, s. 48

⁹⁴ “Kendi kendine, yalvararak ve ürpererek, yüksek olmayan bir sesle sabah Rabbini an. Gafillerden olma.” A’râf Sûresi, 7/205, Karaman, ve diğerleri, **a.g.e.**, s. 165

⁹⁵ “Allah inananların dostudur, onları karanlıktan aydınlığa çıkarır.” Bakara Sûresi, 2/257, Karaman, ve diğerleri, **a.g.e.**, s. 42

⁹⁶ “Yine de ki: Hak geldi; bâtil yıkılıp gitti. Zaten Bâtil yıkılmaya mahkûmdur.” İsrâ Sûresi, 17/81, Karaman, ve diğerleri, **a.g.e.**, s. 275

⁹⁷ “Kim (Allah huzuruna) iyilikle gelirse ona getirdiğinin on katı vardır. Kim de kötülükle gelirse o sadece getirdiğinin dengiyle cezalandırılır. Onlar haksızlığa uğratılmazlar.” En’âm Sûresi, 6/160, Karaman, ve diğerleri, **a.g.e.**, s. 141

“*Innellahe rabbi ve rabbüküm fa‘büduh haza şıraţüm müsteķıym.*⁹⁸”

(17a/5-6)

“*Ya eyyühen nasü entümül fükaraü ilellah vallahü hüvel ğaniyyül ħamıd.*⁹⁹”

(18a/10-11)

“*Ellezine yezunnune ennehüm mılaķu rabbihim ve ennehüm ileyhi raciun.*¹⁰⁰”

(19a/4-5)

“*Men kane yürüdü ħarşel aĥıratı nezid lehü fi ħarşih ve men kane yürüdü ħarşed dünyâ nü‘tılı minha ve malehü fi ‘l-aĥıratı min neşıyb.*¹⁰¹”

(28b/13-14)

“*Elif lâm mim Allahü la ilâhe illa hüvel ħayyül kıyyüm.*¹⁰²”

(29b/15)

“*Hüvellezi yuşavvirüküm fil erĥami keyfe yeşac‘la.*¹⁰³”

(30a/1-2)

⁹⁸ “Allah, benim de Rabbin, sizin de Rabbinizdir. Öyle ise ona kulluk edin. İşte bu doğru yoldur.” Âl-i İmrân Suresi, 3/51, Karaman, ve diğerleri, **a.g.e.**, s. 54

⁹⁹ “Ey insanlar! Allah’a muhtaç olan sizsiniz. Zengin ve övülmeye layık olan ancak odur.” Fâtır Sûresi, 35/15, Karaman, ve diğerleri, **a.g.e.**, s. 426

¹⁰⁰ “Onlar, kesinlikle Rablerine kavuşacaklarını ve ona döneceklerini düşünen ve bunu kabullenen kimselerdir.” Bakara Sûresi, 2/46, Karaman, ve diğerleri, **a.g.e.**, s. 8

¹⁰¹ “Kim ahiret kazancını istiyorsa onun kazancını arttırırız. Kim de dünya kârını istiyorsa ona da dünyadan bir şeyler veririz. Fkat onun ahrette nasibi olmaz.” Şura Sûresi, 42/20, Karaman, ve diğerleri, **a.g.e.**, s. 474

¹⁰² “Elif, Lâm, Mîm. Hayy ve kayyûm olan Allah’tan başka ilâh yoktur.” Âl-i İmrân Sûresi, 3/1-2, Karaman, ve diğerleri, **a.g.e.**, s. 48

¹⁰³ “Rahimlerde sizi dilediği gibi şekillendiren odur.” Âl-i İmrân Sûresi, 3/6, Karaman, ve diğerleri, **a.g.e.**, s. 48

2.1.3.2. Hadisler:

“*Küllî ma‘būd maqşūd ve küllî maqşūd ma‘būd pes* imdi bu hadīsten murād her ne maqşūd idinsen ma‘būduñ oldur ve her ne ma‘būd idinseñ maqşūduñ oldur.”

(3b/4-5)

“*El qanā‘atü kenzün leyufta* imdi bil ki qanāatdur ve riyāzetdür ki qanāatdur ve bir dağı rā revādur ehl-i faqre ol qanāat kendüye nāzil eyleye zīrā Resūlu’llah buyurur Qanāat Haqq’uñ gizli gencidür.”

(5b/5-8)

“*Hubbu’d-dünyā re‘sin küllī haqietin ve terkid dünyā re‘sin küllī ibadetin.*”

(6a/1)

“*Qalbü’l-mü’minin beytullah qalbü’l-mü’minin arşullah qalbü’l-mü’minin hazinetullah.*”

(8b/14-15)

“*Men ‘arefe nefsehü fekad ‘arefe Rabbehü* pes imdi kendü nefsenden ğafil olan Haqdan dağı ğafildür.”

(9b/8-10)

“*Eddünyā cifetün ve tälübühe kelabü* uşte tälīb-i dünyā olanlar bī-şekk be bī-şübhe kelbdür zīrā kim murdār ile müsemmal bir arada eğlenmez.”

(16a/2-5)

“*Raeytu Rabbi Leyletü’l Mirac fi ahsen-i suretā.*”

(17a/1)

“*El-Faqr u fakrî Rabbe iftiḥārü.*”

(18b/1-2)

“*Levlāke levlāk vemā ḥalaḳtu ’l-eflāk.*”

(26a/6)

“*Lā-fetā ‘illā Alī lā seyfe ‘illā Zü’lfikār.*”

(29b/6)

“*Eşşeyi şey’ ve el-cahili lā şey’.*”

(44b/8)

2.1.3.3. Farz:

Gel ey mü ’min biri farz-ı Hudâdur

Ḥaḳḳ’ı bilmek çü ḳavl-i Muşfadur

(1/1)

“Baḳıldan icrâ‘ eylemek farz ve hem vâcibdür.”

(5b/9-10)

“Ṭalib-i faqr u fenâ insân olana farz ve vâcibdür ki kendü merâtini bile ve pîrlerüñ yoluna vara ve özüñ bile ve bed fi‘llerden özüñi şaḳuna.”

(7a/7-8)

“Ḳâ‘ betullahı her kim ki ṭavâf eyleye farz ve hem vâcibdür ki cemî‘-i varını yağmaya vire faqr ü fenâ ola.”

(9a/3-4)

“H azret-i Res ul ‘aleyhi’s-sel am hid ayetden farz olmuşdur bilmek ve bulmak ve kılmak gerekdur.”

(16b/7)

“Altmış güni otuz güne  arar eyledi zir  kim nam z dağı elli vağt farz olmuş idi.”

(32b/11-12)

2.1.3.4. Haram-Helal:

İsl m hükümlerine göre yapılması, kullanılması, işlenmesi yaşaklanmış, hel l olmayan Őeylerdir.¹⁰⁴

“H ağ birdur ma‘b d birdur mağşud birdur eğer H ağdan ğayrı bir nesneyi mağşud idinsen ma‘b dun oldur ve her neyi ma‘b d idinseğ mağşudun oldur.”

(3b/2-4)

 an at kılm ib det eyle her dem

Elin  ek ğayriden H ađđ’a yağın ol

(4/2)

Beri gel a  g z ğ c n-ı cih na

 ulağ t tma ş h  ğayrı lis na

(9/1)

“Ey t lib-i fağr   fen  durma oturma yime içme gülme oynama ve ğayr-ı hay le g ğn l virme iriş bir r h-n m ya sen anuğ h k-i p yı ol.”

(22a/14-15)

¹⁰⁴ Akay, a.g.e., s. 172

“Baıdsız gelür misiz er oğlanlara Őhvetden yaña ya‘nı livāta eylemeğe avrātlardan arıķ bilüñ ki siz ol ķavmisiz bilmezsiz ya‘nı cāhilsiz Hāķdan ve kendüleriñüzden.”

(22b/13-15)

“Hāzret-i İmām Alıyyü‘l-Murtażā buyurmuşdur: *Ed dünyā ħārāmü ala ehl-il āĥirati vel āĥiretü ħārāmün ala ehl-i dünyā ve hüma ħārāmānü alı ehlullah.*”

(28b/11-12)

2.1.3.5. Dınî Tipler:

İslām, iman açısından insanları; mümin (salih kul), münafık, kâfir olmak üzere üç ana bölüğe ayırmıŐtır.

Mümin: Mü‘min Esmā‘ü‘l-Hüsnā’dan biridir. Kelime manası “insanlara güven ve emniyet veren”dir. İslāmî bir terim olarak da Allah ta‘ālânın emirlerini yerine getiren, yasaklarından kaçınan; Peygamber’in sünnetlerine riayet eden kişiye denir.¹⁰⁵

Gel ey mü‘min biri farz-ı Hüdâdur

Hāķķ’ı bilmek ķü ķavl-i Muşfadur

(2a/10)

“Hāzret-i risālet buyurur: *Ķalbü‘l-mü‘minin beytullah Ķalbü‘l-mü‘minin arşullah Ķalbü‘l-mü‘minin ħazinetullah.*”

(8b/14-15)

¹⁰⁵ Torun, a.g.e., s. 371

“Ey mü‘min yalvarsana nuṭṭ-ı Hâḫda ḫilâf olmaz eğer ḫilâf olur dersen teberrâya müsteḫakḫ olursun.”

(14a/8-9)

Münâfik: Nifak kökünden türetilmiş bir kelime olup ve içi başka, dışı başka olan iki yüzlüler için kullanılır.

“İmānı olmayan münâfıḫdur Ḳavlühü Ta’âlâ: *Lâ’net-ullahi ale’l ḫavmil münâfıḫın* pes bu iḳrâr ile iḳrâr mı eyledüm dersen lâ’net iḳrârũna ve dīniñe ve ĩmānuña.”

(9a/6-8)

“Döner ol tâcla ve ol post ve ḫırḫa ve erkânla zinâ ve livâta eyler ve yalan söyler ve ben ehl-i faḫrım dir ve münâfıḫlık ve fitnelik kezzâblık eyler.”

(18a/1-2)

Kâfir: Hakkı tanımayan, onun varlığına ve birliğine inanmayan, küfreden kişiler için kullanılır.

“Ḳavlühü Ta’âlâ: *Ve kane minel kâfirin* pes şeytan gibi kâfir oldı.”

(3a/10-11)

“Hâḫdan ḫaçan ḫâfir olur bî-dîde olur zîrâ her kim Muḫammed Alî’ye kim ki iḳrâr eylemedi anuñ ḫaḫḫında buyurur Ḳavlühü Ta’âlâ: *Velteḫun nârelleti üddet lil kâfirin* ma’ nâ budur ki ḫaçınuñ ol oddan kim yer ḫılındı kâfirler içün imdi ey tâlib-i faḫr ü fenâ bu ḫikmetüñ âşlunu bileyim dirseñ ehl-i inḫâr olma zîrâ kim bir kişi faḫr olmasa ve ḫâlet-i nez’ ya uğrasa ya’nî ölse ĩmânsız gider bî-şübhe ve bî-gümân.”

(4a/7-13)

Gel ey âşık bulam dirseñ hayâtı
Gidedur küfrü dilden Nûh-ı necâtı

(5/1)

“Kendü nefsinden ğafil olan Hâkdan dağı ğafildür ğafil ü ğaflet hõd-merâtib hayvândur pes ne sebebden âdem iken hayvân olasın.”

(9b/9-11)

“Ve ehl-i inkâr olan hõd-muṭlaḡ kâfirdür Hâḡ sübhâne ve Ta’âlâ buyurmuşdur: *Ḳalelezine kefera etehtediye minellezine lâyehtedün* ma’ nâ budur ki anlar kim kâfir oldılar ṭoġru yol tutmadı ve ḡale dağı ayıttı anlar ṭoġru yol tutmazlar.”

(11b/1-4)

“Teñri mühr urdu gönülleri üzerine ve ḡulaḡları üzerine ve gözler üzerine ve dağı şunlar anlardur ki ğafillerdür imdi ğaflet hõd-merâtib hayvândur ve ol hayvân deġillerdür ki dört ayaklu ola hayvân olur ki iki ayakludur ki hayvân nâṭıḡdur ve ḡûâr -ı dü-pâdur.”

(24a/2-6)

“Āyet ḡâdiş-i şerīfe ĩmân getürmeyen anlar kâfirlerdür ḡalallahü Ta’âlâ: *Vellezine keferu ve kezzebü bi âyâtina ülâike aşḡâbün nâr hüm fiha ḡâlidun* ma’ nâ budur kim daḡḡ anlar kim kâfir oldılar dağı yalan ṭutdılar âyetlerimizi şunlar od ıssiyeleridür ve anlar od içinde idi ḡalusarlardur.”

(29a/9-13)

“Hâḡ Ta’âlâ buyurur: *Ġaflet merâtib-i hayvândur ve hayvân merâtib-i ġafletdür.*”

(42a/5-6)

2.2. TASAVVUF:

Tasavvuf'un ıstılahi anlamı, kelimenin en geniş manasıyla bir İslâm mistisizmidir. Allah'ın rızasını kazanmak ve ebedî saadete ermek için nefsi temizlemek, ahlâkî tasfiye, içi ve dışı tenvîr, sûret ve sûreti tezkiye etmektir. Bunu yaparken de hareket noktası, İslâmın ana kaynakları Kur'an ve sünnettir.¹⁰⁶

Tasavvufun müstakil bir meslek olarak ortaya çıkışı, yaşanan İslâmî hayatın, zaman geçtikçe eski gücünü kaybetmesinin, zühdî hayatın zayıflamasının bir neticesidir. İslâm tasavvufunun zühdî hayata verdiği önem, bu ilmin temel esasına "mâsivâ" ile kalbî alâkanın kesilmesi tarzında gerçekleşmesini sağlamıştır. Allah'ın gayri manasına gelen "mâsivâ" kelimesi, tasavvufun en önemli ıstılahıdır. "Mâsivallah", (Allah'dan başka her şey) insanı Hak'tan uzaklaştıran, ruha karşı nefsi besleyen bir puttur. Tasavvufta Allah'a kul olmak azadeliktir.¹⁰⁷

Dinin emir ve yasaklarından asla ayrılmayan, tasavvuf ilmiyle uğraşan, geçici dünya işlerinden uzaklaşıp gönlünü arıtarak Allah'ı zikreden, her an Allah'la beraber olmaya çalışan, kendisini Allah yoluna adayan müslümanlar için "sûfi" terimi kullanılmaktadır.¹⁰⁸

2.2.1. Vahdet-i Vücut:

Tasavvuf denilince hemen akla gelen bu kavram, aynı zamanda çok da tartışılmıştır. Genellikle, varlığın birliği şeklinde Türkçe'ye tercüme edilmiştir. Vahdet-i vücud, bir tez üzerine kurulmuştur. Buna göre; dünyada gerçek varlık sadece Allah'tır, Allah'ın dışındaki varlıklar gerçek varlık değildir; çünkü onlar bağımsız bir varlık değil, bir başka varlığın var etmesiyle vücud bulmuşlardır. Bu sistemin izlerini ilk sûfilerde görmek mümkünse de, bunu kemale ulaştıran mutasavvıf Muhyiddin-i Arabî'dir. (Öl.

¹⁰⁶ Güzel, *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı, a.g.e.*, Akçağ Yay., Ank.2000, s. 84

¹⁰⁷ Selçuk Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, M.Ü.İ.F.V., Yay., İst., 1997, s. 29

¹⁰⁸ Akay, *a.g.e.*, s. 430

Şam, 638/1240) O, vahdet-i vücudun mimarı olarak kabul ediliyor olsa da eserlerinde bu terimi kullanmamış; vahdet ve birliği başka ifadelerle anlatmıştır.¹⁰⁹

Vahdet ehlinin bir kısmı, vücud birdir ve ziyade değildir derken; bazıları her ne kadar vücud birden fazla değilse de o vücudun zahiri ve bâtını vardır demektedir. Bâtını bir nurdur ki, âlemin ruhudur. Âlem bu nur ile doludur. Bu nurun sınırı, sonu yoktur. O eşsiz bir denizdir. Hayat, ilim, irade, kudret bu nur ile varlığını sürdürür. Eşyanın görmesi, işitmesi, sevilmesi, tasarrufu, hareketi bu nurun sayesinde. Belki her şey bu nurdan ibarettir. Eşyanın tabiatı, özellikleri, fiileri bu nurdadır. Her ne kadar eşyanın isimleri, sıfatları ve fiileri bu nurdan ise de bu nur birdir, ziyade değildir. Mevcudatın ferdlerinin hepsi, onun zuhur yerleridir. Bu zuhur yerlerinin her biri bir küçük kapı gibidir. Bu nurun sıfatları, o küçük kapılardan zuhur etmiştir. Onun evveli ve ahiri yoktur. Ona yokluk ve fena bulaşmaz. Tekrar topraktan ortaya çıkar. Eskiyip tekrar toprağa gider. Tekrar topraktan ortaya çıkar. Kendileri doğar, kendileri yaşar, kendileri ölür. Zatî olgunluklarına ulaşmak için gerekli şart hükmünde olan özellikler ve kuvvetler, onlarda kendiğinden mevcuttur.¹¹⁰

Bu nur kendi olgunluğunu, isimlerini ve sıfatlarını kendi zuhur yerlerinde müşahede ettiği için, onlara âşıktır. Bundan dolayı âdemî ruh da kendi cismine alıktır. Zira âdemî ruhun sıfatlarına mazhardır. Ruh, kendi cismini, kendi cismindeki isimlerini, sıfatlarını görür. Bir kişi Allah'ı bilmek istiyorsa, önce kendini bilmelidir.¹¹¹

---

¹⁰⁹ Kara, **a.g.e.**, s. 45

¹¹⁰ Ferit Kam, **Vahdet-i Vücûd**, (Sad. Ethem Cebecioğlu), D.İ.B. Yay., Ank. 1994, s. 66

¹¹¹ Kam, **a.g.e.**, s. 67

“Ey ʔālib faʔl-ı Hāḡ elḡamdülillāhdan murād Teñriyi anmakdur ve Teñriyi añmaqdan murād bilmekdür eğer Teñriyi bilmek dilersenñ özüñe naḡar eyle zīrā kim özüñi bilen Hāḡḡ’ı bilür ve özüñ bilmeyen Hāḡḡ’ı bilmez ve Hāḡḡ’ı bilmeyen dīdāra irmez ve dīdāra irmeyen ḡayvāndur.”

(1b/4-8)

Lām-elifden arşı seyrān eyledüm

Hāḡḡ’ı buldum cismimi cān eyledüm

(24/1)

Ne felek burcunda ḡurdum ḡaymemi

Taḡta ḡıḡdum aḡlı sultān eyledüm

(24/2)

Kāf ü nūn emrinde ḡıldum meskeni

Dile geldüm nuḡḡumı kān eyledüm

(24/3)

Keḡḡ-i Nūḡ ile gezdüm ser-te-ser

Heft deryā seyri ummān eyledüm

(24/4)

Men Vīrānī Abdāl ḡarībüm ḡāhumūñ

Şükr ü minnet dilde miḡmān eyledüm

(24/5)

2.2.1.1. Ezelde Vahdet-i Vücut:

“Hak sübhānehu ve Ta’ālā bu on sekiz biñ ālemi yokdan var eylediği zamanda bu on sekiz biñ ālemin içinde on sekiz kez yüz biñ maḥluḳat var eylemişdür imdi her birinüñ damāğına bir lezzet ve bir çeşni ve bir hikmet ve bir ḳudret virmişdür.”

(2a/4-9)

“Hak Ta’ālānuñ murādı bu idi kim silliyete bunı itmām eylemişdi ḳavline ḳul oldur kim bu cihāna niye gelmişdür anı bile ve isteye bula zīrā kim *Elestü bi-Rabbiküm*¹¹² demende iḳrār bu idi kim hak nedür baṭıl nedür ve Muḥammed nedür ve Alī nedür ve bunlaruñ āl ü evlādı kimdür ve faḳr vü erḳānı nicedür ki anuñ üzerine perestiş ide ta ki Hakk’ı bāṭıldan fehm ve idrāk eyleyeler ve eğer bu iḳrārı yerine getürmeyeler yalancı ola.”

(2b/1-6)

İhtiyār-ı ālem oldı Şāh Ḥaydar ihtiyār

Gün yüzinden rüşen oldı arş u ferş ve her diyār

(11/1)

Ḳamū eşyā’nuñ rücū yine aşlı

Budur nuṭḳuñ ezelde bāb-ı faşlı

(16a/13)

“Hak sübhānehü ve Ta’ālā Ādem’i yaratdı var eyledi ya’ nî dört muḥālif eczā’yı birbiriyle müferriḥ eyleyüb mürekkeb eyledi Ḳavluḥü Ta’ālā *Veleḳad ḥalaḳnal insāne min sūlaletin min tiyin ve men nārın ve men hevā’in* ya’ nî şudan ve ṭopaḳdan ve oddan

¹¹² Allah ruhlara “*Elestü bi-Rabbiküm*” (Ben sizin Rabbiniz değil miyim?) sorusunu yöneltince, ruhlar da (Evet!) buna şahit olduk dediler. A’râf Sûresi, 7/ 172, Karaman, ve diğerleri, **a.g.e.**, s. 161 İşte bu toplantı, ruhlar bedene girmeden önce yapılmış ve Allah ile kulları arasında sözleşme gerçekleşmişti. Orada verilen sözün sınanması için, Allah, ruhları bu imtihan dünyasına gönderdi. Allah ile ruhlar arasındaki sözleşmenin yapıldığı toplantıya “bezm-i elest” yani “elest toplantısı” denir.

ve yelden Ādem’i var eyledi imdi fehm ve idrāk eyle zīrā cümle kerāmetini ve hidāyetini Ādem’e bildirdi ve kendü zātını ve şifātını ve fi’llerini hālını ve cemālını ve kemālını fi’l-cümle Ādem’e bildürdi pes imdi fehm eyle ki Ādem nedür ve ol dört anāşır birle mürekkebe eyledi ve ol çār-anāşır muḳabelesinde dört rūḥ vücūd-ı azīzine yār vefā-dār eyledi ve ol dört rūḥ muḳabelesinde dört ḥān-ḳāh-ı rūḥānī bünyād eyledi ve ol dört ḥān-ḳāhuñ üzerine dört müvekkel ḳodı ve ol dört müvekkele dört ālem virdi ve ol dört ālemüñ muḳabelesinde dört firişte ḳodu ve ol dört firişte üzerine dört ḳuvvet virdi ve ol dört ḳuvvetüñ muḳabelesinde dört kitāb virdi ve ol dört kitāb muḳabelesinde dört ḥurūf perk idi ve ol dört ḥurūfuñ üzerine on iki noḳta ḳodı ve ol on iki noḳtanuñ adedince on iki.”

(19b/1-15)

“*Ve leḳad ḥalaḳnal insān emin selaleti min ṭayyīn ve min nār ve min hevāin* ya’ nī yaratdum Ādem’i şudan topraḳdan ve āteşden ve yelden çār-anāşır birle mürekkebe eyledük imdi çār-anāşırı fehm eyle zīrā Ḥaḳ Ta’ālā ādemüñ vücūd-ı azīzini dört anāşırla bünyād ḳıldı ve ol dört anāşır muḳabelesinde dört rūḥ vücūd-ı azīzine yār vefādar eyledi evvel rūḥ-i nebātī ikinci rūḥ-i ḥayvānī üçüncü rūḥ-i cismānī dördüncü rūḥ-i insānī ve ol dört rūḥ muḳabelesinde dört ḥān-ḳāh bünyād eyledi biri ḳulaḳ ve biri burun biri göz ve biri āğızdur ve ol dört ḥān-ḳāhuñ muḳabelesinde dört müvekkel ḳodı biri nefsi levvāme biri nefsi emmāre biri nefsi mülhime ve biri nefsi muṭmainedür ol dört nefsüñ üzerine dört ālem virdi biri ālem-i nāsūt biri ālem-i lâhut biri ālem-i melekūt ve biri ālem-i ceberrütdur ve ol dört ālemüñ muḳabelesinde dört firişte virdi biri Mīkāl biri İsrāfīl biri Azrāil ve biri Cebrāil’dür ve ol dört firişte üzerine dört ḳuvvet virdi. Biri ḳuvvet-i sāmia ve biri ḳuvvet-i şamme ve biri ḳuvvet-i bâşıra ve biri ḳuvvet-i zāika ve ol dört ḳuvvetüñ muḳabelesinde dört kitāb virdi biri Tevrāt ve biri İncil ve biri Zebūr ve biri Furḳan’dur ve ol dört kitābuñ muḳabelesinde dört ḥurūf perk etdi biri pā biri çā biri jā biri gā ve ol dört ḥurūf üzerine on iki noḳta ḳodı ol on iki noḳta adedince on iki imām-ı ilhāmdur ve on iki imāmuñ nesli ve āli çārda ma’şüm ve pākdur ve bunlaruñ anası Ḥadīce ve

Fāṭımadur ve bunlar cümle yigirmi sekiz āşl-ı kâinâtdur ki cemî[̄]-i mevcūdât bunların dostluğuna var oldu.”

(24b/4-25a/15)

“Bu cihānı Haḡ sübhānehü ve Ta’ālā bir bağçe mişāli bezemişdür ve kendi kerem ve lūtfundan bu bağçeyi ol iki cihān güneşi Muḡammed Muştafāya iḡsān eyledi.”

(27b/13-15)

“Ādem on sekiz biñ ālemdür zīrā āyaḡ altı boğumdur ve el daḡı alı boğumdur on iki olur ve altı daḡı şeş cihānı üç āltı on sekiz olur on sekiz biñ ālem adedince ve yarısı yedi ḡat yer ve yarısı yedi ḡat gök ve başı arş-ı muallādur.”

(40a/10-14)

Ta ezelden ahd imiş ahd bildim

ḡanı şol ahd lā[̄] net ol peymānına

(21/3)

“Cemî[̄]-i eşya’nın ve seb[̄]-i semāvātuñ aşlı ve fer[̄]-i Ādem’dür ve ḡilḡat-i Ādem’den āşikār olmuşdur zīrā kim mecmū[̄]-ı eşyā’nuñ rücū[̄] insāndur ve insānuñ rücū[̄] faḡr ü fenādur ve faḡrın rücū[̄] Muḡammed Alī Haḡ’dur.”

(50b/9-12)

2.2.1.2. Halde Vahdet-i Vücut:

“Ṭālīb fażl-ı Haḡ elḡamdülillāhdan murād Teñriyi anmakdur ve Teñriyi añmaḡdan murād bilmekdür eḡer Teñriyi bilmek dilerseñ özüñe naḡar eyle zīrā kim özüñi bilen Haḡḡ’ı bilür ve özüñi bilmeyen Haḡḡ’ı bilmez ve Haḡḡ’ı bilmeyen dīdāra irmez ve dīdāra irmeyen ḡayvāndur.”

(1b/4-8)

“İmdi bir kişinün içinden gümānı gitmese ol kişinün ĩmānı dürüst olmaz ve ĩmānı dürüst olmadığından andan ma‘lūm olur ki ehl-i nefis olur kendü hālin görmez ve ehl-i tama‘ olur ve dünyāyı karnuna koysañ toymaz ve dağı ehl-i tekebbür olur değme sözi işitmez pes imdi her kimde bu üç dürlü nesneyi görürsen muṭlađ şeytān gibi merdūd-ı ezeli ve mađbūn idi oldu zīrā kim Ḥađđ’ı inkār eyler ve dağı Ḥađđ’ı inkār eyleyen ehl-i nefis olur.”

(2b/9-15)

“Ehl-i āhiret olan kişide nefis olmaz ve dağı tama‘ olmaz ve dağı tekebbürlük olmaz işte bu merātib ve bu şıfāt ehl-i fağrdan izhār olur zīrā fağr olan aşıklar tālib-i dünyā olmaz ve tālib-i dünyā olmayan tama‘ kılmaz ve ehl-i nefis olmaz ve tekebbürlük dağı eylemez imdi beri gel ey tālib karındaş fađruñı yād kııl ve özüñü ābād kııl sen seni dil-şād kııl ve cismini bünyād kııl pes imdi ey tālib-i fağr ü fenā eğer sen seni bünyād ideyim dirseñ.”

(3b-9-15)

“Bir kişi ölse vücūd-ı binası yıkıılır düşer içinde olan varlığı kimse görmez mekānı ve durağı kandedür ol kimse bilür ki ālem-i bāṭından gözi ola ve ol bāṭın göziyle dü cihānı seyr eyleye ve her mevcūdātın ‘aynunda Ḥađđ’ı tecellī eyleyesiz aña ayn-el kalb dirler.”

(7a/3-7)

“Ḥađđ’ı göreyim dirseñ cānla başdan geç arada senlik ve benlik kalmaya Ḥađđ dağı zāhir ola ta ki bī-şübhe ve bī-tereddüd Ḥađđ’ı öz zātuñda müşāhede idesin.”

(9a/11-13)

“Hak celle ve alā buyurur ki beni isteyen özünde ve nefsinde istesün zirā hadiṣ-i kudside buyurur: *Men ‘arefe nefsehü fekad ‘arafe Rabbehü* pes imdi kendü nefsinden ğafil olan Hakdan daḥı ğafildür.”

(9b/7-10)

“*Nefsehü fekad ‘arefe Rabbehü* imdi bir kiṣi nefsini bildi Hakḳ’ı bildi ve eğer ihmāl idüp bilmediyse Ādem ve ādemzāde deĝildür pes zāhiren yer ve ićer ve görür ve söyler ve işidür ve diñler pes zāhir alur virür güler oynar ḥayvān daḥı yer ićer gezer çağrır söyler işidür diñler alur.”

(13b/11-15)

“Hakīkat bir toprakdur ve ol toprak bu üç eczā’ya müvekkel olmasa insān-ı beşeriyetden arınup ma-sivāyı terk idüp özüni rūḥ-ı izāfiye erişdüre ve rūḥ-ı izāfi gürūḥ-ı nācīdür ve gürūḥ-ı nācī evliyādur ve daḥı gürūḥ-ı evliyā andan ma’lūm olur kim bu dört eczā’yı kendüde yaḥşi eylemiş ola ve cemī’-i masivāyı tama’yı ve hevā’yı nefsi kendüden reddeylemiş ola ta kim ol kimse insān nedür ve şeytān nedür ve anı bile andan rūḥ-ı izāfiye kadem başa gürūḥ-ı nācī ve gürūḥ-ı evliyādan ola.”

(15a/1-8)

Geç cihānuñ varlıgundan vaḥdete ir gör viṣāl

Ta ki yüz göstere saña ol kadīm-i Zü-l-celāl

(15a/14-15)

Yüri merd-āne-veṣ pāk ü mücella

Şaḳın dil virme gel kevn ü mekāna

(9/4)

“Onlar azğunlardır Hakkdan ve kendülerden gafillerdür ve dahı anlar şundan ma‘lûm olur ki ley ü nehâr t̄alib-i dünyādurlar.”

(16a/1-2)

“T̄alib-i dünyā olanlar bī-şekk be bī-şübhe kelbdür zīrā kim murdār ile müsemml bir arada eğlenmez vay saña kim t̄üşünmüyorsun ammā içiñ toptolu şirkdür imdi şirk murdārdur.”

(16a/4-5)

“Maḳām-ı keşret benliḡi terk eylemekle gider ve benlik dünyāyı terk eylemekle gider imdi dünyāyı terk eyle bāluñı perk eyle.”

(17b/2-3)

Hakk’ı bunda görmeyen a‘mā durur

Her kim gördi zübde-i a‘lā durur

(10/1)

Ġafil olma aç gözüñ ey ehl-i dīn

Hatt-ı zātuñ ellemel esmā durur

(10/2)

Men ‘arefle nefsüni fehm eyle var

Ol ki bildi vāḳıf-ı Mevlā durur

(10/3)

Uşte her kim bilmedi bu hikmeti

Cāhil lā-şeydür ol rüsvā durur

(10/4)

Ey Virānī zülf kaçın kirpiğin

Arş-ı rahmān leyletū 'l-isrā' durur

(10/5)

“Nefsün hevāsından ve tama'ından ve ğıybetinden ve hırşdan ve adāvetden ve kibrden ve kīnden ve hasedden ve hulk-ı avāmdan ve almağdan ve şatmağdan ve fenā mülkünün fi-l-küll lezzetinden baīd ol eğer isterseñ maqşūd hāşıl eyleyesin hayāl-i hamdan kesil ve gönül āyīnesini sil yalan söyleme şāfī olsun dilāndan olma ehl-i baḥīl işte bu on iki nesnedür ki ādemi hidāyete ulaştırmaz ve daḥı varup bir ehline daḥı irişdürmez zīrā kim dünyā benimdir dirseñ nefsüne uyarsan ve tama' eylesen onı bu iki nesne ile onı daḥı vücūd bulırsın bu iki nesneyi her kimde görürsen ol zıkr olunan onı daḥı anda mevcūddur imdi muṭlak şeytān bilüp teberrā olunan ol kimse nedür imdi bu on iki faşlı katlı eylemek dilerseñ nefsinün hevāsundan geç ve tama' daḥı eyleme ta ki bu on nesne daḥı vücūd bulmaya faqr-i fenā ol nefsün lezzetinden el çek.”

(22b/1-12)

Yüri nefsin hevāsundan hazer kıl

Şaḥın şeytānī olmağil beraber

(14/3)

“Alī evlādinuñ kılı kurbānı oldur ki cihānı fi'l-cümle āteşe yaqsalar içinde bir pāresi olmaya ve bir daḥı budur ki kefāf-ı nefsinden ğayrı bir ḥabbe qabūl eylemeye ve bir daḥı budur ki şöhret gösterüb şüretin bezemiye fenā ve faqr ola.”

(28b/1-4)

“Leyl ü nehār tālib-i dünyā ola maqām-ı vaḥdete el irişdürmeye ve Muḥammed Alī'den bī-ḥaber ola ve anlaruñ faqrından ve tariqatinden ve zātından ve şifātından ḥaber-dār olmiya ālem-i keşret ile ömri hiçe geçe.”

(23b/12-15)

Dünyāya meyl eyleyenler ey āhi
Şanma baydur sen anı müfisdür

(17/2)

Bu Vīrānī dünyāya meyl eylemez
Fāriğ oldu cümleden perhīzdür

(17/5)

“Tālib-i dünyā olur isen ve kendü hevā’sında olan bī-şübhe şeytān-ı lāin kendüsidür lā’ net cānına zīrā pīrlər buyururlar gelme gelme dönme dönme gelenüñ mālī ve dönenüñ başı didikleri şıfātür şıfātuñ tebdil iderler zīrā kim yalancınuñ yüzi dönmüşdür niçün ki ikrarı yoğdur ve imānı yoğdur.”

(41b/10-14)

“Hağ kandedür dirseñ her kişi kendi vücūdunda nişān vire.”

(43a/4)

Ey Vīrānī virme dil dünyāya sen
Hem aña dil virmeyen āzād olur

(23/5)

“Şeytān deyu geliri üç kısımdur biri avret ve biri oğlan ve biri dünyā muħabbetidür.”

(48b/12-13)

“Nefsini zulmātden kurtaram dirsən evlā var evlād-ı Alī’ye yağın ol.”

(49a/8-9)

Ꞑulaꞑ tıt sözüm ey cn beri ol
Hev' -yı nefis  Şehvetden geri ol

(28/1)

“Muꞑammed Al' nn lini ve evldını bu dört bbla tanamayan müşkilini hl eylemedi ve özünü nefis-i emmreden ꞑurtaramaz.”

(51b/14/15)

2.2.1.3. Ebedde Vahdet-i Vücud:

“Her mrŐdim diyüb tlib ꞑabl eyleyen bu nev' üzerine ol tlibi irŐd eyleyüb yürüse nr-ı Alyyen nr ve eğer yürümezse an tlibi ttmaꞑ Hꞑꞑ'ı ve krı değildür zr kim yarın hzret-i Őh-ı Őhen-Őh nazarında yüzi ꞑara ꞑopar ve dağı tebdl-i mekn olur.”

(18b/9-12)

“Dürlü dürlü ablar ve ꞑablar ve maĥbblar ve maĥbbeler ve aꝼceler pullar ttarsın ve yine bu ꝼadar ꝼabaĥatler ile ehl-i trkim ve ehl-i faꝼrim drsen yalan söylersin ve kezzplık eylersin yüzün ꝼaradır.”

(28b/7-10)

“zn prlere virmeyen childr ve chil l-Şey'dr l-Şey' olıcaꝼ eŐy' nn birinden değildür pes eŐy' nn birinden olmayan ddra irmez ve keml  ceml-i Hꝼꝼ'ı görmez.”

(44b/8-10)

“Bunda görmeyen cn anda görmez ꝼalur ol cehletde cnna irmez.”

(44b/11-12)

2.2.2. Dört Kapı:

Hakk'ın varlığından ayrı olmayan insan, ilme'l- yakın, ayne'l-yakın ve hakka'l-yakın (bilmek, görmek, olmak) mertebelerinden geçerek Allah'ın birliğine ulaşır. Çünkü sâlikin amacı Allah'a ulaşmak, onunla bir olmaktır. Şeriat, tarikat, hakikat makamlarını geçen kişi marifet makamında Allah'nın birliğini yani vahdeti idrak eder.¹¹³

Tarikat, şeriatın sırrı, hakikat de tarikatın sırrıdır. Marifet ise bunların neticesidir. İnsanın yararılışından maksat ise marifettir. Şeriatın zahiri talimsiz öğrenilmediği gibi, şeriatın bânını olan tarikat ve onun bânını olan hakikat de eğitimsiz elde edilmez. Bu eğitimlerin bir neticesi olan marifet ise, her insanın kendi istidadı ölçüsünde kazanılmış olur.¹¹⁴

Şeriat: Lügatte açık yol, su kaynağı, hayatın kaynağına giden yol, kanun gibi manalara gelir. İstılahta, Allah'ın emri; ayet, hadis, icmâ-i ümmet ve kıyas-ı fukaha esaslarına dayanan din kaideleridir. Şeriat, dinin heyet-i umûmiyesi olarak tanımlanabilir. Bu manada şeriat, Allah tealanın kullarına, peygamberleriyle emrettiği veya yasakladığı akval, efal ve ahkâmıdır. Bunlara tabi olmuş, dünya ve ahirete ait hususların tanzimine sebep olduğu gibi, kemalatın husule gelmesini de temin eder.¹¹⁵

Tarikat: Tasavvufta Allah'a kavuşabilmek için, şeyhin gözetiminde müridin takip etdeceği terbiye usul ve yolu, seyir ve sülûk sırasında tutulan yoldur. Tarikat, insan ruhunu terbiye ederek iç dünyasını onarmasına yardımcı olan arınma usulüdür.¹¹⁶

¹¹³ Güzel, **Hacı Bektaş Veli'nin Hayatı Eserleri ve Fikirleri**, a.g.e., s. 81

¹¹⁴ Eraydın, **a.g.e.**, s. 315

¹¹⁵ Eraydın, **a.g.e.**, s. 308

¹¹⁶ Akay, **a.g.e.**, s. 461

Şeriat umumi, tarikat ise şeriata nisbetle hususidir. Tarikat bir disiplindir. Tasavvufun, şeriat esaslarına riayetle, dinîn özüne varma riyazetinin, belirli disiplin çerisinde gerçekleşmesini amaçlıyan bir kuruluştur.¹¹⁷

Marifet: Marifet, herkesin yapamadığı; bilme, biliş; “ma‘rifetullah”(Allah bilgisi) manalarına gelmektedir. Ârif, bilen, bilgin; irfan sahibi, Ârif- i billâh; marifeti Allah’a ulaşan, velîlik mertebesine ulaşan kimse, velî anlamına gelmektedir.¹¹⁸

Hakikat: Şeriatın verdiği kâinat, olaylar ve insana ait bilgilerin iç tecrübe yoluyla tesbit ve takibidir. Şeriatın objektif bilgileri ferdin subjektif dünyasında iç tecrübe olarak yaşanır. Denizi bilen, gören bir kişinin denize girmesi, onu teninde hissetmesi gibi bir durumdur.¹¹⁹

“İmâm Ca‘fer-i Şâdık Tarihât-nâmesinde buyurur ki: Fağruñ cânı Muhammed Alî’dür imdi ey âşık u sâdık Muhammed Alî Hâğdur zîrâ biri nebiyy-ullahdur ve biri veliyy-ullahdur pes imdi ne ma‘nâdur ki Hâğdan kaçasın gel beri kaçma Hâğdan zîrâ Hâğdan kaçan kâfir olur bî-dîde olur.”

(4a/4-7)

“Bir kişi fağr u fenâyı kabûl eylese ol pîrlerüñ tarihâtini kabûl eylemiş olur ve pîrlerüñ tarihâtini kabûl eyleyen ehl-i kuvvet olur zahireñ ve bâtineñ zîrâ pîrlerüñ tarihâtini ehl-i kuvvetdür ol sebebdendür ki İmâm Ca‘feri Şâdık Tarihât-nâmesinde buyurmuşdur ki: Tarihât Akdeñize beñzer hem ummânı ve hem Karadeñizi karar zîrâ şeri‘at ‘ayn-ı hağîkâtdür ikisi bir bâbdur zîrâ bir kişi bir eve varmak dilese tarihâtle varmasa ol evüñ kapusunu bulamaz ol evden mağsûdın alamaz yolunca giden yorulmaz ve bir dahı budur ki bir tâlîb pire irmişse ammâ küllîyeñ pîrlerüñ tarihâtini tağşîl

¹¹⁷ Eraydın, a.g.e., s. 312

¹¹⁸ Eraydın, a.g.e., s. 314

¹¹⁹ Y. Nuri Öztürk, **Kur’an-ı Kerîm ve Sünnete Göre Tasavvuf**, M.Ü.İ.F.V., Yay., İst., 1989, s. 439

eylemese p̄irler aña ma' rifet-ullāh göstermezler z̄irā ma' rifet-ullāh baħr-ı muħiṭdür imdi fehm eyle ve idrāk eyle ki cemī' -i eṣyā' baṭın-ı ādemden zuhūra gelse bāb-ı ṭarīkatle gelür z̄irā ki bir nuṭfe baṭın-ı Ḥavvā' ya düşse bāb-ı ṣerī' at dūr ve anadan gelse bāb-ı ṭarīkatdūr ve dūnyāda dursa bāb-ı ḥaḳīḳatdūr ve dūnyādan gitse bāb-ı ma' rifetdūr.”

(6b/3-7a/2)

“Bir ḳavme Ḥaḳ'dan ināyet olmasa ṭarīḳin görmez ve ṭarīḳin görmeyen kördür ve daħı dūnyāda kör olan āhiretde daħı kördür.”

(7b/1-2)

“Bunda kör olan anda daħı kördür pes kör olan ne ṣerī' at görür ve ne ṭarīkat ve ne ma' rifet ve ne ḥaḳīḳat görür ne bilür imdi bu dōrt ḳapuya gözin açmayan ve kendü menzilin ve merātibin görmeyen Ḥaḳ dīdārını daħı görmez ve bunda varacaḳ menzilin görmese ādem deġildür ādem olmayan ḥōd-esfeldür imdi esfel Ḥaḳ sözi işitmez Ḥaḳ sözini işitmeyen erenler cemālını görmez ve görmeġe daħı murād eylemez erenler cemālını görmeyenden ve irṣād olmayandan ne ḥāṣıl pes anuñ bitdüġi ne ola ve yetdüġi ne ola.”

(7b/4-12)

“Bu bāb o bābdur ki bāb-ı ṭarīkatdūr ya' nī Alī'dür imdi bāb-ı ṭarīkatde bir ḳiṣi nāḳiṣ olsa ya' nī faḳr olmasa fi-l merātib ḥāli nāḳiṣdur ki cāhildür.”

(8b/5-7)

“Resūl Ḥazretini bilmeyen Alī'yi bilmedi ve Alī'yi bilmeyen Ḥaḳḳ'ı bilmedi z̄irā Ḥaḳ bāb-ı ṭarīkatdūr imdi bāb-ı ṭarīkat faḳr u fenādur.”

(8b/8-9)

“Resül hazreti buyurur: *Pîri men hudâyı men* imdi pîrler hudâdur kişiyi ikileyin âlem-i anâşırdan birle yoğururlar yeñiden binâ^ç ururlar bâb-1 şerî^ç at ve bâb-1 tarîkat ve bâb-1 ma^ç rifet ve bâb-1 haqîkat ile ta^ç mîr iderler.”

(10b/3-5)

“Rûh-1 nebâtî ikinci rûh-1 hayvânî üçüncü rûh-1 cismânî imdi bir kimse bu üç rûhla zinde olduğun bilse ve bu üç rûhla zinde olmasa insân mertebesine vâşıl olmaz ve insân mertebesinesine vâşıl olmayan rûh-1 insâniyye kadem başmaz ve rûh-1 insâniyye kadem başmayan rûh-i izâfiyle zinde olmaz imdi evvelâ nebâtîdür ki bâb-1 şerî^ç at dür şuya mâildür ikinci rûh-1 hayvândur ki bâb-1 tarîkatdür oda mâildür üçüncü rûh-1 cismânîdür ki bâb-1 ma^ç rifetdür yele mâildür dördüncü rûh-1 insânîdür ki bâb-1 haqîkatdür toprağa mâildür ve beşinci rûh-1 izâfîdür ki gürûh-1 nâcîdür imdi ey tâlib-i fakr ü fenâ bu beş rûhun aşlı nedür ol fazl-1 Yezdân ve ol şahib-i te^ç vil-i Qur’an ya^ç nî hazret-i Şâh-1 merdân biz bendesine böyle ma^ç lûm eylediği şerî^ç at bir şudur ol şerî^ç at suyuna yunmayan müslim olmaz ve tarîkat bir âteşdür ol tarîkat ateşinde pişmeyen puhte olmaz ve ma^ç rifet bir yeldür ol yel esmeyünce şu akmaz ve od yanmaz ve çiy pişmez ve eğer yel esmedi cemî^ç -i eşyâ’nun dem-i nefesi bağlanurdu.”

(14b/1-15)

“Haqîkat bir topraqdur ve ol toprak bu üç eczâ’ya müvekkel olmasa insân-ı beşeriyetden arınup masivâyı terk idüp özüni rûh-1 izâfiye erişdüre.”

(15a/1-3)

“*El-Fakru fakrî Rabbe iftihârü* imdi fakr oldur ki fakrına kanâ^ç at eyleye ve bir dahı fakr oldur ki bâb-1 şerî^ç at de esbab şerîkiñi yumuş ola ve bâb-1 tarîkatde kurutmuş ola ve bâb-1 ma^ç rifetde ol esbababuñ tozını silkelemiş ola ve bâb-1 haqîkatde düşirüb boğçalamış ola ta ki âlem-i ferâgatde mesken tutmuş ola zîrâ ki egnündeki libâsa çirk değse suya kırsın yursun andan şabun vürürsün tamâm olıcağ şuyın şıqarsın ve âteşe

ıtutarsın ve ıkurudursın ve andan uvarsın tozını alem-i havaya virrsin andan döşürüb boğaya ıkorsuñ perk ıtutar bağlarsın ve andan mağam-ı hıdyete varursın.”

(18b/1-9)

“dem’ñ dağı başı kırık pare ve dört bb ıkapudur.”

(38a/2-3)

“Őerı at şıkredr ve zhir gündür ve gün Őbitdr amm ıtariğat btındur ve btın gicedür ve giceye Őbit yoğdur zır kim Őerı at-ı enbiy ve ıtariğat-ı evliy ikisi bir ztdur zır kim göz Őerı atdr ve ıkulağ ıtariğatdr ve dağı ma rifet Muhammed’dr ve hağığat Alı’dr zır ki hağığat burundur ve ma rifet ağızdur ve alem-i nizm budur dört bb üzere bindur ve kırık mağamdur onu Şeriat ve onu ıtariğat ve onu ma rifet ve onu hağığatdur unki dört bbdur ve bu dört bbuñ üzerine on sekiz biñ lem nizm bağlamışdur ve bu on sekiz biñ lemñ üzerine seb-ı semvt ve arzın nizm bağlanmışdur pes imdi Őerı at dem’dr ki zhireñ ve btineñ ayağıyla yürür yel gibi eser ve ıtariğat dem’dr ki eliyle ıtutar göziyle görür ve od gibi yanar ve ma rifet dem’dr ki diliyle söyler ıkulağıyla işidür Şu gibi aėar ve hağığat dem’dr ki yel gibi eser od gibi yanar Şu gibi aėar toprak gibi skin olur ve bir dağı bu kim dem on sekiz biñ lemdr zır ayak ltı boğumdur ve el dağı alı boğumdur on iki olur ve altı dağı Şeş cihnı  altı on sekiz olur on sekiz biñ lem adedince ve yarısı yedi ıkt yer ve yarısı yedi ıkt gök ve başı arş-ı mualldur ve bir dağı budur ki kırık mağam dört bbdur ve bu dört bbuñ evveli Őerı at andan ıtariğat andan ma rifet andan hağığat pes imdi Őerı at ilm üzere dr ve ilm kelm üzere dr ki ve kelm nuğı dr nuğı ağızdan zuhra gelür ve ğız on bbdur ikisi ıtariğatdr ıtariğat edeb üzere dr ve edeb göz üzere dr ve göz dağı on bbdur ve inci ma rifetdür ve ma rifet amel üzere dr ve amel ıkulağ üzere dr ve ıkulağ dağı on bbdur ve dördinci hağığatdr hağığat hay üzere dr ve hay dağı burun üzere dr ve burun dağı on bbdur.”

(39b/10-40b/7)

“Şerī‘at ve ʔarīḳat ve ma‘rifet ve ḫaḳīḳat olmayadı ve daḫı Ḳur’ān gelmeyeydi ve ölmek ve dirilmek olmayadı hemān bir zāt ve bir şıfāt olaydı her işi Ḥaḳ işleyeydi ḳan ve şiş şorulmayadı heman bir elif olaydı ba gelmeyeydi.”

(43a/6-10)

“Nārda yanmamak dilersen evlād-ı Alī’ye iḳrār eyleye ve ʔarīḳatine irāde getüre ve her kim iḳrār eylemez ve ʔarīḳati üzere olmaz ehl-i cennet deḡöldür.”

(51b/1-3)

“Muḫammed Alī’nün ālini ve evlādını bu dört bābla tanamayan müşkilini ḫāl eylemedi ve özüni nefs-i emmāreden ḳurtaramaz.”

(51b/14-15)

Bir mertebeden diğerine geçişte bu kapılara ait emanetler mürüde teslim edilir. Pir ile mürid arasında, üstad ile şakird arasındaki bu emanetler **ahd** adıyla anılmaktadır. Bu ahd erenler arasında bir sırdır.¹²⁰

Ta ezelden ahd imiş ahd bildim

Ḳanı şol ahd lâ‘net ol peymānına

(21/3)

Bu emanetler Hz. Peygamber’e Allah tarafından, Mi‘rāc gecesinde verilmiştir.

“Lām-elifün ḳaim-maḳāmıdır pa ve ça ve ja ve ḡa dūr bu dört ḫurūfdur ki Zebūr’da ve Tivrāt’da ve İncil’de ve Furḳan’da mürekkeḳ olmuşdur ol otuz iki kelime-i kelāmuñ sırrıdır ve esrarıdır ki ādemün vechinde idi ḳudret-i ilāhī ile naḳş olmuşdur ve on dört ḫurūfla daḫı kırḳ altı ḫurūf olur ve dört çār-anāşır birle tamām elli ḫurūf olur

¹²⁰ Torun, a.g.e., s. 386

noқта adedince elli noқта elli vaқt namāz adedinedür ki Mi‘rāc gicesi Һazret-i Resūl ‘aleyhi ‘s-selām hidāyetden farz olmuşdur.”

(16b/1-7)

“Özüni pīrlere vir emānetini istiyene virmiş olasin pes imdi eğer bir hāl üzere özüni pīrlere virdün ise saādet idi ٲopını meydandan apardıysan ve ālem-i rabbānī olduñ ve emānete hıyānet eylemedün ve eğer bu hālde özüni pīrlere virmedünse ٲopraq başuna senün emānete hıyānet eylemiş olursun.

(44a/1-6)

“Kudret pīrlerden saña emānetdür eđer ol emānete taşarrufāt eyleyüb hıyānet eylemeyüb pīrlere özüni ٲaşurduñsa nūr-i kudret kuvvetine irişdi ve zātla şıfāt bir olup tecellī eyledi ve gümān gitdi ve benlik sürüldi imān zuhūra geldi ve sermāye uşlandı ve ālet ele girdi ve hıyānet münhezim oldı ve emānet ıssına değdi pes eđer bu nev‘iyle şıfātı zāta ve zātı şıfāta mir’āt düşüb emāneti Haqq’’a virdünse yuri var gam yime.”

(44a/7-14)

“Ol lūţfla alduğun emāneti isteyeler ve istemek oldur ki cemī‘-i pīrlar geldiler bir cübbeden baş gösterdüler ٲarıkat-i evliyā üzerine yüyüdiler nehy eyledüklerinden yoklandılar ve emr eyledüklerinden dönmediler sülük-ı evliyādan yüz döndürmediler menzile irdiler fi’l-cümle haqqıatlerin cān eylediler.”

(44b/1-5)

2.2.3. Dört Unsur:

Tasavvuf’a göre insan bedeninde birbirine zıt dört unsur; āb (su), hāk-turāb (toprak), yel-bād (hava), od-nar (ateş) mevcuttur.

“Fātiḥatü'l-kitābuñ meşhūr ola dost dōrt ismi vardur çār-anāşır adedince biri Fātiḥatü'l-kitāb ikinci Elḥamdülillāh, üçünci seb'ü'l-meşānī dōrdünci ümmü'l-kitābdur ki aşl-ı kâinâtdur ki ḥāk, bād, nār, āb dur.”

(9a/14-9b/2)

“Bir nokḫa nuḫfe kim ata belinden ticāret eylese ana raḥmine ya'ni ki baḥn-ı Ḥavvā' ya teveccüh eylese anda anı yedi kevākib terbiyye eyler tamam ḫoḫuz ay ḫoḫuz gün ve ḫoḫuz sāat üzerinden geince her biri bir ay ḫük-m-i ḫükümāt eyler ta yedi ay tamam olduḫda oḫlan daḫı tamam olur eḫer ol demde icāzet ve ināyet ālem-i fāniye ticāret eylese ol yedi ayuñ içinde.”

(12a/11-15)

“Oḫlan kemāle yeter ve eḫer ticāret itmeyüb ḫük-m-i ḫükümāt yine zūḫale dönse bir ay daḫı zūḫal ḫük-m eyler andan nevbet müşteriye döner müşteri daḫı bir ay ve ḫoḫuz kün ve ḫoḫuz sāat ḫük-m eyler müşteri der kim olur da'vet-i icāzet birle ol oḫlanı ālem-i fenāya getürür andan oḫlanuñ vücūd-ı ḫükimāti binā-yı Ḥavvā bile ḫaşr oldu ise ḫoḫuz āy tamām olıcaḫ ālem-i fāniye sefer eyler ve eḫer vücūdı Ādemle binā oldu ise ḫoḫuz āy ḫoḫuz gün ve ḫoḫuz sāatde dār-ı fenāya ticāret eyler andan ol oḫlan ālem-i bāda ve ālem-i āba düşer aḫlar feryād eyler gözyaşı revān olur andan ḫikmet-i hidāyet birle ol oḫlana bālīga biner andan öküze biner andan püşte-yi dehānında ol yigirmi sekiz ḫurūf müfredāt adedince dendānesi saḫr olmağa başlar andan cemāl-i hidāyet tecellī eyler ol yedi ḫaḫḫ adedince zirā kim ol yedi ḫaḫ çār-anāşır birle müferrec olmuşdur.

(12b/1-14)

“Rūḫ-ı insāniyye ḫadem başmayan rūḫ-i izāfiyle zinde olmaz imdi evvelā nebātīdür ki bāb-ı şeri' at dūr şuya māildür ikinci rūḫ-ı ḫayvāndur ki bāb-ı tarikatdür oda māildür üçüncü rūḫ-ı cismānīdür ki bāb-ı ma'rīfetdür yele māildür dōrdüncü rūḫ-ı insānidür ki bāb-ı ḫakīkatdür toprağa māildür.”

(14b/4-7)

“Ṭarīkat bir âteşdür ol ṭarīkat ateşinde pişmeyen puhte olmaz ve ma‘rifet bir yeldür ol yel esmeyünce şu akmaz ve od yanmaz ve çiy pişmez ve eğer yel esmedi cemî‘-i eşyâ’nun dem-i nefesi bağlanurdu.”

(14b/12-15)

“Ḥaḳ sübhānehü ve Ta’ālā Ādem’i yaratdı var eyledi ya‘nî dört muḥālif eczâyı birbiriyle müferriḥ eyleyüb mürekkeb eyledi Ḳavlühü Ta’ālā: *Veleḳad ḥalaḳnal insāne min sūlaletin min tiyin ve men nārin ve men hevā’in* ya‘nî şudan ve topaḳdan ve oddan ve yelden Ādem’i var eyledi.”

(19b/1-4)

“Çār-anāşırı fehm eyle zirā Ḥaḳ Ta’ālā âdemüñ vücûd-ı azizini dört anāşırla bünyād kıldı ve ol dört anāşır muḳabelesinde dört rûḥ vücûd-ı azizine yar vefādar eyledi evvel rûḥ-i nebātî ikinci rûḥ-i ḥayvānî üçüncü rûḥ-i cismānî dördüncü rûḥ-i insānî ve ol dört rûḥ muḳabelesinde dört ḥan-ḳāḥ bünyād eyledi biri ḳulaḳ ve biri burun biri göz ve biri āğızdur ve ol dört ḥan-ḳāhuñ muḳabelesinde dört müvekkel ḳodı biri nefis-i levvāme biri nefis-i emmāre biri nefis-i mülhime ve biri nefis-i muṭmainedür ol dört nefisün üzerine dört âlem virdi biri âlem-i nāsūt biri âlem-i lâhut biri âlem-i melekût ve biri âlem-i ceberrütdür ve ol dört âlemüñ muḳabelesinde dört firişte virdi biri Mîkâil biri İsrāfîl biri Azrâil ve biri Cebrâil’dür ve ol dört firişte üzerine dört ḳuvvet virdi Biri ḳuvvet-i sāmia ve biri ḳuvvet-i şamme ve biri ḳuvvet-i bâşıra ve biri ḳuvvet-i zâika ve ol dört ḳuvvetüñ muḳabelesinde dört kitāb virdi biri Tevrāt ve biri İncil ve biri Zebūr ve biri Furḳan’dur ve ol dört kitābuñ muḳabelesinde dört ḥurûf perk etdi biri pā biri çā biri jā biri gā ve ol dört ḥurûf üzerine on iki noḳta ḳodı ol on iki noḳta adedince on iki imām-ı ilhāmdur ve on iki imāmuñ nesli ve âli çārda ma‘şüm ve pākdur ve bunlaruñ anası Ḥadīce ve Fāṭıma’dur ve bunlar cümle yigirmi sekiz âşl-ı kâinātdur ki cemî‘-i mevcûdāt bunlaruñ dostluḡuna var oldı.”

(24b/7-25a/15)

“Çār-anāşırdan murād şudur ve  toprakdur ve  ateş ve rüzg ardur imdi r h-i neb t  şuya m ild r ve r h-i hayv n  h ke m ild r ve r h-i cism ni n ra m ild r ve r h-i ins n  b de m ild r.”

(26a/13-26b/1)

Bir dağı Tur b ’d r  na n m

Bir ismi dağı H ydar sırr-ı s bh n

(26/4)

2.2.4. Fakr:

Fakr, kendinde bir varlık görmemek, her Şeyi Hakk’a icra etmek, insanın Őahsının, amelinin, h linin Cen b-ı Hakk’ın bir lütfu olduğunu kabul etmek, dünya malına (masivaya) bağlanmamak, nefse karşı olan al kayı kesmek ve her Şeyin tasarrufunun mutlak varlığa ait olduğunu bilmektir.¹²¹

Tasavvufta fakr’ın menŐe’i “ el-Fakru fahr ...” (Fakr benim  v nc md r, ben geri kalan peygamberler üzerine fakr ile övünürüm.) hadisidir. Bu hadiste zikredilen fakr, çeşitli Şekillerde yorumlanmıŐ bu yorumlardan ortaya muhtelif tarifler çıkmıştır.¹²²

Fakr kelimesinin yanlış tel kkilere uğrama sebeplerinden biri, Türkçede kullanıldığı gibi Arapça metinlere tatbik edilmesidir. İsl m dini, yoksulluğu hiçbir zaman güzel bulup  vmez;  nk  yoksulluk, zelil olup aŐađılanmaya sebep olur. Zillet ise İsl miyetin yüceliği ile bađdaŐmaz. Yoksulluk, insanın h llerinden biridir. Onun giderilmesi ise Müslümanların boynuna borçtur.¹²³ Muhammed  fakr, sahip olmamak değil; sahip olunan Őeylere k le olmamaktır.¹²⁴

¹²¹ Eraydın, **a.g.e.**, s. 182

¹²² Torun, **a.g.e.**, s. 390

¹²³ Mahir İz, **Tasavvuf**, Kitabevi Yay., İst. 1990, s. 135-136

¹²⁴  zt rk, **a.g.e.**, s. 230

Fakr yolu manevî yolcunun (sâlik) varmak istediği en önemli hedeflerden biridir. Hakk’a ulaşmanın yolu iftikardır. Allah’a kul olan ve O’na satılan insanın değeri, dünyadaki değerlerle ölçülemez ve onu hiçbir maddî güç satın alamaz.¹²⁵

“Maḳām-ı fakrdan bi-ḥaberlerdür pes imdi ey ṭālib her kim ki bu fakruñ iḳtizāsı ne ise ve anı bilmese ol kimse mürşide irmemişdür ve Mūsā e irmeyen Ḥaḳḳ’ı bilmemişdür ve Ḥaḳḳ’ı bilmeyen Muḥammed’i bilmemişdür ve Muḥammed ‘aleyhi’s-selāmi bilmeyen Alī Raziya’llāhuanhı bilmemişdür ve Alī keremallāhü veche bilmeyen mülḥiddür.”

(1b/8-12)

“Feḥm ve idrāk eyle bu fakr-nāmenüñ ḥaḳiḳatini ve mahiyetini eğer ādem iseñ ve eğer ḥayvān iseñ var imdi otuñ otla zīrā kim bu ḥikmete ve bu ḳudrete ādem olan irişür ḥayvān olan varur otun otlar.

(2a/2-4)

“Ṭālib-i fakr ü fenā ehl-ullah ve ehl-i āḥiret andan ma’lūm olur ki lā-iḥtiyāc olur kefāf-ı nefsenden ğayrı bir nesne için varup kimseye tenezzül eylemez meğer ki ma’rifet-ullāh ola zīrā kim ehl-ullāh ehl-i ma’rifet ve ehl-i āḥiretdür imdi ehl-i āḥiret olan kişide nefis olmaz ve daḥı ṭama’ olmaz ve daḥı tekebbürlük olmaz işte bu merātib ve bu şifāt ehl-i fakrdan izhār olur zīrā fakr olan aşıklar ṭālib-i dünyā olmaz ve ṭālib-i dünyā olmayan ṭama’ ḳılmaz ve ehl-i nefis olmaz ve tekebbürlük daḥı eylemez imdi beri gel ey ṭālib ḳarındaş fakruñı yād ḳıl ve özünü ābād ḳıl sen seni dil-şād ḳıl ve cismini bünyād ḳıl pes imdi ey ṭālib-i fakr ü fenā eğer sen seni bünyād ideyim dirseñ.”

(3b/6-15)

¹²⁵ Eraydın, a.g.e., s. 182

“Faqr maqāmı bir maqāmdur ki İmām Ca’fer-i Şādık Tārīkatnāmesinde buyurur ki: Faqrūñ cānı Muḥammed Alī’dür.”

(4a/4-5)

“Bir kişi faqr olmasa ve ḥālet-i nez’ ya uğrasa ya’nī ölse İmānsız gider.”

(4a/12-13)

“Kimse Ḥaqq’a irişmez ta delīli pīrlər olmayınca imdi pīrlər ehl-i faqrdur.”

(4b/2-3)

Kimūñ kim yoqdurur faqr-ı resūli

Muḥaqqāq görmez ol ḥūr-liqayı

(3/2)

“Tālīb-i faqr u fenā Ḥaqq tebarek ve Ta’ālā fuqaradan izhārdur zīrā kim bir ehl-i dünyāya ilhām-ı rabbānīden veyahud irşād-ı pīrlerden ḳalbine feyz irişse ehl-i faqr olur pes vay saña kim faqrdan ḳaçasın ve ehl-i dünyā olasın ve ammā faqr iki kısımdur biri yoqdur faqrdur ve biri lā-iḥtiyāc olur ya’nī bir loqma ve bir ḥırḳa ve kefāf-ı nefis için yiyecek ve üşümeyecek ḳadar giyecek lāzumdur zīrā İbrāhim Edhemūñ kerem-i lūḫfundan bir söz söylenür ki ma’lūm erenlerdür ḳaçan bir pāre yama bulsa ḥırḳasuna yamamağa bir yere atar imiş ḥalḳūñ arasına üç gün anda durur imiş andan varur görürmiş eğer kimse almadıysa alurmuş ḥırḳasuna yamarmış Sulṫān-ı Cihān Seyyid Ğazi veya Ḥacı Bektaş-ı Veliyy rūḥ-ı Muḥammed Alī ve cemī’-i erenler bir nūrdur ve bir zāt ve bir şıfāt ve bir ḥayāt ve bir memātdur ve bunlarūñ cümlesi faqr u fenā gelmişlerdür imdi ey tālib-i faqr u fenā erenler ölmez ve erenlere memāt irmez ve illaki mevt irse tene irer rūḫa mevt irmez.”

(4b/9-5a/7)

“Tālib-i faqr ü fenā faqr Hāḡdur zīrā mūnezzeh ve mūberrādur.”

(5a/14)

“Hāḡ bir nūrdur ve ol bir nūr-ı faqrdir ve daḡı fā fāildür ve fāil işledicidir ve işledici hidāyetdür ve hidāyet bākīdür ve daḡı ḡaf ḡanā‘ atdur ḡanā‘ at ehl-i faqrundur zīrā resūl ‘aleyhi’s-selām buyurmuşdur: *El ḡanā‘atü kenzün leyufḡa* imdi bil ki ḡanā‘ atdur ve riyāzetdür ki ḡanā‘ atdur ve bir daḡı rā revādur ehl-i faḡre ol ḡanā‘ at kendüye nāzil eyleye zīrā Resūlu’llah buyurur: ḡanā‘ at Hāḡḡ’uñ gizli gencidir pes imdi ḡanā‘ at Hāḡ’dur Hāḡḡ’ı baḡıldan icrā’ eylemek farz ve hem vācibdür kimüñ üzerine ehl-i faqrüñ üzerine zīrā da‘vā-yı faqr bunlarda mihmāndur.”

(5b/2-10)

“Kim ki bu faqrı ḡabūl eyleyüb libāsını engine alup giydi ise aña vācibdür ki bu faqrüñ muḡtezāsı ne ise anı işlemek gerek eḡer işlemez ise esfeldür ve esfel olacaḡ.”

(6a/7-9)

“Faqr u fenā olmayanda ne ḡuvvet-i zāhir vardur ve ne ḡuvvet-i bāḡına vardur zīrā zāhir bāḡınuñ āyīnesidür ve illā bir kiři faqr u fenāyı ḡabūl eylese ol pīrlerüñ ḡarīḡatini ḡabūl eylemiş olur.”

(6b/2-5)

“Bāb-ı ḡarīḡatde bir kişi nāḡış olsa ya‘nī faqr olmasa fi’l merātib ḡāli nāḡışdur ki cāhildür.”

(8b/5-7)

Her kim ki faqr olmadı māī-i ḡahūrı bilmedi

ḡayyib ḡāhir olmadı yoḡdur anuñ ḡahāreti

(8b/10)

“Dīdāra vāşıl olmağ dilersen fağr u fenā ol ħalāiğden biri ol.”

(11b/13-14)

“Fağruñ cānı Muğammed Alī’dür ve dağı delīli pīrlerdür.”

(12a/3-4)

“Erenlerüñ sözini şayandıran ol kimselerdür ki evliyā dergāhuna gelür iğrār virür evliyāya bendeyim dir ve tāt ve post ve ħırğa ve fağruñ libāsını egnine alır.”

(17b/13-15)

“Bir yerde dağı buyurmuşdur: *El-Fağru fağrī Rabbe iftiğārū* imdi fağr oldur ki fağrına kânā‘ at eyleye ve bir dağı fağr oldur ki bāb-1 şerī‘ at de esbab şerīkiñi yumuş ola ve bāb-1 ħarīğatde ħurutmuş ola ve bāb-1 ma‘ rīfetde ol esbababuñ tozını silkelemiş ola ve bāb-1 ħağığatde döşürüb boğçalamış ola ta ki ālem-i ferāğatde mesken tutmuş ola zīrā ki egnüñdeki libāsa çirk değse suya ħorsın yursun andan şabun virursın tamām olıcağ şuyın şığarsın ve āteşe tutarsın ve ħurudursın ve andan uvarsın tozını ālem-i havāya virürsin andan döşürüb boğçaya ħorsuñ perk tutar bağlarsın ve andan mağām-1 ħidāyete varursın.”

(18b/1-9)

“Tālīb-i fağr ü fenā durma oturma yime içme gülme oynama ve ħayr-ı ħayāle göñül virme iriş bir rāh-nümāya sen anuñ ħāk-i pāyı ol.”

(22a/14-15)

“Fağr ü fenā ol nefsuñ lezzetinden el çek.”

(22b/11-12)

“Faqr ü fenā bu hikmetüñ aşlı rūh-ı Muhammed’dür ve faqr ü fenādur ve her kim mücerred olmaz da’ vā-yi faqrıdır yalancıdır ve hem faqr ü fenā olmaz ve beķā bulmaz ve özüni pīrler ķademünde hāk-i pāy eylemez.”

(24a/7-9)

“Vay saña kim āl ü evlādı bilmeyesin ve cān-ı gönülden āşıkı olmayasın ve faqrını ķabūl eylemeyesin ve gösterdikleri yola gitmeyesin ve dostuna dost olmayasın ve düşmānına düşmān olmayasın.”

(27b/6-9)

“Ṭarīķat-i Ca’fer-i Şādık erkānına ķail olmasa ve anuñ faqrını görüb ol faķra özüni virmese içi toptolu şekklidür ve hilkatde eşekdür.”

(28a/11-14)

“Alī evlāduñ ķulı ķurbānı oldur ki cihānı fi’l-cümle āteşe yaķsalar içinde bir pāresi olmaya ve bir daķı budur ki keķāf-ı nefsinden ğayrı bir hābbe ķabūl eylemeye ve bir daķı budur ki şöhret gösterüb şüretin bezemiye fenā ve faqr ola.”

(28b/1-4)

“Ca’fer-i Şādık ‘aleyhi’s-selām ehl-i faķruñ haķķında buyurmuşdur zīrā kim ol Haķ Ta’ālānuñ vaħdet deryāsını nūr eyleyen ve mü’minlerin gönlünü ferāmūş eylemeyen ya’nī İmām Ca’fer-i Şādık ‘aleyhi’s-selām buyurmuşdur: Ve daķı kendüleri şöyle faqr imiş kim diyār-ı ālemde bir pelāsi var imiş imdi sen evlād-ı Alī’den yeg mi oldun dürlü dürlü abālar ve ķabālar ve maħbūblar ve maħbūbeler ve aķçeler pullar tatarsın ve yine bu ķadar ķabaħatler ile ehl-i ṭarīkim ve ehl-i faķrim dirsən yalan söylersin ve kezzāplık eylersün yüzüñ ķaradur.”

(28b/5-10)

“Aşl-ı kâinat Hakk’dur ve illâki Hak Muhammed Ali’dür ve evlâdını bilmekdür ve anlaruñ tekazâsı üzre olmağdur ve eğer anlaruñ tekazâsı nedür dirseñ faqr ü fenâdur andan liqa’dur ve andan beğâdur ve beğâ oldur ki bismillâhdur.”

(29b/11-14)

“Bir kişi faqr da’vâsı kılsa ma’nisinde bulunmasa teberrâ ol yalancıya müstağğdur.”

(41a/10-11)

“Ey t̄alib-i faqr ü fenâ bu ne hayâldür ki evvel gelesin faqr ü fenâ oldum diyesin soñra dönesin v’Allahi ve billâhi dönme ki lâ’nete müstağğ olursın.”

(41b/6-7)

“Gümâna düşmemek dilerseñ p̄irlere iriş senliğı ve benliğı ara yerden qaldur fânî cihâna i’tibâr eyleme faqr ü fenâ ol özüñi zulmâtdan qurtar ki gözüñden perdeyi ref’idesin.”

(43b/2-4)

“T̄alib-i faqr ü fenâ kudret özüñdür özüñi p̄irlere vir ta ki kudret kuvvete irişe ve bir dağı şıfat özüñdür özüñi p̄irlere vir ta ki şıfat zâta mazhar düşe ve bir dağı gümân benlikdür benliğı qota ki gümân ĩmâna havale ola ve bir dağı sermâye özüñdür özüñi p̄irlere vir ta ki âlet ele gire ve bir dağı hıyânet fi’lüñdür fi’lüñi tarh.”

(43b/11-15)

“Ehl-i şöhret olsa el virse gönül virmese ve faqr ü fenâyı kabûl eylemese ve nefsi hevâsunda görünse ve şıfatı zâta mazhar düşürmese ol muqalliddür ve muqallidüñ ĩmâanı dürüst değıldür.”

(45a/9-12)

Virāni dervīşe lūtf itdi H̄aydar
İrişdi üçlere Selmān¹²⁶ olupdur

(30/5)

2.2.5. Kalp-Gönül:

Tasavvufî hayat kalp merkezli bir hayattır. Kalbin sıhhatli gelişmesi ve yücelmesi konu edilmiştir. Mutasavvıflar kalbi Kâ' betullah olarak görmüşler, ona oldukça büyük ehemmiyet vermişlerdir. Dinî-tasavvufî Edebiyatta kalp-Kâ' be münasebeti kurulmuştur. Kâ' be Allah'ın eviyse, kalp de onun mekânı olarak tasavvur edilmiştir.¹²⁷

“Ādem'ün gönli bir şāf āyinedür ve o āyinenün kalbi bu cemālullahdur ki arş-ullahdur ve hazinet-ullahdur zirā secde-i ubūdiyyet ve perestiş buñadur ki kâ' betullahdur bu kâ' betullahı her kim ki tavāf eyleye farz ve hem vācibdür.”

(9a/1-4)

Ay yüzüñdür harf-i bismillāhımız

Şüretün Haq hatmi Beyt-Ullahımız

(25/1)

“H̄azret-i risālet buyurur: *Kalbü'l-mü'minin beytullah kalbü'l-mü'minin arşullah kalbü'l-mü'minin hazinetullah.*”

(8b/14-15)

¹²⁶ **Selmān**, niyaz kabul eden derviş demektir. Burada Selmān-ı Fārisî'ye telmihte bulunulmuştur. Bektāşilikte ve Mevlevîlikte sadaka kabulü, dilencilik caiz değildir. Yapılan yardım “niyaz” adı altında kabul edilir. Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Aydın Kitapevi Yay., Ank. 1999, s. 933

¹²⁷ Torun, **a.g.e.**, s. 392

2.2.6. Tarikatlerle İlgili Unsurlar:

Tarik kelimesi, lügatte yol demektir. Allah'a vasıl olmak için, şeyhin gözetiminde müridin takip edeceği terbiye usul ve yolu, seyir ve sülûk sırasında tutulan yoldur.¹²⁸

Allah birdir; fakat ona giden yollar muhtelifdir. Tarikatler esasta bir olmakla beraber erkân, zikir gibi birtakım unsurlarla birbirlerinden ayrılırlar; fakat sonuçta hepsinin amacı birdir. Hakk'a talip olan kişinin, bir tarikate girmesi ve bir mürşide intisap etmesi gerektiği düşüncesi vardır. Bu düşünceye göre; bütün peygamberleri irşad eden Cebrail'dir, peygamberler mürşidsiz Hakk'ı bulamadıklarına göre insanların bulması mümkün değildir.¹²⁹

2.2.6.1. Tarikatın Şartları:

“Ey tâlib her kim ki bu fakruñ iktizâsı ne ise ve anı bilmese ol kimse mürşide irmemişdür ve mürşide irmeyen Hakk'ı bilmemişdür.”

(1b/9-11)

“Ey tâlib-i fakr ü fenâ eğer sen seni bünyâd ideyim dirseñ bir mürşide iriş kim anda bu üç kabaḥat olmaya ta ki maḫşûduñı bulasun ve cismini bünyâd kılasun ve sen seni dilşâd kılasun ve özüñi âbâd kılasun ve fakruñı yâd kılasun.”

(3b/15-4a/3)

“Hiç kimse Hakk'a irişmez ta delîli pîrler olmayınca imdi pîrler ehl-i fakrdur.

(4b/1-3)

¹²⁸ Akay, **a.g.e.**, s. 461

¹²⁹ Torun, **a.g.e.**, s. 393

“Erenler ölmez ve erenlere memât irmez ve illaki mevt irse tene irer rûha mevt irmez zîrâ ki erenlerûñ rûhı Muḥammed Alî’dür ve erenler daḥı Muḥammed Alî’dür.

(5a/6-8)

“Ey ṭâlib-i faqr u fenâ her kim ki bu faqrı ḳabûl eyleyüb libâsunı egnine alup giydi ise aña vâcibdür ki bu faqrûñ muḳtezâsı ne ise anı işlemek gerek eğer işlemez ise esfeldür ve esfel olacaḳ bu şıfâtdan dūr olmaḳ lâzım gelür imdi ḥayf deḡil mi ki âdem şıfâtı iken esfel şıfât devr eylesin pes imdi nûr-ı hidâyetden zûlmâte düşmek revâ deḡildür âdem olana meḡer âdem olmaya ezeli ve ebedi esfel şıfât ola.”

(6a/7-13)

“Kendü ḥilḳatûñ bilmek dilerseñ özüni mürşide vir ta saña ḥikmet-i hidâyet nedür anı bildüre zîrâ bir kişi kendü zâtını bilmek mümkün degildür ta ki pîrlerden iḥsân olmayınca bir kişi kendü ḥilḳat ilmine yol bulmaḳ ḳabil degildür.”

(10a/14-10b/2)

“Resûl ḥazreti buyurur: *Pîri men Ḥudâyı men* imdi pîrler ḥudâdur kişiyi ikileyin âlem-i anâşırdan birle yoḡururlar yeñiden binâ^ç ururlar bâb-ı şerî^ç at ve bâb-ı ṭarîḳat ve bâb-ı ma^ç rîfet ve bâb-ı ḥaḳîḳat ile ta^ç mîr iderler el-ḳışsa baṭn-ı Âdem’den geldüḡin gibi iken gine seni zûhûra götürürler nitekim bir kişi iki kez anasından gelmese ol kişi âdem olmaz zîrâ kim biri zâhir anasından gelmekdür ve biri pîrlerden gelmekdür ve daḥı zâhir anasından gelmek âlem-i beşeriyetdür taḳlîddür ammâ biri daḥı pîrlerden gelmekdür ki âlem-i ḥaḳîḳatdür taḥḳîḳdür.”

(10b/3-9)

Her ne irdi pirlere ol nûrdur

Dört kitâb anuñ yüzinde meşûrdur

(7/1)

Uş sekiz cennet yüzine intizār
 Seniñ hūlķun anuñla meşhūrdur
 (7/2)

Kim ki virmez āl ü evlāda özüñ
 Balı yoķdur bir ķurı zenbūrdur
 (7/3)

Maķşūda irmeyiserdür sonucu
 Bu şifātda āķıbet ol durur
 (7/4)

Ey Vīrānī ķıl tevellā dāimā
 Hānedāna ķün saña destūrdur
 (7/5)

“Vay saña kim pīrlar kimdür varada bu hīkmet nedür bilmeyesün ve beşeriyetden arınup insān olmayasun bu cihāna gelmekden murādun nedür ve niye geldüñ bilür misün imdi bir kimsenüñ ismi defter-i hidāyete naķş olmasa ol kimse ādem olmaz ve ādemzāde degildür gerçi şūreti ādem maānīde dīvdür pes dīv olan ehl-i inkārdur zīrā ol kimse kim hāliş muhliş pīrlere kendü varunı virmedi nefsi-hevāsunda zāhir-i pīrlar ile ve bāṭın-ı nefsi muķtezāsuncadur pes öyle olan ehl-i inkārdur.”

(11a/9-15)

“Ey ṭālib-i hudā Hāķ tealānuñ zātuna ve şifātuna mazhar düşmek dilersen bir mürşide iriş kim ol mürşid seni bir menzile irişdüre ammā sende daķı vaķt gerekdür kim ol pīrūñ nuṭķundan ṭaşra bir defīne yere eylemeyesin ta ki ol pīrūñ seni menzileye

menzil-i rūḥ-ı hidāyete ulařdura ve rūḥ-ı hidāyete ol kimse ulařur ki p̄ir̄inũñ yolunda cānla bař fedā' eyleye ki ol p̄ir̄ anı bu üç rūḥla zinde ide.”

(14a/10-14b/1)

“Erenler buyurmuşlardır: Kān iden gelsün sözümüz şayandıran gelmesün imdi erenlerũñ sözini şayandıran ol kimselerdür ki evliyā dergāhuna gelür ikrār virür evliyāya bendeyim dir ve t̄ac ve post ve ĥırķa ve faķruñ libāsunu egnine alur ve başına trař terk ü erkānı ķabũl eyler andan döner ol t̄acla ve ol post ve ĥırķa ve erkānla zinā ve livāta eyler ve yalan söyler ve ben ehl-i faķrım dir ve münāfiklık ve fitnelik kezzāblık eyler.”

(17b/11-18a/2)

“Evliyā dergāhına gelmekden murād budur kim cemī' yaramaz āmillerden ve yaramaz fi'llerden terk idüp insān-ı kāmil olup kendü zātuñı ve řıfātuñı bilüp ālem-i rabbānī olasın ta ki fuķarādan olasın.”

(18a/6-9)

“Her mürşidim diyüb řālib ķabũl eyleyen bu nev' üzerine ol řālibi irřād eyleyüb yürüse nūr-ı Alīyyen nūr ve eđer yürümezse anuñ řālibi řutmaķ ĥaķķı ve kārı deęildür zīrā kim yarın ĥazret-i řāh-ı řāhen-řāh nazarında yüzi ķara ķopar ve daĥı tebdīl-i mekān olur zīrā p̄ir̄ler buyurmuşlardır: *Ve erkān-ı meřāyih erkānsuz meřāyih* imdi bu ĥalle bir kiři pāk puĥte olmasa ol rūḥ-ı izāfiyle zinde olmaz pes rūḥ-ı izāfiyle zinde olmayan rūḥ Muĥammed Alī'ye iriřmez.”

(18b/9-15)

“Erenlerũñ zātını ve řıfātını görenle görmeyen gözsüz ile gözlü bir olmadı.”

(19a/2-3)

“Hakḳ’a ikrār kılmak ğayet güçdür ve güci āsān eylemeğe mürşid gerekdür.”

(20b/13-14)

“Cehālet şişesin taşa çalup şındırmağa kuvveti ve tākātı ve kudreti yetmez zīrā ki yalnız taş dīvar olmaz imdi bu hikmete ve bu kudrete kimse yetmez mürşid ve mürebbī olmayınca anuñçün Resūl ‘aleyhi ’s-selām buyurur: *Leve ’l mürebbī ma areftu cebi* imdi t̄alibūñ diĳkātı ve p̄irlerūñ ināyeti ve erenlerūñ himmeti irişmeyince velāyet sırrını görmek mümkin değöldür.”

(21b/14-22a/4)

“Ey şāhib-i erkān-ı dīn ve ey server-i nūr-i güzīn bu hikmetūñ aşlına ireyim dersen özüñi bir şādıĳ-ı kavle irişdür yoĳsa zulmetde qalursın şaĳın şifātūñ sermāyesi elden gitdüği maħalde ĳor ĳaĳir qalursın t̄ılsımuñ bozulur aĳıl baştan ğider göz yumulur ve söz tutulur el ve ayak pāy-dār olmaz vücūduñ köhnesi ĳāka düşer pes ol zaman ĳālūñ nice ola imdi ey t̄alib-i faĳr ü fenā durma oturma yime içme gülme oynama ve ğayr-ı ĳayāle ğöñül virme iriş bir rāh-nümāya sen anuñ ĳāk-i pāyı ol.”

(22a/9-15)

“P̄irler buyururlar: Gelme gelme dönme dönme gelenūñ mālı ve dönenūñ başı didikleri şifātür şifātūñ tebdīl iderler zīrā kim yalancınuñ yüzi dönmüşdür niçün ki ikrārı yoĳdur ve imānı yoĳdur ve daĳı şifāt-ı imān şifāt-ı ādemdür ve şifāt-ı p̄irlerdür p̄irlerūñ qavlınde olmayan şifātından dönmüşdür ve şifātından dönen ādem olmaz zīrā her kışi ādem olmaz yine ādem olan p̄irlerdür sen daĳı p̄irine ulaş ki ādem olasın ve eğer p̄irlere erişmezsen ĳayvānsın.”

(41b/11-42a/3)

“Pīrl̄er lūtf ü keremīnden bu ḥāḳire gōsterdiler ve bildürdiler bed fi‘l ve ehl-i ṭama‘ ve ehl-i dūnyā pīrl̄er ile āşina olmaz imiş zīrā kim ya pīrl̄er ya dūnyā gerekdür iki ḳarpuz bir ḳoltuġa şıġmaz.”

(42a/10-13)

“Pīrl̄er yalancı deġildür ġafil olma ve ġafil yürime zīrā kim pīrl̄er her yerde ḥazırdu ve nazırdu görmezler mi şanursın imdi gel beri pīrl̄erüñ nuṭḳunu ḥāḳla ġayr-ı nazarı ḳo faḳr ü fenā ol dime ki her ne vardur bu faḳīrde var yoḥsa soñra utanursın.”

(42b/3-6)

“Bir zāt pīrl̄erdür ve bir şıfāt pīrl̄erdür zīrā kim Ḥāḳ pīrl̄erde mevcüddür sebeb oldur ki kerrāt ü merrāt işbat-ı zāhir eylemişlerdür anuñçün aralarında senlik ve benlik vücūda gelmez pes imdi bu söz ol sözdür ki pīrl̄er buyurmuşdur:

Hezerān cübbeden baş gōsterirler

Sen anuñçün şalarsın ḥāḳa gümān

İmdi gümāna düşmemek dilersen pīrl̄ere iriş senliġi ve benliġi ara yerden ḳaldur.”

(43a/11-43b/3)

“Baba Ḳayġusuz ve eġer Kemāl Ümmī ve eġer daḫı sāireleri hiç pīrl̄ere irāde getürmeyelerdi imdi ara eriş Ḥāḳa yetesüñ tā ki sözüñ söz ola zīrā ki eşya‘da ḳudret var ammā ḳuvvet yoḳ ve şıfāt var ammā zāt yoḳ gümān var ĩmān yoḳ ve sermāye var ālet yoḳ ḥıyānet var emānet yoḳ imdi ey ṭālib-i faḳr ü fenā ḳudret özüñdür özüñi pīrl̄ere vir tā ki ḳudret ḳuvvete irişe ve bir daḫı şıfāt özüñdür özüñi pīrl̄ere vir ta ki şıfāt zāta mazḫar düşe ve bir daḫı gümān benlikdür benliġi ḳota ki gümān ĩmāna ḥavale ola ve bir daḫı sermāye özüñdür özüñi pīrl̄ere vir ta ki ālet ele gire ve bir daḫı ḥıyānet fi‘lüñdür fi‘lüñi ṭarḥ eyle ve daḫı ĩmāmet özüñdür özüñi pīrl̄ere vir emānetini istiyene virmiş olasın pes imdi eġer bir ḥāl üzere özüñi pīrl̄ere virdüñ ise saādet idi ṭopını meydandan

āpardıysan ve ālem-i rabbānī olduñ ve emānete hıyānet eylemediñ ve eğer bu hālle özüñi pīrlere virmediñse topraķ başuna seniñ emānete hıyānet eylemiş olursuñ.”

(43b/6-44a/6)

Hemdem dil-i ehl olup teniñi cān ide gör
Ĝafil olma gözüñ aç sen seni insān ide gör

(44b/5-6)

“Eğer pīrlere irişüb tenini cān eylemezsen cāhil alursın.”

(44b/6-7)

“Bir kiři aşlını bilmese ve bilmeğe dağı talib olmasa ol pīrlerden değildir veyāhūd pīrleriñ sikke-i řıfātını abul eylese ve yine ehl-i şehvet ve ehl-i dārāt ve ehl-i şöhret olsa el virse gönül virmese ve faqr ü fenāyı abul eylemese ve nefsi hevāsunda görünse ve řıfātı zāta mazhar dūřürmese ol mualliddür ve muallidüñ imānı dürüst değildir.”

(45a/7-12)

Her ki şirkden arınur ābād olur
Cismi pīrlerden anuñ bünyād olur

(23/1)

Ol ki ister pīrleri biñ cānla
Talib iken āıbet üstād olur

(23/2)

2.2.6.2. Makam ve Haller:

“İnsān-ı beşeriyetden arınup masivāyı terk idüp özüñi ruh-ı izāfiye erişdüre.”

(15a/2-3)

“Maḳām-ı keşret benliḡi terk eylemekle gider ve benlik dünyāyı terk eylemekle gider.”

(17b/1-3)

“Ey ṭālib-i faḳr ü fenā bu ne ḡayāldür ki evvel gelesin faḳr ü fenā oldum diyesin soñra dönesin v’Allahi ve billāhi dönme ki lâ‘ nete müstaḡaḳḳ olursın bī-şekk ve bī-şübhe şöyle bildiyen zīrā pīrler kıdeminde baş koyup ve ikrār idüp soñra dönene lâ‘ net-i firāvān ve bī-ḳıyasdur ve daḡı dönmeyüb sikke-i şıfāt altında olup ve yine ṭālib-i dünyā olur isen ve kendü hevāsında olan bī-şübhe şeyṭān-ı lâīn kendüsidür lâ‘ net cānına zīrā pīrler buyururlar: Gelme gelme dönme dönme gelenün mālı ve dönenün başı didikleri şıfātudur şıfātuñ tebdīl iderler zīrā kim yalancınun yüzi dönmüşdür niçün ki ikrārı yoḡdur ve imānı yoḡdur.”

(41b/5-14)

2.2.6.3. Seyr ü Sülûk:

Allah’a varma isteḡi duyan (ṭālib) kişi önce iradesini bu işe yöneltmekte (mürid olmakta), sonra da yola çıkmakta (sâlik haline gelmekte)’dır. Sâlikin, vâsıl (Allah’a ulaşan) hâle gelmek için geçirdiḡi eğitime seyr ü sülûk veya yalnızca sülûk denmektedir.¹³⁰

Sâlik’in Allah Teâlâ’ya ulaşmak için ahlâkî olgunluḡa ihtiyacı vardır. Kulun nefsinin mevki hırsından, hasetten, kibir ve cimrilikten, yalan, gıybet, hırs ve zulümden, kısaca kötü davranışlardan temizlemesi, buna mukabil ilim, hilim, hayâ, rıza, adalet gibi güzel davranışlarla süslemesi gerekir.¹³¹

¹³⁰ Öztürk, a.g.e., s. 115

¹³¹ Eraydın, a.g.e., s. 318

İnsanın sülûku ölümle bitmez; çünkü o ezeli ve ebedi bir sefer içindedir. Bizim bittiğini gördüğümüz, sülûkün dünya planında cereyan eden kısmıdır. Hakikat ehlinin seyr adını da verdiği sefer, dört türdür.¹³²

Bu dört mertebe müridin tadrîcî olarak tırmandığı ve her yükselişte Allah Teâlâ ile kendi arasındaki hicâbların ortadan kalkmaya başladığı bir şekilde devam eder.¹³³

Seyr-i ilallâh: Nefsin menzilinden kalp menziline, Hakk’a doğru, eşya ve maddeye karşı duyulan ilgiyi gidererek O’na doğru manen yürümektir.¹³⁴ Seyr-i ilallâh ilmî bir harekettir. Sâlik bu seyir sayesinde basit bir ilimden, üstün ve şerefli olan ilme, ondan da “vâcibü’l-vücûd”un ilmine ulaşır. Bu ilim, mümkinat ilmi sâlikin gönlünden tamamen silindikten sonra meydana gelir ki bu hâle de “fenâfillâh” ismi verilir.¹³⁵

Fenâfillâh, tasavvufta insanın maddî varlığından sıyrılarak Hakk’a ulaşması; kulun, nefsin haz ve arzularından geçerek daima içinde kendini yok ettiği yüce varlıkla meşgul olması anlamına gelir. Fenâ hâli, kulda beşerî arzuların değil, ilâhi iradenin tesirli ve hâkim olması durumudur. Fenâfillâh terimi ise; kulun kendi varlığından geçerek Allah’ta yok olması anlamına gelir.¹³⁶

Seyr-i fillâh: Allah’da seyir, Allah’ın ahlâkıyla ahlâklanmak suretiyle Hak’da Hak ile yolculuktur. Bu yolculuğa “bekâbillâh” adı da verilmiştir.

Seyr-i maallâh: Allah ile beraber seyir, zahir ve batın ikiliğinden ve kayıtlarından kurtulmakla ulaşılan velilik makamıdır. Bu mertebede ikilik yoktur.

---

¹³² Öztürk, **a.g.e.**, s. 115-116

¹³³ Eraydın, **a.g.e.**, s. 318

¹³⁴ Akay, **a.g.e.**, s. 422

¹³⁵ Eraydın, **a.g.e.**, s. 318

¹³⁶ Akay, **a.g.e.**, s. 139

Seyr-i anillâh: Allah ile Allah'tan seyir, Hak'tan halka, insanları irşad için dönmektir. İlk iki seyir ile velilik, son iki seyir ile de irşâd makamına erişilir. Manevî yol alışla ilgili olarak bu dört mertebeyi bitirmeye seyr ü sülûku tamamlamak denilir.¹³⁷

Gel ey âşık kabûl it bu fenâyı

Fenâdan maşşûd onı bulmaq beķâyı

(3/1)

Beri gel t̄alib isen rāh-ı H̄aķķ'a

Oķu bu defteri ehl-i yem̄in ol

(4/4)

“Bâṭın göziyle dü cihānı seyr eyleye ve her mevcūdātın aynunda H̄aķķ'ı tecellî eylesiz añā ayn-el ḳalb dirler imdi ey t̄alib-i faķr u fenā insān olana farz ve vācibdür ki kendü merātini bile ve p̄irlerũn yoluna vara ve özũn bile ve bed fi'lerden özũni şaķuna zirā bed fi' ll insanda olmaz küfr ehlinde olur.”

(7a/5-9)

Gel ey âşık bulam dirseñ ḫayātı

Gidedur küfrü dilden Nūḫ-ı necātı

(5/1)

Oķu ḫaṭṭ-ı ḫuṭuṭun defterini

Göresin ' ayn ile esmā'-ı zātı

(5/2)

¹³⁷ Akay, a.g.e., s. 422

Arıt Qā' be-i qalbūñ pāk-bāz ol
Süre gör aradan Lāt ü Menātı
(5/3)

Ṭavāf idüp oqu elḥamdülillah
Yedi āyet şıfatuñ ümmehātı
(5/4)

Vīrānī Abdāl Alī'nün sāyesinde
Muīn eyledi her müşkilātı
(5/5)

“Fenādan liqa'dur ve liqa'dan beqādur ve beqādan murād Ādem'dür ve Ādem'den murād kendi zātını bilmekdür.”

(8b/11-12)

“Ḥaqq'ı göreyim dirseñ cānla başdan geç arada senlik ve benlik qalmaya Ḥaqq daḡı zāhir ola ta ki bī-şübhe ve bī-tereddüd Ḥaqq'ı öz zātuñda müşāhede idesin.”

(9a/11-13)

“İnsān-ı beşeriyetden arınup masivāyı terk idüp özünü rūḡ-ı izāfiye erişdüre ve rūḡ-ı izāfī gürūh-ı nācīdür ve gürūh-ı nācī evliyādur ve daḡı gürūh-ı evliyā andan ma'lūm olur kim bu dört eczā'yı kendüde yaḡşı eylemiş ola ve cemi'-i masivāyı ṭama'yı ve hevā'yı nefsi kendüden reddeylemiş ola ta kim ol kimse insān nedür ve şeytān nedür ve anı bile andan rūḡ-ı izāfiye qadem başa gürūh-ı nācī ve gürūh-ı evliyādan ola.”

(15a/2-8)

Gel beri iste cemāl-i ḥāzreti
Keşreti ref‘ eyle iste vaḥdeti

(17b/1)

“Maḳām-ı keşret benliḡi terk eylemekle gider ve benlik dünyāyı terk eylemekle
gider imdi dünyāyı terk eyle bāluñı perk eyle.”

(17b/2-3)

“Ṭālibūñ diḡḡati ve pīrlereñ ināyeti ve erenlereñ himmeti irişmeyince velāyet
sırrını görmek mümkün deḡıldür.”

(22a/3-4)

Ol ki ister pīrleri biñ cānla
Ṭālib iken āḡıbet üstād olur

(23/2)

Lām-elifden arşı seyrān eyledüm
Ḥaḡḡ’ı buldum cismimi cān eyledüm

(24/1)

Ne felek burcunda ḡurdum ḡaymemi
Taḡta ḡıḡdum aḡlı sulṡān eyledüm

(24/2)

Kāf ü nūn emrinde ḡıldum meskeni
Dile geldüm nuṡḡumı kān eyledüm

(24/3)

Keşti-i Nūh ile gezdüm ser-te-ser
 Heft deryā seyr-i ummān eyledüm
 (24/4)

Men Virānī Abdāl ġarībüm şāhumūñ
 Şükr ü minnet dilde mihmān eyledüm
 (24/5)

Özüñ pāk eyleyüb gir rāh-ı aşğa
 Haķīkat-i cān dilden Ca' ferī ol
 (28/2)

2.2.6.4. Zikir:

Zikir; anmak, hatırlamak demektir. Allah'ın adını kalpte ve dilde devamlı olarak anmaktır. Zikir sayesinde sâlik daima Allah ile birlikte olur, kalbi sükûnet bulur. Sâlik'in seyr ü sülûku zikirle gerçekleşir.¹³⁸

“Elhâmdülillahdan murād Teñriyi anmakdur ve Teñriyi anmağdan murād bilmekdür.”

(1b/4-5)

Virān Abdāl şükr kııl Haķķ'a her dem
 Gözüñle gördüñ uş āl-i abāyı
 (3/5)

¹³⁸ Torun, a.g.e., s. 398-399

“Gümān şirkdür ve şirk murdārdur ve murdāruñ namāzı ve niyāzı maḳbūl deġildir.”

(5b/1-2)

“Kelime-i şehādet küfr üzerine ġalib olmuşdur imdi ḳanı Alī’ye ikrāruñ ve Muḫammed’e şehādetuñ ve Ḥaḳḳ’a baḳmañ ve āl ü evlāda nāz ü niyāzuñ nice edā olsa ḳaçan ki bilmezsin aşl-ı kâinat nedür ve ol āşluñ tekażāsı nedür imdi aşl-ı kâinat Ḥaḳ’dur ve illâki Ḥaḳ Muḫammed Alī’dür ve evlādını bilmekdür ve anlaruñ tekażāsı üzre olmaḳdur.”

(29b/7-12)

“Bir kere elhamdülillāh deyüb el yüze sürüb Ḥaḳḳ’a şükr ü senā eylediġün gibi Ḳur’ān-ı azīm fi’l-cümle vücūda gelüb ḥaṭṭ tam olur.”

(35b/6-7)

Virānī Abdāl niyāzı şükr içinde

Görür her dem ider secde vişāli

(22/5)

Eġer olmaḳ dilersen ümmet-i ḥāşş

Niyāz-mend ol āl müdām abāya

(27/2)

2.2.6.5. Erkansızları Edepleme:

Tarikatte en büyük suç; tarikatten dönmedir. Bunun cezası oldukça aġırdır. Dönerler hiçbir zaman necat bulmaz ve kıyamet gününde yüzü kara olur. Bu sebeple tarikatte *gelenin malı, dönenin başı gider* düsturu hâkimdir.¹³⁹

¹³⁹ Torun, a.g.e., s. 404

“Her kimüñ âşağı a‘ zâsı yumşak olsa anuñ gözi katı ve yüzi bek ve sözi bed olur imdi ğafil olma ol şâh-ı velâyetüñ sözini şândırma kırma eğer bende-i âl merdâne iseñ ve eğer bende-i âl mervân iseñ lâ‘ net cân-ı hab̄isiñe var nefsinüñ hevâsunda gez madem ki ömrüñ âhire irer gördigüñden qorqmayasun zîrâ kim erenler buyurmuşlardır: Kân iden gelsün sözüñüz şayandıran gelmesün imdi erenlerüñ sözünü şayandıran ol kimselerdür ki evliyâ dergâhuna gelür ikrâr virür evliyâyâ bendeyim dir ve tâc ve post ve hırka ve fakruñ libâsunı egnine alır ve bâşına tıraş terk ü erkânı kabûl eyler andan döner ol tâcla ve ol post ve hırka ve erkânla zinâ ve livâta eyler ve yalan söyler ve ben ehl-i fakrım dir ve münâfiklık ve fitnelik kezzâblık eyler.”

(17b/6-18a/2)

“Bir kişi fakr da‘ vâsı kılsa ma‘nîsinde bulunmasa teberrâ ol yalancıya müstaḥakdur.”

(41a/10-11)

Lâ‘ net olsun ol Yezidüñ¹⁴⁰ cânuna

Alduğı hem şatduğı dükkânuna

(21/1)

“Ey tâlib-i fakr ü fenâ bu ne ḥayâldür ki evvel gelesin fakr ü fenâ oldum diyesin sonra dönesin v’Allahi ve billâhi dönme ki lâ‘ nete müstaḥak olursın bî-şekk ve bî-şübhe şöyle bildiysen zîrâ pîrlar kıdeminde baş koyup ve ikrâr idüp sonra dönene lâ‘ net-i firāvân ve bî-kıyasdur ve dağı dönmeyüb sikke-i şifât altında olup ve yine tâlib-i dünyâ olur isen ve kendü hevâsında olan bî-şübhe şeytân-ı lâin kendüsidür lâ‘ net cânına zîrâ pîrlar buyururlar: Gelme gelme dönme dönme gelenüñ mâlı ve dönenüñ başı

¹⁴⁰ **Yezîd**, Emevî Devleti’nin kurucusu Muaviye’nin oğludur ve Kerbelâ faciasını meydana getirmiştir. Bu kelime bir hakaret ya da küfür olarak kullanılmıştır. Ethem Ruhi Fırlalı, **Çağımızda İtikâdi İslâm Mezhepleri**, Selçuk Yay., İst., 1980, s. 200

didükleri şıfâtdur şıfâtuñ tebdîl iderler zîrâ kim yalancınıñ yüzi dönmüşdür niçün ki ikrârı yoqdur ve îmânı yoqdur.”

(41b/5-14)

“Bir gün ola ol lûţfla alduguñ emâneti isteyeler ve istemek oldur ki cemî‘-i pîrler geldiler bir cübbeden baş gösterdüler tarîkat-i evliyâ üzerine yürüdiler nehy eyledüklerinden yoqlandılar ve emr eyledüklerinden dönmediler sülûk-ı evliyâdan yüz döndürmediler menzîle irdiler fi ‘l-cümle haqîkatlerin cân eylediler.”

(44b/1-5)

2.2.6.6. Tarikatlerle İlgili Maddî Unsurlar:

2.2.6.6.1. Hırka:

Pir emaneti olarak algılanan ve tarikata girenlere ya da tarikat yolunda belli aşamalara varanlara özel törenle giydirilen, önü açık, düğmesiz, yakasız, kollu, geniş ve topuklara kadar uzanan bir giysidir. Hırka giymek tabiri; bir dervişin hırka kuşanarak aşamasını yükseltmek, bu yolla aşamasının gereği görevler için icazet, yetki almak için kullanılır.¹⁴¹

“Faqr iki kışımdur biri yoqdur faqrdir ve biri lâ-ihtiyâc olur ya‘nî bir loqma ve bir hırka ve kefâf-ı nefis için yiyecek ve üşümeyecek kadar giyecek lâzumdur zîrâ İbrâhim Edhemün¹⁴² kerem-i lûţfundan bir söz söylenür ki ma‘lûm erenlerdür kaçan bir pâre yama bulsa hırkasuna yamamağa bir yere atar imiş halkuñ arasına üç gün anda durur imiş andan varur görür imiş eğer kimse almadıysa alurmuş hırkasuna yamarmış.”

(4b/11-5a/2)

¹⁴¹ Esat Korkmaz, **Ansiklopedik Alevilik-Bektaşilik Terimleri Sözlüğü**, Kaynak Yay., İst., 2003, s. 198

¹⁴² **İbrahim Edhem**, Belh şehrinde dünyaya gelmiştir. Bir melikin oğluyken tâcı tahtı terk edip, tasavvufî hayatı tercih etmiştir. Eraydın, **a.g.e.**, s. 64

“Erenleruñ sözini şayandıran ol kimselerdür ki evliyâ dergâhuna gelür ikrâr virür evliyâyâ bendeyim dir ve tâc ve post ve hırka ve fakruñ libâsunı egnine alur ve başına tıraş terk ü erkânı kabûl eyler andan döner ol tâcla ve ol post ve hırka ve erkânla zinâ ve livâta eyler ve yalan söyler ve ben ehl-i fakrım dir ve münâfıklık ve fitnelik kezzâblık eyler.”

(17b/13-18a/2)

2.2.6.6.2. Tâc:

Sûfilerin ve bilhassa şeyhlerin başlarına giydikleri yün veya dülbendden dolama serpuştur. Dilim sayısı tarikatlere göre değişmektedir. Bektaşî tâcı on iki dilimlidir.¹⁴³

“Bir kişi özüni rûh-ı Muhammed Alî’ye yetirmese fuqarâ’yım dediği ve tâc ve post giydiği taqlîdâne olmuş ola.”

(5a/10-12)

“Erenleruñ sözini şayandıran ol kimselerdür ki evliyâ dergâhuna gelür ikrâr virür evliyâyâ bendeyim dir ve tâc ve post ve hırka ve fakruñ libâsunı egnine alur ve başına tıraş terk ü erkânı kabûl eyler andan döner ol tâcla ve ol post ve hırka ve erkânla zinâ ve livâta eyler ve yalan söyler ve ben ehl-i fakrım dir ve münâfıklık ve fitnelik kezzâblık eyler.”

(17b/10-18a/2)

“Bir kişi bunlaruñ evlâdı kimdür bilmesese be bunlaruñ tarîkûñ görmese ve erkânı üzere olmasa ve fakrın kabûl kılmasa ve dostuna dost ve düşmânına düşmân olmasa ve cânını ve başını ve dünli hâlimânesini bunlaruñ aşkına teveffîla eylemesese tâc ve post ve celle ve faşıla vaşiyet cemî’ idüp benimdür dise be benlikden arınmasa ve özüni Muhammed Alî evlâdınıñ kulu ve qurbânı olmasada fuzûlluk eylese imâmlaruñ

¹⁴³ Torun, a.g.e. s. 410

işledüğün işlemese ve ʔarīkat-i Ca' fer-i Şādık erkānına ʔail olmasa ve anuñ faʔrını görüb ol faʔra özüni virmese içi ʔoʔtolu şekklidür ve hilʔatde eşekdür.”

(28a/5-13)

2.2.6.6.3. Post:

Tarikat yolunda, yolda bir aşamayı, bir makamı simgeleyen ve seccade olarak algılanan, pirin, dedenin ya da babanın oturduğı tabaklanmış tüylü deridir.¹⁴⁴

“Bir kiři özüni rūḥ-ı Muḥammed Alī’ye yetirmese fuʔarā’ yım dediğı ve tāc ve post giydüğü taʔlīdāne olmuş ola.”

(5a/10-12)

“Post ve ʔırʔa ve faʔruñ libāsını egnine alur ve bāşına tıraş terk ü erkānı ʔabül eyler andan döner ol tācla ve ol post ve ʔırʔa ve erkānla zinā ve livāta eyler.”

(17a/14-18b/2)

“Post ve celle ve faşıla vaşıyyet cemī’ idüp benimdür dise be benlikden arınmasa ve özüni Muḥammed Alī evlādinuñ ʔulı ve ʔurbānı olmasada fuʔüllük eylese imāmlaruñ işledüğün işlemese ve ʔarīkat-i Ca' fer-i Şādık erkānına ʔail olmasa ve anuñ faʔrını görüb ol faʔra özüni virmese içi ʔoʔtolu şekklidür ve hilʔatde eşekdür.”

(28a/8-13)

2.3. AHLĀK:

Sosyal düzeni ayakta tutan birtakım prensipler vardır ve bu prensipler, toplumun geleceğı sağılıklı bir şekilde gidişini, ferdin bu toplum içerisinde huzurlu bir hayat sürmesini gaye edinmiştir. Bu prensiplerin kabulü veya reddi istikametine göre fert, huzur veya huzursuzluk duyar. Ferdin bu durumu topluma da yansımaktadır. Allah’ın

¹⁴⁴ Korkmaz, a.g.e., s. 361

övdüğü ahlâk, peygamberlikle birlikte “Ben güzel ahlâkı tamamlamak üzere geldim” diyen Hz. Muhammed ile tamamlanmış ve kemale ermiştir. İslâm inancı, güzel ahlâkı ve ahlâklığı sever.¹⁴⁵

2.3.1. Haya, Edeb:

Haya: Utanma duygusu, sıkılma; ar, namus anlamlarına gelir ve daha çok Allah korkusu ile günahlardan kaçınma anlamıyla kullanılır.¹⁴⁶

Edeb: Terbiye, iyi tutum, huy ve davranış, incelik anlamlarına gelirken tasavvufta Hakk’ın rızası bulunmayan her çeşit işten el çekmek, kulluğun hakikatini kavramaktır.¹⁴⁷

“Ṭarīqat edeb üzeredür ve edeb göz üzeredür ve göz daḥı on bâbdur ve üçinci ma^ç rîfetdür ve ma^ç rîfet amel üzeredür ve amel kulaḥ üzeredür ve kulaḥ daḥı on bâbdur ve dördüncü ḥaḳîqatdür ḥaḳîqat hayâ^ç üzeredür ve hayâ^ç daḥı burun üzeredür ve burun daḥı on bâbdur pes imdi azîz-mend bir kişide ilm olmasa edeb olmaz ve edeb olmasa amel olmaz amel olmasa hayâ^ç olmaz ve hayâ^ç olmasa âdem olmaz ve âdem olmasa ḥöd-ḥayvân nâṭıḳdur zîrâ kim ilm amel üzeredür ve amel edeb üzeredür ve edeb hayâ^ç üzeredür ve hayâ^ç insân üzeredür ve insân îmân üzeredür.”

(40b/4-12)

Edebsiz âdemüñ olmaz îmânı

İçinde toptolu şekkün gümânı

(20/1)

¹⁴⁵ Torun, **a.g.e.** s. 423

¹⁴⁶ Akay, **a.g.e.**, s. 179

¹⁴⁷ Akay, **a.g.e.**, s. 109

Ḥayā'sız olanuñ yanına varma

Ḳulaḳ tutup işit iş bu beyānı

(20/2)

“Ṭālīb-i faḳr ü fenā bir kişide ilm olmasa ve amel ve edeb ve ḥayā' olmasa ol kişinüñ ḥayātına ve erkānına ve pīrine ve pis ḳademine şad-hezar lâ' net olsun ki ben abdālam diyüp da' vā urup da' vāsında bulunmayan kişinüñ cān-ı ḥabişine ve nāmına lâ' net hezār-bār zīrā yalancılardur.”

(41a/4-8)

2.3.2. Mürüvvet, Yiğitlik:

Mertlik, yiğitlik, cömertlik, iyilikseverlik; insanlığın gereği olan şeyleri yapmak, güzellik ve hayır ile ilgili şeyleri almak ve zillet getirecek hallerden sakınmaktır.¹⁴⁸

Geçüb nefsiñden idrāḳ eyledüñse

Ki kimdür mürüvveti çok Murtażāyı

(3/4)

Yüri merdāne-veş pāk ü mücella

Şaḳm dil virme gel kevn ü mekāna

(9/4)

“Şāh-ı velāyetüñ sözini şāndırma ḳırma eğer bende-i āl merdāne iseñ ve eğer bende-i āl mervān iseñ lâ' net cān-ı ḥabişine.”

(17b/8-10)

¹⁴⁸ Akay, **a.g.e.**, s. 339

Bu Virānī Abdāl Alī'ye hāk-i pāy
Yüz sürüb baş endürür merdānına

(21/5)

Dilimde tesbīhim merdān olupdur
Sücūdum sâcidüm insân olupdur

(30/1)

2.3.3. Hıyanet- Emanet:

Hıyanet; hainlik etmek, ahde ve emanete sadık kalmayarak zulüm yapmaktır. Hıyanet hıran ve kinden meydana gelmiştir.¹⁴⁹ Para, mal vb. gibi şeyler maddî; sır, görev, Allah'ın insana bağışladığı akıl, zekâ, ilahi emirler de manevî emanetlerdir. İslâm emaneti korumayı, ehline vermeyi Müslümanlık alâmeti sayar.¹⁵⁰

Kim ki āl ü evlāda hıyānet eyledi

Feūlaiķe hūmūz zālimun

(15/4)

“Eşya'da kudret var ammā kuvvet yok ve şifāt var ammā zāt yok gümān var imān yok ve sermāye var alet yok hıyānet var emānet yok imdi ey t̄alib-i faķr ü fenā kudret özündür özüni p̄irlere vir ta ki kudret kuvvete iriše ve bir daķı şifāt özündür özüni p̄irlere vir ta ki şifāt zāta mazhar düşe ve bir daķı gümān benlikdür benliķi kıotar ki gümān imāna havale ola ve bir daķı sermāye özündür özüni p̄irlere vir ta ki ālet ele gire ve bir daķı hıyānet fi' lūndür fi' lūni tarķ eyle ve daķı imāmet özündür özüni p̄irlere vir emānetini istiyene virmiş olasin pes imdi eķer bir hāl üzere özüni p̄irlere virdūn ise saādet idi topını meydandan apardıysan ve ālem-i rabbānī olduñ ve emānete hıyānet

¹⁴⁹ Torun, a.g.e. s. 425

¹⁵⁰ Akay, a.g.e., s. 114

eylemedüñ ve eğer bu hâlde özüñi p̄rlere virmedüñse toprak başuna senüñ emānete hıyānet eylemiş olursuñ.”

(43b/9-44a/6)

“Ḳudret p̄rlerden saña emānetdür eğer ol emānete taşarrufāt eyleyüb hıyānet eylemeyüb p̄rlere özüñi tapşurduñsa nūr-i Ḳudret Ḳuvvetine irişdi ve zātla şifāt bir olup tecellī eyledi ve gümān gitdi ve benlik sürüldi ĩmān zuhūra geldi ve sermāye uşlandı ve alet ele girdi ve hıyānet münhezim oldu ve emānet ıssına değdi pes eğer bu nev‘īyle şifāti zāta ve zātı şifāta mir‘āt düşüb emāneti Ḥaḳḳ‘a virdüñse yüri var ğam yime.”

(44a/7-14)

2.3.4. Yalan-Ahde Vefâ:

Yalan, hakikatin aksi olan asılsız söz veya iştir. Hazreti Peygamber, yalanı münâfıklığın başlıca niteliklerinden biri olarak saymıştır. İslâm’a göre yalan haramdır.¹⁵¹ Ahd, müridin tarikata girerken mürşide verdiği sözdür.¹⁵²

“*Elestü bi-Rabbiküm* demende iḳrār bu idi kim Ḥaḳ nedür bāḫıl nedür ve Muḥammed nedür ve Alī nedür ve bunlaruñ ĩl ü evlādı kimdür ve faḳr ve erḳānı nicedür ki anuñ üzerine perestiş ide ta ki Ḥaḳḳ‘ı bāḫıldan fehm ve idrāk eyleyeler ve eğer bu iḳrārı yerine getürmeyeler yalancı olalar Ḳavlühü Ta‘ālā *İlla lā‘netallahi ale‘l kazıbın* pes ma‘ nāsı budur ki Teñrinüñ lā‘neti yalancılar üzerine

Yalancı ādemüñ olmaz ĩmānı

İçinden gitmeyince heb gümānı”

(2b/2-9)

¹⁵¹ Akay, **a.g.e.**, s. 503

¹⁵² Korkmaz, **a.g.e.**, s. 20

“Kim ki teveffilâ olmadı yalancıdur ikrârı yokdur bu cemâle ve bu kemâle her kimüñ ikrârı yokdur imâni yokdur imâni olmayan münâfıkdur.”

(9a/4-6)

“Tâcla ve ol post ve hırka ve erkânla zinâ ve livâta eyler ve yalan söyler ve ben ehl-i faqrım dir ve münâfıklık ve fitnelik kezzâblık.”

(18a/1-2)

“İsterseñ maqşûd hâşıl eyleyesin hayâl-i hamdan kesil ve gönül âyînesini sil yalan söyleme şâfî olsun dilândan olma.”

(22b/3-5)

“Mücerred olmaz da'vâ-yi faqrıdır yalancıdur ve hem faqr ü fenâ olmaz ve beka bulmaz ve özünü pîrlere qademünde hâk-i pây eylemez.”

(24a/8-9)

“Evlâd-ı Alî'den yeg mi olduñ dürlü dürlü abâlar ve qabâlar ve maqbûblar ve maqbûbeler ve aqçeler pullar tutarsın ve yine bu kadar qabaqatler ile ehl-i tarîkim ve ehl-i faqrım dersen yalan söylersin ve kezzâplık eylersin yüzüñ qaradır.”

(28b/6-10)

“Qâfir oldılar dağı yalan tutdılar âyetlerimizi şunlar od issiyeleridür ve ânlar od içinde idi qalusarlardur.”

(29a/11-13)

“Ben abdâlam diyüp da'vâ urup da'vâsında bulunmayan kişinüñ cân-ı habişine ve nâmina lâ'net hezâr-bâr zîrâ yalancılardur pes Hâk sübhanehü ve Ta'âlâ kelâm-ı kadîminde buyurdi: *Fe menifera alallahil kezibe min ba'di zalike feülaike hümüz*

zālimūn pes bir kiři faqr da' vāsı kılsa ma' nisinde bulunmasa teberrā ol yalancıya müstahakktur.”

(41a/6-11)

Şol kişiye hem dağı lā' net olur

Kim ki varur ol yalancı yanına

(21/2)

Ta ezelden ahd imiş ahd bildim

Şanı şol ahd lā' net ol peymānına

(21/3)

“Yalancınınuñ yüzi dönmüşdür niçün ki ikrārı yoğdur ve imānı yoğdur.”

(41b/13-14)

“Pirler nuşku yalan söylemez zira pirler yalancı değildir ğafil olma ve ğafil yürime.”

(42b/2-3)

“Haş Ta'alā anların gönüllerin mühürlemiştir andan ötürü ki yalan söylediler.”

(45b/6-7)

2.3.5. Kemlik (kötülük)-İyilik:

“Haş Ta'alā bir kimseye zulm eylemez her kişi kendüyine kendüyine eyler pes bir kişi kendüye zulm eylese ol zālimdür.”

(21a/11-12)

“Men cae bil ḥāseneti fe lehu aṣru emṣaliha ve men cae bis seyyieti fe la yücza illa miṣleha ve hüm la yuzlemun.”

(16b/8-9)

Yukarıdaki ayette, kim Allah huzuruna iyilikle gelirse ona getirdiklerinin on katı verilecektir. Kim de kötülükle gelirse o sadece getirdiğinin dengi ile cezalandırılacaktır denilmiştir.

2.3.6. Gıybet, Bühtan-Ayıp Örtme:

Gıybet, birinin ardından onun saygınlığını, değerini, toplum içindeki yerini sarsacak söz söyleme, bu yolla araya geçimsizlik sokma anlamına gelmektedir.¹⁵³

Bühtan, olmayan kusurları bir kişiye yakıştırmaktır. Gerek gıybet ve gerekse bühtan İslâm'da büyük günahlar arasında sayılmaktadır.¹⁵⁴

Murtāzāya her kim ikrār eylemez

Uş ṣehādet bil aña bühtān olur

(13/2)

“Nefsün hevāsından ve ṭama‘ından ve ğıybetinden ve hırşdan ve adāvetden ve kibirden ve kīnden ve ḥasedden ve ḥulk-ı avāmdan ve almağdan ve şatmağdan ve fenā mülkünün fi-l-küll lezzetinden baīd ol eğer isterseñ maḳşūd ḥāşıl eylesin.”

(22b/1-3)

2.3.7. Kin, Gazab, Öfke-Afv, Hoşgörü, Şefkat:

“Anlar incidürler Teñriyi ve Resūlini ya‘nī ki sözlerine i‘timād eylemezler.”

(17a/11-12)

¹⁵³ Korkmaz, a.g.e., s. 152

¹⁵⁴ Torun, a.g.e. s. 427

Her kim tutar anlara buğzla kin
Olmadı ol nār-ı dūzahdan emīn

(16/1)

2.3.8. Kibir-Tevazu:

Kibir, büyükleme ve gururla nefsin tutsağı olma durumudur.¹⁵⁵ Şeytan da kibiri yüzünden lanetlenmiştir.

“Bir kişinūñ içinden gümānı gitmese ol kişinūñ ĩmānı dürüst olmaz ve ĩmānı dürüst olmadığından andan ma‘lūm olur ki ehl-i nefis olur kendü hālin görmez ve ehl-i tama‘ olur ve dünyāyı karnuna koysañ toymaz ve dağı ehl-i tekebbür olur.”

(2b/9-12)

“Haqq’ı inkār eyleyen ehl-i nefis olur gözi görmez ve ehl-i tekebbür olur ve kulağı işitmez ve ehl-i tama‘ olur sözünü yabana harc eyler imdi ādemūñ nefsi gözine bağludur ve gözi kulağına bağludur ve kulağı tekebbür olmasına bağludur ve tekebbürlüğü tama‘ gına bağludur ve tama‘ sözine bağludur zīrā kim bir kimsenün gözi bir nesneyi görse nefsi galabe eyler tekebbürlük zuhūra gelür ve tama‘ ziyāde olur ve söz söyleyüb anu ister eğer virmezse ol kimseye hased idüp tekebbürlük eyler pes her kimde tama‘ olsa nefsi hazırdu ve tekebbürük dağı hazırdu cemī‘ yaramaz amel bu iki nesneden binā‘ olur Kavluhü Ta’ālā: *Ve kane minel kāfirin* pes şeytan gibi kāfir oldı.”

(2b/15-3a/15)

---

¹⁵⁵ Korkmaz, a.g.e, s. 259

“Ehl-i āhîret olan kişide nefis olmaz ve dahî ʔamaʕ olmaz ve dahî tekebbürlük olmaz işte bu merâtib ve bu şîfât ehl-i fakırdan izhâr olur zîrâ fakır olan aşîklar ʔalib-i dünyâ olmaz ve ʔalib-i dünyâ olmayan ʔamaʕ kılmaz ve ehl-i nefis olmaz ve tekebbürlük dahî eylemez.”

(3b/9-13)

2.3.9. Hırs, Tamaʕ - Kanaat:

Hırs, sonu gelmeyen arzu ve istek, bir şeye aşırı derecede düşkünlüktür. İslâm'da Allah'ı, O'nun koyduğu kanun ve hükümleri bir yana bırakabilecek ya da buna yol açacak derecede olan mal ve mevki düşkünlüğü gibi aşırı arzu ve tutkular, doğru ve makul sayılmamıştır. Sadece hayırlı işlerde, dine aykırı olmayan, şiddetli isteğin duyulması tavsiye edilmiştir.¹⁵⁶

Kanaat ise elindekiyle yetinmek, kısmetine razı olmak, Allah'ın verdiğiyle idare edebilmektir. Güzel ahlâkın göstergesidir.¹⁵⁷

“Ehl-i nefis olur kendü hâlin görmez ve ehl-i ʔamaʕ olur ve dünyâyı ʔarnuna ʔoysañ ʔoymaz.”

(2b/11-12)

“Ehl-i ʔamaʕ olur sözüni yabana ʔarc eyler imdi âdemün nefsi gözine bağıludur ve gözi ʔulağına bağıludur ve ʔulağı tekebbür olmasına bağıludur ve tekebbürlüğü ʔamaʕ gına bağıludur ve ʔamaʕ sözine bağıludur zîrâ kim bir kimsenün gözi bir nesneyi görse nefsi ʔalabe eyler tekebbürlük ʔuhûra gelür ve ʔamaʕ ziyâde olur ve söz söyleyüb anu ister eğer virmezse ol kimseye ʔased idüp tekebbürlük eyler pes her kimde ʔamaʕ olsa nefsi ʔazırdur.”

(3a/1-9)

¹⁵⁶ Akay, a.g.e, s. 185

¹⁵⁷ Akay, a.g.e, s. 247

“İmdi ehl-i āhiret olan kişide nefis olmaz ve daḥı ṭama‘ olmaz ve daḥı tekebbürlük olmaz işte bu merātib ve bu şıfāt ehl-i faḫrdan izhār olur zīrā faḫr olan aşıklar ṭālib-i dünyā olmaz ve ṭālib-i dünyā olmayan ṭama‘ kılmaz.”

(3b/9-13)

“Ḥazret-i şāh-ı velāyet emīrū’l-mü’minīn Alī İbn-i Ebā Tālib şalavātullahi ‘aleyhi’s-selāmuñ namāzını kılmamışdur zīrā iki etmeḡi yādına ḫalduḡıçün imdi var fikr eyle.”

(4a/13-15)

“Pīrler anuñ için buyururlar kim: Bir kişi özüñi rūḫ-ı Muḫammed Alī’ye yetirmese fuḫarā‘ yım dediḡi ve tāt ve post giydüḡi taḫlīdāne olmuş ola dirler imdi ey ṭālib-i faḫr u fenā pes yōri eyle anāşır-ı muḫtezāsınca ḫanā‘ at daḥı irseñ şeḫavetdür şeḫavet.”

(5a/10-13)

“Ve hidāyet bākīdür ve daḥı ḫaf ḫanā‘ atdur ḫanā‘ at ehl-i faḫrundür zīrā resūl ‘aleyhi’s-selām buyurmuşdur: *El ḫanā‘ atü kenzün leyufta* imdi bil ki ḫanā‘ atdur ve riyāzetdür ki ḫanā‘ atdur ve bir daḥı rā revādur ehl-i faḫre ol ḫanā‘ at kendüye nāzil eyleye zīrā Resūlu’llah buyurur: ḫanā‘ at Ḥaḫḫ’uñ gizli gencidür pes imdi ḫanā‘ at Ḥaḫḫdur Ḥaḫḫ’ı baḫıldan icrā‘ eylemek farz ve hem vācibdür kimuñ üzerine ehl-i faḫrūñ üzerine zīrā da‘ vā-yı faḫr bunlarda miḫmāndur imdi ey cān-ı cihān ḫanā‘ at iki kışımdur biri vardur ki yimez ḫaḫḫ yüzine şıfāt şatar ve illāki damaḡında dünyā muhabbeti küllīdür ve bir kısmı daḥı vardur ki kefāf-ı nefsinı virür ammā cihānı bir pula şaymaz nefsinden ve ṭama‘ indan fi’l-cümle ḫālinden ḫanā‘ at eylemişlerdür imdi ḫanā‘ at budur ki Resūlu’llah ‘aleyhi’s-selām buyurmuşdur: *Ḥubbu’d-dünyā re‘sin küllī ḫaḫḫetin ve terkid dünyā re‘sin küllī ibadetin.*”

(5b/4-6a/1)

“Gürüh-ı nācī evliyādur ve daḥı gürüh-ı evliyā andan ma‘lūm olur kim bu dört eczā’yı kendüde yahşi eylemiş ola ve cemī‘-i masivāyı ṭama‘yı ve hevā’yı nefsi kendüden reddeylemiş ola.”

(15a/4-6)

“Ṭālīb-i faḫr-i fenā cedd ü cehd eyle nefsüñ ve ṭama‘ıñ hevāsundan kendi zātuñı pāk eyle.”

(15b/6-7)

“Nefsüñ hevāsından ve ṭama‘ından ve ğıybetinden ve hırşdan ve adāvetden ve kibirden ve kīnden ve ḥasedden ve ḥulk-ı avāmdan ve ālmaḫdan ve şatmaḫdan ve fenā mülkünüñ fi-l-küll lezzetinden baīd ol.”

(22b/1-3)

“Dünyā benimdür dirseñ nefsüñe uyarsan ve ṭama‘ eylesen onı bu iki nesne ile onı daḥı vücūd bulırsın bu iki nesneyi her kimde görürsen ol zikr olunan onı daḥı anda mevcūddur imdi muṭlaḫ şeytān bilüp teberrā olunan ol kimse nedür imdi bu on iki faşlı ḫatlı eylemek dilersen nefsinüñ hevāsundan geç ve ṭama‘ daḥı eyleme ta ki bu on nesne daḥı vücūd bulmaya.”

(22b/7-11)

Ṭama‘ ḫılma bu dāmuñ dānesine

Ki o düşmeye varlıḫ ḫānesine

(23b/8)

Kimde vardur şöhret ü hırş ü ṭama‘

Lā‘ net anuñ dem-be-dem erkānına

(21/4)

“Ehl-i ʔamaʕ ve ehl-i dũnyā p̄irler ile āşina olmaz imiş z̄irā kim ya p̄irler ya dũnyā gerekdür iki ʔarpuz bir ʔoltuğa şıgmaz.”

(42a/11-13)

“Avret ile oğlan dũnyā ile ilāh görür ve ʔamaʕ ile cemʕ olur şehvet dağı bunlar ile ğalib olur.”

(49a/4-5)

2.3.10. Hased:

Hased, başkasında olan nimetlerden huzursuz olan kişinin bundan üzüntü duyarak onda olan nimetin gitmesini istemesidir.

“Bir kimsenün gözi bir nesneyi görse nefsi ğalabe eyler tekebbürlük zuhūra gelür ve ʔamaʕ ziyāde olur ve söz söyleyüb anu ister eđer virmezse ol kimseye ʔased idüp tekebbürlük eyler.”

(3a/5-8)

“Nefsün hevāsından ve ʔamaʕ indan ve ğıybetinden ve ʔırşdan ve adāvetden ve kibirden ve k̄inden ve ʔasedden.”

(22b/1-2)

2.3.11. Hırsızlık, Hile-Helal Kazanç:

Hırsızlık, kendine ait olmayan bir şeyi habersizce almaktır. İslâm, hırsızlığı kesin bir dille yasaklamış ve hırsızlık yapanlara ceza verilmesini emretmiştir.¹⁵⁸

¹⁵⁸ Akay, a.g.e., s. 185

“Tālib-i fakr ü fenā ehl-ullah ve ehl-i āhîret andan ma‘lûm olur ki lâ-ihtiyâc olur kefâf-ı nefsinden ğayrı bir nesne için varup kimseye tenezzül eylemez.”

(3b/6-8)

“Alî evlâdınıñ kulu kurbânı oldur ki cihânı fi’l-cümle ateşe yaqsalar içinde bir pâresi olmaya ve bir dağı budur ki kefâf-ı nefsinden ğayrı bir habbe kabûl eylemeye.”

(28b/1-3)

2.3.12. Buhl (hisset, cimrilik)- Sehavet(cömertlik, kerem):

Buhl, bahillik, cimrilik; fakirlik korkusu, mala karşı aşırı sevgi ve nefiste meydana gelen aşırı büyüme hırsının sonucudur.¹⁵⁹

“İbrâhim Edhem’ün kerem-i lûtfundan bir söz söylenür ki ma‘lûm erenlerdür kaçan bir pâre yama bulsa hırkasuna yamamağa bir yere atar imiş halkuñ arasına üç gün anda durur imiş andan varur görür imiş eğer kimse almadıysa alurmuş hırkasuna yamarmuş.”

(4b/14-5a/2)

“Hulk-ı avâmdan ve almağdan ve şatmağdan ve fenâ mülkünün fi-l-küll lezzetinden baîd ol eğer isterseñ maqşûd hâşıl eyleyesin hayâl-i hamdan kesil ve gönül âyînesini sil yalan söyleme şâfî olsun dilândan olma ehl-i bahîl.”

(22b/2-5)

“Hağ sübhânehü ve Ta’âlâ bir bağçe mişâli bezemişdür ve kendi kerem ve lûtfundan bu bağçeyi ol iki cihân güneşi Muhammed Muştafâya ihsân eyledi.”

(27b/13-15)

¹⁵⁹ Torun, a.g.e., s. 432

“Pīrl̄er lūtf ü keremīnden bu ḥaḳīre gōsterdiler ve bildürdiler bed fi‘l ve ehl-i ṭama‘ ve ehl-i dūnyā pīrl̄er ile āşina olmaz imiş.”

(42a/10-12)

2.3.13. Zīnâ- Pâk-dâmenlik:

Zīnâ, en ağır suçlardan biri durumunda bulunan, cemaatten kovulmaya sebep olan, evlilik bağlantısı dışındaki cinsel ilişkidir.¹⁶⁰ İslâmda bir hadisin haber verdiği gibi göre fiili zinadan başka göz zinası, dil zinası, el zinası gibi çeşitli şekilleri de mevcuttur. Bir de erkek erkeğe zina şekli olan livata vardır ki bunu da İslâm kesinlikle meneder.¹⁶¹

“Baīdsiz gelür misiz er oğlanlara şehvetden yaña ya‘nī livāṭa eylemeğe avratlardan arıḳ bilün ki siz ol ḳavmisiz bilmezsiz ya‘nī cāhilsiz Ḥaḳdan ve kendüleriñüzden ğafilsiz.”

(22b/13-23a/1)

Kimde vardur şehvet hırş emel

Ma‘nīde insān deĝil ḥārcīdür

(17/4)

“İrāde ikidür biri dil ile ve biri gönül ile irāde götürendür pes imdi irāde gönül ile getüren andan ma‘lūm olur ki fānī cihānuñ içinde hiç andan ğayr-i murādı yoḳdur hemān hu hu evlād-ı Alī’dür ve dil ile irāde getüren andan ma‘lūm olur ki şūretün bezer ve şaḳalın düzer ve bıyıĝuñ bozar ve şaluna şaluna gezer ve oğlan avret ve dūnyāya muḥabbet zāhiren şifātatında ma‘lūm olur pes bilindi ki evlād-ı Alī’ye ne ḳadar meyl ü muḥabbeti vardur pes imdi ḳul iki şulṭāna ḳul olmaz.”

(48b/3-9)

¹⁶⁰ Korkmaz, a.g.e., s. 459

¹⁶¹ Torun, a.g.e., s. 433

“Şeyfān deyu geliri üç kısımdur biri avret ve biri ođlan ve biri dūnyā muħabbetidür.”

(48b/12-13)

“Avret ile oğlan dūnyā ile ilāh görür ve ʔama^c ile cemi^c olur Őehvet dağı bunlar ile ğalib olur gel imdi özüñi bunlardan pāk eyle ve özüñi pīrler Ɣademinde ħāk eyle ve evlād-ı Alī aşƔına sineñi Ɣāk eyle.”

(49a/4-7)

Ɣulak ʔut sözüñ ey cān beri ol

Hevā^c -yi nefis ü Şehvetden geri ol

(28/1)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TRANSKRİPSİYONLU METİN

DERKENAR

İş bu kitabda icrâ' olunan taşhîhât-ı evâil cemâzi-yel-evvel 1045 tarihi ile müverrih bir nüsha ile muqabele olunduğunda yapılmışdır 28 Şa'bân 1222 Cum'a şabahi.

FAKR-NÂME

/ 1b / Hazâ risâletü Vîrânî Dede Kaddesa'llâhu Sırrehu'l-'azîz

(2) BİSMİLLÂHİ'R-RAHMÂNİ'R-RAHÎM

(3) Elhamdülillâhi Rabbü'l- âlemin imdi ey tâlib fazl-ı Hâk elhamdülillâh (4) dan murâd Teñriyi anmakdur ve Teñriyi anmaqdan murâd bilmekdür eğer Teñriyi (5) bilmek dilerseñ özüne nazâr eyle zîrâ kim özüni bilen Hâk'ı bilür (6) ve özüni bilmeyen Hâk'ı bilmez ve Hâk'ı bilmeyen didâra irmez ve didâra irmeyen (7) hayvândur pes hayvân olanlar ol kimselerdür ki maqâm-ı fakr (8) dan bî-haberlerdür pes imdi ey tâlib her kim ki bu fakruñ iktizâsı ne ise (9) ve ânı bilmese ol kimse mürşide irmemişdür ve mürşide irmeyen Hâk'ı (10) bilmemişdür ve Hâk'ı bilmeyen Muhammed'i bilmemişdür ve Muhammed 'aleyhi's-selâmı bilmeyen Alî Raziya'llâhuanhı (11) bilmemişdür ve Alî keremallâhü vechi bilmeyen mülhiddür imdi ey tâ

/ 2a / lib Hâk didükleri Muhammed ve Alî'dür zîrâ kim Hâk bunlardan âşikâ (2) re oldı imdi fehm ve idrâk eyle bu fakr-nâmenüñ hakikatini ve mahiyetini eğer âdem iseñ ve eğer hayvân iseñ var imdi otuñ ota (3) zîrâ kim bu hikmete ve bu kudrete âdem olan ir (4) işür hayvân olan varur otun otlar zîrâ kim Hâk sübhânehu (5) ve Ta'âlâ bu on sekiz biñ âlemi yoqdan var eylediği zamanda (6) bu on sekiz biñ âlemin içinde on sekiz kez yüz biñ (7) maḥluqat var eylemişdür imdi her birinüñ damağına bir lezzet ve bir (8)

çeşni ve bir hikmet ve bir kudret virmişdür imdi (9) âdem olana farz olan budur kim Hakk'ı bile

1

Şi'r

(1) Gel ey mü'min biri farz-ı Hudâdur

Hakk'ı bilmek çü kavlı-i Muştafâdur

Hakk'ı bilmek dilersen bil Alî'yi

Oğu ilmüñ kapısı Murtaẓâdur

Hasandur hem Hüseyinem Abidinem

Gözim nûrı İmâm Bâkır Baqadur

Beri gel Cā'fer Qāzım Rızāya

Taqīye vir özüñ lâtif –saḥâdur

(5) Nâkî Askerî Şehâ Mehdīyyi Hâdi

Olupdur ey Virâni ol sañâdur

/ 2b / imdi Hakk Ta'alānuñ muradı bu idi kim silliyete bunu itmām eylemişdi kavline kul oldur (2) kim bu cihāna niye gelmişdür anı bile ve isteye bula zīrā kim *Elestü* (3) *bi-Rabbiküm* demende ikrār bu idi kim Hakk nedür bāṭıl nedür ve Muḥammed nedür ve Alî (4) nedür ve bunlaruñ āl ü evlādı kimdür ve faqr ve erḳānı nicedür (5) ki anuñ üzerine perestiş ide tā ki Hakk'ı bāṭıldan fehm ve id (6) rāk eyleyeler ve eğer bu ikrārı yerine getürmeyeler yalancı ola (7) lar Qavluñu Ta'alā *Lā'netellahi alel kazibın* pes ma' nāsı budur ki Teñgr (8) inüñ lâ'neti yalancılar üzerine

Beyt

Yalancı âdemüñ olmaz ĩmānı

İçinden gitmeyince heb gümānı

imdi bir kişinüñ içinden (10) gümānı gitmese ol kişinüñ ĩmānı dürüst olmaz ve ĩmānı dürüst olmadığın (11) dan andan ma' lūm olur ki ehl-i nefis olur kendü hālin görmez ve ehl-i tama' (12) olur ve dünyāyı karnuna koysañ toymaz ve dağı ehl-i tekebbür olur değme (13) sözi işitmez pes imdi her kimde bu üç dürlü nesneyi görürsen (14) muṭlađ şeytān gibi merdūd-ı ezeli ve mağbūn idi oldu zīrā kim (15) Ḥaqq'ı inkār eyler ve dağı Ḥaqq'ı inkār eyleyen ehl-i nefis olur gözi

/ 3a / görmez ve ehl-i tekebbür olur ve kulağı işitmez ve ehl-i tama' (2) olur sözüni yabana ĥarc eyler imdi âdemüñ nefsi (3)gözine bağludur ve gözi kulağına bağludur ve kulağı tekebbür olma (4) sına bağludur ve tekebbürlüğü tama' ğına bağludur ve tama' sözine (5) bağludur zīrā kim bir kimsenün gözi bir nesneyi görse nefsi (6) ğalabe eyler tekebbürlük zuhūra gelür ve tama' ziyāde olur (7) ve söz söyleyüb anu ister eđer virmezse ol kimseye (8) ĥased idüp tekebbürlük eyler pes her kimde tama' olsa (9) nefsi ĥazırdur ve tekebbürük dağı ĥazırdur cemī' yaramaz (10) amel bu iki nesneden binā' olur Qavlühü Ta'ālā *Ve kane minel kāfirin* (11) pes şeytan gibi kāfir oldu

2

Şi'r

(1) Şeha her isimde var bu üç ĥaşlet

‘ Aleyh-il-la' nedir olupdur pür adāvet

Yedi kez sandurupdur nuṭk-ı Ḥaqq'ı

Anuñ boynuna geçdi toğı lā' net

Dolaşmadı dağı ol kavm-i adūdur

Muīndür ki gösterür şekāvet

Bu üç nesne ile zāhir olupdur

Alī'nün āline dürlü haķaret

/ 3b / (5) Vīrānī kıl teberrā kimde görsen

Bu üç fi'li odur ehl-i hıyanet

(2) imdi Haķ birdür ma' būd birdür maķşūd birdür eđer Haķdan ğayrı (3) bir nesneyi maķşūd idinsen ma' būdun oldur ve her neyi ma' būd (4) idinseñ maķşūdun oldur pes Resūl 'aleyhi's-selām buyurur *Küllī ma' būd maķşūd ve küllī maķşūd ma' būd* pes imdi bu hadīsdan murād her ne maķşūd idinsen ma' būdun oldur ve her ne ma' būd idinseñ maķşūdun oldur pes imdi Haķdan ğayrı bir nesne dağı (5) istemek revā değıldür zīrā *Ķavlühü Ta'ālā Ve kane minel kāfirin ya' nī* (6) kāfirlerden olur imdi tālib-i faķr ü fenā ehl-ullah ve ehl-i āhīret (7) andan ma' lūm olur ki lā-ihtiyāc olur kefāf-ı nefsinden ğayrı (8) bir nesne için varup kimseye tenezzül eylemez međer ki ma' rīfet-ullāh ola zīrā kim (9) ehl-ullāh ehl-i ma' rīfet ve ehl-i āhīretdür imdi ehl-i āhīret olan (10) kişide nefis olmaz ve dağı tama' olmaz ve dağı tekebbürlük olmaz işte (11) bu merātib ve bu şīfāt ehl-i faķrdan izhār olur zīrā (12) faķr olan aşıklar tālib-i dünyā olmaz ve tālib-i dünyā olmayan (13) tama' kılmaz ve ehl-i nefis olmaz ve tekebbürlük dağı eylemez imdi beri gel (14) ey tālib qarındaş faķruñı yād kıl ve özüñü ābād kıl sen seni dil-şād kıl (15) ve cismini bünyād kıl pes imdi ey tālib-i faķr ü fenā eđer sen seni bünyād ideyim dirseñ

/ 4a / bir mürşide iriş kim anda bu üç kaķaķat olmaya ta ki maķşūdunı (2) bulasun ve cismini bünyād kılasun ve sen seni dilşād kıla (3) sun ve özüñü ābād kılasun ve faķruñı yād kılasun zīrā kim (4) faķr maķāmı bir maķāmdur ki İmām Ca' fer-i Şādık Tarīķatnāmesinde (5) buyurur ki Faķruñ cāmı Muħammed Alī'dür imdi ey aşık u sādık Muħammed Alī Haķdur zīrā (6) biri nebiyy-ullahdur ve biri veliyy-ullahdur pes imdi ne

ma' nâdur ki (7) Hâkdan kaçasın gel beri kaçma Hâkdan zîrâ Hâkdan kaçan kâfir olur bî-dîde olur zîrâ her kim Muhammed (8) Alî'ye kim ki ikrâr eylemedi anuñ Hâk'ında buyurur Kavluhü Ta'âlâ (9) *Vettekun nâralletü üddet lil kâfirin* ma' nâ budur ki şaşınuñ (10) ol oddan kim yer kılındı kâfirler için imdi ey t̄alib-i fakr ü (11) fenâ bu hikmetüñ âşlunı bileyim dirseñ ehl-i inkâr olma (12) zîrâ kim bir kişi fakr olmasa ve hâlet-i nez' ya uğrasa ya'nî (13) ölse imânsız gider bî-şübhe ve bî-gümân zîrâ ol hâzret-i şâh-ı velâyet (14) emîrî'l-mü'minîn Alî İbn-i Ebâ Tâlib şalavâtullahi 'aleyhi's-selâm anuñ namâzını kılma (15) mışdur zîrâ iki etmeği yâdına kalduğün imdi var fikr eyle

/ 4b / ve bu sözi zikr eyle eğer ikrârıñ varsa ol Hâzret-i Şâh-ı (2) Şâhen-Şâha zîrâ kim hiç kimse Hâk'a irişmez ta delili pîrler (3) olmayınca imdi pîrler ehl-i fakrdur

3

Şi'r

(1) Gel ey âşık kabûl it bu fenâyı

Fenâdan maşşûd onı bulmağ beğâyı

Kimüñ kim yokdurur fakr-ı resûli

Muħakkağ görmez ol hür-liğayı

Ki bunda kör olan ânda dağı kör

Oliserdür gümânsuz bil burayı

Geçüb nefsiñden idrâk eyledünse

Ki kimdür mürüvveti çok Murtažâyı

(5) Vîrân Abdâl şükr kıl Hâk'a her dem

Gözünle gördün uş âl-i Âbâyı

(9) imdi ey t̄alib-i faqr u fenā Ḥaḳ tebārek ve Ta'ālā fuḳaradan iẓhārdur z̄irā kim (10) bir ehl-i d̄unyāya ilhām-ı rabbānīden veyahud irşād-ı p̄irlerden ḳalbine feyz (11) irişse ehl-i faqr olur pes vay saña kim faqrden ḳaçasın ve ehl-i d̄unyā olasın ve ammā faqr (12) iki kısımdu birini yoḳdur faqrdu ve birini lā-iḥtiyāc olur ya' nī bir loḳma (13) ve bir hırḳa ve kefāf-ı nefis için yiyecek ve üşümeyecek ḳadar (14) giyecek lāzumdur z̄irā İbrāhim Edhemūn kerem-i lūḫfundan bir söz sö (15) ylenür ki ma' lūm erenlerdür ḳaçan bir pāre yama bulsa hırḳasuna

/ 5a / yamamaḡa bir yere atar imiş ḥalḳuñ arasına üç gün anda durur imiş (2) andan varur görür imiş eḡer kimse almadıysa alurmuş hırḳasuna yamarmış (3) ya Sultān-ı Cihān Seyyid Ğazi veya Ḥacı Bektaş-ı Veliyy rūḫ-ı Muḫammed Alī (4) ve cemī'ci erenler bir nūrdur ve bir zāt ve bir şıfāt ve bir ḫayāt ve bir memātdur (5) ve bunlaruñ cümlesi faqr u fenā gelmişlerdür imdi ey t̄alib-i faqr u (6) fenā erenler ölmez ve erenlere memāt irmez ve illaki mevt irse (7) tene irer rūḫa mevt irmez z̄irā ki erenleruñ rūḫı Muḫammed Alī'dür (8) ve erenler daḡı Muḫammed Alī'dür pes Muḫammed Alī ölmez z̄irā ki nūr-ı nübüvvet (9) ve nūr-ı velāyet mebrūd ve bir zātdur ve ol bir zāt-ı hidāyetdür ki bākīdür (10) ölmez pes imdi p̄irler anuñ için buyururlar kim: Bir kiři özüni rūḫ-ı (11) Muḫammed Alī'ye yetirmese fuḳarā' yım dediḡi ve t̄ac ve post giydiḡi (12) taḳlīdāne olmuş ola dirler imdi ey t̄alib-i faqr u fenā pes yörü eyle anāşır-ı muḳtezā (13) sinca ḳanā'at daḡı irseñ şeḳavetdür şeḳavet pes (14) imdi ey t̄alib-i faqr ü fenā faqr Ḥaḳdur z̄irā münezzeh ve müberrādur Ḳavlühü (15) Ta'ālā *Elḫaḳḳu mir rabbike fe la tekunenne minel mümterin* imdi Ḥaḳ dir ki

/ 5b / Ḳalabuñdan pes olma gümānlularundan z̄irā gümān şirkdür ve şirk (2) murdārdur ve murdāruñ namāzı ve niyāzı maḳbūl deḡildür z̄irā kim Ḥaḳ bir nūrdur (3) ve ol bir nūr-ı faqrdu ve daḡı fā fāildür ve fāil işledicidir (4) ve işledici hidāyetdür ve hidāyet bākīdür ve daḡı ḳaf ḳanā'atdur (5) ḳanā'at ehl-i faqrundur z̄irā resūl 'aleyhi 's-selām buyurmuşdur *El ḳanā'atü kenzün* (6) *leyufta* imdi bil ki ḳanā'atdur ve riyāzetdür ki ḳanā'atdur (7) ve bir daḡı rā revādur ehl-i faḳre ol ḳanā'at kendüye nāzil eyleye (8)

zîrâ Resûlu 'llah buyurur Ƙanâ'at Ƙaĥĥ'ıuñ gizli gencidür pes (9) imdi Ƙanâ'at Ƙaĥdur Ƙaĥĥ'ı baııldan icrâ' eylemek farz ve hem (10) vâcibdür kimüñ üzerine ehl-i faĥrũñ üzerine zîrâ da'vâ-yı faĥr bunlarda mihmândur (11) imdi ey cãn-ı cihân Ƙanâ'at iki kıısımdur biri vardur ki yimez (12) ĥaĥ yüzine şıfât şatar ve illâki damağında dünyâ muhabbeti küllîdür (13) ve bir kısmı daıı vardur ki kefâf-ı nefsinı virür ammâ cihânı bir pula şaymaz (14) nefsinden ve tama'ından fi'l-cümle ĥâlinden Ƙanâ'at eylemişlerdür imdi (15) Ƙanâ'at budur ki Resûlu 'llah'aleyhi 's-selâm buyurmuşdur

/ 6a / Ĥubbu'd-dünyâ re' sin küllî ĥaĥietin ve terkid dünyâ re' sin küllî ibadetin

4

Beyt

(1) Cihânun şür-ı şerrinden emîn ol

Sana direm sözüm işit şâĥın ol

Ƙanâ'at ĥıl ibâdet eyle her dem

Elin çek ĥayriden Ƙaĥĥ'a yaĥın ol

Eğer sözüm işidüp diñlemezsın

Yürı şeytân gibi ĥöd-bîn ü lâin ol

Beri gel tãlib isen rãh-ı Ƙaĥĥ'a

Oĥu bu defteri ehl-i yemîn ol

(5) Vîrânî ĥıl tevelli ĥândâna

Cemî' -i âşıkıar içinde mübîn ol

(7) imdi ey tãlib-i faĥr u fenâ her kim ki bu faĥrı ĥabûl eyleyüb libâsunı (8) egnine alup giydi ise aña vâcibdür ki bu faĥrũñ muĥtezâsı ne ise (9) anı işlemek gerek eğer işlemez

ise esfeldür ve esfel olacak bu şifâtdan (10) dūr olmak lâzım gelir imdi hayf değil mi ki âdem şifâtı iken (11) esfel şifât devr eyleyesin pes imdi nūr-ı hidâyetden zulmâte (12) düşmek revâ değildir âdem olana meğer âdem olmaya ezeli ve ebedi (13) esfel şifât ola zîrâ Acem erenleri buyururlar ki: Aşl-ı haṭâ (14) neguted imdi aşıl aşlını elbetde devr eyleyüp aşlını bulsa (15) gerekdür *Küllî şeyci yerciu ilâ ašlih* zîrâ kim cem^c-i eşyâ[’]nuñ rücû^c

/ 6b / insândur ve insânlığın fehm eylemese rücû^c-ı esfeldür gel imdi (2) ey ṭâlib-i dîdâr olan bil bu hikmetüñ aşlını nedür ki faḡr u fenâ olmayanda ne kuvvet-i zâhir vardur ve ne kuvvet-i (3) bâṭına vardur zîrâ zâhir bâṭınuñ âyînesidür ve illâ bir kişi (4) faḡr u fenâyı kabûl eylese ol pîrlerüñ ṭarîkatini kabûl eylemiş (5) olur ve pîrlerüñ ṭarîkatini kabûl eyleyen ehl-i kuvvet olur zahireñ (6) ve bâṭıneñ zîrâ pîrlerüñ ṭarîkati ehl-i kuvvetdür ol sebebdendür ki (7) İmâm Ca^c ferî Şâdık Ṭarîkatnâmesinde buyurmuşdur ki: Ṭarîkat Aḡ (8) deñize beñzer hem ummânı ve hem Ḳaradeñizi ḡarar zîrâ şerî^cat^c ayn-ı haḡîḡatdür ikisi bir bâbdur (9) zîrâ bir kişi bir eve varmaḡ dilese ṭarîkatle varmasa ol evüñ (10) ḡapusunu bulamaz ol evden maḡsûdın alamaz yolunca giden (11) yorulmaz ve bir daḡı budur ki bir ṭâlib pîre irmişse (12) ammâ küllîyeñ pîrlerüñ ṭarîkatini taḡşîl eylemese pîrler aña ma^crîfet (13) ullâh göstermezler zîrâ ma^crîfetullâh baḡr-ı muḡîḡdür imdi fehm eyle (14) ve idrâk eyle ki cemî^c-i eşyâ[’] baṭın-ı âdemden zuhûra gelse bâb-ı ṭarîkatle (15) gelir zîrâ ki bir nuṭfe baṭın-ı Ḥavvâ^cya düşse bâb-ı şerî^cat dür ve ânadan

/ 7a / gelse bâb-ı ṭarîkatdür ve dünyâda dursa bâb-ı haḡîḡatdür ve dünyâdan (2) gitse bâb-ı ma^crîfetdür zîrâ ma^crîfet baḡr-ı muḡîḡdür (3) kenarına göz irmez imdi bir kişi ölse vücûd-ı binası yıkılır düşer (4) içinde olan varlığı kimse görmez mekânı ve duraḡı ḡandedür ol (5) kimse bilür ki âlem-i bâṭından gözi ola ve ol bâṭın göziyle dü cihânı (6) seyr eyleye ve her mevcûdâtın aynunda Ḥaḡḡ^c’ı tecellî eyleyesiz aña ayn-el ḡalb (7) dirler imdi ey ṭâlib-i faḡr u fenâ insân olana farz ve vâcibdür ki kendü merâtini bile (8) ve pîrlerüñ yoluna vara ve özüñ bile ve bed fi^cllerden özüñi şaḡuna (9) zîrâ bed fi^cll

insanda olmaz küfr ehlinde olur Hâk Ta'âlâ buyurur (10) *Vallahü la yehdil kavmel kâfirin* imdi Hâk toğrı yol göstermez kâfirlere

5

Şi'r

(1) Gel ey âşık bulam dirseñ hayâtı

Gidedur küfrü dilden Nûh-ı necâtı

Oķu haṭṭ-ı huṭuṭun defterini

Göresin 'ayn ile esmâ'-ı zâtı

Arıt Kâ' be-i ḳalbüñ pāk-bâz ol

Süre gör aradan Lât ü Menâtı

Ṭavâf idüp oķu elḫamdülillah

Yedi âyet şıfatuñ ümmehâtı

(5) Virân Abdâl Alî'nün sâyesinde

Muñ eyledi her müşkilâtı

/ 7b / imdi bir ḳavme Hâkdan inâyet olmasa ṭarîḳin görmez ve ṭarîḳin (2) görmeyen kördür ve dağı dünyâda kör olan âḫiretde dağı kördür zirâ (3) Cenâb-ı Hâk Ḳur'ânda buyurur *Ve men kane fi hazihı a'ma fe hüve fil ahıratı* (4) *a'ma* bunda kör olan ânda dağı kördür pes kör olan ne şerî'at (5) görür ve ne ṭarîḳat ve ne ma'rifet ve ne ḫaḳîḳat görür ne bilür (6) imdi bu dört ḳapuya gözin açmayan ve kendü menzilin ve merâtibin (7) görmeyen Hâk didârimı dağı görmez ve bunda varacaḳ menzilin (8) görmese âdem değildür âdem olmayan ḫöd-esfeldür imdi esfel (9) Hâk sözi işitmez Hâk sözünü işitmeyen erenler cemâlini görmez (10) ve görmeğe dağı murâd eylemez erenler cemâlini görmeyenden (11) ve irşâd olmayandan ne ḫâşıl pes anuñ bitdüği ne ola (12)

ve yetdüğü ne ola imdi ey fālib-i Hāḡ elḡamdülillah dimekten murād (13) budur eğer bildiñse ve eğer bilmediñse yüz biñ kere elḡamdülillah diseñ bir zerre (14) fāidesi yoḡdur bilesin olasin imdi imdi ey fālib-i faḡr u fenā ve bir daḡı budur kim Rabbü'l-ālemin dimekten (15) murād ālemler ıssı ve ālemler besleyici dimekdür imdi besleyiciden murād ālem-i aşıldur

/ 8a / ve aşıldan murād anadur ve anadan murād Fātiḡadur ve Fātiḡadan (2) murād ümmü'l-kitābdur ve ümmü'l-kitābdan murād seb'ü'l-meşānīdür ve seb' (3) ü'l-meşānīden murād yedi āyetdür ve yedi āyetden murād yedi noḡtadır (4) ve yedi noḡtadan murād elifdür ve bir elifden murād mecmū-ı kelām (5) ullahdur ve mecmū-ı kelām-ullahdan yüz on dört sūredür (6) ve yüz on dört sūreden murād altı biñ altı yüz altmış altı (7) āyetdür altı biñ altı yüz altmış altı āyetden murād on sekiz (8) biñ ālemdür ve on sekiz biñ ālemden murād Ādem'dür ve Ādem'den (9) murād Muḡammed Alī'dür ve añlarıñ āl ü evlādlarıdur ve evlād-ı Alī'nün (10) zāt-ı şānını fehm ve idrāk eylemekdür *Ve le ḡad kerramna beni ādeme* anların (11) şān-ı şerefine gelmişdür zīrā ki cemī'-i ulūmun bābı Alī'dür (12) ve şehri Muḡammed 'aleyhi's-selāmdur ḡalennebiyyi 'aleyhi's-selām *Ene medinetü'l* (13) *-ilm ü Alīyyü bābhā* imdi bir kişi Alī'ye irmese Muḡammed'i bilmez ve Muḡammedi (14) bilmece ilmüne ālim olmaz ve ilmüne ālim olmayan kendini bilmez (15) ve kendüni bilmeyen evlād-ı Alī'ye iḡrārı yoḡdur pes ḡanedāna iḡrārı olmayan ḡazret-i Alī'yi sevmez

6

/ 8b /

Şi'r

(1) Murtażāyı sevmece bī-ḡadd lā' net eylerüm

Zālime lā' net olupdur uşte lā' net söylerüm

Murtażānuñ düşmāñına lā' netüm var şad-hezār

Lā' net-i Hāḡ lā' net-i Hāḡ bī-nihāye söylerüm

Murtazānuñ bendesiyim cānla dilden yaqın
Şānına taḥkik idüp dilde şehāded eylerüm

(4) Murtaẓāidür Vīrānī bi-nāzir ve bi-miṣāl

Şāh-ı Hāydar māḥ-ı Hāydar uş hidāyet söylerüm

(5) pes imdi bu bāb o bābdur ki bāb-ı t̄ariḳatdūr ya‘ nī Alī’dür imdi bāb-ı (6) t̄ariḳatde bir kişi nāḳıṣ olsa ya‘ nī faqr olmasa fi’l merātib ḥāli (7) naḳıṣdur ki cāhildür

Beyt

Cāhil müşrik olupdur hayy değil
Bir ādı lā-şey‘dür anuñ şey‘ değil

(8) zīrā kim Resūl Ḥāzretini bilmeyen Alī’yi bilmedi ve Alī’yi bilmeyen Ḥaḳḳ’ı (9) bilmedi zīrā Ḥaḳ bāb-ı t̄ariḳatdūr imdi bāb-ı t̄ariḳat faqr u fenādur

Beyt

Her kim ki faqr olmadı māī-i ṭahūrı bilmedi
Ṭayyib ṭāhir olmadı yoğdur anuñ ṭahāreti

(11) Ol ma‘ nā budur ki faqr u fenādur ve fenādan liḳa’dur ve liḳa’dan (12) beḳādur ve beḳādan murād Ādem’dür ve Ādem’den murād kendi zātını bilmekdür (13) ve şifātını bilmekdür ve zāhirini ve baṭını bilmekdür zīrā ki Ādem secde (14) gāh-ı ālemdür pes Ḥāzret-i risālet buyurur *Ḳalbü’l mü‘minü (15) beytullah ḳalbü’l-mü‘minü arşullah ḳalbü’l-mü‘minü ḥazinetullah*

/ 8b-1 /

(ek bölüm)

(1) Murtaẓāyı sevmeze nice lā‘ net eylerüm

Zālime lā‘ net olupdur uşte lā‘ net eylerüm

Murtażâyı sevmeyen ҡande bulur ĩmānı dīni
Ol Yezīdin cānına lā' net beğayet söylerüm

Murtażānuñ düşmānuna lā' netüm var şad-hezār
Lā' net-i Haḫḫ' lā' net-i Haḫḫ' bī-nihāyet söylerüm

(4) Murtażāīdür Vīrānī bī-nāzīr ve bī-miṣāl

Şāh-ı Haḫḫar Māḫ-ı Haḫḫar uş hidāyet söylerüm

/ 9a / imdi ādemüñ gōñli bir şāf āyīnedür ve o āyīnenüñ ҡalbi bu cemālullahdur (2) ki arş-ullahdur ve ḫazinet-ullahdur zīrā secde-i ubūdiyyet ve perestiş (3) buñadur ki kā' betullahdur imdi bu kā' betullahı her kim ki tavāf eyleye (4) farz ve hem vācibdür ki cemī' varını yağmaya vire faḫr ü fenā ola imdi her kim ki (5) teveffilā olmadı yalancıdur iḫrārı yoḫdur bu cemāle ve bu kemāle (6) her kimüñ iḫrārı yoḫdur ĩmānı yoḫdur ĩmānı olmayan münāfiḫdur Ҷavluḫü Ta'ālā (7) *Lā'netallahü ale'l-ḫavmil münāfiḫin* pes bu iḫrār ile iḫrār mı eyledüm (8) dirsen lā' net iḫrāruña ve dīniñe ve ĩmānuña zīrā kim cemī' erenler ki gelmişlerdür (9) iḫrār ҡılmışlardur iḫrārlarına sābit olup cemī' varlıḫın teveffilā (10) eylemişlerdür cānla baş ḫarc eylemişlerdür nice nice imdi sen (11) daḫı Haḫḫ'ı göreyim dirseñ cānla başdan geḫ ārada senlik ve benlik (12) ҡalmaya Haḫḫ daḫı zāḫir ola tā ki bī-şübhe ve bī-tereddüd Haḫḫ'ı öz zātuñda (13) müşāhede idesin imdi ey ḫālib-i faḫr u fenā fehm ve idrāk (14) eyle ki Fātiḫatü'l-ḫitābuñ dört (15) ismi vardur ḫār-anāşır adedince biri Fātiḫatü'l-ḫitāb

/ 9b / ikinci Elḫamdülillāḫ, üçünci seb'ü'l-meşānī dördünci ümmü'l-ḫitābdur ki aşl-ı (2) kāinātdur ki ḫāk, bād, nār, āb dur ve bir daḫı budur kim Fātiḫatü'l-ḫitāb (3) yigirmi bir ḫurūfdur ki vech-i ḫavvā' da muayyendür Ҷavluḫü Ta'ālā (4) *Veḫ ḫūr ve ḫitābim meşḫurīn fi raḫḫin menşur* imdi ey ḫālib Haḫḫ'ı eğer (5) dilerseñ Haḫḫ Ta'ālānuñ zāt ü şifātını müşāhede eylesin (6) Ҷavluḫü Ta'ālā *Veḫḫūr rabbeke fi nefsike*

teğarruav ve hıyfetev ve dunel cehri minel ğa (7) filin pes Hax celle ve alā buyurur ki beni isteyen özünde ve nefsinde (8) istesün zīrā ḥadīs-i ḫudsīde buyurur *Men arefe nefsehu feḫad (9) arafe Rabbehü* pes imdi kendü nefsinden ğafil olan Haxdan daḫı (10) ğafildür ğafil ü ğaflet ḫöd-merātib ḫayvāndur pes ne (11) sebebden ādem iken ḫayvān olasin imdi ey āşıḫ-ı şādık bir nazār (12) eyle ki Fātiḫatü'l-kitāb yigirmi bir ḫurūfdur ki vech-i ḫavvā' da naḫş olmuşdur (13) zīrā Fātiḫa yedi āyetdür yedi ḫaṭṭ-ı ḫavvā' dur nicedür ki ümmü'l-kitābdur evvelā iki (14) ḫaş ve dört kirpik ve bir daḫı başda saçdur ki yedi oldu (15) ümmü'l-kitāb oldu adı imdi ey ṭālīb-i faḫr ü fenā bir daḫı bu kim Fātiḫatü'l-kitābda

/ 10a / yigirmi sekiz ḫurufuñ yedi ḫaṭṭı gelmemişdür imdi ḫavvā' nun vecinde ol yedi ḫaṭ gelmişdür zīrā ḫavvā' nuñ vechi yigirmi bir ḫurū (2) fla inşā'dur yedi ḫaṭṭı ḫaradur ve on dört ḫaṭṭı beyazdur zīrā ki (3) ḫaçan mevlūd anası ḫarnundan ālem-i fāniye müteveccüh eylese ol yedi (4) ḫaṭṭın ile şıfāt gösterür ki ḫara ḫaṭṭur ve on dört daḫı (5) beyaz anuñ muḫabelesinden dest-i ḫaṭṭ-ı hidāyet ile meşṭūr (6) ve mektüb olmuşdur imdi üç ḫurūf daḫı vardur elifde (7) fe sad da dal nunda vav imdi fehm eyle kim bu yigirmi dört ḫurūf (8) ḫavvā' nuñ o vechindedür kim ḫavlühü Ta'ālā *Leḫad ḫalaḫnel insane fiy aḫseni (9) taḫviymin* dir kim cemī' ilm-i ulūmuñ aşı ḫaḫīḫat bu yigirmi dört (10) ḫurūfdur kim ḫavvā' nun vechinde mektüb ve meşṭürdur ve cemī'-i (11) semāvāt ü zemīn bu yigirmi dört ḫurūfla binā' dur zīrā kim gice ve gündüz (12) yigirmi dört sāatdür leyl ü nehār bir an ve bir sāat ḫararı yoḫdur (13) şıfāt aḫsen-i taḫvīmi zikr eyley zīrā vech-i hidāyetdür imdi bu ṭafsīlden (14) şoñra sen daḫı kendü ḫilḫatüñ bilmek dilerseñ özüñi mürşide (15) vir tā saña ḫikmet-i hidāyet nedür anı bildüre zīrā bir ḫişi

/ 10b / kendü zātını bilmek mümkin degildür ta ki pīrlerden iḫsān olmayınca (2) bir ḫişi kendü ḫilḫat ilmine yol bulmaḫ ḫabil degildür zīrā ki (3) Resūl ḫazreti buyurur *Pīri men ḫudāyı men* imdi pīrler ḫudādur ḫişiye ikileyin (4) ālem-i anāşırdan birle yoḫururlar yeñiden binā' ururlar bāb-ı şerī'at ve bāb-ı (5) ṭarīḫat ve bāb-ı ma'rifet ve

bāb-ı ḥaḳīḳat ile ta‘mīr iderler el-ḳışsa (6) baṭn-ı Ādem’den geldügin gibi ikileyin seni zuhūra götürürler nitekim (7) bir kiři iki kez anasından gelmese ol kiři ādem olmaz zīrā kim biri zāhir (8) anasından gelmekdür ve biri pīrlerden gelmekdür imdi zāhir anasından (9) gelmek ālem-i beşeriyetdür taḳlīddür amma biri daḫı pīrlerden gelmekdür ki ālem-i ḥaḳīḳatdür taḥḳīḳdür (10) Ḳavlühü Ta’ālā *Allahü veliyyülleżine amenu yuḥricühüm minez zulūmati* (11) *ilen nūr* ya‘nī Ḥaḳ sübhānehu ve Ta’ālā buyurur Kim bir kiři anadan gelse zulmāt (12) nūrdur imdi pīrlere irse nūr-ı hidāyetdür ol zaman Ḥaḳ Ta’ālā ḳulunı (13) zulmāt nūrundan çıkarup nūr-ı hidāyete iḥrāc eylese (14) gerekdür ol zaman ol kimse ehl-i hidāyet olup zātını ve şifātını bilse (15) gerekdür.

/ 11a /

7

Şi‘r

(1) Her ne irdi pirlere ol nūrdur

Dört kitāb anuñ yüzinde meşūrdur

Uş sekiz cennet yüzine intizār

Seniñ ḥulḳun anunla meşūrdur

Kim ki virmez āl ü evlāda özüñ

Balı yoḳdur bir ḳurı zenbūrdur

Maḳşūda irmeyiserdür sonucu

Bu şifātda āḳıbet ol durur

(5) Ey Vīrānī ḳıl tevellā dāimā

Ḥanedāna çün saña destūrdur

(6)zīrā kim ālem-i süflīden ālem-i ulvīye tebdīl olsa gerekdür ol zaman (7) ol kimsenüñ ismi ve müstemiası arş-ı ālāya defter-i hidāyete ḳayd olsa (8) gerekdür imdi

bir kimsenüñ ismi defter-i hidāyete kayd u naqş olsa (9) ol kimse ehl-i hidāyetedür imdi vay saña kim pīrlər kimdür varada (10) bu hikmet nedür bilmeyesün ve beşeriyetden arınup insān olmayasun (11) bu cihāna gelmekden murādun nedür ve niye geldüñ bilür misün imdi bir kimsenüñ (12) ismi defter-i hidāyete naqş olmasa ol kimse Ādem olmaz ve Ādemzāde (13) degildür gerçi şūreti Ādem maānīde dīvdür pes dīv olan ehl-i (14) inkārdur zīrā ol kimse kim hāliš muhliš pīrlere kendü varunı (15) virmedi nefsi-hevāsunda zāhir-i pīrlər ile ve bātin-ı nefsi muqtezāsuncadur pes öyle olan ehl-i inkārdur

/11b/ ve ehl-i inkār olan hōd-muṭlaq kāfirdür Hāq sübhāne ve Ta'ālā buyur (2) muşdur *Ve kalelezine keferu etehtediye minellezine lā yehtedün* ma' nā budur (3) ki anlar kim kāfir oldılar ṭoĝru yol tutmadı ve kale daḡı ayıttı Anlar ṭoĝru yol (4) tutmazlar imdi bir kişi ṭoĝru yol ṭutmasa Hāqḡ'a irmez (5) ve Hāqḡ'ı bilmez Hāqḡ'ı bilmese cāhildür ve cāhil hāqḡında ḡazret-i risālet (6) buyurur *Eşşeyü şeyü velcāhilü la şeyin* imdi bir kimse cāhil olsa ya' nī Hāqḡ'ı bilmese ve Hāqḡ'ı ṭanımasa ol cāhildür imdi bu (7) eşyā'nuñ birisinden degildür ve bu eşyā'nuñ birisinden olmiyan (8) şeytāndur pes imdi şeytāna lā' net vācibdür

Cāhille şeytāna eyle lā' neti

Ger dilersen bulasın Hāq rahmeti

imdi ey ṭālib ehl-i bu hikmetüñ (10) ve bu ḡudretüñ aşlını bilen bildi ve bilmeyen cāhil ḡaldı imdi cehāletden (11) arınmayan şūrette ādem ma' nīde deyu şeytān oldı gel imdi cedd-i cehd (12) ile şıfātuñı zātuña mir'āt düşür ve aşlını yoḡsa soñra utanürsün ḡafil olma aşluñı yaḡşiden ṭañı tā hikmet-i (13) hidāyet nedür bilesün ve dīdāra vāşıl olasın imdi dīdāra vāşıl (14) olmaḡ dilersen faḡr u fenā ol ḡalāiḡden biri ol ḡavluḡu Ta'ālā *Ve la (15) terkenü ilellezine zālemu fe temessekümün nāru* ma' nāsı budur ki Ya cemāat-i fuḡarā-yi

/ **12a** / ʔarīkat veya ulumā-yi şerīʕat meyl eylemek zālimgere yaʕ nī dūnyā ardınca (2) yürüyüb dūnyāya muḥabbet idenlere tā kim cehennem āteşi sizi yaqmaya (3) imdi özüni Muḥammed Alīʕye irişdür zīrā kim faḫruñ cānı Muḥammed Alīʕdür (4) ve daḫı delīli pīrlerdür ve bir daḫı budur ki Fātiḫatüʕl-kitābuñ aşl-ı adedi (5) yigirmi sekiz ḫurūfdur insānuñ cemāli ve kemāli adedincedür zīrā kim (6) Ādemʕün vechinde yigirmi sekiz kitābet naşş olmuş ve hidāyet ile (7) meşūr ve mektūbdur ve bir daḫı lām-elifdür yigirmi ḫoḫuz ḫurūf olur ve ammā lam-elifün ḫaim-maḫāmı dört ḫurūf (8) vardur ki Zebūrʕda Tevrātʕda ve İncilʕde Ḳurʕānʕda mürekkebdür ol sebebden (9) Ādem ʕaleyhiʕs-selāmdur bu dört kitābuñ kemāl-i ḫudretine ve ḫikmetünüñ (10) nihāyetüne irişmüşdür anuñ çün ḫilḫatullah ve hidāyetullahdur imdi (11) ey pākīze zāt bir daḫı budur kim bir noḫta nuḫfe kim āta belinden ticāret eylese āna raḫmine yaʕ nī ki baḫn-ı Ḥavvāʕ ya teveccūḫ eylese (12) anda anı yedi kevākib terbiyye eyler tamam ḫoḫuz ay ḫoḫuz gün (13) ve ḫoḫuz sāat üzerinden geince her biri bir āy ḫük-m-i ḫükümāt (14) eyler tā yedi āy tamam olduḫda oḫlan daḫı tamam olur eḫer ol demde (15) icāzet ve ināyet ālem-i fāniye ticāret eylese ol yed āyuñ içinde

/ **12b** / oḫlan kemāle yeter ve eḫer ticāret itmeyüb ḫük-m-i ḫükümāt yine zūḫale dönse (2) bir āy daḫı zūḫal ḫük-m eyler andan nevbet müşteriye döner müşteri daḫı bir āy (3) ve ḫoḫuz kün ve ḫoḫuz sāat ḫük-m eyler müşteri der kim olur daʕ vet-i (4) icāzet birle ol oḫlanı ālem-i fenāya getirür andan oḫlanuñ vücūd-ı (5) ḫükimāti binā-yı Ḥavvā bile ḫaşr oldu ise ḫoḫuz āy tamām olıcaḫ (6) ālem-i fāniye sefer eyler ve eḫer vücūdı Ādemle binā oldu (7) ise ḫoḫuz āy ḫoḫuz gün ve ḫoḫuz sāatde dār-ı fenāya ticāret eyler (8) andan ol oḫlan ālem-i bāda ve ālem-i āba düşer aḫlar feryād eyler gözyaşı (9) revān olur andan ḫikmet-i hidāyet birle ol oḫlana bālīga biner andan (10) öküze biner andan pūşte-yi dehānında ol yigirmi sekiz ḫurūf müfredāt (11) adedince dendānesi saḫr olmağa başlar andan cemāl-i hidāyet (12) tecellī eyler ol yedi ḫaḫḫ adedince zīrā kim ol yedi ḫaḫḫ çār (13) anāşır birle müferrec olmuşdur imdi dört kez yedi yigirmi sekiz (14) ḫaḫḫ-ı hidāyetdür ki cemālinde ve dehānında ki dendānesi anuñ adedince (15) dür kim ḫikmet-i hidāyetdür andan kemāl-i ḫudret yedi yıl üzerinde devr

/ 13a / eyleyicek ol yedi yıl arasında âlem-i beşeriyette kesb olan dendânesi (2) dökereyn yine binâ olur tamâm yedi yıl dağı üzerinden devr (3) idecek bedr olmuş aya beñzer döner kuvvet-i kudret kendüye pinhân iken (4) peydâ olur imdi fehm ile yedi yıldız ve yedi ay ve yedi yıl ve yedi (5) dağı ol yıldur ki pinhân iken peydâ oldu tamâm zuhūr aded birle zâhir oldu

8

Şi'r

(1) Yedi yıldız yedi aydır yedi yıl

Yedi yıl dağı geçince ne olur bil

Uş kaçan on dörde irdi nev-civân

Coşa geldi ol sâat deryâ-yı nil

Mevc urup taşdı çokdur neden mezât

Âkđı ya' nî ğatm oldu âb u kil

Düşdi bir ateş hem ol dem ğâneye

Yandı ol dem ğalib oldu od u yel

(5) Gel Virâni sözine tutğıl kulak

Kim ne söyler işidesin mürğ-i dil

pes imdi ol dört yedi ki üzerinden devr eyledi anuñ adedince (12) dür kim ol yedi ğatı ki cemâlinde batn-ı Havvâdan kesb eylemişdi ve yedi yıl dağı (13) yedi on dört beyaz sâde ğatdur ve yedi dağı kemâl hikmetünden zuhūra (14) gelür tamâm yigirmi sekiz ğurûf Kelâm-Ullah adedüncedür kim mukattaâtda

/ **13b** / gelmişdür imdi fehm eyle ki Hâk sübhānehü ve tealā kelām-ı kadīmünde (2) buyurmuşdur *Ve alleme Ādeme 'l-esmā' i kullihā* o dağı esmā'-i küllī esmā'-i Hüsna (3) dur ki cemī' mevcūdātuñ zātı ve şıfātı āyīnesi Ādem'dür Ādem'i fehm eyle (4) ta ki Hâk sübhānehü ve Ta'alānuñ kelām-ı kadīmünden haberdar olasın (5) zīrā Hâk Ta'alā buyurur *Tā sīn mīm tilke ayatü'l-kitābi'l-mübın* ya'nī Hâk Ta'alā (6) bellü eyleyicidür şol kitābuñ āyetlerinde ta sin mim ya'nī şüret-i hikmetünü (7) imdi ey t̄alib-i faqr ü fenā *Men indehü* ümmü'l-kitābdan murād Ādem'dür ve Ādem'den (8) murād Hâkdur ve Hâkdan murād Muhammed Ali'dür ve anların cemālını ve kemālını (9) bilmekdür pes imdi Hâk'ın cemāl ve kemāl varlığı Muhammed Ali'dür zīrā (10) kim Hâk cemālinden ve kemālinden zühūra gelür imdi ey t̄alib Ādem-i (11) yahşiyi tañı ki öziñi fehm eylesin zīrā kim buyurur Hâzret-i risālet 'aleyhi's-selām *Men arefe nefsehu* (12) *fekad arefe rabbehü* imdi bir kişi nefsinı bildi Hâk'ı bildi ve eğer ihmāl idüp (13) bilmediyse Ādem ve ādemzāde değıldür pes zāhiren yer ve içer ve görür (14) ve söyler ve işidür ve diñler pes zāhir alır virür güler oynar (15) hayvān dağı yer içer gezer çağırır söyler işidür diñler alır

/ **14a** / virür güler oynar ve Ādem gibi cimā' dağı eyler işte hele ol hayvāndur (2) Ādem ise ādemdür hayvāna hayvān dirler insāna insān (3) dirler pes ya senüñ hayvāndan bir artıķ nesnen var mıdır pes imdi *Ve le kad* (4) *kerramna beni ādeme* āyeti hayvān haķķında gelmemişdür ādem haķķında gelmişdür (5) var imdi eğer ādem isen bu ma'nadan insāniyetini fehm eyle Qavlühü (6) Ta'alā *Ve in ted'uhüm ilal hūda la yesmeu ve terahüm yenzurune ileyke ve hüm la yübşirun* ma'nā budur ki añları (7) da'vet idüp toğrı yolu göstereñ hiç aşla işitmezler (8) zīrā şağırdurlar pes imdi ey mü'min yalvarsana nuķ-ı Hâkda (9) hilāf olmaz eğer hilāf olur dersen teberrāya müsteħaķ olursun imdi (10) ey t̄alib-i hūdā Hâk tealānuñ zātuna ve şıfātuna mazhar düşmek (11) dilersen bir mürşide iriş kim ol mürşid seni bir menzile irişdüre (12) amma sende dağı vaķt gerekdür kim ol pīrūñ nuķundan taşra (13) bir defne yere eylemeyesin ta ki ol pīrūñ seni menzileye menzil-i rüh-ı (14) hidāyete ulaşdura ve rüh-ı hidāyete ol

kimse ulaşur ki (15) p̄irinūñ yolunda cānla baş fedā' eyleye ki ol p̄ir anı bu üç rūḥla zinde

/ 14b / ide evvel rūḥ-1 nebātī ikinci rūḥ-1 ḥayvānī üçüncü rūḥ-1 cismānī (2) imdi bir kimse bu üç rūḥla zinde olduğun bilse ve bu üç rūḥla (3) zinde olmasa insān mertebesine vāşıl olmaz ve insān mertebesine (4) sine vāşıl olmayan rūḥ-1 insāniyye ḳadem başmaz ve rūḥ-1 insāniyye ḳadem (5) başmayan rūḥ-i izāfiyle zinde olmaz imdi evvelā nebātīdür ki bāb-1 şerī' at dūr şuya māildür ikinci rūḥ-1 ḥayvāndur ki bāb-1 tarīkatdür oda (6) māildür üçüncü rūḥ-1 cismānīdür ki bāb-1 ma'rifetdür yele māildür (7) dördüncü rūḥ-1 insānidür ki bāb-1 ḥakīkatdür toprağa māildür (8) ve beşinci rūḥ-1 izāfīdür ki gürūh-1 nācīdür imdi ey tālib-i (9) faḳr ü fenā bu beş rūḥun aşlı nedür ol fazl-ı Yezdān ve ol şāhib-i (10) te'vil-i Ḳur'ān ya' nī ḥazret-i Şāh-ı merdān biz bendesine böyle ma'lūm (11) eylediği şerī' at bir şudur ol şerī' at şuyuna yunmayan müslim (12) olmaz ve tarīkat bir ateşdür ol tarīkat ateşinde pişmeyen puḥte (13) olmaz ve ma'rifet bir yeldür ol yel esmeyünce şu aḳmaz ve od (14) yanmaz ve çiy pişmez ve eğer yel esmedi cemī' -i eşyā'nun dem-i nefesi (15) bağlanurdu ve Maḳalāt Ḥacı Bektaş Veli de buyurur ki: Eđer yel esmedi

/ 15a / dane şamandan arınmazdı ve ḥakīkat bir topraḳdur ve ol topraḳ (2) bu üç eczā'ya müvekkel olmasa insān beşeriyetden arınup masivāyı (3) terk idüp özünü rūḥ-1 izāfiye erişdüre ve rūḥ-1 izāfi gürūh-1 (4) nācīdür ve gürūh-1 nācī evliyādur ve daḫı gürūh-1 evliyā andan (5) ma'lūm olur kim bu dört eczā'yı kendüde yaḫşı eylemiş ola ve cemī' -i (6) masivāyı ḫama' yı ve hevā' yı nefsi kendüden reddeylemiş ola ta kim ol kimse (7) insān nedür ve şeytān nedür ve anı bile andan rūḥ-1 izāfiye (8) ḳadem başa gürūh-1 nācī ve gürūh-1 evliyādan ola zīrā kim ol şāhen-şāh (9) ya' nī Alī veliyy-ullah kendü kerem-i lūtfundan şad kelimesinden buyur (10) muşdur *Çend ü der bend ümid benzer ez fikri cihāngiz kime* (11) *gahet ecel ber ser tebazed nagihan* imdi ey aşık bu fānī (12) cihān-1 nāciyeden ümīd eylesesin uşte bir ān içinde ecl (13) dāmene taḫḳik bilür misün kim düşeceksin

Beyt

(14) Geç cihānuñ varlığından vaḥdete ir gör vişāl
Ta ki yüz göstere saña (15) ol ḳadīm-i Zü'l-celāl

/ 15b /

9

Şi'r

(1) Beri gel aç gözün cān-ı cihāna

Ḳulaḳ tıtma şāhā ğayrı lisāna

Sözüm Ḥaḳdur saña söyler zebānum

Ömür sermāyesin virme ziyāna

Oḳu ālemin kitabın añla zi-şān

Dilersen irmege sen cāvidāne

Yüri merdāne-veş pāk ü mücella

Şaḳın dil virme gel kevn ü mekāna

(5) Vīrānī Abdal sözine tıt ḳulaḳuñ

Dilersen irmege genc-i nihāna

(6) imdi ey ḫālib-i faḳr-i fenā cedd ü cehd eyle nefsün ve ḫama' in hevāsundan (7) kendi zātuñi pāk eyle gör zīrā kim Ḥaḳ sübhānehü ve Ta'ālā kelām-ı (8) ḳadīmünde buyurur
Ve le ḳad zerana li cehenneme keşiram minel cinni vel insi lehüm (9) ḳulubül la yefḳahune biha ve lehüm a'yünül la yübşırune biha ve lehüm azanül la (10) yesmeune biha ülaike kel en'ami bel hüm eḳall ülaike hümül ḡafilun (11) imdi Ḥaḳ Ta'ālā buyurur Cinden ve insden çoḒu cehennem için (12) ḫaḳ eyledüm ve daḫı anlara (13) gönül virdüm o gönül ile idrāk-ı Ḥaḳ itmediler fāniyle meşgul oldılar ve daḫı göz (14) virdüm o göz ile ḫarīk-i Ḥaḳḳ'ı görmediler ve daḫı ḳulaḳ virdüm ol ḳulaḳla ḫitāb-ı (15)

Ḥaḳḳ'ı işitmediler imdi anlar cehennem ilka'larıdır niçün kim Ḥaḳḳ'ı idrāk itmediler fāniyle meşğul

/ 16a / oldılar uşte onlar azğunlardır Ḥaḳdan ve kendülerden ğafillerdür ve dağı anlar (2) şundan ma'lūm olur ki ley ü nehār ṭālib-i dünyādurlar uşte Resūl hazre (3) ti bunların ḥaḳḳında buyurur *Eddünyā cifehün ve ṭālibühe kâzibün* uşte (4) ṭālib-i dünyā olanlar bî-şekk be bî-şübhe kelbdür zîrā kim murdār ile müsemməl bir arada (5) eğlenmez vay saña kim tüşünmüyorsun ammā için toptolu şirkdür (6) imdi şirk murdārdur ol murdārdan ārınmak dilersen evlād-ı Alî'nün (7) cānla bende-i ḥāk-i pāy o ol tā ki zāt-ı pāk olasin eğer olmazsañ Ḥaḳdan ve kendünden (8) ğafil olup ehl-i gümān olursın gümān ḥōd-ı bāṭıldur imdi Ḥaḳ sübhānehü ve Ta'ālā (9) buyurur *Ve kul cael ḥaḳḳu ve zeheḳal baṭil innel baṭile kane zehuḳa* buyurur kim Ḥaḳ (10) gelse bāṭil helāk olur ve illā kim bāṭil gelse Ḥaḳ gider imdi (11) Ḥaḳ helāk olmaz lākin bāṭil olduğı yerde Ḥaḳ durmaz zîrā kim her (12) şey' aşlı ile uçar pervāz ider kebüter bā-kebüter bāz bā-bāz

Beyt

Ḳamū eşyā'nun rücū yine aşlı

Budur nuṭḳun ezelde bāb-ı faşlı

(14) *Küllī şey'i yerciu ilā aşlih* imdi ey ṭālib-i faḳr u fenā bir dağı budur kim Ādem'ün vechinde (15) yigirmi sekiz kitāb dest-i hidāyet ile naḳş olmuşdur ve dört

/ 16b / ḥurūf dağı vardur lām-elifün ḳaim-maḳāmıdır pa ve ça ve ja ve ğa dür (2) bu dört ḥurūfdur ki Zebūr'da ve Tevrāt'da ve İncil'de ve Furḳan'da mürekkeb (3) olmuşdur ol otuz iki kelime-i kelāmuñ sırrıdır ve esrarıdır ki Ādem'ün vechinde idi (4) ḳudret-i ilāhī ile naḳş olmuşdur ve on dört ḥurūfla dağı kırk (5) altı ḥurūf olur ve dört çār-anāşır birle tamām elli ḥurūf olur noḳta (6) adedince elli noḳta elli vaḳt namāz adedinedür ki Mi'rāc gicesi (7) Ḥazret-i Resūl 'aleyhi's-selām hidāyetden farz

olmuştur bilmek ve bulmak ve kılmak gerektür pes ol demde Hâzret-i Resûl ‘aleyhi ‘s-selâm hürûfun ihdiyâtından didi kim elli vaktin (8) beş vaqde karar eyledi Qavlühü Ta’âlâ *Men cae bil haseneti fe lehu (9) aşru emşaliha ve men cae bis seyyieti fe la yücza illa mişleha ve hüm la yuzlemun* imdi beş vaqt namâz elli vaqt namâzuñ kaim-mağâmı olmuştur (10) bimek gerektür kim vech-i kerîm Âdem adedince Hâzret-i Resûl ‘aleyhi ‘s-selâm *Elif lâm mîm zalikel (11) kitabü la raybe fih hüdel lil müttekıyn* imdi ol pād-şâh kim bezl buyurur (12) *İnnallâhe* şol kitâbda gümân yoqdur ki anuñ içinde toğru yol (13) gösterür şaçıncılara imdi ol kitâb bu kitâbdur ki vech-i Âdem’dür her kim görmek (14) diler ğayr-i hayâli terk eylesün ve dağı yol didüğü şırâṭ-ı müstaḳımdır (15) ol dağı vech-i kerîm Âdem üzerinedür ol sebebden tâ kim Hâzret-i Resûl ‘aleyhi ‘s-selâm

/ 17a / buyurur *Raeytu Rabbi Leyletü’l Mirac fi ahsen-i suretâ* ve bir (2) dağı budur kim bu elli hürûfuñ dağı elli mebdē vardur aşl-ı adedince kim (3) şırâṭ-ı müstaḳım üstünden ubür eylesesün ol dağı yüz ḥaṭṭ-ı hidâyet (4) olur kaf ve’l-Ḳur’ân el-mecîd adedince o sebebden nedür ki yüz ki yüz dimişlerdür (5) nitekim Hâḳ Ta’âlâ buyurur *İnnellâhe rabbi ve rabbüküm fa’büduh haza şıraṭüm (6) müsteḳıym* imdi cemâl-i Âdem cemâl-i hidâyetdür Âdem’i yaḡşı tanı ki Allah (7) Muḡammed Alî’yi incitmeyesün ve sözlerine muḡâlefet eylemeyesün zîrâ Hâḳ (8) sübhânehü ve Ta’âlâ Kelâm-ı Ḳadîmünde buyurur *İnnellezîne yü’zunellâhe ve rasulehu (9) leanehümüllahü fid dünya vel aḡirati ve eadde lehüm azabem mühına* imdi iḡsân-ı (10) taḳvâyı inkâr eyleme kim cemâl-i hidâyetdür zîrâ kim Hâḳ sübhânehü ve Ta’âlâ (11) buyurur baîm anlar incidürler Teñriyi ve Resûlini ya’nî ki sözlerine i’timâd (12) eylemezler imdi ânlaruñ zâtuna ve şifâtuna iḳrâr eylemezler imdi ânlaruñ üzerine (13) Teñrinüñ lâ’neti vardur dünyâda ve âḡiretde ânlar için bıraklandı (14) azâb ḡâr eyleyici ḡârlıqdan murâd esfel-i sâfilîndür

Beyt

(15) Âdem iseñ düşme esfel şürete

Elde iken virme amân fırşate

/ 17b / Gel beri iste cemâl-i hazreti
Keşreti ref' eyle iste vahdeti

(2) imdi maḳâm-ı keşret benliği terk eylemekle gider ve benlik dünyâyı terk eylemekle gider imdi dünyâyı terk eyle (3) bâluñı perk eyle zîrâ kim hazret-i şâh-ı şâhen-şâha ya' nî İmâm 'Ali Mur (4) taẓa şalla 'llâhu 'aleyhi ve sellem kendü mübârek nuṭṭuyla buyurmuşdur kim *Hergiz* (5) *a'zâyı zebdest termest revân ân başed ħıre çeşm.....* (6) *revâ-yı bed zebâne* pes dimişdür ki her kimüñ âşağı a'zâsı yumşaq (7) olsa anuñ gözi ḳatı ve yüzi bek ve sözi bed olur imdi (8) ğafil olma ol şâh-ı velâyetüñ sözini şândırma kırma eğer bende-i âl (9) merdâne iseñ ve eğer bende-i âl mervân iseñ lâ'net cân-ı (10) ḳabîsiñe var nefsinüñ hevâsunda gez madem ki (11) ömrüñ âhire irer gördiğünden ḳorḳmayasun zîrâ kim erenler buyur (12) muşlardur Kân iden gelsün sözümüz şayandıran gelmesün imdi (13) erenlerüñ sözünü şayandıran ol kimselerdür ki evliyâ dergâhuna gelür (14) ikrâr virür evliyâyâ bendeyim dir ve tâc ve post ve ħırḳa ve faḳruñ (15) libâsını egnine alır ve bâşına tıraş terk ü erkânı ḳabûl eyler andan

/ 18a / döner ol tâcla ve ol post ve ħırḳa ve erkânla zinâ ve livâta eyler (2) ve yalan söyler ve ben ehl-i faḳrım dir ve münâfıḳlık ve fitnelik kezzâblık eyler imdi Hâḳ Ta'âlâ Ḳur'ân-ı Mecîdinde (3) buyurur *Fe me ḥacceke fihî mim ba'di ma caeke minel ilmi fe ḳul* (4) *tealev ned'u ebnaena ve ebnaeküm ve nisaena ve nisaeküm ve enfüsena ve* (5) *enfüseküm şümme nebtehil fe nec'al lâ'netellahi alel kazıbn* (6) imdi yalancılara lâ'net sad-hezâr zîrâ kim evliyâ dergâhına (7) gelmekden murâd budur kim cemî' yaramaz âmillerden ve yaramaz fi'llerden terk idüp (8) insân-ı kâmil olup kendü zâtuñı ve şıfâtuñı bilüp âlem-i rabbânî olasın (9) ta ki fuḳarâdan olasın eğer bu vech üzere olmazsa neuzubillah (10) ve daḳı bu faḳr ḳaḳḳında buyurur *Ya eyyühen nasü entümül fūḳaraü ilellah vallahü* (11) *hüvel ğaniyyül ḳamıd* imdi buyurur ki Ey âdemler siz ehl-i faḳrsuz (12) ve ḳâcettülürsüz Allah için ve Allah ol bay olanlar ḳâcetsüzlerdür (13) imdi ma'lûm oldu ki faḳr oldur ki faḳrına ğanî ola bu faḳrla (14) faḳrlana ki Resûl 'aleyhi 's-

selām faḫrlanmuşdur *El-faḫru sivadü el vechi* (15) fi .....sözini bile faḫrına ğanı̄ ola bu günüm yarına

/ 18b / ḫalsun dimeye zīrā kim bir yerde daḫı buyurmuşdur *El-Faḫru faḫrī* (2) *Rabbe iftiḫārū* imdi faḫr oldur ki faḫrına ḫanāʿ at eyleye ve bir daḫı faḫr oldur ki bāb-1 ṣerīʿ at de esbab ṣerīkiñi yumuş (3) ola ve bāb-1 ṭarīḫatde ḫurutmuş ola ve bāb-1 maʿ rīfetde ol esbababuñ tozını silkelemiş ola ve bāb-1 ḫaḫīḫatde düşirüb (4) boḫçalamış ola tā ki ālem-i ferāġatde mesken ṭutmuş ola (5) zīrā ki egnüñdeki libāsa çirk deĝse suya ḫorsın yursun (6) andan şabun vırursın tamām olıcaḫ şuyın şıḫarsın ve āteşe (7) ṭutarsın ve ḫurudursın ve andan uvarsın tozını ālem-i havāya virür (8) sin andan döşürüb boĝçaya ḫorsuñ perk ṭutar baĝlarsın ve andan (9) maḫām-1 ḫidāyete varursın imdi her mürşidim diyüb ṭalib ḫabül eyleyen (10) bu nevʿ üzerine ol ṭalibi irşād eyleyüb yürüse nūr-1 Alīyyen nūr ve eĝer yürümez (11) se anuñ ṭalibi ṭutmaḫ ḫaḫḫı ve kārı deĝildür zīrā kim yarın ḫazret-i (12) şāh-1 şāhen-şāh naḫarında yüzi ḫara ḫopar ve daḫı tebdīl-i mekān olur (13) zīrā pīrlar buyurmuşlardur *Ve erkān-1 meşāyih erkānsuz meşāyih* (14) imdi bu ḫalle bir kişi pāk puḫte olmasa ol rūḫ-1 izāfiyle zinde olmaz (15) pes rūḫ-1 izāfiyle zinde olmayan rūḫ-1 Muḫammed Alīʿye irişmez

/ 19a / ve rūḫ-1 Muḫammed Alīʿye irişmeyen şıfāt-1 ādem ve maʿ nide dīvdür ḫavlühü Taʿālā *Ḫul hel yestevil* (2) *aʿma vel başıyr* yaʿ nī dir ki beraber deĝildür erenleruñ zātını ve şıfātını görenle görmeyen (3) gözsüz ile gözlü bir olmadı ve bir yerde daḫı (4) buyurur ḫavlühü Taʿālā *Ellezine yeḫunnune ennehüm mūlaḫu rabbihim ve ennehüm* (5) *ileyhi raciun* yaʿ nī anlar kim bellü bilürler bellü anlar görıcilerdür (6) çalaplarnı deyu anlar hidāyete dönüciler imdi āyetüñ maʿ nāsı (7) budur ki dīdār-1 ḫaḫḫı her kim ki görür ol kimse dīdār-1 ḫaḫḫı la āşınādur ve her kim ki (8) görmez bī-ĝānedür Resül ḫazreti ḫaḫ kelāmunda *Ve men kane fi* (9) *hazihı aʿma fe hüve fil aḫıratı aʿma* imdi kör olan dünyāda āḫiretde daḫı (10) kördür bilā-şübhe

10

Şi'r

(1) Hakk'ı bunda görmeyen a' mā durur

Her kim gördi zübde-i a' lā durur

Ġafil olma aç gözün ey ehl-i dīn

Ḥatt-ı zātuñ ellemel esmā durur

Men arefle nefsüni fehm eyle var

Ol ki bildi vākıf-ı Mevlā durur

Uşte her kim bilmedi bu hikmeti

Cāhil lā-şeydür ol rüsvā durur

(5) Ey Virānī zülf ü kaşın kirpiğın

Arş-ı rahmān leyletü 'l-isrā' durur

/ 19b / imdi ey ṭālib-i faqr ü fenā Hakk sübhānehü ve Ta'ālā Ādem'i yaratdı var eyledi ya'nī (2) dört muḥālif eczāyı birbiriyle müferriḥ eyleyüb mürekkebe eyledi Ḳavlühü (3) Ta'ālā *Ve le ḳad ḥalaḳnal insāne min sūlaletin min ṭıyn* ve men nārin ve men hevā'in (4) ya'nī şudan ve topaḳdan ve oddan ve yelden Ādem'i var eyledi imdi fehm ve idrāk eyle zīrā cümle (5) kerāmetini ve hidāyetini Ādem'e bildirdi ve kendü zātını ve şifātını ve fi'llerini ḥālını (6) ve cemālını ve kemālını fi'l-cümle Ādem'e bildürdi pes (7) imdi fehm eyle ki Ādem nedür ve ol dört anāşır birle mürekkebe eyledi ve ol (8) çār anāşır muḳabelesinde dört rūḥ vücūd-ı azīzine yār vefā-dār eyledi (9) ve ol dört rūḥ muḳabelesinde dört ḥān-ḳah-ı rūḥānī bünyād eyledi (10) ve ol dört ḥān-ḳahuñ üzerine dört müvekkel ḳodı ve ol dört (11) müvekkele dört ālem virdi ve ol dört ālemüñ muḳabelesinde dört (12) firişte ḳodu ve ol dört firişte üzerine dört ḳuvvet virdi (13) ve ol dört ḳuvvetüñ muḳabelesinde dört kitāb virdi ve ol dört (14) kitāb muḳabelesinde

dört hüruf perk idi ve ol dört hürufuñ (15) üzerine on iki nokta kodı ve ol on iki noktanuñ adedince on iki

/ 20a / imâm-ı ilhâm

11

(1) İhtiyâr-ı âlem oldı Şâh Haydar ihtiyâr

Gün yüzinden rüşen oldı arş ferş ve her diyâr

Muştafânuñ gözleri nûru Hasan hem Şâh Hüseyin

Çurretü 'l-aynum didi âña Resûl-i girdigâr

Âbidin ve Baqır hem Ca' fer İmâm Kâzımuñ

Dün ü gün medhûñ ider men yok dilimde dağı kâr

Şâh-ı heştimdür Naqî hem bâ-Taqî ve Askerî

Bunları sevmeze lâ' net şad-hezâr

(5) Mehdi-yi şâhib-i zemânuñ kuluyem qurbâniyem

İsimle Virâni'yem hubb-i Alî'yem âşikâr

(7) ve çârda mâ' şüm u pâk Hadîcetü 'l-Kibriyâ ve Fâtımatü 'l-Zehrâ gelmişdür (8) ve bu yigirmi sekiz aşl-ı kâinâtuñ adedince yigirmi sekiz hüruf-ı muqarrerât (9) gelmişdür bu yigirmi sekiz hürufuñ her birine bir elif virdi yigirmi (10) sekiz terciye-yi eczâ' eyledi ve ol eczâ'nuñ her birine bir lâm-elif (11) kodı ve ol lâm-elif her bir eczâ'nuñ qaim-makamı oldı zîrâ kim (12) ol lâm-elif ile yigirmi toköz hüruf olur kim yigirmi toköz sûre-i (13) Qur'an evvelinde hüruf-ı muqattaât gelmişdür ve ol hüruf-ı muqattaât (14) adedince ebcedü'l-kebir gelmişdür ve ebceü'l-kebir adedince Fâtihatü 'l-kitâb (15) gelmişdür ve Fâtihatü 'l-kitâbuñ adedince yüz on dört sûre gelmişdür

/ **20b** / ve yüz on dört sūrenūñ iki sūresi Fātiḥada gelmemiştir (2) nitekim Sūre-i Baḳara ve Āl-i Āmrān sūresi Fātiḥatü'l-Kitābda gelmemiştir (3) zīrā Fātiḥatü'l-Kitābda yigirmi bir ḥurūf gelmiştir ḥatt-ı Ḥudā adedindedir (4) ümmü'l-Kitāb ve seb'ü'l-mesānī vechi cemāl-i Ḥudādur ki yigirmi bir ḥurūfdur imdi ey (5) ṭālib-i faḥr ü fenā fehm eyle göresin Sūre-i Baḳara ve Sūre-i Āl-i Āmrān bismillāh (6) adedince gelmiştir zīrā bismillāh demek evvel demek olur anuñçün kim bism (7) illāhsuz bir işe el urunmaz eğer bismillāhsız bir işe başlarsan ḥarām (8) olur eğer yemek ve eğer içmek ve eğer okumak ve-l-ḥāşıl her ne kim bismillāh (9) sız olursa ḥarāmdur zīrā kim bismillāh ismillāhdur ve ism-i (10) müsemmānuñ 'aynıdır imdi Ḥaḳḳ'ıñ ismini bil ve müsemmasını aña zīrā (11) Ḥaḳ Ta'ālā buyurur *Ve lillahil esmaü'l-ḥüsnā* işte ismini bildüñ (12) müsemmasını daḥı aña tā kim Ḥaḳ kim idü kim bilesin ve fehm eyleyesin (13) zīrā kim ki Ḥaḳḳ'ı bilmez Ḥaḳḳ'a ikrār kılmak ḡayet güçdür ve güci (14) āsān eylemeğe mürşid gerekdür pes imdi müşkilüñ āsān (15) olsun dirseñ bismillāh ki kimdür bil ve ol altundaki ba kimdür

/ **21a** / bismillāh dirler ve ol bismillāhsız her ne işe yapışsan (2) ḥarām olduğundan murād nedür aña ki ismüñ müsemmasına vāḳıf (3) olasın ve müsemmadan murād kimdür ve ol ba nuñ āltundaki noḳta kime işaretdür (4) ve ol noḳta kimi işaret ider ki ol noḳtayı anlamazsañ yedüğüñ (5) ve içdüğüñ ve geydüğüñ ve okuduğıñ fi'l-cümle ḥarām olduğu (6) nedür bilür misin ve bilmeğe tālib olur mısın yoḥsa böyle cāhil (7) ḳalur mısın ve yoḥsa şūretā Ādem ve ma'nide ḥayvān olur mısın (8) ve yoḥsa bu erkān üzre gelür misin veya bilmeyüb ehl-i cehennem olur (9) mısın ve sıfāt-ı şeytānī ve esfel ḳabül kıılır mısın imdi Ḥaḳ Ta'ālā (10) ādeme güç eylemez zīrā Ḳur'ānında buyurur *İnnellahe la yazlimün nase şey'ev* (11) ve *lakinnen nase enfüsehüm yazlimun* pes imdi bu āyetüñ ma'nası budur kim Ḥaḳ Ta'ālā bir kimseye zūlm (12) eylemez her kişi kendüyine kendüyine eyler pes bir kişi kendüye zūlm eylese ol zālimdür Ḳavlüḥü (13) Ta'ālā *Feūlaike hümüz zālimun* pes şunlar anlardır kim zālimlerdür zīrā (14) kendülere zūlm eylerler pes gel beri sen kendüñe zūlm eyleme bil bism (15) ilāh kimdür ve anuñ erkānını yerine getir ta ki hidāyet ḳapusına göz açasın

/ **21b** / ve bilesin ki hidāyet kimdür velāyet nedür imdi ol noқта hazret-i velāyetdür (2) ki nāmı Alī'dür veliyy-ullahdur evveli ve āhiri oldur nitekim *Hüvel evvel ve 'l-aḥir* (3) *ve 'l-zāhir ve 'l-bāḥin ve hüve bī küllī şey'in Alī fi noқта-tü 'l-bā* imdi (4) ba nuñ ältundaki noқта budur ki

12

Şi'r

(1) Alī'dür noқта-i evvel-i hidāyet

Alī'dür āḥir-i nūr-ı velāyet

Alī'dür her dü ālem zāt-ı muṭlak

Alī'dür kudret hikmet-i kerāmet

Alī'dür şüret-i Raḥmān Alī'dür

Alī'dür şāfi'–i rüz-i kıyāmet

Alī'dür fāil-i muḥtār Alī'dür

Alī'dür sevmeyen cānına lā' net

(5) Alī'dür ey Virānī her teñe var

Kim anı sevmedi lā' net-i bī-gayāt

(10) imdi ey ṭālib-i faqr ü fenā bildüñ mi Alī kimdür veliyy kimdür *Ve hüvel Alīyyül azīm* kimdür (11) imdi bu azāmet ve bu kudret ve bu hikmet ve bu kuvvetdür ki cemī' mevcüdātuñ (12) aynunde gezen ve gözde gören ve kulağunda ve dilinde ve cemī' hālünde (13) ḥādī olan hazret-i şāh-ı şāhen-şāhdur ammā başarı ālem idrāk (14) idemez ve idemediği eclinden cehālet şişesin taşa çalup (15) şındırmağa kuvveti ve ṭākatı ve kudreti yetmez zīrā ki yalnız taş

/ **22a** / dīvar olmaz imdi bu hikmete ve bu kudrete kimse yetmez mürşid ve mürebbī olmayınca **(2)** anuñçün Resūl ‘aleyhi’s-selām buyurur *Leve’l mürebbī ma areftu rabbi* **(3)** imdi t̄alibūñ diqqati ve p̄rlerūñ ināyeti ve erenlerūñ himmeti irişmeyince **(4)** velāyet sırrını görmek mümkün değıldür

13

Beyt

(1) Murtażāyı bilmeyen hayvān olur

Şūretā cānlı veliyy bī-cān olur

Murtāzāya her kim ikrār eylemez

Uş şehādet bil aña bühtān olur

Murtażāyı fehm iden ādemdür

Kim ki bilmez şanmasın insān olur

Murtażānuñ ālinūñ evlādunuñ

Rāhına qurbān olan vīrān olur

(9) imdi ey şāhib-i erkān-ı dīn ve ey server-i nūr-i güzīn bu hikmetūñ āşlına ire **(10)** yim dirsən özüñi bir şādık-ı kavle irişdür yoğsa zūlmetde qalır **(11)** sını şağın şifātuñ sermāyesi elden gitdüğü mağalde hor haqir qalursın t̄lşimuñ bozulur **(12)** āqıl baştan gider göz yumulur ve söz tutulur el ve ayak **(13)** pāy-dār olmaz vücūduñ köhnesi hāqa düşer pes ol zaman hālūñ nice ola **(14)** imdi ey t̄alib-i faqr ü fenā durma oturma yime içme gülme oynama ve ğayr-ı hayāle **(15)** gönül virme iriş bir rāh-nümāya sen anuñ hāk-i pāyı ol seni

/ **22b** / nefsūñ hevāsından ve t̄ama’ından ve ğıybetinden ve hırşdan ve adāvetden ve **(2)** kibirden ve kīnden ve hasedden ve hulk-ı avāmdan ve ālmağdan ve şatmağdan ve

fenā (3) mülkünün fi-l-küll lezzetinden baīd ol eğer isterseñ maķşūd ḥāşıl eyleyesin (4) ḥayāl-i ḥamdan kesil ve gönül āyīnesini sil yalan söyleme şāfī (5) olsun dilāndan olma ehl-i baḥl̄il işte bu on iki nesnedür (6) ki ādemi hidāyete ulaştırmaz ve daḥı varup bir ehline daḥı (7) irişdürmez zīrā kim dünyā benimdir dirseñ nefsiñe uyarsan ve ṭamaʿ eylerseñ (8) onı bu iki nesne ile onı daḥı vücūd bulırsın bu iki nesneyi her kimde görürsen ol zikr olunan onı daḥı anda mevcūddur (9) imdi muṭlaķ şeytān bilüp teberrā olunan ol kimse nedür imdi (10) bu on iki faşlı ḳatlı eylemek dilerseñ nefsinün hevāsundan geç ve ṭamaʿ daḥı (11) eyleme tā ki bu on nesne daḥı vücūd bulmaya faḳr ü fenā ol nefsiñ lezzetinden (12) el çek zīrā Ḥaḳ Taʿālā buyurur *E inneküm le tetuner ricalē ṣehvetem min (13) dunin nisaʿ bel entüm ḳavmün techelun* imdi maʿ nāsı budur ki baīdsiz gelür (14) misiz er oğlanlara ṣehvetden yaña yaʿ nī livāṭa eylemeğe avrātlardan arıḳ (15) bilün ki siz ol ḳavmisiz bilmezsiz yaʿ nī cāhilsiz Ḥaḳdan ve kendüleriñüzden

/ 23a / ğafilsiz imdi Ḥazret-i Resūl buyurur *El cāhilü adūl velev kāne (2) ebūn* imdi işte āyet işte ḥadiş fehm idrāk eyleme şeytān ola (3) yum dirseñ fehm ve idrāk eyle insān-ı insān olayım dirsen ve daḥı bir yerde (4) buyurur Ḳavlüḥü Taʿālā *Ve ma kane cevabe ḳavmiḥi illa en ḳalu aḥricu āle luṭm (5) min ḳaryetiküm innehüm ünasiüy yeteṭahherun* maʿ nāsı budur ki Ḥaḳ Taʿālā (6) ol ḳavme cevāb ve ḥiṭāb eylediği zamanda ayıtdı ki çıkaruñ küyuñuzden (7) Lūṭ ḳavmini yaʿ nī küyuñuzdan murād budur ve ḳavmden murād (8) nefsidür nefis lezzettir ta arınup ādem ile olasız eğer arı (9) nmazsañuz şeytānla olasız teberrā size daḥı müsteḥaḳ ola *ḳale melʿün (10) min ameli ḳavm-i Lūṭ*

14

Beyt

(1) Beri gel diñle imdi ey birāder

Cevābım Ḥaḳ cevābıdır muḳarrer

Eğer diñler isen sen ṭut ḳulağın

Murāduñ viriserdür saña Ḥaydar

Yüri nefsin hevāsundan Һazer ҡıl
 Şaқın şeytānī olmağıl beraber

Teberrādur ol abdāla hemīşe
 Gezer nefs-i hevāsında ser-ā-ser

(5) Bu abdāl Vīrānī v' Allahi ālem
 Naşihat kendü kendü başuña vir

/ 23b / imdi ey birāder ey āşık-ān ve ey tālib-i şāh-ı merdān

Beyt

(2) Ger bulayım dirseñüz imān
 Göñlünüzde ҡalmasun şekk ü gümān

Şekk bāıldur bāıl ile bir arada olmaz raḥmān
 Bir evde olmasa Raḥmān ol olur ḥāne-i şeytān

(4) pes imdi bir eve şeytān (5) ḥükm eylese ol evüñ içinde olan varlığa daḥı şeytān
 taşarrufāt (6) eyler pes ne lāzımdur ki insāna şeytān taşarrufāt eyleyüb (7) ol daḥı nār
 ehlünden ola imdi Һazret-i Yemīnī Fazīletinde (8) buyurur

Ṭama' ҡılma bu dāmuñ dānesine
 Ki o düşmeye varlıқ ḥānesine

Cihān dāmı ԁalāletdür ԁalālet
 Şaқun düşme melāletdür melālet

imdi ey âdem-zât dâlelet ve melâlet âdem şânına gelmemişdür (11) âdem şânına gelen budur ki âdem kendüyi bile ve isteye bula ve dâlelet (12) dağı ol kimselerin şânuna gelmişdür ki leyl ü nehâr tâlib-i dünyâ ola mağâm-ı (13) vahdete el irişdürmeye ve Muhammed Alî'den bî-ğaber ola (14) ve anlarıñ faqrından ve tarîkatinden ve zâtından ve şîfâtından haber-dâr (15) olmaya âlem-i keşret ile ömri hiçe geçe Qavlühü Ta'âlâ

/ 24a / Ülaikellezine tabeallahü 'ala kulubihim ve sem'ihim ve ebşarihim ve ülaike (2) hümül gafilun ma'nası budur ki şunlar anlardur kim Teñri mühr urdu (3) gönülleri üzerine ve kulaqları üzerine ve gözler üzerine ve dağı (4) şunlar anlardur ki gafillerdür imdi gaflet hõd-merâtib hayvândur ve ol hayvân (5) değıllerdür ki dört ayaklu ola hayvân olur ki iki (6) ayaklıdur ki hayvân nâtıkdur ve h'ar-ı dü-pâdur imdi ey tâlib-i (7) faqr ü fenâ bu hikmetüñ aşlı rûh-ı Muhammed'(8) dür ve faqr ü fenâdur ve her kim mücerred olmaz da' vâ-yi faqrıldur yalancıdur ve hem (9) faqr ü fenâ olmaz ve beka bulmaz ve özüñi pîrlere kademünde hâk-i pây eylemez (10) ol maqsûda ve murâda irmez ve dîdârullahiyi görmez ve erenlerüñ kadem-i (11) râhuna kadem başmaz zîrâ kim taqliddür ve muqalliddür ve muqallidüñ (12) imânı dürüst değıldür Qavlühü Ta'âlâ *Belhüm eğall ülaike hümül ga (13) filün*

15

Beyt

(1) Gel berü olma bu demde gafilün

Ekserihim fehüm la yü' minun

Ol sebebden söyledim size kitâb

Veşşaküm bihi lealleküm ta' kılung

/ 24b /

Her kim taşdıķ eylemez nuķ-ı Haķķ'ı

Ve Resûlehüm fe hüm lehu münkirun

Kim ki āl ü evlāda hıyānet eyledi
Fe ūlaike hümüz zālimum

(5) Ey Virānī zāt-ı Hakk'ı kim görür
Ve ennehum ileyhi raciun

(4) imdi ey t̄alib-i faqr ü fenā fehm ve idrāk eyle evvel buyurıldı ki *Ve le kad* (5) *halaqnel insāne min sūlaetim min t̄ayn* ve min nār ve min (6) hevāin ya' nī yaratdum Ādem'i şudan toprakdan ve āteşden (7) ve yelden çār-anāşır birle mürekkeb eyledük imdi çār-anāşır (8) fehm eyle z̄irā Hakk Ta'ālā ādemün vücūd-ı azizini dört (9) anāşırla bünyād kıldı ve ol dört anāşır muqabele (10) sinde dört rūh vücūd-ı azizine yār vefādar eyledi evvel rūh-i (11) nebātī ikinci rūh-i hayvānī üçüncü rūh-i cismānī dördüncü rūh-i (12) insānī ve ol dört rūh muqabelesinde dört han-kāh bünyād (13) eyledi biri kulaq ve biri burun biri göz ve biri āğızdur (14) ve ol dört han-kāhuñ muqabelesinde dört müvekkel kodı (15) biri nefis-i levvāme biri nefis-i emmāre biri nefis-i mülhime

/ 25a / ve biri nefis-i muṭmainedür ol dört nefisün üzerine (2) dört ālem virdi biri ālem-i nāsūt biri ālem-i lāhut (3) biri ālem-i melekūt ve biri ālem-i ceberrūtdur ve ol dört ālemün (4) muqabelesinde dört firişte virdi biri Mīkāl biri İsrāfīl (5) biri Azrāil ve biri Cebrāildür ve ol dört firişte üzerine (6) dört kuvvet virdi Biri kuvvet-i sāmia ve biri kuvvet-i şamme (7) ve biri kuvvet-i bāşıra ve biri kuvvet-i zāika ve ol dört kuvvetün (8) muqabelesinde dört kitāb virdi biri Tevrāt ve biri İncil ve biri Zebūr (9) ve biri Furqandır ve ol dört kitābuñ muqabelesinde dört hurūf perk (10) etdi biri pā biri çā biri jā biri gā ve ol dört hurūf (11) üzerine on iki nokta kodı ol on iki nokta adedince (12) on iki imām-ı ilhāmdur ve on iki imāmuñ nesli ve āli çār (13) da ma' şūm ve pākdur ve bunlaruñ ānası Hādīce ve Fāṭıma (14) dur ve bunlar cümle yigirmi sekiz āşl-ı kâinātdur ki cemī'c-i (15) mevcūdāt bunlaruñ dostluğuna var oldı ve bu yigirmi sekiz

/ **25b** / h̄urūf-ı müfredāt ol h̄azret-i Şāh-ı şāhen-şāhuñ aşl-ı ade (2) dince gelmişdür ki vech-i kerīm Ādem ‘aleyhi’s-selāmdur ki secde (3) gāhı kâinātdur ol sebebdendür ki vechinde yigirmi sekiz evlād-ı Alī ve (4) ehl-i beytdür kıble-i revānda imāmdur ki bunlardur evvel Muḥammed Alī’dür (5) ve İmām Ḥasan ve İmām Ḥüseyn ve İmām Alī Zeyne’l-Abidin ve İmām Muḥammed (6) Baḳır ve İmām Ca’fer-i Şadık ve İmām Mūsā Kazım ve İmām Alī (7) Mūsā Rıza ve İmām Muḥammed Takī İmām Alī Nāḳī ve İmām Ḥasanü’l-Askerī (8) ve İmām Mehdīdür ki şahib-üz zamāndur ve ḳuṭb-i devrāndur ḥüccetü’l-ḳıyāmdur (9) şalavātullahi aleyhim ecmaīn (10) ve Ḥadīcetü’l-Kübrā ve Fāṭimatü’z-Zehrā’dur ve çārda ma’şüm (11) pākdur ki yigirmi sekiz h̄urūfuñ muḳabelesinde gelmişdür pes imdi (12) on iki imām ile on dört ma’şüm ü pāk yigirmi altı olur (13) ve iki daḳı Ḥadīce ve Fāṭıma yigirmi sekiz āşl-ı kâināt (14) oldu imdi bunlar yigirmi sekiz h̄urūfuñ muḳabelesinde gelmişdür (15) ve daḳı Muḥammed ile Alī ikisi bir zātdur ānlar ile yigirmi sekiz olur

/ **26a** / ve daḳı Muḥammed ile Alī lām-elif muḳabelesinde gelmişdür birisi (2) lām ve birisi elifdür ma’nāü’l-ḥamdü’l-ḥayy cismin cismi (3) bu mürettebde ayāndur imdi lām-elif ile yigirmi dokuz ṭoḳuz h̄urūf oldu (4) h̄urūf-i muḳaṭṭaat adedince gelmişdür imdi mecmūa Ḳur’ān-ı Kerīm (5) ve ālem-i nizām bu yigirmi sekiz evlād Muḥammed Alī’nün dostluḒuna (6) var olmuşdur *Levlāke levlāk vemā ḥalaḳtu’l-eflāk* (7) bunlaruñ şanına gelmişdür ve bunlar rūḥ-i izāfīdür ki gürūh-i (8) nācīdür gürūh-i fuḳarā dur bunlara her kim şekk getürse (9) ve rāh ü ṭarīḳlerinde görülmese ehl-i imānum didüḒi ve şehādet (10) eyledüḒi ve namāz ḳılduḒı ve oruç ṭutduḒı ve ḥacca varduḒı (11) ve zekāt virdüḒi ve cemī’i a’ māli fāidesiz ola ve bu cihā (12) nuñ içinde her neye perestiş eylerse ḥarām ola ve teberāya müsteḥaḳ (13) ola imdi ey ṭālib-i faḥr ü fenā fehm eyle çār-anāşırdan murād (14) şudur ve ṭopraḳdur ve āteş ve rüzgārdur imdi rūḥ-i nebātī şuya (15) māildür ve rūḥ-i ḥayvānī ḥāke māildür ve rūḥ-i cismāni nāra

/ **26b** / māildür ve rūḥ-i insānī bāde māildür imdi ḳulaḳ daḳı (2) rūḥ-ı nebātīye māildür ve burun daḳı rūḥ-ı ḥayvānīye māildür ve gö (3) z daḳı rūḥ-i cismāniye māildür

ve ağız dağı rūḥ-ı insāniye māıldür (4) ve dağı nefsi-ı levvāme kulağa māıldür nefsi-ı muṭmainne buruna (5) māıldür ve nefsi-ı emmāre göze māıldür ve nefsi-ı mülhime ağza māıldür (6) ve dağı ālem-i nāsūt levvāmeye māıldür ve ālem-i lāhut mutmaine (7) ye māıldür ve ālem-i melekūt emmāreye māıldür ve ālem-i ceberūt mülhimeye (8) māıldür ve dağı Mīkāil ālem-i nāsūta māıldür ve İsrāfīl ālem-i (9) lāhuta māıldür ve Azrāil ālem-i melekūta māıldür (10) ve Cebrāil ālem-i ceberūta māıldür ve dağı kuvvet-i sāmaya Mīkāil'e māıldür (11) ve kuvvet-i şamme İsrāfīl'e māıldür ve kuvvet-i başıra Azrāil'e māıldür (12) ve kuvvet-i zāika Cebrāil'e māıldür ve dağı Zebūr kuvvet-i sāmaya māıldür (13) ve Tevrāt kuvvet-i şamme māıldür ve İncil kuvvet-i başıraya māıldür ve Fur (14) kan kuvvet-i zāikaya māıldür ve dağı pā Zebūr'a māıldür ve çā Tevrāt'a māıldür (15) ve jā İncil'e māıldür ve gā Qur'an'a māıldür ve dağı bu dört ḥurūfuñ ya' nī pā ve çā ve jā ve gānuñ

/ 27a / üzerinde on iki nokta on iki imāma māıldür on iki imām (2) çarda ma'sūma māıldür çarda ma'sūm Ḥadice ve Fāṭıma'ya māıldür (3) Ḥadice ve Fāṭıma yigirmi sekiz ḥurūfa māıldür ve dağı yigirmi sekiz (4) ḥurūf lām-elife māıldür ve lām-elif Muḥammed Alī'ye māıldür ve Muḥammed (5) Alī yigirmi tokuz sūre-i Qur'an'ın evvelindeki muḫattaāta māıldür (6) ve dağı muḫattaāt yüz on dört sūre-i Qur'an'a māıldür ve yüz (7) on dört sūre-i Qur'an altı biñ altı yüz altmış altı āyete (8) māıldür ve altı biñ altı yüz altmış altı āyet on sekiz biñ (9) āleme māıldür ve on sekiz biñ ālem Ādem'e māıldür ve dağı Ādem Ḥaqq'a (10) māıldür ve Ḥaqq evlād-ı Muḥammed Alī'ye māıldür ol sebebdendür (11) ki buyurmuşdur: *Levlāke levlāk vemā ḥalaḫtu'l eflāk* imdi (12) yeri ve göğü ve on sekiz biñ ālemi ve cemī'-i varlığı Ḥaqq Ta'ālā evlād-ı Alī'nün (13) dostluğına icād eyledi öyle olacak sen ne kıyās eylesin

16

Şi'r

(1) Her kim tutar anlara buğzla kin

Olmadı ol nār-ı düzaḫdan emīn

Ger sen istersen saâdet bugün
Cânla ol âl ü evlâda yaqîn

/ 27b / Her kim virmez anlaruñ yolunda baş
Gözi görmezdir anuñ mâ-i muîn

Lâ' net-i Haq şad- hezâr olsun âña
Oldurur ol deyu şeytân-ı lâîn

(5) Men Vîrâniyem Alî'nüñ yoluna
Cân ü baş virmişem ayn-el-yaqîn

(4) imdi ey tâlib-i faqr ü fenâ bu cemî' -i âlem ve levh-i kalem içinde her ne kim Haq sübhânehü ve Ta'âlâ (5) yokdan var eylediye cemî' -i mevcûdâtı âl ü evlâd aşkına bünyâd eyledi (6) ve ânlar bildürdi pes vay saña kim âl ü evlâdı bilmeyesün ve cân-ı (7) gönülden aşığı olmayasun ve faqrını qabûl eylemeyesün ve göster (8) dükleri yola gitmeyesün ve dostuna dost olmayasun ve düşmâ (9) nuna düşmân olmayasun ve anlarun nefslerün qabûl idüp gösterdikleri (10) yola gidenlerdür ve düşmân nefsi qabûl eylemeyüb gösterdikleri yola (11) gitmeyendür bu cihânuñ içinde yedüğüñ içdüğüñ ve geydüğüñ (12) ve uyuduğıñ ve uyandığıñ ve ser-cümle hâlün harâm ü zehr katlı olur (13) zirâ kim bu cihânı Haq sübhânehü ve Ta'âlâ bir bağçe mişâli (14) bezemişdür ve kendi kerem ve lütfundan bu bağçeyi ol iki cihân güneşi (15) Muhammed Muştafa'ya ihsân eyledi ve Hazret-i Resûl dahı ol bağçeyi

/ 28a / âline ve evlâdına ihsân eyledi zirâ kim Resûl 'aleyhi 's-selâm ol Hazret-i şâh-ı velâyet ve nûr-i hidâyet ve şâhib-i kerâmet ya'nî İmâm Alî (2) haqqında buyurmuşdur *Ene ve Alîyullah min nûrin vahid* ve bir dahı *rûhuñ* (3) *rûhhu'l-hamdü'l-hayy ve rûhuñ rûhı ve cismüñ cismi* pes imdi (4) bu ma' nâ ile bunlar nûr-i vahiddür ve vûr-i vahid olıcaq ânda nesne (5) kalmaz heb küllî dirlik ve birlik olur imdi bir kişi

bunların (6) evlâdı kimdür bilmese be bunların tarîkûn görmese ve erkânı (7) üzere olmasa ve fakrın kabûl kılmasa ve dostuna dost ve düşmâ (8) nına düşmân olmasa ve cânını ve başını ve dünli hâlimânesini bunların (9) aşkına teveffîla eylemese tâc ve post ve celle ve faşıla vaşıyyet (10) cemî^c idüp benimdür dise ve benlikden arınmasa ve özüni (11) Muhammed Alî evlâdınınuñ kulu ve qurbânı olmasada fuzüllük eylese (12) imâmların işledügin işlemese ve tarîkat-i Ca^c fer-i Şâdık erkânına kail olmasa (13) ve anuñ fakrını görüb ol fakra özüni virmese içi toptolu (14) şekklidür ve hilkatde eşekdür zîrâ ol kâşif-i sırr-ı men arefe (15) ya^c nî İmâm Ca^c fer-i Şâdık şalla 'llâhu 'aleyh ve âline buyurmuşdur ki

/ 28b / Alî evlâdınınuñ kulu qurbânı oldur ki cihânı fi 'l-cümle âteşe yakşalar (2) içinde bir pâresi olmaya ve bir dağı budur ki kefâf-ı nefsinden (3) gayrı bir habbe kabûl eylemeye ve bir dağı budur ki şöhet gösterüb (4) şüretin bezemiye fenâ ve fakr ola imdi bu üç nesneyi ol şâh ü imâm ve bî- kuşur tamâm (5) Ca^c fer-i Şâdık 'aleyhi 's-selâm ehl-i fakrın hakkında buyurmuşdur zîrâ kim ol Haq Ta 'âlânın vahdet deryâsını nûr eyleyen ve mü'minlerin gönlünü ferâmûş eylemeyen ya^c nî İmâm Ca^c fer-i Şâdık 'aleyhi ve sellem buyurmuşdur Ve dağı kendüleri şöyle (6) fakr imiş kim diyâr-ı âlemde bir pelâsı var imiş imdi sen evlâd-ı (7) Alî'den yeg mi olduñ dürlü dürlü abâlar ve kabâlar ve maḥbûblar ve maḥbû (8) beler ve aqçeler pullar tutarsın ve yine bu kadar kabaḥatler ile ehl-i (9) tarîkim ve ehl-i fakrim dirsən yalan söylersin ve kezzâplık eylersin (10) yüzün karadur evvelü âḥir bilürsün ki ol şâh-ı kerem ya^c nî (11) İmâm-ı muḥterem Ḥazret-i İmâm Alîyyü'l-Murtażâ buyurmuşdur *Ed dünyâ ḥarâmü ala ehlü'l-âḥirati vel aḥiretü* (12) *ḥarâmün ala ehl-i dünyâ ve hüma ḥarâmânü alî ehlullah* ve dağı Haq Ta 'âlâ (13) ḥazretleri dağı buyurur *Men kane yürdü ḥarşel aḥirati nezid lehü fi ḥarşih ve men* (14) *kane yürdü ḥarşed dünyâ nü' tihî minha ve malehü fi 'l-aḥirati min neşiyb* (15) ve yine Resûl ḥazretleri buyurur *Ed dünyâ mel' unün ve talibühe maḡbünün*

/ 29a / imdi var fikr eyle hidâyet-i Haqq'ın ve Muhammed Alî'nün sözine (2) imân getürmeyen nice âdemdür

17

Şi'r

(1) Ādem olmaz lâ-cürüm bu İblîsdür

Fi' li beddür sözleri telbîsdür

Dünyāya meyl eyleyenler ey āhi

Şanma baydur sen anı müfisdür

Şüreti ādem veliyyi Ādem değil

Aşlı gayridür anuñ nā-cinsdür

Kimde vardur şehvet hırş emel

Ma' nîde insân değil hâricîdür

(5) Bu Virānî dünyāya meyl eylemez

Fāriğ oldı cümleden perhîzdür

(8) imdi ey t̄alib-i faqr ü fenā H̄aqq' uñ ve Muḥammed' uñ ve Alî' nün sözine iltifāt (9) eylemeyüb āyet ḥādîṣ-i şerîfe ĩmān getürmeyen anlar kâfirlerdür (10) ḳalallahü Ta'ālā *Vellezine keferu ve kezzebu bi ayatina ũlāike aşḫabün nār* (11) *hüm fiha ḥalidun* ma' nā budur kim daqq anlar kim kâfir oldılar daḫı yalan t̄utdılar (12) āyetlerimizi şunlar od ıssiyeleridür ve anlar od içinde idi (13) ḳalusarlardur imdi ıssiyeleri şeytānlardur ḳavlallahü (14) Ta'ālā *Ve inne aleyke lâ'neti ila yevmid dîn* ya' nî lâ'net anuñ (15) üzerine ta ol güne deḡin ki ḫaşr ola pes vay saña kim

/ 29b / āyete ve ḥādîṣe ve Muḥammed Alî' ye ve evlādına ḳulaḳ t̄utmayasın ve ĩmān (2) getürmeysesin ya rah̄meti ve şefāati ve himmeti ḳande bulursun ey (3) müşrik billāhi pes imdi ey t̄alib-i faqr ü fenā fehm ve idrāk eyle H̄aqq' uñ (4) hidāyeti ve Muḥammed 'aleyhi 's-selāmüñ nübüvveti ve Alî' nün velāyetidür ki (5) Ḳur'ān-ı Azîm

feth olmuşdur zirā kim Alī hakkında buyurulmuşdur (6) *Lā-fetā ‘illā Alī lā seyfe ‘illā Zū’lfiḳār* imdi Ḥakk’uñ ḳudreti (7) ve Muḥammed’uñ diḳḳati ve Alī nūñ ḳuvvetidür ki kelime-i şehādet küfr üzer (8) ine ğalib olmuşdur imdi ḳanı Alī’ye ikrāruñ ve Muḥammed’e şehā (9) detuñ ve Ḥaḳḳ’a baḳmañ ve āl ü evlāda nāz ü niyāzuñ nice edā olsa (10) ḳaçan ki bilmezsin aṣl-ı kāinat nedür ve ol aṣluñ muḳtezāsı nedür (11) imdi aṣl-ı kāinat Ḥaḳḳ’dur ve illāki Ḥaḳ Muḥammed Alī’dür ve evlādını (12) bilmekdür ve anlaruñ tekażāsı üzre olmaḳdur ve eĝer anlaruñ muḳte (13) zāsı nedür dirseñ faḳr ü fenādur andan liḳa’dur ve andan beḳādur (14) ve beḳā oldur ki bismillāhdur andan *Elif lām mim zalikel kitābü* ya’ nī bu kitāb (15) ol kitābdur ki *Elif lām mīm Allahü la ilāhe illa hüvel ḥayyül ḳayyümdür* bismillāhdur ki

/ 30a / evvel ve āḳirdür kim şüretdür ve şüret ḥaḳḳında buyurulmuşdur *Hüvellezi* (2) *yuşavviruküm fil erḥami keyfe yeşa’la* ve bu şüret ol şüretdür ki Ḥaḳ (3) Ta’ālā ḳudret eliyle taṣvīr eylemişdür ki bismillāhdur ve bism (4) illāh yedi ḥurūfdur ve ol yedi ḥurūf Fātiḥatü’l-kitābda gelme (5) mişdür ol yedi ḥurūf bunlardur se cim ḥı zel şın zı fe (6) ammā Şüre-i Baḳara ve Şüre-i Āl-i İmrān bu yedi ḥurūf üzerine (7) gelmişdür ve bu yedi ḥurūf Fātiḥada yoḳdur ki *bismillāhdur* (8) andan *irrahmandur* ki elif lām mim sad kitābdur ve kitābdan murād āyetdür ve āyetden (9) murād nişāndur ve nişāndan murād bilmekdür ve andan *irrahimdür* ki (10) *Elif lām rā tilke ayatü’l-kitābü’l-ḥakim* ya’ nī şol kitāblar ile ḥükm olunur (11) bilesin andan *elḥamdü Elif lām rā kitābün üḥkimet ayatühu sümme füṣṣilet mil ledün* (12) *ḥakimin ḥabır* ya’ nī uş kitāb ḥükm olundu nişānları biline *Ve min ledün aleyye* (13) *sübḥile* andan *lillāhi* eĝer anuñ *āyetü’l-kitābü’l-mübın* ya’ nī şol (14) kitabuñ āyetleridür ki bellü eyler ḥüsnuñ ve ḥūbuñ andan *rabbil Elif lām rā tilke* (15) *āyetü’l-kitāb* ya’ nī Ḥaḳdur şol nişānlar iş bu şüretten andan

/ 30b / *alemin. Elif lām rā kitābün enzelnaḥü ileyke li tuḥricen nase minez zulūmati* (2) *ilen nuri bi izni rabbihim ila şıraṭıl azızil ḥamid* ya’ nī ey ādemīler indirdük sizüñ üzeriñize kitāb (3) ta ḳıḳasız zulmātden nūr-ı hidāyete andan *er rahman Elif lām rā tilke ayatül* (4) *kitābil mübın* ya’ nī Ḥaḳdur şol kitābuñ āyetleri bellü eyler zāt ile (5)

şifât nedür andan **ir rahıym** kef he ye mim şād ya' nī kef he münādīdür (6) bir yol göstericidir şādıklar ve gerçeklere andan **maliki Ṭaha ma** (7) *enzelna aleykel Qur'āne* ya' nī ey ādemīler indirmedi mi size Qur'an özü (8) nūzi fehm idesiz andan **yevmid din** *fā sin mim tilke āyātü'l-kitābül mübīn* (9) ya' nī şol şüretdür ki huṭūṭ-ı haṭṭ kitābuñ içinde bellüdür li levh-i (10) maḥfūzdur andan **ıyyake** ṭa sin tilke āyātül Qur'anü be kitābin mübīn (11) ya' nī şol şüretdür ki Qur'an'ın āyetlerinde ve kitābuñ içinde (12) bellüdür ki levh-i maḥfūzdur andan **na'būdū Elif lām mim e ḥasiben nasü** andan (13) ve **ıyyake Elif lām mim ğulibetür rüm** andan **nesteyn** elif lām mim tilke āyātül kitāb (14) ü'l-ḥakīm ya' nī şol kitāb āyetleri kim anlara ḥükm olundu Teñriden kendi (15) nefsini fehm eylesin andan **ıhdin Elif lām mim tenziylü'l- kitābi la raybe fiyhi**

/ 31a / ya' nī indirdük kitāb ol kitābda gümān yoḡdur ki yüzüñ levh-i maḥfū (2) zdur andan **as şıraṭ Yāsīn vel Qur'anil ḥākiym inneke le minel mur** (3) *seliyn ala şiratım müstekıym* ya' nī ey Muḥammed Qur'an ḥükm olundu aña (4) kim peygamberlere imān getürdi benüm üzerime toġrı yol ile gele (5) ler andan **elmüstākım şād vel Qur'an** ya' nī doġru yolu gösterür Qur'a (6) nuñ içinde zāt-ı hidāyete andan **şıraṭ Ha mim tenzilü'l- kitāb** ya' nī (7) ḥükm olundu indirdük ol kitābuñ içinde levh-i maḥfūzı bilesiz andan **ellezine** (8) *Ha mim tenzilüm miner raḥmānir raḥıym* ya' nī indirdük bu Qur'an'ı Ḥaḡḡ'ı bilmek (9) için oldur raḥmet kılıcı andan **en'ante Ha mim ayn sin kaf kezalike yuhıy ileyke** (10) ya' nī ḥükm olundu bu şifāt kudretle bilesiz nice yerde vaḥy-i evveldür (11) üzeriñize andan **aleyhim Vel kitābil mübin lealleküm ta'ḡılun** (12) ya' nī ḥükm olundu kitābuñ içinde bellü eyler añlayasız *Ve inneḥü fi ümm* (13) il *kitābi ledeyna* buyurur ya' nī ümmü'l-kitāb içinde levh-i maḥfūzı göresiz (14) andan **ġayril Ha mim vel kitābil mübin** ya' nī ḥükm olundu bu ümmü'l-kitāb (15) ki haṭṭ-ı vechinde bellüdür andan **maġḡubi Ha mim tenzilül kitāb**

/ 31b / ya' nī bu ḥükm olunan kitāb cemālinden nüzül eylemişdür andan **aleyhim** (2) *Ha mim tenzilül kitābi minallah* ya' nī ḥükm ḥükümāt Allahdandır ki indir (3) mişdür āyet-i kitāb ol yedi haṭṭuñ adedince andan **ve** Lām-elif **Ḳaf** (4) *vel Qur'anil*

mecid ya‘nî kazâ-ı berât emr olunmuşdur ve *Qur’ânîl* (5) *mecidüñ* içinde bi-ğalaṭ idrâk eylesün andan *ladḍa* (6) *lin Nun vel qalemi ve ma yesṭurune* ya‘nî beyân olunmuşdur ol kudret (7) qalemiyle vechindeki satır olan ḥaṭṭ-ı hidâyetdür imdi bu yigirmi (8) sekiz sürenüñ evvelinde muḳaṭṭaât gelmişdür Fâtiḥâtü’l-kitâ (9) buñ içinde mübîndür ol sebebdan cemî‘-i külb-i semâvinüñ aşlı (10) Fâtiḥâtü’l-kitâbdur imdi bu ümmü’l-kitâbuñ ğayb fehmi (11) ve idrâk eyle ta ki sırrına vâḳıf olasın zîrâ kim *Qur’ân*’uñ sırrı (12) bu sûrelerüñ evvelindedür *Qavluḥü Ta’âlâ Fi küllî kitâbin surrân ve* (13) *surrü’l-Qur’âni fi evâil is şūreti* ya‘nî her kitâbuñ sırrı (14) vardır ve *Qur’ân*’uñ sırrı bu sûrelerüñ evvelinde gelmişdür yigirmi (15) sekiz ḥurûf muḳaṭṭaâtdur cemî‘ *Qur’ân*’uñ evvelinde ve daḫı *Qur’ân*’uñ evveli

/ 32a / bismillâhdur ol sebebdan ki bismillâh yedi ḥurûfdur (2) ve ol ḥurûflar üzerine nâzil oldı ol ḥurûf bunlardur be sin mim elif (3) lâm-elif he ki Fâtiḥâtü’l-kitâbuñ adedinceür ki ism-i zâtdur ve ism-i azîmdür (4) ve ism-i müsemmânuñ aynıdır zîrâ kim bismillâh *Qur’ân*’uñ evvelindedür ki (5) ism-i zâtdur sebab-i evvelîdür ki bismillâhsız bir işe el şunmaḳ revâ (6) deĝildür zîrâ ki ismullâhdur ve bir daḫı bismillâh üç kısımdur (7) ve namâz daḫı üç kısımdur ve biri şalât-ı ḥazar ve biri şalât-ı cum‘a ve biri (8) şalât-ı seferdür ve bismillâh daḫı üç kısımdur imdi bismillâh (9) be ile sin ve mim ise yek-tâ-ullah ise birdür üç kelime oldı şalât (10) adedinceür ki bismillâhdur bir zâtdur ve şalât daḫı bir zâtdur şalât-ı ḥazar (11) on yedi ve şalât-ı cum‘a on beş otuz üç kelime olur imdi (12) ḥurûf adedince bir zâtdur ki bismillâh adedinceür ve cemâl-i Âdem (13) ‘aleyhi’s-selâm adedinceür *Qur’ân*’uñ daḫı aşlı üç kısımdur biri ḥurûf-ı (14) muḥkemâtdur ol on dört ḥurûfdur ki budur elif lâm râ kef he ye ayın şâd (15) ṭa sin hâ mim kaf nûn ḳalallahü Ta’âlâ *Hüvellezi enzele aleykel kitabe*

/ 32b / *minḥü ayatüm muḥkematün ḥünne ümmü’l-kitabi ve üḥaru müteşabihat* (2) *fe emmellezine fi ḳulubihim zeyĝun fe yettebiune ma teşabehe minḥübtigael fitneti* (3) *vebtigae te’vilih ve ma ya‘lemü te’vilehu illellah ver rasiḥune* (4) *fil ilmi yeḳulune amenna biḫi küllüm min indi rabbina ve ma yezzekkeru illa* (5) *ülül elbab* imdi bu

āyetüñ ma' nāsımı fehm eyle ve bir daħı ħurūf-i (6) müteşābihātdur ki ol on bir ħurūfdur ki bunlardur be te se cim (7) ħa zel ze şın şad zı ğayın ve bir daħı ħurūf-ı muĸaţtaātdur ki ol yigirmi (8) sekiz ħurūfdur fi'l-cümle Ķur'an'ıñ aşlıdur ve biri daħı oruçdur ol (9) daħı üç kısımdur zīrā kim oruç daħı üç altmış güne ħazret-i (10) aħādiyyetden farz olmuş idi anı daħı taħfīf diledi üç (11) altmış günü otuz güne ħarar eyledi zīrā kim namāz daħı elli vaĸt farz (12) olmuş idi anı daħı taħfīf diledi beş vaĸte ħarar eyledi ol (13) sebebden oruç daħı otuz güne ħarar eyledi zīrā bir yıl üç yüz (14) altmış gündür ve bir ay daħı üç yüz altmış sāt ve her sāt bir günün ħaim-maĸāmıdır ve oruç daħı (15) üç altmış olduğundan murād budur ki altı ay yüz seksen

/ 33a / gündür ve bir ayıñ daħı sātleri yüz seksen sātür (2) yüz seksen sāt üç altmış günün ħaim-maĸāmıdır (3) ve namāz daħı elli vaĸtden beş vaĸte ħarar eyledi ve oruç altmış günü otuz güne ħarar eyledi (4) ħalallahü Ta'ālā *Men cae bil ħasneti fe lehu aşru emşaliha* (5) imdi namaz ve oruç ħüsnātdur fışĸ deĝildür ve daħı her gün bir (6) sātün ħaim-maĸāmıdır ve her gün on iki sātür ve daħı otuz (7) kez on iki sāt üç yüz altmış sāt olur *Li engavmü sāate* (8) *me'ssātü illa yevmel cum'ati hatta yeteĝarebehüz zamane liye kü nessenete ke* (9) *şşehri ve şşehre kel cum'ati vel cum'ate kel yevmi vel yevme kes sāti* (10) *vessāate la şey* imdi ma'lüm oldı bir gün bir sātün ħaim-maĸāmıdır (11) bu ma'niden ħalallahü Ta'ālā *Yevmül kıyāmetü sātün* bu ma'niden (12) yılda bir ay oldı ol sebebden daħı ābdest üç kısımdur zīrā (13) biri elün ve biri yüzün ve biri ayaĝun ve secde daħı üç kısımdur biri (14) secde-i ubūdiyyet ve biri secde-i mülkiyyet ve biri secde-i ta'zīmdür (15) imdi bilki cemī'-i ulūmuñ aslı bismillāhdur

/ 33b / ve bismillāhuñ aşlı yedi ħurūfdur

18

Şi'r

(1) Ay cemālün ħarfı bismillāhdur

Dest-i ħudret ħikmetullāhdur

Kim aña secde idüp şükr etmedi
Lā' net olsun şeytān ol güm-rāhdur

Uş şalāt ü şavm hem hac ü zekāt
Bilmişem hüsünüñ aña miftāhdur

Dağı pīrlereñ izini izlemedi
İrmez ol maqşūdına bī-rāhdur

(5) Men Vīrānī derd-mendüm haq-i pāy

Dilde virdüm her sāat ol şāhdur

(7) imdi ey t̄alib-i faqr ü fenā bismillāh üç yedi h̄urūfdur haṭṭ-ı Havvā' adedince (8) dūr ki budur be ye sin ye nun mim ye mim elif lām fe lām elif mim lām elif mim he ye (9) dağı üç aşıl vardır bismillāhuñ birliğı adedince yigirmi iki (10) h̄urūf olur birisi bir zāt-ı kadīm adedindedür ve yigirmi biri (11) haṭṭ-ı Havvā adedindedür ki ol dağı bir zāt-ı kadīmdür bir aḥsen-i (12) taqvimdür ve bir dağı bismillāh otuz iki h̄urūfdur noqtasıyla (13) zīrā kim bismillāhuñ eczā'sı toquz h̄urūfdur ve on bir noқта (14) sı vardır ol h̄urūf-ı müteşābihāt adedince üç aşılı (15) vardır cemī' eyleseñ otuz iki h̄urūf olur vech-i kerīm Ādem

/ 34a / 'aleyhi's-selām adedince ve bir dağı bāqī kalur bir zāt-ı kadīm lem yezellü (2) ve la yezāl adedindedür ki budur be ye sin ye nun mim ye mim elif lām fe lām (3) elif mim lām-elif mim he ye ve on bir noqtasıyla ve üç aşılıyla otuz üç h̄urūf (4) olur otuz ikisi vech-i kerīm Ādem 'aleyhi's-selām adedindedür imdi (5) biri dağı ol bir zāt-ı kadīmün birliğı adedindedür imdi ey (6) t̄alib-i faqr ü fenā fehmi eyle ki namāz dağı bismillāh adedince üç kısım oldı (7) ya'nī şalāt-ı hażar ve şalāt-ı cum'a ve şalāt-ı seferdür ki bismillāh (8) adedince üç kısımdu bismillāh vech-i kerīm Ādem olduğdan soñra (9) namāz dağı vech-i kerīm Ādem 'aleyhi's-selām adedindedür zīrā (10) cum'a

namāzıyla hāzar namāzı cemī' eyleseñ otuz iki kelime-i kelām (11) olur vech-i kerīm Ādem 'aleyhi's-selām adedince ve bir dağı sefer namāzı (12) vardur bismillāhuñ noqtası adedince anı dağı hāzar namāzıyla (13) cemī' eyleseñ yigirmi sekiz ħurūf-ı muqattaāt olur ol dağı vech-i kerīm (14) Ādem 'aleyhi's-selām adedincdür ve dağı bismillāh yedi ħurūfdur ol yedi (15) ħurūf çār-anāşır birle mürekkebe olmuşdur ki dört kez yedi be

/ 34b / yigirmi sekiz kez kitābet olur vech-i kerīm Ādem 'aleyhi's-selām adedincdür (2) bismillāhdur ve bir dağı budur ki bismillāhuñ üç şifātı (3) vardur elifle lām adedincdür zīrā elifle lām cümle-i kebīrde (4) otuz bir olur ve biri dağı zāt-ı kadīmdür ki bir zātdur otuz iki kelime-i kelām (5) üzerine mebnīdür ki bismillāhdur ve bir dağı Qur'an'ın üç aşlı (6) vardur biri ħurūf-ı muqattaāt ve biri ħurūf-ı muḥkemāt ve biri ħurūf-ı (7) müteşābihātdur imdi ħurūf-ı muḥkemāt on dört ħurūfdur ki bunlardur (8) elif lām rā kef he ye ayın şad ta sin ḥa mim kaf nun ve ammā üç ħurūf (9) dağı baṭınında vardur elifde (fe) sadda (dāl) nunda (vav) imdi (10) bu üç ħurūfla on yedi olur hāzar namāzı adedince ve biri dağı (11) ħurūf-ı müteşābihātdur ki bunlardur be te se cim ḥı dal ze sin ḍat zı ḡayn (12) on bir ħurūfdur bu on bir ħurūfla on yedi ħurūfı cemī' eyleseñ (13) yigirmi sekiz ħurūf-ı muqattaāt Qur'an-ı Kerīm aşıldur ki bismillāh (14) dört ħurūf dağı vardur pā çā jā ḡā otuz iki kelime-i kelām (15) olur vech-i kerīm Ādem 'aleyhi's-selām adedincdür imdi fehm eyle Ādem nedür

/ 35a / oruç dağı otuz gündür ve üç gün dağı aylı olur otuz (2) iki gün vech-i kerīm Ādem 'aleyhi's-selām adedincdür ve biri bāķī ḡalır ol (3) bir zātı kadīm adedincdür kim bismillāhdur ve bismillāh vechullah (4) dur zīrā kim vechullah cemāl-i kemāl Ādem'dür ve bir dağı secdedür (5) ol dağı üç kısımdur yedi secde-i ta'zīmdür ve biri secde-i melekiyye (6) dür ve biri dağı secde-i ubūdiyyedür ki perestiş eylesin ol dağı (7) vech-i kerīm Ādem 'aleyhi's-selām adedincdür zīrā ki Qur'an ü şavm ü şalāt Ādem (8) 'aleyhi's-selām üzerine olduḡdan soñra secde dağı Ādemedür Ḳavlühü (9) Ta'ālā *Ve iz ḡulna lil melaiketiscüdu li Ādeme fe secedu illa iblis (10) eba vestekbera*

ve kane minel kāfirin ve bir daḥı ābdestdür ol daḥı üç (11) kısımdur iki elüñ ve yüzüñ ve iki ayaḡuñ yursun pes iki elin (12) beyānı bismillāhdur zīrā ki elin bir yere şunsañ bismillāh di (13) lüñden zuhūra gelür niçün ki iki elin mufaşşalı kitābetdür ki (14) eḡer ābdest alsañ iki elin dirseklerine dek yursun (15) pes iki elin dirseḡe dek otuz iki mufşaldur ki şalāt-ı

/ 35b / ubūdiyyet anuñ üzerine ḡalursuñ ol daḥı otuz dört (2) ḡaṭṭı ḡaradur ol dört ḡaṭṭı beyāzdur ki anda ḡıl yoḡdur ve daḥı (3) üstüvāsıyla otuz iki kitābet olur vechi Ādem ‘aleyhi’s-selām ilmidür ki (4) elhamdülillah dirseñ iki elin yüzün sürsün dört kere olur ve yüz (5) on iki ḡaṭṭı hidāyet olur ve iki üstüvāsıyla yüz on dört sürenüñ ilmini (6) orada ma‘lūm idersin ki bir kere elhamdülillah deyüb el yüze sürüb Ḥaḡḡ’a şükr ü şenā (7) eylediḡün gibi Ḳur‘ān-ı azīm fi’l-cümle vücūda gelüb ḡaṭṭ tam olur ve bir daḥı (8) iki ayaḡuñ topraḡa dek yursañ o daḥı yigirmi sekize kitābetdür (9) dört kā‘ binüñe otuz iki kelime-i kelām adedincedür ve bir ayaḡ cümleden (10) muḡaddemdür ol sebebden secde-i ubūdiyyet ayaḡdur zīrā kişi ayaḡıyla menzile yeter (11) ve secde-i melekkiye oldur ki el ḡizmetkārdur ve ḡizmet melekden (12) şadr olur ve secde-i ta‘zīmüdür ve cemāldür ki cemāl-i cemāl (13) sulṭān-ı cihāndur pes sulṭāna ta‘zīm vācibdür pes (14) imdi ey ṭālib-i faḡr ü fenā mecmū‘-i Ḳur‘ān yüz on dört süredür (15) ve aşlı yigirmi sekiz ḡurūfdur ve bir daḥı lām-elifdür yigirmi toḡuz

/ 36a / olur ve üç ḡurūf daḥı vardur elifde (fe) şādda (dal) nūnda (2) (vav) otuz iki ḡurūf olur imdi yüz on dört süredür otuz (3) iki aşlıdur ki mecmū‘ yüz kırḡ altı olur zīrā ki Ḥaḡḡ Ta‘ālā (4) buyurmuşdur *Ve alleme Ādemel esmāe külleha* ve esmā-i hüsnā (5) dur ki Fātiḡatü’l-kitābdur pes Fātiḡa daḥı yüz yigirmi dört ḡurūfdur (6) yüz on dört ḡurūf Ḳur‘ān-ı Kerīm adedincedür ve ona daḥı kaf nūn (7) adedincedür zīrā kāfla nūn noḡtasıyla toḡuz ḡurūf olur (8) anuñ adedince Fātiḡa yüz yigirmi dört ḡurūfdur ki bunlardur (9) Elif, lām, ha, mim, dal, lām, lām, he, rı, be, elif, lām, ayın, elif, lām, mim, ye, nun, elif, lām, ra, ha, mim, elif, nun, elif, lām, ra, ha, ye, (10) mim, mim, elif, lām, kef, ye, vav, mim, elif, lām, dal, ye, nun, elif, ba, elif, kef, nun ayın, be, dal, nun, elif,

ye, elif, kef, nun, sin (11) te, ayın, ye, nun, elif, he, dal, nun, elif, lām, sad ra, tı, elif, lām, mim, sin, te, kaf, ye, mim, sad, ra, elif, tı (12) elif, lām, zel, ye, nun, elif, nun, ayın, mim, te, ayın, lām, ye, he, mim, ğayın, ye, rı, elif, lām, mim, ğayın, dat, vav, be, ayın, lām, (13) ye, he, mim, vav, lām, elif, lām, dat, elif, lām, lām, ye, nun” imdi Fātiḥanuñ āşlı sūrelerin (14) evvelinde muḳaṭṭaātda gelmişdür ki ol budur Elif, lām, ra, elif, lām, ra, elif, lām, ra, elif, lām, mim, ra, elif, lām, ra, elif, lām, ra, elif, lām, ra, kef, he, ye, ayın, sad (15) ta, sin, ha, mim, ha, mim, ayın, sin, kaf, ha, mim, ha, mim, ha, mim, ha, mim, kaf, nun

/ 36b / ve bir daḫı bismillāhi ’r-raḫmāni ’r-raḫīmdür anuñ muḳabelesinde bu dört (2) ḫurūfdur elif lām mim elif lām mim elif lām sad elif lām ra tamāmet yigirmi sekiz muḳaṭṭaāt (3) ve yüz yigirmi dört ḫurūf Fātiḥatü’l-kitāb yüz elli iki ḫurūf olur (4) ve dört daḫı pā çā jā ğā yüz elli altı ḫurūf olur pes imdi Ādem’uñ cemāli ve el ayağı yüz elli altı ḫurūf aşlı-ı Ḳur’ān’dur (5) zīrā kim cemāl-i Ādem Fātiḥatü’l-kitābdur ve anuñ muḳabelesinde bāḳī ḫurūflar (6) mündericdür ol sebebden Fātiḥatü’l-kitāb ümmü’l-kitābdur ki mecmu’-ı Ḳur’ān’uñ (7) aşlı ve māhiyeti ve ḫaḳīḳati Fātiḥadur ve daḫı Fātiḥanuñ āşlı zūlf (8) ü ḳaş ü kirpikdür ki ḫaṭṭı üstüvāsıyla aşḳ eyleyesüñ sekiz kitābet (9) olur ol sekiz kitābet her biri çār-anāşır birle mürekkeb olmuşdur (10) otuz iki ḫaṭṭı kitābet olur vech-i kerīm Ādem ‘aleyhi’s-selām adedincedür ki Ḳur’ān-ı (11) Kerīmüñ āşlı ḫaḳīḳatdür ki bismillāhdur pes Ḳur’ān-ı Kerīmüñ āşlı sūre (12) lerinüñ evvelindedür ki yigirmi toḳuz sūrenüñ evvelinde muḳaṭṭaāt (13) gelmişdür üç ḫurūfdur ve bir daḫı vardur ki mecmu’-i kütb-i semāviyye (14) nūñ āşlıdur ki ḫaṭṭı vechullahdur ve kitābullahdur ve ilmullahdur (15) ve arşullahdur ve beytullahdur ki Ḥaḳ Ta’ālā buyurmuşdur

/ 37a / *Ḥāleḳallahü Ta’ālā Ādeme ve alā şūretir raḫmān* pes imdi (2) Ḥaḳ Ta’ālānuñ şūreti şūret-i ādemdür ve daḫı şūret-i ādem mecmu’-i (3) kelāmullahdur zīrā ki bismillāhdur ve ismullahdur ve ḫalifetullahdur (4) ve cemī’-i mevcūdātuñ āşlı ve ḫaḳīḳati ve māhiyeti ve şavm ü şālāt (5) ve ḫac ü zekāt ve secdesi ve ḳiblesi ve cenneti ve liḳa’sı ve beḳası (6) ve ḫurī ve rıdvān ve ğilmān fi’l-cümle Fātiḥatü’l-kitābdur ki

Âdem'ün vechinde (7) ve cemâlinde meşûrdur Hakk'ün kudret kalemiyle inşâ' dur ki biri yedi (8) on dört beyazı on dört kara hattı ve dört dağı *Ez* (9) *halil muyi farkış* tamâmet otuz iki hattı cemâlinde mündericdür ki (10) aşı-ı kâinâtdur ve bir dağı devr-i eflâk ve devr-i kamerdür ol kamer dağı (11) on dört günde kemâle ve on dört zevâle müteveccih (12) eyler ki on dört günün on dört gicesi vardur cemâl-i (13) kemâl Âdem 'aleyhi's-selâm adedince perestîş eyler *Qavlühü Ta'âlâ Vel kamera kaddernahü* (14) *menazile hatta ade kel urcunil kadiym* anuñ adedince perestîş eyler

19

Şi'r

/ 37b /

(1) Ay yüzün şakq-ı kamerden âşikâr

Böyle ta' lîm eyledi perverd-gâr

Fâtiha ihlâş hattıdur yüzün

Görebilmezdir anı her kör kâr

Kâinatuñ âşlıdur hüsnuñ senün

Secdegâhımsın benim ey hubb-i didâr

Uş yüzünden mest olupdur mâh-tâb

Anun için eylemez bir dem qarâr

(5) Bu Vîrânî bendeñi ya aşq-ı şâh

Eyleme senden cüdâ ey hoş-nigâr

(6) imdi bir dağı budur kim fehm eyle bir yıl üç yüz altmış altı gündür ve kırk (7) sekiz haftadır ve her hafta yedi gündür ve yedi gicedür ve her (8) bir gün on iki sâatdür ve gicesi dağı on iki sâatdür ve dağı (9) on iki burcdur ve her sâatün muqabelesinde

gelmişdir ki bunlardır (10) H̄amel, ŧevr, cevzā', sereṭān, esed, s̄n̄b̄üle, mizan, aḳreb (11) ḳavs, cedī, delve, ḥ̄ūt dur pes imdi bir yıl on iki (12) āydur bu on iki burcuñ adedince ve on iki s̄aat̄üñ adedince (13) d̄ür ve ammā bir yıl üç yüz altmış gündür ve bir ay daḥı üç yüz (14) altmış s̄aat̄dür ol günüñ muḳabelesinde pes imdi Ādem'üñ (15) daḥı üç yüz altmış ṭamarı vardur üç yüz altmış gün

/ 38a / adedince ve üç yüz altmış s̄aat adedince ve daḥı bir yılıñ (2) ḳırk sekiz haftası vardur ve Ādem'üñ daḥı başı ḳırḳ pare (3) ve dört bāb ḳapudur ve iki dört sekiz olur ve ḳırḳ ile (4) sekiz ḳırḳ sekiz olur ḳırḳ sekiz hafta adedince z̄irā kim bir (5) yıl altmış ve üç yüz gündür ve ḳırḳ sekiz mizāndur pes mizān (6) bozulsa yıl ma' l̄üm olmaz imdi baş daḥı gövdeden (7) ayrulsa vücūd pay-dār yürümez olmaz ve bir daḥı on iki āydur (8) ve on iki s̄aat adedince ve on iki s̄aat on iki bābdur on iki (9) s̄aat adedince ve on iki burc adedince ve bir gün daḥı (10) on iki burc ḥ̄ükm ider on iki s̄aat adedince ve Ādemde (11) daḥı on iki burc ma' l̄üm olur z̄irā ki başı ḥ̄ameldür ve yüzi (12) ŧevrdür ḳulaḳları cevzā'dur ve emcikler sereṭāndur ve göḡsi (13) eseddür ve göbek mizāndur ḳasıḳ s̄n̄büledür ve zeker aḳrebdür (14) ve buṭlar ḳavsdur dizler cedīdür ve bāldur delvedür ṭaban ḥ̄ūtdur (15) ve bir daḥı bir ay dört haftadur ve her hafta yedi gündür ümmü'l-kitāb

/ 38b / adedince z̄irā kim dört yedi yigirmi sekiz ḥ̄urūf olur ḥ̄urūf-ı müfredāt (2) adedince ve bir daḥı lām-elifdür yigirmi ṭoḳuz olur ve lām-elif (3) iki ḥ̄urūfdur otuz olur ve bir āy daḥı geh̄i yigirmi sekiz geh̄i yigirmi (4) ṭoḳuz geh̄i otuz olur geh̄i otuz günde devr eyler ḥ̄urūf-ı müfredāt (5) adedince ammā lām-elif muḳabelesinde dört ḥ̄urūf gelmişdir pā çā (6) jā ḡā dur otuz iki ḥ̄urūf olur bismillāh adedince ve bismillāh vech-i kerīm (7) Ādem 'aleyhi's-selām adedinedür ki bismillāh Fātiḥatü'l-kitābet vechinde (8) meḳtūbdur ve meḧūrdur ve bir daḥı budur ki bir hafta yedi gündür (9) vech-i Ḥavva' adedince ammā bir haftanıñ seksen dört s̄ati (10) vardur pes ḥ̄urūf-ı müfredātuñ eczā'sı yetmiş iki olur kelām-ı (11) elifüñ muḳabelesinde dört ḥ̄urūf vardur yetmiş altı olur ol (12) dört ḥ̄urūfuñ on iki noḳtası vardur pes imdi seksen (13) sekiz

hurūf oldu imdi seksen dört hurūfı ol bir haftanuñ (14) kaim-maḳāmı oldu ve dört hurūf daḫı bāḳī ḳalır ol çār-anāşır (14) adedinedür ki ol hurūf bunlardur be, te, se, cim imdi bunlaruñ

/ 39a / fi'l-cümle inbisātı elli āḫire yetmiş iki hurūf olur ve dört hurūf daḫı (2) ki pā, çā, jā, ḡā noḳtasıyla tamām seksen sekiz hurūf olur imdi (3) Ādem'üñ cemāli ve eli ve ayaḡı üç kere 28 mafşaldur üç kere (4) 28 seksen dört hurūf olur ve dört daḫı çār-anā (5) şır seksen sekiz hurūf olur ve mecmu' -ı Ḳur'ān-ı Kerīmüñ ve yerüñ (6) ve göḡüñ aşlı bu seksen sekiz hurūfdur ve bu hurūfuñ aşlı (7) Fātiḫadur zīrā ḫikmet ü ḳuvvet ü kudret Ādem 'aleyhi's-selām adedinedür (8) pes Ādem'üñ cemāli ḫikmetullah ve eli kudretullah ve ayaḡı ḳuvvetullahdur (9) zīrā kim Ādem ḳuvvetiyle yürür menzile irer ve kudretiyle işler ve ḫikmetiyle (10) söyler zīrā kim söz yüzdür ve yüz ḫayme-i miāddur ki tamām ider (11) tınābdur ḳaf vel Ḳur'ān adedinedür ki beyānuñ şorarsın (12) bir elüñ on dört mafşaldur ve beş parmaḫdur ne ḳadar yigirmi (13) dört olur ve birliḡiyle adedince yigirmi beş olur ve bir ayaḡı (14) daḫı yigirmi beş mafşaldur elli aded olur bir yanı daḫı ellidür (15) tamām yüz olur ḳaf vel Ḳur'ān adedinedür ve yüz tınāb ḫayme-i

/ 39b / miād anuñ adedinedür zīrā ki ḳaf vücūd-ı Ādem'dür ve daḫı anḳa' (2) başdur ve daḫı zülḫ ḳaş kirpik bāl ü perdür ve yüzüñ (3) arşdur şadruñ kürsīdür ve levh ḫaṭṭ-ı ḫālindür ve mahfūz söz (4) üñdür maḡrib aḡızuñdur ve meşāriḳ ḳulaḡuñdur ve gözüñ nutḳuñdur pes gün (5) meşāriḳden toḡar maḡribde ḳavuşur ve ḳulaḳ meşāriḳdür āy (6) daḫı meşāriḳden hilāl olur maḡribde bedr olur ve nutḳ āḡızdan (7) toḡru ḳulaḳda ḳavuşur ḳulaḳ āydur ki meşāriḳdür ve āy meşāriḳdan toḡru (8) cān-ı dil iḳlimine varur hilāl olur ve andan maḡrib gelür maḡribde (9) bedr olur zīrā kim āy ḳarañüdür tecellāsı gicedür ve daḫı gice velā (10) yet sırdur ve gündüz nübüvvedür pes velāyet sırdür ve nübüvvet āşikāredür zīrā ki şeri'at (11) āşikāredür ve zāhir gündür ve gün şābitdür ammā ṭariḳat bāṭındur (12) ve bāṭın gicedür ve giceye şābit yoḡdur zīrā kim şeri'at-ı enbiyā (13) ve ṭariḳat-ı evliyā ikisi bir zātdur zīrā kim göz şeri'at dur ve ḳulaḳ (14)

ṭarīqatdūr ve daḥı ma'rifet Muḥammed'dür ve ḥaḳıḳat (15) Alı'dür zırā ki ḥaḳıḳat burundur ve ma'rifet ağızdur ve ālem-i

/ 40a / nizām budur dört bāb üzere binādur ve kırk maḳāmıdır onı şer (2) iat ve onı ṭarīqat ve onı ma'rifet ve onı ḥaḳıḳat (3) dur çünki dört bābdur ve bu dört bābuñ üzerine on sekiz biñ (4) ālem nizām bağlamışdur ve bu on sekiz biñ ālemüñ üzerine seb'-i (5) semāvāt ve arzın nizām bağlanmışdur pes imdi şerī'at Ādem'dür (6) ki zāhireñ ve bātineñ āyağıyla yürür yel gibi eser ve ṭarīqat (7) Ādem'dür ki eliyle tutar göziyle görür ve od gibi yanar (8) ve ma'rifet Ādem'dür ki diliyle söyler kulağıyla işidür şu gibi āḳar (9) ve ḥaḳıḳat Ādem'dür ki yel gibi eser od gibi yanar şu gibi āḳar toprak (10) gibi sākın olur ve bir daḥı bu kim Ādem on sekiz biñ ālemdür (11) zırā āyaḳ āltı boğumdur ve el daḥı alı boğumdur on iki (12) olur ve āltı daḥı şeş cihānı üç āltı on sekiz olur on (13) sekiz biñ ālem adedince ve yarısı yedi ḳat yer ve yarısı (14) yedi ḳat gök ve başı arş-ı muallādur ve bir daḥı budur ki (15) kırk maḳām dört bābdur ve bu dört bābuñ evveli şerī'at

/ 40b / andan ṭarīqat andan ma'rifet andan ḥaḳıḳat (2) pes imdi şerī'at ilm üzeredür ve ilm kelām üzeredür ki ve kelām nuḳḳdur (3) nuḳḳ ağızdan zuhūra gelür ve āğız on bābdur ikisi ṭarīqatdūr (4) Ṭarīqat edeb üzeredür ve edeb göz üzeredür ve göz daḥı on (5) bābdur ve üçüncü ma'rifetdür ve ma'rifet amel üzeredür ve amel kulaḳ üzere (6) dür ve kulaḳ daḥı on bābdur ve dördüncü ḥaḳıḳatdür ḥaḳıḳat hayā' (7) üzeredür ve hayā' daḥı burun üzeredür ve burun daḥı on bābdur (8) pes imdi azīz-mend bir kişide ilm olmasa edeb olmaz ve (9) edeb olmasa amel olmaz amel olmasa hayā' olmaz ve hayā' ol (10) masa Ādem olmaz ve Ādem olmasa ḥöd-ḥayvān nāṭıḳdur zırā kim ilm (11) amel üzeredür ve amel edeb üzeredür ve edeb ḥayā' üzere (12) dür ve ḥayā' insān üzeredür ve insān imān üzeredür

20

Şi'r

(1) Edebsiz Ādem'ün olmaz ĩmānı

İçinde toptolu şekküñ gümānı

Ħayā'sız olanuñ yanına varma

Kulağ tutup işit iş bu beyānı

/ 41a /

Amelsiz ālim uş ilm-i ehl olmaz

Aña lā'net diyüñ yoğdur ziyānı

Odur şeytān aña lā'net hemişe

Kimüñ kim da'vāsı var bī-maānī

(5) Virāniyem şāha gerçek gulāmem

O ir virmişdür benüm ismüm Virānī

pes imdi ey tālib-i faqr ü fenā bir kişide ilm olmasa ve amel ve edeb (5) ve hayā' olmasa ol kişinüñ hayātına ve erkānına ve pīrine ve pis (6) kademine şad-hezar lā'net olsun ki ben abdālam diyüp da'vā urup (7) da'vāsında bulunmayan kişinüñ cān-ı ħabişine ve nāmına lā'net (8) hezār-bār zīrā yalancılardur pes Ħağ sübħanehü ve Ta'ālā kelām-ı kādīmimde buyurdu (9) *Fe menifera alallahil kezibe min ba'di zalike feūlaike hümüz zālimün* (10) pes bir kişi faqr da'vāsı kılrsa ma'nīsinde bulunmasa teberrā (11) ol yalancıya müstahaqqdur Kavlühü Ta'ālā *El a lā'netullahi alez* (12) *zālimün* imdi Ħağ Ta'ālānuñ lā'net eyledüğü kimesneye (13) sen eylemezsen dağı lā'nete müstahaqq olursın emre muhalif (14) eyledüğün için

21

Şi'r

(1) Lâ' net olsun ol Yezîdüñ cānuna

Alduğı hem ŧatduđı dükkānuna

/ 41b /

ŧol kiŧiye hem dağı lâ' net olur

Kim ki varur ol yalancı yanına

Ta ezelden ahd imiŧ ahd bildim

ŧanı ŧol ahd lâ' net ol peymānına

Kimde vardur ŧöhret ü hırŧ ü ŧama'

Lâ' net anuñ dem-be-dem erkānına

(5) Bu Virānī Abdāl Alī'ye ħāk-i pāy

Yüz sürüb baŧ endürür merdānına

(5) imdi ey ŧālib-i faqr ü fenā bu ne ħayāldür ki evvel gelesin faqr ü fenā oldum (6) diyesin ŧoñra dönesin v'Allahi ve billāhi dönme ki lâ' nete müŧaħāk (7) olursın bī-ŧekk ve bī-ŧübhe ŧöyle bildiysen zīrā pīrlər kıdeminde (8) baŧ koyup ve ikrār idüp ŧoñra dönene lâ' net-i firāvān ve bī-ķıya (9) sdur ve dağı dönmeyüb sikke-i ŧıfāt altında olup ve yine (10) ŧālib-i dünyā olur isen ve kendü hevāsında olan bī-ŧübhe ŧeyħān-ı (11) lāin kendüsidür lâ' net cānına zīrā pīrlər buyururlar Gelme (12) gelme dönme dönme gelenüñ malı ve dönenüñ baŧı didükleri (13) ŧıfātđur ŧıfātuñ tebdīl iderler zīrā kim yalancınuñ yüzi (14) dönmüŧdür niħün ki ikrārı yoğdur ve imānı yoğdur ve dağı (15) ŧıfāt-ı imān ŧıfāt-ı Ādem'dür ve ŧıfāt-ı pīrlerdür pīrlereñ ħavlınde

/ 42a / olmayan ŧıfātından dönmüŧdür ve ŧıfātından dönen ādem olmaz (2) zīrā her kiŧi ādem olmaz yine ādem olan pīrlerdür sen dağı pīrine (3) ulaŧ ki ādem olasın ve

eğer p̄irlere erişmezsen hayvānsın (4) şöyle bilesin Kav̄lühü Ta'ālā Ǖlaike (5) *kel en'ami belhüm eḍall ǖlaike hümül ğafilün* pes Haḳḳ Ta'ālā buyurur Ğaflet merātibi hayvāndur (6) ve hayvān merātibi ğafletdür imdi ānlar belhüm eḍallü oldılar ḍelālet (7) ve mezellet ḥorluḳ ānlara nāzil oldu z̄irā kim sūretā Ādem'dür ve ma' nide (8) eşek pes eşek ile Ādem bir yerde olmaz evvel ve āhiretde (9) yüzün didükleri neviler yüzünde bitmeye dimelerinden ğafil olma (10) z̄irā kimin ğarib daḫı bu hayāli bilmez idim p̄irler lütf ü kereminden (11) bu ḥaḳire gösterdiler ve bildürdiler bed fi'l ve ehl-i (12) ḫama' ve ehl-i dünyā p̄irler ile āşina olmaz imiş z̄irā kim ya p̄irler (13) ya dünyā gerekdür iki karpuz bir ḳoltuğa şığmaz imdi ḥadīs (14) resül 'aleyhi 's-selām buyurmuşdur *Eddünyā talübhe* (15) *mağbun* imdi Resūlu'llah hevā'-i nefesiyle

/ 42b / söz söylememişdür illā vahy-i Ḥudā ile söylerdi Kav̄lühü Ta'ālā (2) *Ve ma yenḫu anil heva* p̄irler nuḫḳu (3) yalan söylemez z̄irā p̄irler yalancı değildür ğafil olma ve ğafil yürime (4) z̄irā kim p̄irler her yerde ḥazırdur ve nazırdur görmezler mi şanursın (5) imdi gel beri p̄irlerün nuḫḳunu ḥaḳla ğayr-ı nazarı ḳo faḳr ü fenā (6) ol dime ki her ne vardur bu faḳırde var yoḫsa soñra utanursın (7) imdi ey ḫālib-i faḳr ü fenā bir daḫı budur kim bir elifdür elif, be ,elif ,te, elif, se, (8) elif, cim, elif, ha, elif, hı, elif, dal, elif, zel, elif, rı, elif, ze, elif , sin, elif, şın, elif, sad, elif, dat, elif, tı, elif, zı, (9) elif, ayın, elif, ğayın, elif, fe, elif ,ḳaf, elif, kef, elif, lām, elif, mim, elif, nun, elif, vav, elif, he, elif, ye, lām-elif, pes (10) imdi elif Allahdür ve Allahü Ta'ālā cemī'-i eşyā'da mevcüddür (11) nitekim bir elif bu yigirmi sekiz ḥurūfuñ ḳaim-maḳāmı oldu ol sebebden (12) buyurur *Allahü bi külli şey'im mühyta* ve ammā cemī'nden münezzeh ve (13) müberrādur ki birinde daḫı değıldür ve eğer cemī'isiyle bir olmuş (14) olaydı ḥayr ü şerr min Allah olaydı emr-i ma'rūf ve nehy-i (15) münker olmayaydı ve her eşyā' öz başuna ḳudret ve ḳuvvete irişeydi

/ 43a / arada p̄irler olmayaydı ve daḫı ölmekte ve dirilmekte ve sağlıkda (2) şaburluḳda ve bayluḳda ve yoḫsulluḳda hiç kimsenün kimseye (3) muḫtaḳ olmayaydı ve bir daḫı budur kim her kime ḫıḫab idüp (4) Haḳ ḳandedür dirseñ her kişi kendi

vücūdunda nişān vire (5) idi ve Hakk'ı işbat ideydi tā ki Hakk kendü olaydı eğer hayır ve eğer şerr (6) hiç arada senlik ve benlik olmayaydı şerī'at ve tarīkat ve ma'rifet (7) ve haķīkat olmayaydı ve dağı Qur'an gelmeyeydi ve ölmek ve dirilmek (8) olmayaydı hemān bir zāt ve bir şifāt olaydı her işi (9) Hakk işleyeydi kan ve şiş sorulmayaydı hemān bir elif olaydı (10) be gelmeyeydi bir zāt ve bir şifāt olaydı ammā olmaz zīrā ki (11) Hakk'ı kimse bilmez imdi fehm eyle kim bir zāt pīrlerdür ve bir (12) şifāt pīrlerdür zīrā kim Hakk pīrlerde mevcūddur sebep (13) oldur ki kerrāt ü merrāt işbat-ı zāhir eylemişlerdür anuñçün (14) aralarında senlik ve benlik vücūda gelmez pes imdi bu söz (15) ol sözdür ki pīrlere buyurmuşdur

Beyt

Hezerān cübbeden baş

/ 43b / gösterirler

Sen anuñçün şalarsın halka gümān

imdi (2) gümāna düşmemek dilersen pīrlere iriş senliği ve benliği (3) ara yerden kaldur fānī cihāna i'tibār eyleme faqr ü fenā ol özüni (4) zulmātdan kırtar ki gözünden perdeyi ref'idesin eğer (5) her kişi öz başına Hakk'a ireydi Resül hazreti *Level mürebbi* (6) .....*rabbī* buyurmayaydı ve cemī' gelen erenler eğer Seyyid ve eğer Baba Kaygusuz (7) ve eğer Kemāl Ümmi ve eğer dağı sāireleri hiç pīrlere irāde getür (8) meyelerdi imdi ara eriş Hakk'a yetesün tā ki sözüñ söz ola (9) zīrā ki eşya' da kudret var ammā kuvvet yok ve şifāt var ammā zāt yok gümān (10) var imān yok ve sermāye var ālet yok hıyānet var emānet yok (11) imdi ey tālib-i faqr ü fenā kudret özüñdür özüni pīrlere vir tā ki kudret kuvvete (12) irişe ve bir dağı şifāt özüñdür özüni pīrlere vir tā ki şifāt (13) zāta mazhar düşe ve bir dağı gümān benlikdür benliği kıta ki gümān (14) imāna havale ola ve bir dağı sermāye özüñdür özüni pīrlere vir (15) tā ki ālet ele gire ve bir dağı hıyānet fi'lüñdür fi'lüñi tarh

/ **44a** / eyle ve dağı ĩmāmet özüñdür özüñi pīrlere vir emānetini (2) istiyene virmiş olasıñ pes imdi eđer bir hāl üzere özüñi pīrlere (3) virdüñ ise saādet idi topını meydandan āpardıysan (4) ve ālem-i rabbānī olduñ ve emānete hıyānet eylemediñ ve eđer bu hālde özüñi (5) pīrlere virmediñse toprağ başuna seniñ emānete hıyānet (6) eylemiş olursuñ kale'llahu Ta'ālā *İnnellahe la yühıbbül* (7) *hainın* zırā kim kudret pīrlerden saña emānetdür eđer ol emānete (8) taşarrufāt eyleyüb hıyānet eylemeyüb pīrlere özüñi tapşur (9) duñsa nūr-i kudret kuvvetine irişdi ve zātla şifāt (10) bir olup tecellī eyledi ve gümān gitdi ve benlik sürüldi ĩmān zuhūra (11) geldi ve sermāye uşlandı ve ālet ele girdi ve hıyānet münhezim (12) oldu ve emānet ıssına değdi pes eđer bu nev'ıyle şifātı zāta (13) ve zātı şifāta mir'āt düşüb emāneti Hāğğ'a virdüñse yüri (14) var ğam yime Hāğğ hōd pīrlerdür ve pīrlere Muğammed Alī'dür ki bir zātdur (15) ve ol bir zātde bismillāhdur ve bismillāh hidāyetdür ve hidāyet

/ **44b** / bākīdür pes bir ğün ola ol lūţfla ālduğuş emāneti isteyeler ve istemek (2) oldur ki cemī'-i pīrlere geldiler bir cübbeden baş gösterdüler şarīkat-i (3) evliyā üzerine yürüdiler nehy eyledüklerinden yoklandılar ve emr eyledüklerinden (4) dönmediler sülük-ı evliyādan yüz döndürmediler menzile irdiler fi'l-cümle (5) hāğğatlerin cān eylediler

Beyt

Hemdem dil-i ehl olup teniñi cān ide gör

(6) Ğafil olma gözüñ āç seni seni insān ide gör

eğer pīrlere irişüb (7) tenini cān eylemezsen cāhil qalursın imdi Hāğğret-i Resül 'aleyh (8) isselām buyurur *Eşşeyi şey'* ve *el-cahili lā şey'* pes bu ma'nā ile (9) özüñ pīrlere virmeyen cāhildür ve cāhil lā-şey'dür lā-şey' olıcağ (10) eşyā'nuñ birinden değildür pes eşyā'nuñ birinden olmayan dīdāra irmez ve kemāl ü cemāl-i Hāğğ'ı görmez (11) ki bunda görmeyen cān anda görmez qalır ol cehāletde (12) cānāna irmez

22

Beyt

(1) Görenler bunda gördi Hâk cemâlün

O kim bu kadar gözi görmez kemâli

Kemâli olmayan câhil durur ol

Ne bilsün ol nedür celle celâli

Aña yoğdur vişâli cân-ı cânâna

Şu kim hemdem idindi kı̄l ü qali

/ 45a /

İrişmüşdür aña taḥkiḳ muṭlaḳ

Yine kendü gurûrundan revâyı

(5) Virâni Abdâl niyâzı şükr içinde

Görür her dem ider secde vişâli

imdi ey ṭâlib-i faḳr ü fenâ bir nazâr eyle bu yigirmi sekiz ḥurûfuñ her biri bir elifle (4) muḳarin olmuşdur elifden ğayrı deĝildür niçün ki elif âlem-i aşıldur (5) ve ammâ pîrler daḥı âlem-i aşıldur ki elifdür ve ol yigirmi sekiz ḥurûf aşıldan (6) ğayrı deĝildür ve âdemî zât daḥı pîrlerden ğayrı olmamağdur imdi (7) bir kişi aşlını bilme ve bilmeĝe daḥı ṭâlib olmasa ol pîrlerden (8) deĝildür veyâḥüd pîrlerün sikke-i şifâtını ḳabûl eylese ve yine (9) ehl-i şehvet ve ehl-i dârât ve ehl-i şöhrat olsa (10) el virse gönül virmese ve faḳr ü fenâyı ḳabûl eylemese ve nefsi (11) hevâsunda görünse ve şifâtı zâta mazḥar düşürme ol muḳallid (12) dür ve muḳallidün îmânı dürüst deĝildür zirâ kim bir elif üç ḥurûfdur (13) Allah Muḥammed Alî adedince ve bir noḳtası var ki Allah Muḥammed Alî ol (14) bir noḳta adedindedür zirâ kim faḳr didükleri Alî'dür ve ol bâ (15) Alî'dür ki bir zâtdur ve bir kişi da'vâ-yı faḳr eylese faḳruñ tekaẓası

/ **45b** / her ne ise göstermese ol şahı Murtażā Alī'yi sevmez **(2)** ve bendesi değıldür diliyle bendeyim didüğü ve sikke-i şıfāt giydüğü taqlid **(3)** āne ola alallahü Ta'ālā *atemallahü ala ulubihim ve ala sem'ihim ve ala* **(4)** *ebşarihim aşaveh ve lehüm azabün azıym* imdi ānlaruñ adan **(5)** yaña gönülli ve ulaqları ve gözleri mühürlenmişdür ol sebebden a **(6)** Ta'ālā buyurur *Bima kanu yekzibun* a Ta'ālā anların gönülli mührlemiştir andan **(7)** ötürü ki yalan söylediler pes bu cihāna gelmekden murād pīrlerdür pīrlerden murād kendü **(8)** vücudın kişi haliş muhliş beşeriyetden arıtmağıdur **(9)**

23

Şi'r

- (1) Her ki şirkden arınur ābād olur
Cismi pīrlerden anuñ bünyād olur
- Ol ki ister pīrleri biñ cānla
ālīb iken āıbet üstād olur
- Murtażānun farına dil virmeyen
Bu arīatde bilüñ murtādd olur
- Far ü şahı her kime mirāş būd
Geh aş içre şāha Ferhād olur
- (5) Ey Virānī virme dil dünyāya sen
Hem aña dil virmeyen āzād olur

(15) imdi ey ālīb-i far ü fenā bir dağı budur ki lām-elif bu yigirmi sekiz urūfuñ

/ **46a** / aim-maamıdur ki bu yigirmi sekiz uruf adedince drt kitaba **(2)** dahil eylemişdr zira kim elif birdr ve lam otuzdur otuz bir ve bir **(3)** liiyle otuz iki olur pes kelamullahdur ki vech-i kerim Adem ‘aleyni’s-selam **(4)** adedinedr

24

şi‘r

(1) Lam-elifden arşı seyrn eyledm

a’ı buldum cismimi cn eyledm

Ne felek burcunda urdum aymemi

Tahta ıdum alı sultn eyledm

Kf  nn emrinde ıldum meskeni

Dile geldm nukumu kn eyledm

Keşti-i Nu ile gezdm ser-te-ser

Heft dery seyri ummn eyledm

Men Virni Abdl aribm şhumn

şkr  minnet dilde mihmn eyledm

(10) imdi ey talib-i faqr  fen lam-elif kaf  nn adedinedr ki iki urufdur (11) mekne ve ma yekn andan vcda gelmişdr zira nun ellidr ve kaf yigirmi (12) dr yetmiş olur iki daı aşıldur yetmiş iki olur onu kafla (13) nun adedince altmış alur ve iki daı aşlı altmış iki olur (14) sin altmışdur ol sebebdendr ki sin Muhammed ‘aleyni’s-selam (15) dur ki Yasinde ya uruf-ı niddur ve iki uruf daı

/ **46b** / bai alur kaf  nn adedince ve daı sin vcd-ı adem altmış (2) altı arşdur zira Yasin ya uruf-ı nid sin hemn altmışdur (3) ve iki daı kaf-i nun ve drt

dağı çār-anāşırdır altmış altı (4) olur alallahü Ta'ālā *Yāsın vel ur'ānil akiym inneke le minel murseliyn* (5) *ala şıraım müstekıym* imdi cümle-i kebirde kāfla nūn yetmiş ikidür (6) onı inbisā adedince ur'ānil akiym imdi kāf ü nūn a (7) ltmış ikidür pes altmış iki üstüvāsıyla yüz yigirmi dört (8) olur yüz yigirmi urūf Fātia adedince ve şeş cihetle otuz iki olur (9) ve iki aded ile yüz otuz iki urūf olur vech-i kerīm Ādem 'aleyhi 's-selām adedince (10) yüz otuz ikidür ve bir dağı kāf-i nun eczā'da āltı urūfdur yüz (11) otuz sekiz olur bismillāh ededince zīra kim bismillah cümlede (12) yüz otuz sekizdür be ikidür sin āltmışdur mim kırıdır lām otuzdur (13) he beşdür elif birdür tamām yüz otuz sekizdür ve bir dağı kāf ü nūn (14) altı urūfdur bismillāh dağı altı urūfdur be, se, mim, elif, lām, he kāf ü (15) nūn adedince ve bir urūf dağı bāı alur yedi urūf olur

/ 47a / ümmü 'l-kitāb adedince

25

Şi'r

(1) Ay yüzüñdür arf-i bismillāhımız

Şüretüñ a atmi Beyt-Ullahımız

Kāf ü nūndan perdeyi ref'eyledük

Zāhir oldı küntü kenzullahımız

Aynı zātuñ lāminuñ çün ma' nāsı

Āşikāre oldı a gün gibi Allahımız

al atuñ sūre-i Yāsındür

Uş şırat-ı müstaımdür rāhımız

(5) Ey Vīrānī perdeyi dūr eyledük

Gösterildün gün yüzün ol şāhımız

(7) pes imdi ey t̄alib-i faqr ü fenā bu hikmetün ve bu kudertün aşlını (8) bilmek dilersen mecmū^ç-ı Qur'ān'da her ne ki vardur Fātiḫatü'l-kitābda (9) mevcūddur ve her ne ki Fātiḫatü'l-kitābda vardur kāf ile (10) nūnda mevcūddur ve her neki kāf ile nūnda vardur bismillāhda mevcūddur (11) ve her ne ki bismillāhda mevcūddur ba besmelede mevcūddur (12) her ne ki ba besmelede vardur banuñ noḫtasında mevcūddur pes (13) imdi ey t̄alib-i faqr ü fenā banuñ altındaki Alī'dür ki bismillāhdur (14) zīrā nuḫḫ-i şerīflerinde ḫazret-i Alī buyurur El ilim noḫta kesir (15) .....*helun ve ene el noḫta el ba* pes imdi o .....

/ 47b / ..... ol bir noḫtada mevcūddur zīrā kim cemī^ç-i (2) ilm ü ulumuñ bābı ol bir noḫtadadır ve bir yerde daḫı buyurur (3) Ḥazret-i Resūl 'aleyhi's-selām *Ene medinetül ilm ü Ali babha* pes (4) imdi ol bir noḫtayı zātla ve şifātla fehm eyleseñ mecmū^ç-ı Qur'ān'ı (5) fehm eylemiş olasın ve Murtażā Alī kim idü kim bilmiş ola (6) sın ve anuñ kim idü kim bilmek murād eyleyen ṭarīḫi üzere olasın (7) zīrā Qur'ān'da buyurur *Ve la kuvvete illa billa* pes (8) ol aẓamet ve ol kerāmet ve ol kudret ve ol kuvvettür ki mecmū^ç-i (9) ilmün ḫapusu Alī'dür .... imdi (10) bismillāh Alī'dür ki yedi ismi vardur bismillāh adedince

26

Şi'r

(1) Alīyyen dir ki Qur'ān'da bil ey cān

Vaşıyy-i Muştafā hem Şāh-ı merdān

Ki İncil içre söylerler İlyā

Zebūrda dir biriban ismi pinhān

Velī nūrānīler böyle bülürler
Bī-riyā' dur bī-riyā günden ayān

Bir daḥı Turābīdür aña nām
Bir ismi daḥı Ḥaydar sırr-ı sübhān

(5) Ey Vīrānī yedi isim oldu tamām

Ma' nādā şaḳḳu'l-ḳamer seb' ü'l-meşānī

/ 48a / pes imdi bu yedi isim bismillāh ededince dūr ki bismillāh daḥı (2) yedi ḥurūfdur be, sin, mim, elif, lām, he imdi cemī' -i cihāna ḥükm eden (3) bismillāhdur ki Alī'dür zīrā bir zātdur ki ol zāt bāḳīdür ḡayri (4) deḡildür hidāyetdür bī-gümān ve anuñ nesli on iki imāmdur ve on iki (5) imāmuñ nesli çārda ma' şüm ü pāk ve ḳatil-i ez dest ḥ̄ār-ı cān (6) *La'netallahi ale'l ḳavmi'l-ḳalimin* pes her kim bu on iki imāmı bilmez (7) se ve ṭariḳati üzere olmazsa ve bunlardan ḡayr-i nesneyi sorsa (8) ve bunların faḳrini ḳabūl eylemezse dünyāda ve āḫiretde Ḥaḳḳ' uñ (9) lā' neti anuñ üzerinedür ve külliyen yedüḡi ve içdüḡi ḥarāmdur ḳalallahü (10) Ta'ālā selām Alī

27

Şi'r

(1) Gel ey ṭalib ḳulaḳ tut bu şadāya

Gönülden vir irādet Murtażāya

Eḡer olmaḳ dilersen ümmet-i ḥāşş

Niyāz-mend ol āl müdām abāya

İrersüñ mürşīd-i ḥāşş ve be-nāma

Açarsun gözüñi rabbü'l-alāya

Görürsün zāt-ı Hakk'ı sen gümānsız
Verirsün özüni āña bahāya

(5) Vīrānī nuṭḡ-ı Hakk böyle buyurdu
Özün vir aşk ile āl-i abāya

/ 48b / imdi ey ṭālib-i faqr ü fenā her kim ki āl ü evlāda cānla irāde virmedi
īmānı (2) dürüst değıldür şöyle bilesin pes irāde dil ile değıldür zīrā kim (3) irāde ikidür
biri dil ile ve biri gönül ile irāde götürendür pes imdi (4) irāde gönül ile getüren andan
ma' lūm olur ki fānī cihānuñ içinde (5) hiç andan ġayr-i murādı yoğıdur hemān hu hu
evlād-ı Alī'dür ve dil ile (6) irāde getüren andan ma' lūm olur ki şūretün bezer ve
şakalın düze (7) r ve bıyığıñ bozar ve şaluna şaluna gezer ve oğılan avret ve dünyāya
muḡabbet (8) zāhiren şifātatında ma' lūm olur pes bilindi ki evlād-ı Alī'ye ne kadar (9)
meyl ü muḡabbeti vardur pes imdi kul iki şulṭāna kul olmaz zīrā kim Bābillü nefesine kul
(10) olmaz gerek ve Bābillü evlād-ı Alī'ye kul olmağı gerekdür pes imdi evlād-ı (11)
Alī'ye meyl ü muḡabbet idenler ānlardur ki fi'l-cümle cihānuñ lezzetinden pāk-i zāt
(12) olmuşlardur zīrā şeyṭān deyu geliri üç kısımdur biri avret ve biri o (13) ġlan ve biri
dunyā muḡabbetidür pes imdi ḡazret-i risālet bu üç (14) ün ḡağıında lā'net olsun
demişdür oğılan (15) ḡağıında demişdür ki ve ḡalallahü Ta'ālā *Ve la takrabül fevahıše*

/ 49a / ya' nī dimek olur ki yağıın gelmen zinā' ya ve zışt (2) işe ya' nī livāṭaya ve
dunyā ḡağıında buyurur *Eddünyā cifetü ve ṭalibühe* (3) kulüb imdi bunlaruñ üçü dağı
birbirine muvāfiğıdur ve mutabığıdur (4) zīrā avret ile oğılan dünyā ile ilāh görür ve
ṭama' ile (5) cemi' olur şehvet dağı bunlar ile ġalib olur gel imdi (6) özüni bunlardan
pāk eyle ve özüni pīrlere ḡademinde ḡāk (7) eyle ve evlād-ı Alī' aşğıına sineñi çāk eyle
şakın pīrlere dimez (8) ki var.....eyle imdi nefisini zulmātden ḡurtaram dersen evlā (9)
var evlād-ı Alī'ye yağıın ol

28

Şi'r

(1) Kulağ tut sözüm ey cān beri ol

Hevā^c -yı nefis ü şehvetden geri ol

Özün pāk eyleyüb gir rāh-ı aşka

Haḳīkat-i cān ü dilden Ca^c ferī ol

Bu üç nesneyi eyitme saña sen yār

Muḥibbī āl Şāh-ı Askerī ol

Dilersen maḳşūduñ meylün murāduñ

Mücellā ṭayyibī ve ṭahirī ol

(5) Vīrānī şıdḳla bende ol Alī'ye

Kemālün evvelī ve āḫirī ol

(15) imdi ey ṭālib bu mevcūdātuñ içinde gezen ve nūr-ı aynunda

/ 49b / görünen ol zāt-ı muḳlaḳdur ki esmā-yi zāt ve esmā³-i şıfāt dur zīrā kim esmā³-i (2) Allahdur ki cemī^c-i eşyā³-nuñ aynunda mevcūddur ammā küllī deḡildür cüz^c î (3) dür pes esmā-yi küllī ādemdür niçün kim şüret aḡsen-i taḳv (4) ĩmdür ve şüret şābdur ḳaṭaṭdur ki ta, sin, mimdür (5) ta, sin, mim şüretdür ḡulḳullahü Ta'ālā Ādem Alī şüret (6) ve Alī şüreti'r raḡmandur ki elif, lām, ra dur innallahü Ta'ālādur ve ilāhi vaḡide (7) budur ki kāf, he, ye, ayın, sad hādīdür ve hidāyetdür zīrā mürşid ve mürebbīdür ki (8) Ādem'ün vechinde şırāt-ı müstaḳĩmdür ve rāh-ı üstüvādur anuñ (9) üzerine ubür eyleñ ki ha, mim dür ḡükm olundı kelām hidāyetdür ki (10) Yasındür ya ḡurūf-ı nidādur Muḡammed'dür ki emr-i ma^c rūfdur ve ta^c ḳılün (11) añlayasız veddünyā ḳatımızda kitāb bir kitābdur ya^c nī levh-i maḡfūzdur (12) yentāḳu söyler bil ḡaḳ ḡaḳdur

ki saddur ve toğksan biñ (13) kelimâtdur bilmek için vaş̄ıyyiküm bihi ağmedlendi kale (14) eyitti o kavli yerine getürün ol ikrârı ve biahdillahi (15) Teñrinün ahdını yerine getürün zîrâ kaf

/ 50a / dur yüzdür ta sin dür şüredür bilün ve bilmeğe t̄alib (2) olun gayrı hevâdan geçün *Ve ma yenıku anil hevâ* pes (3) hevâ ile söz olmaz ve göz olmaz ve yüz olmaz nun nehy (4) eyleñ nefsiñüz hevâsundan ta ki Muğammed Alî'ye irişesiz ve kelâmatların (5) añlayasız zîrâ âlem-i zât ve âlem-i şıfât müdrikdür pes müd (6) rik bir kaç kelimedür ki mürekkeb olmuşdur yigirmi sekiz ve (7) otuz iki kelime-i kelâmuñ eczâ' sı kâfla nundur ma kâne ve men yeküne (8) andan vücûda gelmişdür toğuz ħurûf noğtasıyla müdrik (9) ve müdrik dağı toğuz ħurûfdur muğat̄taātuñ aşl-ı adedince (10) ve muğat̄taātuñ aşlı dağı toğuz ħurufdur ve ol ħurûf bunlardur (11) elif, lâm, mim, elif, lâm, mim, ra, elif, kef, he, ye, ayın, sad, tı, sin, mim, ye, sin, sad, ha, mim, kaf, nun pes (12) Ėur'an-ı Kerimün aşl-ı adedince bu toğuz ħurûfdur ve bu toğuz ħurûfuñ (13) inbisâtı elli olur elli ħurûf noğta adedince zîrâ (14) ki ħurûf-ı müfredât noğtasıyla elli olur muğat̄taātuñ (15) aşl-ı adedince pes bu toğuz ħurûfuñ inbisâtı

/ 50b / budur elif, lâm, fe, lâm, mim, elif, lâm, fe, ,lâm, mim, rı, ye, kef, fe, he, ye, ye, ayın, ye, nun, sad, elif (2) dal, tı, ye, sin, ye, nun, mim, ye, elif, sin, ye, nun, sad, elif, dal, ha, elif, mim, ye, mim, kaf, elif, fe (3) nun, vav, nun ve bu elli ħurûf mecmû'-ı Ėur'an-ı Kerimün adedinedür ki yigirmi (4) sekiz ħurûfdur müfredātuñ yirmi iki noğtası vardur anuñ adedinedür (5) ve ammâ aşl-ı aşıl bu toğuz ħurûfuñ adedinedür ve bu toğuz (6) ħurûf vech-i kerim Âdem 'aleyhi's-selâm adedinedür zîra mecmû'-ı eşya' (7) ve arz-ı semâ bu toğuz ħurûfla gelmişdür ve cemî'-i levĥ-i kalem ve on (8) sekiz biñ âlem bu toğuz ħurûf üzeredür bu toğuz ħurûf (9) ĥilqat-ı Âdem 'aleyhi's-selâm üzere binâ' olmuşdur zîrâ cemî'-i (10) eşya'nun ve seb'-i semâvātuñ aşlı ve fer' i Âdem'dür ve ĥilqat-i âdemden (11) âşikâr olmuşdur zîra kim mecmû'-ı eşya'nuñ rücû' insândur ve i (12) nsânun rücû' faqr ü fenâdur ve faqrın rücû' Muğammed Alî Ėađdur (13) ki hidâyetdür ve nübüvveddür ve velâyetdür ki bir zâtdur zîra her iş (14)

Muhammed Alî'den zühûra gelmişdür ve cemî'î-i mevcûdât anlardan (15) vücûda gelmişdür zîrâ kim ikisi bir zâtdur her iş Muhammed Alî'den

/ 51a / zühûra gelmişdür ve bir şîfâtdur ki bismillâhdur ve seb' (2) ü'l-meşânîdür ki Muhammed Alî yedi hürûfdur ki bir zât budur mim, ha, mim, dal, ayın (3) lâm, ye pes imdi bunlar aşl-ı kâinâtdur elif, lâm, rı, elif, vav, vav, lâm âhir Alî'dür ve Muhammed'dür (4) ol sebebden bismillah yedi hürûfdur ve Fâtiha yedi ayetdür ve Muhammed (5) Alî dahı bir zâtdur ki yedi hürûfdur

29

Şi'r

(1) Her ki bildi bunları bir zât-ı Hâk

Ruşen oldı gözüne mir'ât-ı Hâk

Fâtiha ve besmelenüñ aynıdur

Uş Muhammed hem Alî âyet-i Hâk

Gel berü gel aña birlik remzini

İsim birdür bir şîfât şîfât-ı Hâk

Görmüşem ayne'l-yakîn şâhuñ yüzün

Virdi çünkim uş baña fırsat-ı Hâk

(5) Men Vîrânî derd-mendüm âşikâr

Eyledüm birlikden uş işbât-ı Hâk

(11) imdi ey tâlib-i fakr ü fenâ bu şîfât-ı zât-ı kadîme bir kişi (12) şekk getürse ma'lûm ola ki ehl-i nârdur zîrâ hadîş (13) de buyurur: *Qalallahü Ta'âlâ fi hadîş mine'l-hadîşü'l*

udsiyye (14) .....Eba Talib ma ala tunnare (15) imdi Ha Ta'al buyurur
ki cem' -i cihn Al'ye muibb olsa

/ 51b / cehennemini aldururdum dir imdi nrda yanmamak dilersen evld-ı Al' (2) ye
irr eyleye ve tariatine irde getre ve her kim irr eylemez (3) ve tariati zere
olmaz ehl-i cennet deldr Őft dem (4) ma' nde ayvndur ve ehl-i nrdur ve daı
dem'e secde eylemeyb (5) ya' n dem dem'i bilmese Őeytndur ve daı bu ma' n
iledr (6) idrk eylemese dvdr ve eer insndur anı fehm eylese ve (7) bilse her
eşya'nun aynında Ha'ı bilmiş ve tanımıŐ ola (8) ve dem'den murd Muammed
Al'dr

30

Şi' r

(1) Dilimde tesbhim merdn olupdur

Scdum sacidm insn olupdur

Vcdum Őhunu Őhı muaa

Biln kim fazlı Yezdn olupdur

Erenler meclisinde ey dil-rm

ıdamuz eŐme-i ayvn olupdur

Gnl ddra arŐu ol sebebden

Ayılmaz v'Allahi ayrn olupdur

(5) Vrni derviŐe ltf itdi Haydar

riŐdi clere Selmn olupdur

(14) pes imdi Muḥammed Alī'nüñ ālini ve evlādını bu dört bābla (15) tanımayan müşkilini ḥāl eylemedi ve özüñi nefs-i emmāreden kırtaramaz.

SONUÇ

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı içerisinde müstakil olarak incelenmesi gereken bir bilim dalı olan Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı, Halk Edebiyatı içerisinde kabul edilmiştir.

Tasavvuf cereyanının Anadolu'da gelişip yayılmasıyla birlikte bu edebiyatta etkisini çoğaltıp gelişmeye ve yayılmaya başlamıştır.

16. yüzyılda yaşamış olan Vîrânî Dede, Bektaşî Tarikatının temsilcilerinden biridir. Eserinde de bu tarikatın öğretilerini işlemiştir.

Çalışmamızın konusu, Vîrânî Dede'nin Fakr-nâme isimli eserinin Arap alfabesinden günümüz alfabesine aktarılarak din-tasavvuf-ahlâk unsurları açısından incelenmesidir.

Üç bölümden oluşan inceleme kısmının ilk bölümünde şairin hayatı ve eserleri, ikinci bölümde eserin din-tasavvuf-ahlâk yönünden tahlili ve üçüncü bölümde de esere ait transkripsiyon kısmı yer almaktadır.

Vîrânî Dede'nin hayatı ve eserleri hakkında daha önce bilimsel bir çalışma yapılmamıştır. Çalışmamız, bu anlamda yapılan ilk çalışma olması nedeniyle önemlidir.

KAYNAKÇA

- AKAY, Hasan, **İslâmi Terimler Sözlüğü**, İşaret Yay. İst. 1995.
- ATALAY, Besim, **Bektaşîlik ve Edebiyatı**, (Çev. Vedat Atila), Ant Yay., İst., 1991.
- BANARLI, N. Sami, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, M.E.B. Yay., İst., 1998. C.I
- BAYRI, M. Hâlid, **Vîrânî Hayatı ve Eserleri**, Maarif Kitaphanesi Matb., İst., 1957.
- BİRGE, John Kingsley, **Bektaşîlik Tarihi**, (Çev. Reha Çamuroğlu), Ant Yay., İst., 1991.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Aydın Kitapevi Yay., Ank. 1998.
- ERAYDIN, Selçuk, **Tasavvuf ve Tarikatlar**, M.Ü.İ.F.V., Yay., İst., 1997.
- ERDOĞAN, Kutluay, **Alevîlik Bektaşîlik**, İletişim Yay., İst., 1993.
- FAROQHÎ, Suraiya, **Anadolu'da Bektaşîlik**, Simurg Yay. İst., 2003.
- FIĞLALI, Ethem Ruhi, *Günümüzde Alevîlik ve Bektaşîlik*, **Ana Hatlarıyla Alevîlik**, T.D.V. Yay., Ank. 1995.
- FIĞLALI, Ethem Ruhi, **Çağımızda İtikâdî İslâm Mezhepleri**, Selçuk Yay., İst., 1980.
- GÖLPINARLI, Abdalbaki- BORATAV, P. Naili, **Pir Sultan Abdal**, DTCF Yay., Ank., 1943.
- GÜZEL, Abdurrahman, **Hacı Bektaş Velî Hayatı Eserleri ve Fikirleri**, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Vakfı Yay., Ank.1998.
- GÜZEL, Abdurrahman, **Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı**, Akçağ Yay., Ank., 2000.
- İZ, Mahir, **Tasavvuf**, Kitabevi Yay., İst., 1990.
- KAM, Ferit, **Vahdet-i Vücûd**, (Sad. Ethem Cebecioğlu), D.İ.B. Yay., Ank. 1994.
- KARA, Mustafa, **Tasavvuf ve Tarikatlar**, İletişim Yay., İst., 1995.
- KARABULUT, Osman, **İslâm'da Gerçek Tasavvuf ve Edepleri**, Şems Yay., Konya, 1994.
- KARAMAN, Hayrettin, ve diğerleri, **Kur'ân-ı Kerîm Açıklamalı Meâli**, T.D.V. Yay., Ank., 2004.
- KORKMAZ, Esat, **Ansiklopedik Alevîlik-Bektâşîlik Terimleri Sözlüğü**, Kaynak Yay., İst., 2003
- KÖPRÜLÜ, Fuad, **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, D.İ.B. Yay., Ank., 1981.

- MELİKOFF, Ir`ne, **Hacı Bektaş Efsaneden Gerçeğe**, (Çev. Turan Alptekin), Cumhuriyet Kitapları, İst., 2004.
- OCAK, Ahmet Yaşar, **Alevî ve Bektâşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri**, İletişim Yay., İst., 2000.
- ÖZKIRIMLI, Atilla, **Toplumsal bir başkaldırının ideolojisi : Alevîlik Bektaşilik** , Cem Yayınevi, İst., 1990.
- ÖZMEN, İsmail, **Alevi- Bektaşî Şiirleri Antolojisi**, K.B.Y., Ank., 1998, C. 2
- ÖZTÜRK, Y. Nuri, **Kur'an-ı Kerîm ve Sünnete Göre Tasavvuf**, M.Ü.İ.F.V., Yay., İst., 1989.
- ŞAPOLYO, Enver Behnan, **Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi**, Türkiye Yay., İst. 1964.
- TEMREN, Belkıs, **Bektaşîliğin Eğitsel ve Kültürel Boyutu**, K.B.Y., Ank., 1994.
- TORUN, Ali, **Türk Edebiyatında Türkçe Fütüvvetnameler**, K.B.Y, Ankara, 1998.
- TDK, **TÜRKÇE SÖZLÜK**, TDK Yay., Ank. 1998.
- YÖRÜKAN, Yusuf Ziya, **Anadolu'da Tahtacılar ve Alevîler**, (Haz. Turhan Yörükan), K.B.Y., Ank., 1998.

DİZİN

A

Abdal, 15, 16, 19, 20, 149, 198
 Abdal Musa, 15
 Abdâlân-ı Rum, 3, 11, 14
 âbdest, 49, 171, 174
 adâvet, 132
 Âdem, 30, 31, 33, 34, 35, 36, 37, 39, 40, 43, 47, 48, 49, 51, 71, 72, 74, 83, 87, 95, 97, 98, 100, 106, 114, 139, 140, 141, 143, 144, 145, 147, 150, 151, 154, 156, 162, 163, 164, 167, 170, 172, 173, 174, 175, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 187, 188, 192, 193, 195
 ahd, 72, 84, 119, 181
 Ahi, 12, 13
 Ahmet Yaşar Ocak, 8, 11, 13
 Ahmet Yesevî, 2, 10
 âl ü evlâd, 33, 39, 45, 56, 70, 93, 98, 109, 116, 117, 131, 139, 143, 162, 165, 168, 191
 Alevî, 2, 6, 8, 11, 14, 15, 16, 19, 199
 Ali, 19
 Alî, 21, 25, 26, 31, 32, 33, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 45, 62, 65, 70, 72, 76, 77, 78, 80, 81, 83, 84, 89, 90, 92, 93, 94, 97, 99, 106, 109, 112, 113, 116, 117, 118, 123, 126, 127, 128, 130, 131, 133, 135, 138, 139, 140, 145, 147, 148, 150, 151, 153, 155, 157, 161, 163, 164, 165, 166, 167, 179, 181, 184, 185, 186, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196
 Alî Nâkî, 163
 âl-i abâ, 108, 191
 Allah, 4, 7, 9, 16, 19, 25, 27, 29, 38, 40, 44, 45, 50, 51, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 64, 67, 68, 70, 79, 80, 84, 89, 95, 96, 103, 104, 105, 108, 113, 114, 116, 120, 122, 143, 151, 152, 182, 185
 Anadolu, 2, 4, 5, 6, 7, 10, 11, 12, 13, 14, 18, 19, 197, 198, 199

Arap, 2, 6, 7, 8, 197
 Arap Alevîliği, 6
 Arap Yarımadası, 2
 Arapça, 20, 88
 Arslan Baba, 10
 Asya, 8, 10
 Âşıkpaşazâde, 14
 Atatürk Kitaplığı, 21, 22
 Azrail, 28
 Azrâil, 28, 71, 87, 162, 164

B

Baba, 10, 11, 14, 15, 18, 19, 22, 23, 101, 183
 Baba İlyas, 11, 14
 Baba İshak, 12
 Baba Resu'llah, 12
 Baba Kaygusuz, 101, 183
 Babagan, 3
 Babaî, 2, 4, 11, 12
 Baha Sait, 4
 Balım Sultan, 3, 18
 Balkanlar, 10
 Barak Baba, 14
 Bâtnî, 3, 4, 5, 14, 19
 Bâkır Bağa, 131
 Bektaşî, 2, 3, 6, 7, 8, 14, 15, 16, 18, 19, 197
 Bilmek Risalesi, 20
 Bozok, 11
 Budizm, 8
 Buhara, 9
 bühtan, 120

C

Ca' fer-i Şâdıq, 39, 80, 90, 93, 113, 133, 166
 Caferî, 4
 Cebrail, 28, 96
 Cebrâil, 28, 71, 87, 164
 Celâl, 25

Ç

çâr-anâşır, 71, 85, 86, 141, 150, 162,
163, 173, 175, 178, 188
Çelebiler, 3
Çoban Ata, 10
Çorum, 22

D

Dehriyye, 5
Deli Baba, 15
Deliorman, 18
Demir Baba, 18
Dertli Baba, 15
Derviş, 19
Derviş Behrâm, 19
Dimetoka, 4
Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı, 10, 13,
20, 67, 197, 198
Divan, 20
Dobruca, 18

E

Ede Bali, 12
edeb, 83, 114, 115, 179, 180
Edirne, 3
Eğriboz Adası, 18
Ehl-i beyt, 11, 19
Elvan Çelebi, 11
Emanet, 116
emânet, 85, 101, 116, 117, 183, 184
Emevi, 8
Emir Ali Ebû Hâlis, 9
Esterabadlı Fazlullah, 7
Eş'âr, 21

F

Fakr-nâme, 18, 19, 21, 25, 28, 30, 197
Fars, 7
Farsça, 20
Fatih, 7
Fâtihatü'l-Kitâb, 32, 35, 43, 49, 51, 52,
53, 86, 141, 145, 155, 156, 168, 174,
175, 177, 189

Fâtıma, 87, 162, 163, 164
Fâtımatü'l-Zehrâ, 155
Fâtımatü'z-Zehrâ, 163
faqr, 32, 39, 42, 46, 53, 62, 63, 65, 70,
72, 73, 76, 80, 81, 82, 89, 90, 91, 92,
93, 94, 96, 97, 100, 101, 102, 103,
105, 110, 115, 116, 117, 118, 119,
122, 123, 124, 126, 130, 131, 133,
134, 135, 136, 137, 139, 140, 141,
142, 144, 147, 148, 149, 150, 152,
153, 154, 157, 158, 159, 161, 162,
165, 166, 167, 172, 174, 180, 181,
182, 183, 185, 186, 187, 189, 191,
193, 194
Faziletname, 19
Fazlullah, 7
fenâfillâh, 104
Ferhâd, 186
firişte, 28, 71, 87, 154, 162
Fuat Köprülü, 9, 13
Furkan, 31, 71, 84, 87, 150
Fuzûlî, 16
Fütüvvetname, 13

G

gıybet, 103, 120
gönül, 43, 63, 76, 92, 94, 100, 102, 118,
126, 127, 149, 158, 159, 185, 191
gümân, 31, 47, 65, 85, 94, 101, 116,
117, 134, 135, 150, 151, 160, 169,
183, 184, 190
gürüh-ı evliyâ, 74, 106, 124, 148
gürüh-ı nâcî, 74, 82, 106, 148
gürüh-i fuqarâ, 163
Güvenç Abdal, 15

H

Hacı Bektaş Veli, 2, 3, 4, 7, 12, 14
hac, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 172, 175
Hadîce, 71, 87, 162, 163, 164
Hadîcetü'l-Kibriyâ, 155
Hâsan, 155, 163
Hâsanü'l-Askerî, 163

Hâk, 21, 25, 26, 27, 29, 30, 35, 42, 43,
 44, 54, 63, 66, 69, 70, 71, 72, 73, 74,
 77, 81, 84, 87, 90, 91, 94, 95, 98, 101,
 106, 109, 117, 118, 119, 130, 131,
 133, 135, 138, 139, 140, 141, 143,
 144, 147, 149, 150, 151, 152, 153,
 154, 156, 159, 162, 164, 165, 166,
 168, 175, 180, 183, 184, 185, 186,
 188, 191, 192, 194, 195
 haķîkat, 37, 41, 44, 81, 82, 83, 84, 97,
 114, 138, 142, 143, 148, 179, 183
 Havvâ, 86, 145, 172
 hayâ³, 114, 115, 179, 180
 Hafız Zeden Tekkesi, 18
 Hak, 25, 59, 67, 104, 105
 hakikat, 79
 Halife Ömer, 8
 Hasan Dede, 15
 Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi, 22
 Hatâî, 16, 19
 Haydar, 70, 88, 95, 140, 141, 155, 159,
 190, 195
 Haydarî, 5, 14
 Hazar, 8
 hırs, 103
 hıyânet, 56, 85, 94, 101, 116, 117, 162,
 183, 184
 Himmet Baba, 15
 Horasan, 2, 5, 7, 9, 10, 11
 Hristiyanlık, 5
 Hurûfî, 4, 7, 19, 20
 Hurûflik, 5
 Hüseyin, 155, 163
 Hz. Ali, 2, 4, 18, 19
 Hz. Muhammed, 2, 4, 19, 25, 33, 45,
 114

I

II. Bayezid, 4
 II. Mahmud, 15
 Irak, 2, 8

İ

İbrâhim Edhem, 90, 111, 126, 135

İbrahim Edhem Baba, 15
 ikrâr, 103, 110, 181
 İlyâ, 32, 38, 189
 İlyâs, 38
 imâm, 71, 87, 155, 162, 163, 164, 166
 İmâm, 39, 41, 64, 80, 90, 93, 131, 133,
 137, 152, 155, 163, 165, 166
 İmâm Hasan, 163
 İmâm Hüseyin, 163
 İncil, 31, 32, 33, 38, 71, 84, 87, 145,
 150, 162, 164, 189
 İran, 2, 5, 6, 8, 9
 İrşâd-nâme, 22
 İsmail Özmen, 18, 19, 20
 İsrâfil, 28
 İsrâfîl, 28, 71, 87, 162, 164
 İstanbul, 3, 19, 21, 22, 23

K

Kâ^c be, 52, 106, 138
 Kadıncık Ana, 3
 Kadisyê, 8
 kalb, 64, 73, 105, 137
 Kalenderî, 5, 11, 14
 kanâ^c at, 82, 91, 92, 123, 135, 153
 Karahan, 9
 Karahanlılar, 10
 Karaim, 8
 Karlıova, 18
 Karluk, 9
 Kaşgâr, 9
 Kaygusuz Abdal, 15
 Kazan Abdal, 15
 keşret, 152, 161
 Kemâl Ümmî, 101
 Kırşehir, 12
 Kızılbaş, 6
 kibir, 103
 Kitâb-ı Ahvâl-ı Sûfiye, 22
 Korkut Ata, 10
 Köprülü, 9, 13, 14
 Qur³ân, 31, 32, 33, 34, 35, 37, 44, 49,
 51, 82, 84, 109, 145, 148, 151, 152,

155, 163, 164, 167, 169, 170, 171,
173, 174, 175, 178, 183, 189, 193
Kul Himmet, 16, 19
Kuteybe İbni Müslim, 8
Kutlu Melek, 3

L

Lât, 52, 106, 138
Leylâ vü Mecnûn, 22
leyletü'l-isrâ', 27, 154
livâta, 64, 127, 159
Lokman Perende, 2

M

M. Hâlid Bayrı, 18, 20
Ma' bûd, 25
ma' rifet, 83, 179
Maniheizm, 8
Manilik, 5
Manzûme-i Râ'ie, 22
marifet, 79
Mevlâ, 25
Mısır, 2, 19
Mikail, 28
Mîkâil, 28, 71, 87, 162, 164
Milli Kütüphane, 20, 21, 22, 23
Miraç, 47
Muhammed Ma'suk Tûsî, 9
Muhyiddin-i Arabî, 67
Muhammed, 21, 25, 26, 31, 32, 33, 38,
39, 40, 41, 42, 45, 46, 65, 70, 72, 76,
78, 80, 83, 84, 89, 90, 92, 93, 94, 97,
99, 109, 112, 113, 117, 123, 126, 130,
131, 133, 135, 139, 145, 147, 151,
153, 161, 163, 164, 165, 166, 167,
169, 179, 184, 185, 187, 192, 193,
194, 195, 196
Muhammed Taqî, 163
Murtaza, 64, 166, 186, 189
mürşid, 98, 100, 147, 156, 158, 192
Müverrih bin Bîbî, 12
Mûsâ Kazım, 163

N

Nakşîlik, 10
Nâkî, 131, 163
Nazm ü Nesr-i Vîrânî Baba, 19, 22
Necef, 18
Necef-i Eşref, 18
Nedimi Baba, 15
nefes, 16
Nesîmî, 16, 20
Nûh, 37
Nûh, 38, 66, 69, 105, 108, 138, 187

O

Ocağ-ı Bektaşîyan, 2
Oğuz, 9, 10
Orhan Gazi, 12
Osman Gazi, 12
Osmanlı, 11, 12, 13, 14
Otman Baba, 19

Ö

Ömer, 8

P

Perişan Baba, 15
pir, 19
Pir Evi, 4, 14
Pir Sultan Abdal, 16, 19, 20, 198
Pîr-i Sâni, 3
Post, 113

R

Rab, 25
Rafizî, 14
Rahmân, 25
Razgrat, 18
Reff', 20
resul, 33, 45
Resûlu'llah, 42, 61, 91, 123, 136, 182
Risâle-i Tasavvuf, 22
Risâle-i Vîrânî Baba, 23
Rumeli, 2, 7

S

Sarı Saltuk, 14
 seb' -i semāvāt, 72, 83, 193
 seb' ü'l-meşānī, 86, 190
 Selçuklular, 10
 Selmān, 95, 195
 Sersem Ali Baba, 15
 Seyhun, 8
 Seyit Ali Sultan, 4
 Seyranî Baba, 15
 Seyr-i anillâh, 105
 Seyr-i fillâh, 104
 Seyr-i ilallâh, 104
 Seyr-i maallâh, 104
 Seyyid Ğazi, 90, 135
 Seyyid Ebu'l-Vefa Bağdadî, 11
 Seyyit Ali Sultan, 3
 Sırderya, 9
 Sifah-nâme, 23
 Suluca Karahöyük, 2
 Suriye, 2, 14
 Süleymaniye Kütüphanesi, 21
 Sünnî, 2, 6, 10

Ş

şalāt, 34, 35, 48, 49, 50, 51, 52, 170, 172, 173
 şalāt-ı cum' a, 34, 48, 170, 172
 şalāt-ı hazır, 34, 48, 170, 172
 şalāt-ı hazır, 34, 48, 170, 172
 şalāt-ı sefer, 34, 48, 170, 172
 şavm, 35, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 172, 173, 175

Ş

Şāh-ı şāhen-şāh, 34, 163
 Şaman, 4
 Şamanlık, 5
 şekk, 45, 47, 50, 51, 61, 75, 103, 110, 150, 160, 163, 181, 194
 Şeriat, 79, 80

şerī' at, 43, 44, 80, 81, 82, 83, 86, 92, 97, 137, 138, 142, 145, 148, 153, 178, 179, 183
 Şeyh Ede Bali, 12
 şeytān, 30, 73, 74, 76, 106, 124, 132, 148, 159, 165, 180
 Şia, 10
 Şiî, 2, 3, 14

T

tāc, 39, 92, 99, 110, 112, 113, 123, 135, 152, 166
 Tahtacı, 6
 Taife-i Bektaşîye, 2
 Tarikat, 15, 79, 80, 113
 Tasavvuf, 7, 22, 38, 67, 80, 85, 88, 197, 198, 199
 tâlib, 21, 25, 26, 30, 39, 61, 63, 65, 69, 73, 75, 76, 78, 80, 82, 89, 90, 94, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 105, 110, 116, 122, 123, 130, 133, 134, 135, 136, 137, 139, 141, 144, 147, 148, 149, 150, 153, 154, 156, 157, 158, 160, 161, 162, 163, 165, 167, 172, 174, 180, 181, 182, 183, 185, 186, 187, 189, 190, 191, 192, 193, 194
 tama', 42, 46, 73, 74, 76, 89, 101, 106, 121, 122, 123, 124, 125, 127, 128, 132, 133, 148, 159, 181, 182, 191
 Tarihât, 43, 80, 87, 93, 114, 137, 179
 tecellî, 73, 85, 86, 105, 117, 137, 145, 184
 tekebbür, 73, 121, 122, 132
 Teñri, 25
 Tevhid, 18
 Tevrāt, 31, 33, 71, 84, 87, 145, 150, 162, 164
 Timurtaş, 3
 Turâbî, 88
 Turâbî Ali Dede, 16
 Tûrabî Ali Dede, 16
 Türkistan, 2, 8, 9
 Türkmen, 3, 6, 9, 10, 11, 13

Ü

Üçok, 11
 ümmü 'l-kitâb, 86, 139, 141, 147, 156,
 169, 170, 175, 177, 188

V

Vahdet, 67, 68, 70, 72, 78, 79, 198
 Vefâî, 11
 Vefâîlik, 11
 Virân Abdal, 19
 Virân Baba, 19
 Virânî, 16, 18, 19, 20, 22, 23, 25, 28,
 197, 198
 Virânî Dede, 18, 19, 20, 25, 28, 197
 Vücûdiyye, 5

Y

Yabgular, 9

Yağmalar, 9

Yedi Ulular, 16, 19

Yemînî, 16, 19

Yeniçeri, 3, 15

Yeniçeri Ocağı, 15

Yesevî, 2, 4, 5, 10, 11, 14

Yesevîlik, 4, 10

Yezdân, 25, 82, 148, 195

Yörük, 6

Z

Zebûr, 31, 32, 33, 71, 84, 87, 145, 150,
 162, 164

Zehrâ, 155, 163

zekât, 35, 45, 47, 49, 50, 51, 52, 53,
 163, 172, 175

Zerdüşt, 8

Zeyne'l-Abidin, 163

zina, 127